

Mikko Laakso

Itsenäiseen elämään

KIIPULASÄÄTIÖ
1945–2025

KIIPULASÄÄTIÖ
1945–2025

Julkaisija: Kiipulasäätiö sr

Käsikirjoitus ja kuvatoimitus: Mikko Laakso, Oy Spiritus Historiae Ab

Graafinen suunnittelu ja taitto: Camilla Pentti

Kirjan kuvat Kiipulasäätiön arkistosta, jollei toisin mainita.

Painotyö: Printon, Viro 2025

978-952-5788-20-4 (kovakantinen)

978-952-5788-21-1 (PDF)

Mikko Laakso

Itsenäiseen elämään

Tilaajan esipuhe

KAHDEKSANKYMMENTÄ VUOTTA KIIPULASÄÄTIÖN HISTORIAA on samalla kahdeksankymmentä vuotta Suomen sodanjälkeistä historiaa, koulutusta ja kuntoutusta. Hankkeeseen ryhdyttäessä huomattiin, ettei säätiöstä ole tehty perusteellista alkuperäislähteisiin tukeutuvaa historiateosta. Säätiön kuntoutustoiminnan täyttäessä 50 vuotta sen historian kirjoittamisesta keskusteltiin, mutta säätiön juhluvuoden lähestyessä päädyttiin kokoamaan yksi selvitys säätiön menneestä ajasta.

Kiipulasäätiön säännöissä on huomioitu säätiön tarkoitukseen ja toimintaan liittyvä museo- ja perinnetoiminta. Säätiön peruspääomaan liittyvän tilan historiallisia arvoja on vaalittu ja tilakokonaisuutta on hoidettu perinnettä kunnioittaen. Kustaa ja Miina Kiipulan testamentissa mainittu tahto huomioida kodittomat lapset täyttyi, kun yhteistyökumppani avasi vuonna 2021 Kiipulan alueelle lasten sijaishuoltoyksikön. Vielä 80 vuotta säätiön perustamisen jälkeenkin Kiipulan pariskunnan testamentin sisältö toteutuu täysimääräisesti.

Kiipulasäätiön viime vuosia on siivittänyt merkittävä investointijakso. Kaikki merkittävät investoinnit ovat kohdistuneet vaativan erityisen tuen edellyttämiin nykyaikaisiin oppimis- ja opiskeluasumisympäristöihin. Jakso alkaa olla loppuillaan, ja ammatillisen koulutuksen oppimisympäristöt ovat turvallisia, moderneja ja suurelta osin esteettömiä. Kuntoutuksessa jatkuu muutos laitospuoleisesta kuntoutustoiminnasta kohti yksilöllisiä kuntoutus- ja valmennuspalveluita. Yhteiskuntamme taloudellista kantokykyä haastetaan parhaillaan, mutta säätiö on 80 vuoden mittaan oppinut sopeutumaan ajan tarpeisiin.

Säätiön aloittaessa tuberkuloosi oli vielä pelkona ja uhkana monelle. Kahdeksankymmentä vuotta jälkeenpäin ovat uudet surut ja murheet astuneet sen tilalle. Kiipulasäätiö jatkaa edelleen säätiön alkuperäisen ajatuksen mukaisesti haasteisiin vastaamista ajanmukaisin toiminnoin.

Historiateoksen valmistelun annoimme tehtäväksi Oy Spiritus Historiae Ab:lle. Yhteistyö hankkeen aikana on sujunut ammattitaidolla ja myönteisessä hengessä heidän ja teoksen kirjoittajan Mikko Laakson kanssa. Mikolla on vahva historian asiantuntemus ja kyky nähdä asioiden liittyminen ajan yhteiskunnallisiin ilmiöihin. Kiitän Mikkoa työn aikana osoittamastaan aidosta kiinnostuksesta, kunnioituksesta ja arvostuksesta toimintaamme kohtaan, mikä on mahdollistanut laadukkaan, alkuperäislähteisiin perustuvan historiateoksen kirjoittamisen.

Kiipulasäätiön toimitusjohtajana vuoden 2016 loppupuolelle saakka toiminut Juhani Törmä oli aktiivinen historiatyöryhmämme jäsen. Hän osallistui historiateoksen tekoon aivan viimeiseen saakka. Vaikea sairaus vei Juhaniin voimat, ja saimme suru-uutisen Juhaniin poismenosta kirjan ollessa taittovaiheessa. Syvällä kunnioituksella muistamme Juhaniin elämäntyötä Kiipulasäätiön eteen ja hänen osuuttaan tämän historiateoksen valmistumisessa.

Kiitän myös kaikkia muita teoksen valmisteluun osallistuneita. Jokaisen antama tieto on ollut arvokasta. Kiipulasäätiö on vuonna 2025 vahva toimija. Toivon tulevien sukupolvien kunnioittavan historian kuluessa tekemäämme työtä ja jatkavan toimintaa arvojemme mukaisesti.

JANAKKALAN KIIPULASSA 3.4.2025
Jukka Kujala

Lukijalle

SAIN KEVÄÄLLÄ 2023 KIRJOITETTAVAKSENI KIIIPULASÄÄTIÖN 80-vuotishistoriateoksen. Otin toimeksiannon mielihyvin vastaan, sillä olin jo kirjoittanut suomalaisen kuntoutuksen historiasta useita teoksia ja erityisopetuksenkin historiaan olin ennättänyt perehtyä Invalidisäätiön historiateosta (2015) tehdessäni. Kiipulasäätiössä minua viehätti mahdollisuus tutkia kuntoutujista, opiskelijoista ja säätiön henkilökunnasta koostuvan yhteisön vaiheita sekä selvittää, millä tavoin tämä yhteisöllisyys on helpottanut säätiön palvelujen käyttäjien kuntoutusprosessia.

Itsenäiseen elämään kuvaa Kiipulasäätiön vaiheita aina sen edeltäjästä Kultatähkäyhdistyksestä nykypäivään saakka. Teoksen rakenne on temaattinen: säätiön historiaa valotetaan useasta näkökulmasta, mikä antaa lukijalle monipuolisen kuvan siitä toiminnasta, mitä säätiö on asiakkaidensa hyväksi harjoittanut. Temaattisuus tarjoaa myös mahdollisuuden kertoa tarkemmin niistä puitteista ja olosuhteista, joissa tämä toiminta on tapahtunut.

Teoksen pääluvuihin ensimmäinen, Suku, kertoo säätiön takana olleiden Miina ja Kustaa Kiipulan ja heidän sukunsa tarinan. Lukija, joka haluaa saada tiiviin kokonaiskuvan Kiipulasäätiön kuluneista 80 vuodesta, löytää haluamansa Säätiö-pääluvusta. Ammattiin- ja Kuntoon-pääluvut kuvaavat säätiön ammatillisen ja muun erityisopetuksen sekä lääkinnällisen kuntoutuksen vaiheita. Tila-pääluvussa keskitytään Kiipulan tilan ja säätiön muiden toimipaikkojen historiaan, ja Yhteisö-pääluku on kuvaus tilalla asuneiden kuntoutujien ja henkilökunnan muodostaman yhteisön muutoksesta 1940-luvulta tähän päivään. Teoksen päättää langat yhteen solmiva yhteenveto Kiipula tänään. Ellei toisin mainita, ovat teoksen kuvat peräisin Kiipulasäätiön arkistosta.

Työtäni helpotti suuresti se, että Kiipulasäätiöstä on julkaistu lukuisia aiempia historiateoksia, kuten Leena Pienräihän seikkaperäinen *Kiipulasäätiön historia* vuodelta 1988. Hyvin hoidettu säätiön arkisto tarjosi sekin hyvät lähtökohdat 80-vuotishistorian teolle.

Lähes kaksi vuotta kestänyt antoisa uurastus on päätöksessään, ja on aika kiittää heitä, jotka ovat minua kirjan teossa monin tavoin auttaneet. Työni alkuvaiheissa sain pätevää tutkimusapua työtoveriltani Seppo Tammiselta, kiitos siis Seppo! Tukenani oli kannustava ja asiantunteva säätiön asettama historiatoimikunta, johon kuuluivat Ulla Harju, Jukka Kujala, Petteri Ora, Ritva Ruohonen ja Juhani Törmä. Toimikunnan kommentit ja vinkit paransivat lopputulosta, ja sen kokoukset olivat sekä tehokkaita että miellyttäviä. Erityisesti haluan kiittää Ritvaa, joka tekstini kommentoinnin ohella järjesteli lukuisia käyntejäni Kiipulassa, otti yhteyttä haastattelviini ja hoiti monta muutakin käytännön asiaa.

Suuret kiitokset myös noin 30 kiipulalaiselle, joita haastattelin tätä kirjaa varten: tiedonjyvien ohella haastattelut toivat historiateokseen elämän makua osuvien sitaattien muodossa. Työnantajani Oy Spiritus Historiae Ab:n puolella tekstejäni kommentoivat huolella Hanna Lundell-Reinilä sekä Laura Puro, lämpimät kiitokset myös heille! Kirjan taitosta ja ulkoasusta vastasi ammattitaidolla Camilla Pentti, jota niin ikään kiitän hyvästä yhteistyöstä.

Arvoisille lukijoille toivotan antoisia ja oivaltavia hetkiä Kiipulasäätiön historian parissa. Onnittelten samalla 80 vuotta täyttävää säätiötä, jonka tekemä työ yhteiskunnan kaikkein heikoimpien parissa on tehnyt minuun syvän vaikutuksen.

HELSINGIN HAAGASSA 27.2.2025
Mikko Laakso

← Tampere 100 km

Helsinki 90 km →

Pahkasauna

Kipulantie

Pohjanmäntie

Saharimäentie

Lammen grillikatos

Frisbeegolf lähtöpaikka

Minigolf

Aktiivipuisto

Beachvolley

Crosstraining

Tenniskenttä

Sospro lastenkoti

Tähkälän kota

25

A

B

19

4

3

6

2

1

5

14

6

20

5

3

4

8

1

11

10

2

7

9

18

17

21

22

P

P

P

P

P

P

P

15

23

16

24

4

1

3

2

Kiipulan Janakkalan toimipaikka vuonna 2025

1. Kiipulakeskus, info
Opiskelijaterveydenhuolto,
Opintotoimisto, myyntipalvelut
2. Liikuntahalli
3. Ruokala Rustholli
4. Kiipulasali, auditorio
5. Kustanhovi
6. Suviaitta
7. Aktiivipuisto

Kiipulan kuntoutuskeskus

8. Kuntoutuskeskus
9. Uimahalli, kuntosali

Kiipulan ammattiopisto

10. Aikkari
11. Navettakoulu
12. Autohuolto
13. Puutarhakoulu
14. Sähkökoulu
15. Nurmela, Miinantori, eläinpiha
16. Pihatto

Majoitus

17. Kiipula Guest House Kuntoutujien
vastaanotto
18. Emmiina, tuetun asumisen yksikkö
19. Majoitus, Opiskelijatalot 1–6
20. Jyvälä
21. Kuusela
22. Männistö
23. Puistola 1–2
24. Tähkälä
25. Louhikko B

Pysäköinti

P

Sisällysluettelo

1

Suku 15

Surua Kiipulassa 17

Jälkisäädös 21

- **Juuret Janakkalan mullassa:**
Kiipulan suvun vaiheet 25

2

Säätiö 29

Vainajan tahto toteutuu 31

- **Aili Sarkkila ja Kultatähkähdistys** 36

Kultatähkän Kiipulasäätiö
perustetaan 38

Ammattikoulutus jatko-ohjeluon
ohjenuoraksi 40

Kela mukaan toimintaan 43

Kasvukipuja 48

Lääkinnällinen kuntoutus
alkaa 50

Monipuoliseksi kuntoutus-
keskukseksi 55

Kuntoutus ja erityisopetus
murroksessa 58

- **Allan Suhonen, Kiipulasäätiön
toimitusjohtaja** 62

Henkilövaihdoksia ja kehitys-
työtä 63

Eurooppaan – ja muualle
Suomeen 65

Kohti yhteistä Kiipulaa 68

Yhdeksi ammattiopistoksi 70

Kuntoutus ja ammattiopetus
valinkauhassa 75

3

Kuntoon 81

Työllä takaisin yhteiskuntaan 83

Työlinikka tehostaa
työharjoittelua 88

- **Sotepalvelut kuntoutuksen
tukena** 93

Kuntotalosta kuntoa 96

Veteraanikuntoutus alkaa 101

Vertaistukea potilas- ja
virkistyskursseilta 104

- **Kuntoutuksen monet
muodot** 108

ASLAK vetää väkeä 110

Voimavaroja Työkykytaloista 114

- **Kuntoutumassa Kiipulassa** 117

Kriisiytyvä kuntoutus 119

Kehityskaari sulkeutuu 123

4

Ammattiin 129

- Alkuun ammattikursseilla 131
- Kolme koulua 134
- Oppilasvalinta ja opetus-
suunnitelmat muuttuvat 138
- Lyhytkursseista
aikuiskoulutuskeskukseksi 143
- Keskiasteen koulunuudistus ja
oppimiskulttuurin muutos 147
- Opiskelijalle oma polku 154
- Laajeneva opiskelijahuolto 159
- **Kiipula ammattitaito-
kilpailuissa** 163
- Kumppanien kanssa eteenpäin 165
- Kasvava ammattiopisto 168
- **AMEO-verkosto Kiipulasäätiön
erityisopetuksen tukena** 173
- Niukkuutta jaossa: ammatillisen
koulutuksen reformi 175

5

Tila 181

- Kaksi rustholia 183
- Toipilaiden maatala 187
- Uudisrakentaminen muuttaa
maisemaa 192
- Uudet laajennusvaiheet 195

- **Janakkalan kunta ja Kiipula-
säätiö** 201
- Gerbera tavaramerkiksi 203
- Päähuomio korjaus-
rakentamiseen 206
- Kohti tulevaa: Kiipula Gardens,
Guest House ja tilapalvelut 213
- **Aktiviteetteja ja attraktioita** 220
- Kiipulasta maailmalle 222

6

Yhteisö 231

- Kultatähkäkodin suojissa 233
- Internaatti laajenee 236
- Vireä ja elinvoimainen yhteisö 243
- Yhdistystoimintaa ja
laitosdemokratiaa 248
- Opiskelua ja asuntolaelämää 252
- **Kiipula juhlii** 257
- Kiipula avautuu 259
- **Panun tarina** 266
- Vahvan eetoksen voimalla 269

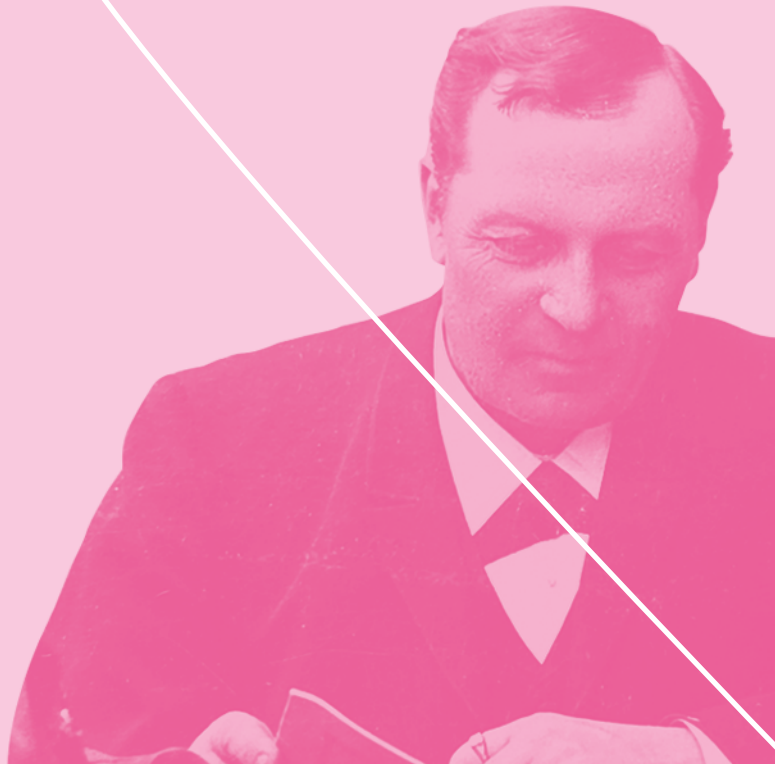
Kiipula tänään 276

- Viitteet 284
- Lähteet 302
- Liitteet 318

Suku

1918

Kustaa kuolee

1907

Alma menehtyy
tuberkuloosiin

1919

Miinan
testamentti

**Kiipulan
kohtalo
ratkeaa**

1936

Miina kuolee

Surua Kiipulassa

”Perintötaloni, puolet Kiipulan yksinäisrusthollista, (...) ynnä miesvainajani kanssa yhdessä tehdyn keskinäisen testamentin perustuksella omistamani Kiipulan maanviljelys- ja karjatalous- ynnä muun koneiston ja työkaluston, niin myös kaikki ne maatalous- ja karjan tuotteet ynnä niihin perustuvat saatavani, (...) määrään annettaviksi Janakkalan kunnalle ”Kiipulan tuberkeliparantolan ja lastenkodin” nimellä käytettäväksi etupäässä tuberkuloosiparantolana sekä, mikäli tilaa on, kasvatuksessa laiminlyötyjen orpo- ja muiden lasten kodiksi.”

– MIINA KIIPIULA 9. MAALISKUUTA 1919 PÄIVÄTYSSÄ TESTAMENTISSAAN

Janakkalan kunnassa sijainneen Kiipulan rusthollitilan isäntäpariskuntaa kohtasi loppukesällä 1907 raskas isku. Vuonna 1868 avioituneiden Kustaa ja Miina (Vilhelmiina) Kiipulan ainoa aikuisikään selvinnyt lapsi, 38-vuotias naimaton Alma-tytär, menehtyi keuhkotuberkuloosiin 30. elokuuta. Kuusissakymmenissä olevat vanhemmat menettivät viimeisen lapsensa ja perillisensä, mikä jätti kotitilan ilman työn jatkajaa.

Isännättömäksi ja emännättömäksi oli jäämässä 220 hehtaarin suuruisen, merkittävä ja hyvin hoidettu maaomaisuus. Yhteiskunnallisesti aktiiviset Kiipulat olivat kotipitäjässään arvostettu pariskunta, ja Miinan juuret olivat syvällä Janakkalan hedelmällisessä mullassa. Kiipulan tila oli ollut Miinan suvun hallussa ainakin 1500-luvun puolivälistä lähtien.¹

Miina, Kustaa ja Alma Kiipula.

Tilan tulevaisuus oli pitkään vaikuttanut turvatulta, sillä pariskunnalle syntyi kaikkiaan kolme lasta. Puolisot olivat serkuksia, ja hattulalainen Kustaa Hakola oli ottanut nimekseen Kiipula sukutilan mukaan. Kustaa työskenteli Hämeen läänin maanviljelysseurassa alueen maatalouden kehittämiseksi, minkä ohessa hän toimi monissa kunnan luottamustehtävissä sekä vuosina 1885–1900 myös talonpoikaissäädyn valtiopäivämiehenä. Kustalle myönnettiin ansioistaan kunnallisneuvoksen arvo. Uskonnolliseksi ja hyväsydämiseksi luonnehdittu Miina oli puolestaan aikansa tärkeän hyväntekeväisyysyhdistyksen, Janakkalan vanhemman ompeluseuran keskeisiä jäseniä.²

Alma Kiipulan kuolinsyy oli 1900-luvun alkuvuosien Suomessa yksi yleisimmistä. Tuberkuloosi on *Mycobacterium tuberculosis* -bakteerin aiheuttama, yleensä keuhkoissa esiintyvä pitkäaikainen sairaus. Kirkonarkistojen kuolleiden luetteloissa keuhkotuberkuloosi, kansanomaisemmin keuhkotauti, esiintyi vuosisatojen ajan tavallisena kuolemansyynä.³

Miina Kiipulan päärakennus vuoden 1939 asussaan.

Miina ja Kustaa Kiipulan lapsista vain Alma eli aikuisikään saakka.

Alman kuollessa tuberkuloosin hoito oli Suomessa alkutekijöissään. Parantavaa hoitoa sairauteen ei tunnettu, ja koko maassa toimi vain kaksi keuhkotuberkuloosin hoitoon tarkoitettua parantolaa, vuonna 1903 toimintansa aloittaneet Nummelan ja Takaharjun parantolat Nurmijärvellä ja Punkaharjulla. Helsinkiin oli lisäksi perustettu vuonna 1895 Humaliston keuhkotautisairaala ja vuonna 1904 tuberkuloosihuoltola. Alman kuolinvuonna sai Duodecim-seuran ja Raittiuden Ystävien aloitteesta alkunsa Keräystoimikunta Vähävaraisten Keuhkotautisten Hyväksi, jonka tavoitteena oli kansanparantolan perustaminen. Samana vuonna perustettiin myös Tuberkulosin Vastustamisyhdistys. Vastustamisyhdistyksen paikallisyhdistyksistä kehittyi merkittäviä tuberkuloosin vastaisen työn tukijoita, ja joillakin niistä oli jopa oma huoltola.⁴

Kiipulan isäntäparin ikääntyessä tuberkuloosin hoidossa otettiin pieniä askelia eteenpäin. Tanskasta saadun idean pohjalta Suomessakin ryhdyttiin vuodesta 1908 lähtien myymään postimerkkejä, joiden myyntituotot käytettiin tuberkuloosityöhön. Varoja saatiin myös arpajaisten, lahjoitusten ja testamenttien avulla. Näin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä voi-

tiin perustaa parikymmentä pientä kunnallista parantolaa ja muutamaaan sairaalaan keuhkotautiosasto. Tuberkuloosin vastainen valistustyö laajeni: kirjasten, opetustaulujen ja kiertävien asiantuntijoiden avulla kansalle kerrottiin, millaisesta sairaudesta oli kyse.

Suomen itsenäistymisen aikoihin suurimmissa kaupungeissa oli jo tuberkuloosihuoltola tai poliklinikka. Maaseutua varten oli koulutettu kiertäviä tuberkuloosihoitajia, joita palkattiin 1910-luvulla kymmeneen kuntiin. Ajan lääketieteen hoitokeinoja olivat ilmarintahoitto eli työtety sekä rinnanmuovausleikkaukset eli thorakoplastiat. Tuberkuloosin hoitotulokset eivät kuitenkaan juuri kohentuneet: runsas puolet parantolahoidossa olleista kuoli 5–6 vuoden sisällä parantolasta päästyään. Parantolapaikkoja oli myös aivan liian vähän. Vuonna 1918 niitä oli vain noin 600, kun sairastuneita oli useita kymmeniä tuhansia, ehkä jopa 40 000.⁵

Jälkisäädös

”Ottamalla huoltolajjärjestelmä yleisesti käytäntöön edistyi taistelu tuberkuloosia vastaan maassamme uuteen vaiheeseen ja tautia ahdistettaisiin sielä, missä se saa aikaan hävittävimät ja turmiollisimmat vaikutuksensa.”

– TUBERKULOOSILÄÄKÄRI INA ROSQVIST 1909⁶

Kun Kustaa Kiipula kuoli Suomen historian murheellisena vuonna 1918, oli Kiipulan pariskunta jo ratkaissut kotitilansa kohtalon. Miina laaditti vuonna 1919 kummankin tahtoa noudattavan testamentin, jossa tila koineen, eläimineen ja irtaimistoineen annettiin Janakkalan kunnalle tuberkuloosiparantolan perustamista varten. Mikäli parantolalta jäisi tilaa, olisi Kiipulaan perustettava myös lastenkoti.⁷

Testamentissa ei yksilöity tarkemmin, millainen tuberkuloosiparantola Kiipulaan oli tarkoitus perustaa. Tuberkuloosipotilaiden parantoloissa saaman hoidon perusajatuksena oli 1900-luvun alkuvuosista lähtien ollut auttaa elimistöä kamppailemaan tautia vastaan tarjoamalla potilaalle tukevaa, proteiinipitoista ruokaa, säännöllisen päivärytmin, raitista ilmaa ja auringonvaloa sekä lepoa ja liikuntaa terveyttä edistävässä ympäristössä. Ihanteellinen parantola sijaitsi rauhallisessa paikassa etäällä suurista asutuskeskuksista. Se oli rakennettu korkealle, kuivalle paikalle, jossa se oli lempeiden tuulten ja auringonvalon saavutettavissa. Sitä ympäröivät havu-

Tuberkuloositarkastukset olivat monen sukupolven ajan tärkeä osa suomalaista terveydenhuoltoa. Suomalaisia miesylioppilaita jonottamassa keuhkojen röntgenkuvaukseen vuonna 1946. Matti Pietinen/Museovirasto.

Suomen itsenäistymisen
aikoihin suurimmissa
kaupungeissa oli jo
tuberkuloosihuoltola
tai poliklinikka.

puut, mielellään männyt, jotka kertoivat kuivasta maapohjasta ja joiden uskottiin myös puhdistavan ilmaa.⁸ Kiipulan tila pystyisi suhteellisen pienin muutoksin täyttämään monet näistä vaatimuksista. Paikka oli syrjäinen, ja metsäisestä maastosta löytyi Matinvuoreksi kutsuttu, reippailuun kannustava mäki. Toipilaiden majoituksen järjestäminen olisi kohtalaisen helppoa, kunhan tilan kiinteistöt saataisiin kunnostettua tarkoitukseen sopiviksi.

Miinan tehdessä testamenttinsa oli Suomen tuberkuloositilanne yhä perin synkkä, mikä sinänsä lienee myös kannustanut Kiipuloita tällaisen lahjoituksen tekoon. Esimerkiksi ruotsinkielisellä Pohjanmaalla todettiin 1910-luvun loppupuolella joukkotarkastuksissa tuberkuloosia noin 5–6 prosentilla tutkituista. Tilanne vaihteli alueittain: suomenkielisissä naapurikunnissa oltiin noin 2–3 prosentin tasolla.⁹

Laajojen tuberkuloosiepidemioiden mahdollisuus oli pitkään suuri, sillä vielä 1930-luvun alussa noin 88 prosentin suomalaisista arvioitiin kantavan kehossaan tuberkuloosibakteeria. Jos bakteeri tunkeutui kehoon tartuntaa aiheuttamatta, toimi se lievän rokotteen tavoin ja lisäsi vastustuskykyä myöhempää tartuntaa vastaan. Vaikka bakteerin kantajista vain suhteellisen pieni osa lopulta sairastui, oli käytännössä jokainen suomalainen ennen tehokkaan hoidon aikakautta vaaravyöhykkeessä. Bakteeri oli Suomessa laajemmalle levinnyt kuin yleensä Skandinavian ja Länsi-Euroopan maissa.¹⁰ Kansantaloudellisesti tuhoisan keuhkotuberkuloosista teki se, että sairaus tappoi tai teki työkyvyttömäksi nuoria ja työikäisiä: vielä 1940-luvulla lähes joka toinen kuollut 15–30-vuotias menehtyi keuhkotautiin.¹¹

Tanskasta saadun idean pohjalta Suomessakin ryhdyttiin vuodesta 1908 lähtien myymään postimerkkejä, joiden myyntituotot käytettiin tuberkuloosityöhön.

Kun Miina ryhtyi itsenäisessä Suomessa yksin luotsaamaan perheen sukutilaa, alettiin tuberkuloosityön puutteita vähin erin korjata. Työn ohjenuoraksi otettiin tuberkuloosikomitean vuonna 1924 valmistunut mietintö, jonka mukaan päähuomio kiinnitettiin lapsena, kodissa ja koulussa saadun tartunnan ehkäisemiseen. 1920- ja 1930-lukujen mittaan tuberkuloosihoitajattarien koulutus tehostui, ja kuntien sekä yksityisten tahojen huoltolaitoksille ryhdyttiin vuodesta 1930 myöntämään valtionapua. Kun kunnat lisäksi alkoivat 1930-luvulla perustaa omia tuberkuloosirahastojaan, syntyi Suomeen parissa kymmenessä vuodessa koko lailla kattava tuberkuloosiparantoloiden ja huoltolaitosten verkosto. Kahdestatoista suuresta kunnallisesta kansanparantolasta viimeinen valmistui 1940. Vaikka parantoloissa oli vuonna 1936 yhteensä jo lähes 4 800 hoitopaikkaa, eivät ne silti riittäneet vastaamaan valtavaan tarpeeseen.¹²

Taudin varhaista toteamista helpottivat 1930-luvulla käynnistyneet joukkotarkastukset, röntgenkoneiden avulla tehdyt keuhkojen läpivalaisut.¹³ Tuberkuloosityötä tehosti myös Keräystoimikunnan ja Vastustamisyhdistyksen yhdistyminen vuoden 1930 alussa, jolloin syntyi Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys (STVY). STVY:n joulumerkeillä rahoitettiin 1930-luvulta lähtien lapsipotilaiden joulumerkkikoteja.¹⁴

Miina kuoli vuonna 1936 lähes 90-vuotiaana. Testamentin toimeenpaneminen osoittautui perin hankalaksi, sillä aika oli ajanut jälkisaädöksen määräysten ohitse. Janakkalan kunnalla oli riittävä määrä tuberkuloottisten hoitopaikkoja vuonna 1932 perustetussa Ahveniston parantolassa Hämeenlinnassa, ja kunnan kahdesta lastenkodista toinen oli tyhjillään.¹⁵ Janakkalan kunnan oli löydettävä uusia keinoja toteuttaa Kustaan ja Miinan viimeinen tahto.

Juuret Janakkalan mullassa: Kiipulan suvun vaiheet

Varhaisimmat tiedot Janakkalan Kiipulan kylän asukkaista ovat vuodelta 1539. Kiipulan kylässä oli tuolloin kaksi taloa, joita isännöivät Pekka Pekanpoika ja Matti Pekanpoika. Heistä Matin omaisuus oli ajan mittapuun mukaan tavanomaista suurempi: hänen tilallaan oli vuonna 1571 kaksi hevosta, kymmenen lehmää, neljä vuohta, kymmenen lammasta ja kolme sikaa. Matin nauttima arvostusta kuvasti, että hän toimi vuonna 1551 lautamiehenä pitäjän istuessa käräjä.

Kiipulan kylässä näyttäisi olleen 1600-luvun alkupuolella vain yksi tila, koska Kiipulan ja koko Janakkalan asutuksen leviäminen pysähtyi vuoden 1580 tienoilla Ruotsin ja Venäjän käymän pitkän sodan (1570–1595) vuoksi. Täyssinän rauhaa seurasi pulakausi, ja verorasituksen lisääntyminen johti talonpoikien velkaantumiseen. Tilat vähenivät myös nuijasotana tunnettujen 1590-luvun levottomuuksien ja katoavuoden 1601 vuoksi. Ruotsin suurvaltakauden aikana ja vielä sen jälkeenkin Janakkalan kartanoiden määrä kasvoi merkittävästi, mikä edelleen rajoitti uusien talonpoikaistilojen syntyä.

Kiipulasta tuli vuonna 1604 rälssitila, joka varusti miehen ratsupalvelukseen ja sai vastineeksi vapautuksen maaveroista. Elämä tilalla näyttää sujuneen sukupolvesta toiseen melko rauhallisesti, sillä vain kerran Kiipulan isännän tiedetään joutuneen leivättömän pöydän ääreen. Läheisen Monikkalan kartanon omistaja syytti vuoden 1639 käräjillä Jaakko Tuomaanpoika Kiipulaa siitä, että tämä oli ”kaatanut kaskea ja polttanut tervaa” Monikkalan metsässä. Asia sovittiin kuitenkin ilman rangaistusta ehdolla, ettei Jaakko enää jatkaisi luvaton kaskeamistaan.

Kiipulan asukkaat hoitivat tilaansa menestyksekkäästi, ja sen asema talonpoikaisessa hierarkiassa kohosi huippuunsa vuonna 1680. Rälssitilasta tuli rustholli eli ratsutila, joka edelleen ylläpiti ratsumiestä hevosineen. Rusthollien tapaan Kiipulallakin oli tästä lähtien kaksi augmentti- eli aputilaa, jotka maksoivat päätilalle veronsa.

Vuonna 1803 Kiipulan rustholli jaettiin kahdeksi taloksi veljesten Erkki Juhonpojan ja Juho Juhonpojan kesken. Erkki Juhonpoika Kiipulan talo periytyi vuonna 1868 Miina Kiipulalle Miinan

Kiipulan tilan läheisyydessä kohoava mäenhuippu Matinvuori on alueen näkyvä maamerkki. Näkymää Matinvuorelta.

äidin ja isäpuolen kuoltua. Juhon tilaa hallitsi Miinan ja Kustaan aikana Miinan pikkuserkun Karoliinan poika Ville (Vilho) Kiipula.

Miinan emännyyden ensimmäisinä vuosina Janakkala oli modernisoitumassa ripeää tahtia. Teollistumisen ensimmäinen aalto oli tavoittanut pitäjän jo vuonna 1818, jolloin sittemmin maan kuuluu Tervakosken paperitehdas aloitti toimintansa. Vuoden 1865 kunnalliset asetuksen myötä Janakkalan pitäjistä oli muodostettu Janakkalan kunta, jonka kunnallislautakunta aloitti toimintansa vuoden 1867 alussa. Suomen

ensimmäinen rautatie, vuonna 1862 valmistunut Helsingin-Hämeenlinnan rata, oli Janakkalan kehityksen kannalta ratkaisevan tärkeä. 1870-luvun lisääntyvän taloudellisen toimeliaisuuden aikana hyvien yhteyksien varrella olevalle paikkakunnalle perustettiin Viralan väkiviina- ja hiivatehdas (1872) sekä Rauhaniemen tiilitehdas (1874). Janakkalasta tuli nopeasti yksi Suomen teollistuneimmista maalaiskunnista.

Kustaa ja Miina toimivat monin tavoin Janakkalan kehittämiseksi. Kustaa oli kunnallislautakunnan ja köyhäinholto-
lautakunnan esimies 18 vuoden ajan,

minkä ohella hän työskenteli kymmenen vuotta tilattoman väestön lainarahaston hoitajana. Erityisen lähellä Kii-pulan isännän sydäntä oli Janakkalan vuonna 1861 alkunsa saanut kansakoululaitos: hän toimi vuosikymmenten ajan kunnan kansakoulujen taloudenhoitajana sekä 30 vuotta Leppäkosken kansakoulun johtokunnan puheenjohtajana. Aikana, jolloin naisten yhteiskunnallinen aktiivisuus oli heräämässä, antoi valistunut Miina miehelleen arvokasta sivustatukea.

Yhteisön arvostus tuskin kykeni korvaamaan pariskunnan yksityiselä-

män suruja. Kii-puloiden lapsista Gustaf (Kustaa) kuoli vuonna 1877 kaksivuotiaana maha- ja suolitulehdukseen, ja Lauri menehtyi lavantautiin yhdeksänvuotiaana vuonna 1891. Esikoistytär Al-man kuolema ja suvun sammuminen saivat Miinan ja Kustaan tekemään tilansa kohtalosta päätöksen, joka oli sopusoinnussa sekä tyttären traagisen kohtalon että heidän koko elämäntyönsä kanssa.

Artikkelin lähteet, ks. s. 315.

2

KANSANELÄKELAITOS

Säätiö

1945
Kultatähkän
Kiipulasäätiö

1940
Kultatähkäkoti

1955–1958
Kolme
ammattikoulua

**Säätiö
toiminnan
perustana**

2000
Ammattiopisto

1978
Ammatillinen
kurssikeskus

1970
Kuntotalo

Vainajan tahto toteutuu

”Käsiteltyään asiaa kunnanvaltuusto päätti yksimielisesti testamentintekijäin lähimpien perillisten herrojen K. K. Hakolan ja Paavo Kassarin suostumuksella luovuttaa Kiipulan tila maatalousirtaimistoinen Kultatähkänimiselle rekisteröidylle yhdistykselle käytettäväksi sillä tavalla, että tilalle perustetaan keuhkotautitoipilaitten huoltotyökoti [...]”

– JANAKKALAN KUNNANVALTUUSTO 2.5.1939¹⁶

Janakkalan kunta joutui vaikeuksiin, kun se yritti toteuttaa Miina Kiipulan testamentin säädöksiä. Kunnan asettama toimikunta suosittelee Kiipulan tilan myyntiä. Siitä saaduilla varoilla olisi perustettu Miina ja Kustaa Kiipulan säätiö, joka olisi keskittynyt tuberkuloosin vastustamistyöhön Janakkalassa. Parantolan ylläpitäminen olisi toimikunnan mielestä voinut käydä kunnalle kalliiksi.¹⁷ Miinan lähimmät sukulaiset, sisarpuolten lapset Paavo Kassari ja Kaarlo Hakola, vastustivat kuitenkin myyntiajatusta.¹⁸

Testamentin edunsaajien kokouksessa nousi esille vaihtoehto, jota esiteltiin Janakkalan kunnallislautakunnalle keväällä 1938. Lastentarhanopettaja Aili Sarkkila oli vuonna 1935 perustanut Kultatähkäyhdistyksen tuberkuloottisten työhoitolan aikaansaamiseksi. Itsekin tuberkuloosiin sairastunut Sarkkila oli 1920-luvun lopulta lähtien kerännyt varoja tuberkuloottisten hyväksi.¹⁹

Matti & Eränin

Uutis.

Liite 1.

Oikeusministerin päätös hakemukseen, jossa Kultatähkä r.y. niminen yhdistys Helsingin kaupungista on pyytänyt lupaa saada 18 päivänä huhtikuuta 1945 allekirjoitetun säädekirjan mukaisesti perustaa "Kultatähkän Kiipulasäätiö" nimisen säätiön ja samalla anonut säätiölle hyväksytyjen sääntöjen vahvistamista; mikä säädekirja siihen sisältyvine sääntöineen on näin kuuluva:

" S Ä Ä D E K I R J A .

Sitten kun Janakkalan kunta, joka tässä kunnassa asuneilta kunnallisneuvos Kustaa Kiipulalta ja tämän vaimolta Miina Kiipulalta oli aikoinaan testamentilla omakseen saanut Janakkalan kunnassa sijaitsevan Kiipulan yksinöirustitilan RN:o 1¹³ käytettäväksi tuberkuloosin vastustamistarkoituksiin, oli 24 päivänä huhtikuuta 1939 tehdyllä lahjakirjalla ja 10 päivänä toukokuuta 1939 tehdyllä luovutuskirjalla Kiipulan puolisoiden lähimpien omaisten maanviljelijöiden Kaarlo Hakolan ja Paavo Kasarin suostumuksella allekirjoittaneelle Kultatähkä r.y:lle luovuttanut sanotun tilan m.m. sellaisin ehdoin, että Kultatähkä r.y:n, jonka tarkoituksena oli perustaa tilalle tuberkuloositoipilaiden huoltotyökoti, oli myöhemmin ja viimeistään vuonna 1946 perustettava "Kultatähkän Kiipulasäätiö" niminen säätiö, jolle sanottu huoltotyökoti oli kokonaisuudessaan siirtyvä, ja Janakkalan kunta sekä Kultatähkä r.y. nyttenkin ovat katsooneet sanotun säätiön perustamiselle sopivan ajan tulleen, perustaa allekirjoittanut Kultatähkä r.y. nyt täten, neuvoteltuaan asiasta myös Kaarlo Hakolan ja Paavo Kasarin kanssa, sanotun "Kultatähkän Kiipulasäätiön" sekä luovuttaa sen peruspääomaksi alempana

Leimavero 400:-
Lisäleimavero 200:-
Yhteensä 600:-

Kultatähkän Kiipulasäätiö.

Kiipulasäätiön säädekirja vuodelta 1945.

Miina Kiipulan sukulaiset, Hakolan ja Kassarin perheet, vierailulla Kiipulan tilalla vuonna 1939 Kultatähkäyhdistyksen järjestämässä tupaantuliaisissa.

Kunnallislautakunta sai harkittavakseen, olisiko Kiipulan tilan luovuttaminen Kultatähkäyhdistykselle hyvä ratkaisu. Kunnanisien empiessä yhdistys laati syksyksi 1938 suunnitelman, jonka mukaan Kiipulan tilaa käytettäisiin yhdistyksen työhoitokotina. Näin syntyvästä Kultatähkäkodista oli tarkoitus tulla ”Suomen tuberkuloosihuollon keskuselin”. Sen esikuvana olivat ulkomaalaiset toipilaskodit, joissa asuvat työskentelivät työtuvis- sa, pelloilla, puutarhoissa ja tehtaissa sekä oppivat tarvittaessa uuden ammatin. Näin toipilaat saataisiin työllistettyä, ja työhoitokodista tulisi ehkä jopa omavarainen. Toiminta-ajatus oli sopusoinnussa ajan sosiaalisen ajattelun kanssa, jonka mukaan vajaakuntoisten oli opittava auttamaan itse itseään ja korvaamaan yhteiskunnalle hoitonsa kustannukset.²⁰ Kultatähkäkodin oli alkuun tarkoitus ottaa vastaan viisikymmentä toipilasta, ja lopullisena tavoitteena oli kahden sadan keuhkotuberkuloositoipilaan koti. Valmiissa Kultatähkäkodissa olisi vastaanottokoti parantolasta päässeille, työnvälitystoimisto, ammattikoulutusosasto ja työosasto.²¹

Kunnanvaltuusto edellytti hankkeelle Lääkintöhallituksen ja Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen (STVY) puoltoa, minkä jälkeen asiaan palattiin keväällä 1939. Koska kunta epäili Kultatähkäyhdistyksen

voivan muuttaa sääntöjään tai jopa lopettavan toimintansa, piti se säätiön perustamista turvallisempina ratkaisuna. Yhdistys suostui perustamaan säätiön, kun työhoitokodin toinen rakennusvaihe olisi valmistunut tai viimeistään vuonna 1946. Tällä ehdolla kunta luovutti Kiipulan tilan Kultatähkäyhdistykselle 5. toukokuuta 1939 sopimuksella, jolla yhdistys myös velvoitettiin ryhtymään työhoitolan rakentamiseen rahoituksen järjestytyttyä.²² Miina Kiipulan tilaan liitettiin vielä samana vuonna yhdistyksen ostama Ville Kiipulan naapuritila. Näin syntyi noin 480 hehtaarin tilakokonaisuus, jonka arvioitiin olevan riittävän suuri tekemään työhoitokodista omavaraisen.²³

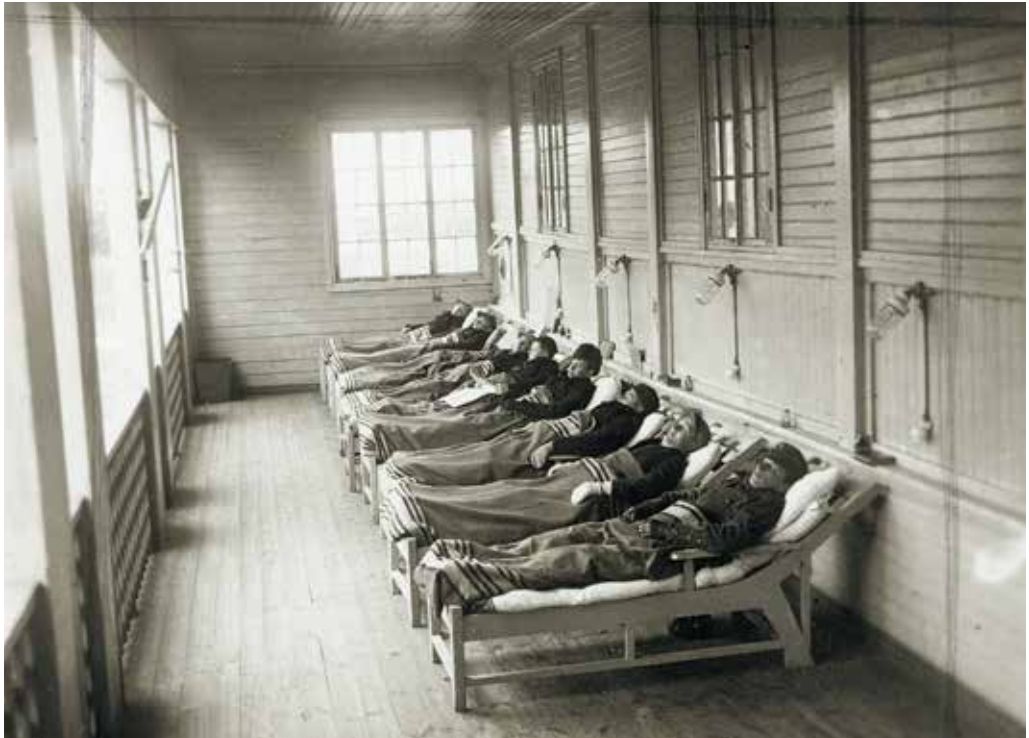
Kultatähkäkodin alkua oli marraskuussa 1939 alkaneen talvisodan varjostamana kaavailtua vaatimattomampi, koska Kiipulan tilalle evakuoitiin tuberkuloosisairaala.²⁴ Ensimmäiset tuberkuloositoipilaat vastaanotettiin talvisodan päättymisen jälkeen huhtikuussa 1940.²⁵ Jatkosodan vuosina Kultatähkäkodissa oli vuosittain 20–30 toipilasta, jotka tekivät puutarhaja maataloustöitä sekä talvisin puhde- ja käsitöitä.²⁶ Ammattiopetuksen järjestäminen ja säätiön perustaminen saivat sotaoloissa jäädä odottamaan.

Kultatähkäyhdistyksen puheenjohtaja Aili Sarkkila johti Kultatähkäkotia määrätietoisin ottein, kuten Kiipulan puutarhassa 1940-luvulla työskennellyt Saimi Tamminen on muistellut:

”Aili Sarkkila henkilönä oli hyvin päättäväinen. Hän asui [Vilho Kiipulan tilan uudemmassa päärakennuksessa] Tähkälässä ja pistäytyi joskus puutarhalakin, jolloin saattoi puuttua johonkin yksityiskohtaan ja antaa siellä omia määräyksiään. Hän ei suinkaan ollut ilkeä mutta omapäinen, ja hänen tarkoituksensa usein väärinymmärrettiin. Toisinaan taas hän kutsui puutarhaväen luokseen päiväkahville ja oli hyvin sydämellinen.”²⁷

Toipilaskodin perustaminen oli ajan tapa huolehtia tuberkuloosipotilaiden jatkohoidosta. Suurissa keuhkotautiparantoloissa ryhdyttiin 1930-luvun puolivälissä kehittämään työhoitoa, jolla harjoitettiin potilaita kestämään työn rasituksia.²⁸

Noin 30-paikkainen Kultatähkäkoti kykeni tarjoamaan jälkihoitoa vain murto-osalle tuberkuloositoipilaista. Yksistään sota-aikana todettiin noin 15 000 sotilaan sairastavan tuberkuloosia, ja 1940-luvun jälkipuoliskolla rekisteröityjä tuberkuloosipotilaita oli keskimäärin 1 218 sataa tuhatta asukasta kohden. Toipilaiden ammattikoulutus oli myös lähes kokonaan järjestämättä. Suomessa oli suuri joukko nuoria tuberkuloositoipilaita, joiden oli vaikea löytää sopivaa työtä heikentyneen kuntonsa tai ennakko-

Tuberkuloosipotilaan hoito keuhkotautiparantolassa kesti entisaikaan kuukausia tai jopa vuosia, eikä toipumisesta ollut takeita. Patrun keuhkotautiparantolan potilaita kuistilla nauttimassa raittiista ilmasta 1930-luvulla. Museovirasto/Kansatieteen kokoelma, Uuno Peltoniemen kokoelma.

luulojen takia.²⁹ Tautia sairastavia pelättiin, vaikka ajan käsityksen mukaan yskivän keuhkotautisen välttäminen olisi riittänyt.³⁰

Kultatähkäyhdistyksen Kiipulan tilalle perustama tuberkuloosipotilaiden toipilaskoti joutui aloittamaan toimintansa sotaoloissa selvästi pienimuotoisempana kuin mitä yhdistyksen voimahahmo Aili Sarkkila oli toivonut. Pitkälti paperille jääneissä suunnitelmissa oli jo kuitenkin hahmoteltu Kultatähkäkodin toiminnalle pääpiirteittäin ne suuntaviivat, joita seurattiin sodanjälkeisinä vuosina Kultatähkän Kiipulasäätiön perustamisen jälkeen. Siemen oli istutettu hedelmälliseen maaperään, vaikka itäminen aikansa ottikin.

ERILLISARTIKKELI

Aili Sarkkila ja Kultatähkäyhdistys

Kun lastentarhanopettaja Aili Sarkkila (1893–1948) joutui 1920-luvulla luopumaan ammatistaan sairastuttuaan tuberkuloosiin, hän löysi uudeksi kutsumukseksen tuberkuloosin vastaisen työn. Sarkkila organisoikin koriste-esineiden, kuten kullannväristen viljantähkien, valmistusta ja myyntiä tuberkuloottisten hyväksi. 1930-luvun alkupuoliskolla valikoimaan tulivat taiteilija Martta Wendelinin joulukortit, Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen (STVY:n) Kalevala-kortit sekä Surunkukka-merkit.

Uusien myyntiartikkelien ansiosta Aili Sarkkilan keräystyöstä tuli merkittävää liiketoimintaa 1930-luvun puoliväliin mennessä. Sarkkila perusti arpajaisia varten Kultatähkäyhdistyksen, johon hän sai mukaan kirjailija Elsa Heporaudan ja professori Axel Bonsdorffin kaltaisia tunnettuja henkilöitä. Sarkkila kuitenkin jatkoi varojen keräämistä myös omissa nimissään.

Aili Sarkkila johti Kultatähkäyhdistystä yksinvaltiaan ottein, mikä aiheutti kiistoja yhdistyksen sisällä. Hän rahoitti omaa Kultatähkäkeräystään yhdistyksen varoin, vaikka nämä kaksi oli-

Kultatähkäyhdistys julkaisi vuonna 1936 Suomen ensimmäiset ehiöt eli postikortit, joiden postimaksu oli valmiiksi maksettu. Kalevala-aiheiset kortit oli piirtänyt Martta Wendelin ja niistä saadut tulot ohjattiin Kultatähkäkeräykseen. Postimuseo.

Kultatähkäyhdistys keräsi varoja myymällä koriste-esineitä, joista tunnetuin oli kullanvärinen tähkä.

Aili Sarkkila.

vat kirjanpidollisesti toisistaan erillään. Kun Kiiipulan tilan työhoitokodin rakennussuunnitelmia alettiin sotavuosina laatia, Sarkkila sai osakseen arvostelua tilan huonosta hoidosta sekä tiliepäselvyyksistä Kultatähkäkeräyksen ja yhdistyksen välillä. Pyynnöistä huolimatta Sarkkila ei suostunut tilittämään oman keräyksensä tuottoja yhdistykselle.

Kun Kultatähkäyhdistys erotti Sarkkilan yhdistyksen puheenjohtajan ja Kultatähkäkodin johtajattaren tehtävistä vuosina 1944–1945, hän perusti Kultatähkäkeräystä jatkamaan Kodittomien Keuhkotautitoipilaiden Säätiön. Sarkkilalla ei kuitenkaan enää ollut tuberkuloosin vuoksi voimia jatkaa työtään. Kodittomien Keuhkotautitoipilaiden Säätiö

lakkautettiin vuonna 1952, ja sen varat annettiin Kiiipulasäätiölle.

Voimakastahtoinen Aili Sarkkila ymmärsi tuberkuloositoipilaiden kuntoutuksen tärkeyden, mutta yhteistyökyyttömyys leimasi hänen toimintaansa viimeisiin elinvuosiin saakka. Hän ei hyväksynyt Kultatähkän Kiiipulasäätiön perustamista, vaan esitti syytöksiä säätiötä kohtaan ja kirjelmöi viranomaisille. Sarkkilalla oli kuitenkin myös pehmeä puolensa: toimissaan lastentarhanopettajana 1910- ja 1920-luvuilla hän tuli tunnetuksi lastenkirjojen kuvittajana.

Artikkelin lähteet, ks. s. 315.

Kultatähkän Kiipulasäätiö perustetaan

”Luovuttaessaan mainitut omaisuudet [Kiipulan molemmat rusthollitilat] säätiölle uskoo Kultatähkä r.y. perustamansa säätiön entistä määrätietoisemmin ja varmemmalla pohjalla jatkavan yhdistyksen alullepanemaa työtä.”

– KULTATÄHKÄN KIIPULASÄÄTIÖN ENSIMMÄINEN VUOSIKERTOMUS 1945

Sotavuosien päätyttyä oli Kultatähkäyhdistyksen aika lunastaa lupauksensa säätiön perustamisesta. Perustamistoimia oli syytä kiirehtiä myös yhdistyksen sisäisten riitojen vuoksi, joiden seurauksena Aili Sarkkila oli joutunut vuosina 1944–1945 jättämään sekä puheenjohtajan että Kultatähkän kodin johtajattaren tehtävät.³¹

Kultatähkäyhdistys päätti 14. maaliskuuta 1945 perustaa Kultatähkän Kiipulasäätiön³² ja siirtää sille yhdistyksen varallisuuden. Sääntöjen mukaan säätiön toiminnan tarkoitus oli:

*”huolehtia siitä, etteivät varattomat tai kodittomat taikka sodassa sairastuneet, parantolasta päässeet keuhkotautitoipilaat uudelleen menettäisi terveystään ja työkykyään. Tämän tarkoituksensa toteuttamiseksi säätiö pitää yllä Janakkalan pitäjässä omistamassaan Kiipulan kartanossa keuhkotautitoipilaiden vastaanotto- ja huoltotyökotia sekä perustaa sinne asianomaisella luvalla työnvälitystoimiston, ammattikoulun, työtupia ja asuntoloita pienoiskoteineen”.*³³

Perustamispäätös ei ollut yksimielinen, vaan se hyväksyttiin yhdistyksen ylimääräisessä kokouksessa äänin 10–6. Vastustajien joukkoon lukeutui yhdistyksessä valtansa jo menettänyt Aili Sarkkila, jolle ei säätiön perustamisen jälkeen enää ollut tarjolla näkyvää roolia suomalaisessa tuberkuloosityössä.³⁴

Säätiölle valittiin sääntöjen edellyttämät toimielimet, hallintoneuvosto, hallitus ja toiminnanjohtaja. Hallintoneuvoston 15 jäsenestä Kultatähkäyhdistys nimitti yhdeksän, Janakkalan kunta ja STVY kaksi sekä Lääkintöhallitus ja Kiipulan suku yhden. Kunta ja STVY olivat vuodesta 1944 olleet mukana Kultatähkäyhdistyksessä, jonka toiminta päättyi vuoteen 1954 mennessä.³⁵ Hallintoneuvosto kokoontui ensi kertaa 24. lokakuuta 1945 ja totesi säätiön tulleen perustetuksi. Kun Kultatähkäyhdistys siirsi vielä marraskuussa Kiipulan tilan säätiön omistukseen, saattoi säätiön toiminta alkaa.³⁶

Kiipulasäätiön ensimmäisen hallintoneuvoston jäsen, tunnettu tuberkuloosilääkäri Severi Savonen.

Pekka Kyytinen/Museovirasto.

Säätiön työtä käynnisti asiantunteva joukko. Hallintoneuvoston puheenjohtaja Aleksis Tähkä (1887–1970) oli Lääkintöhallituksen lääkintöneuvos. Jäsenistä tuberkuloosin asiantuntija K. F. Hirvisalo (1875–1960) oli STVY:n puheenjohtaja, ja lääkintöneuvos Severi Savonen (1886–1964) oli 1920-luvulta lähtien työskennellyt tuberkuloosityössä.³⁷ Janakkalan kuntaa edusti agronomi Yrjö P. Sipilä (1912–1961)³⁸, joka toimi Kultatähkädin maatalousasiantuntijana.³⁹

Hallintoneuvosto oli Kiipulasäätiössä alusta lähtien keskeinen toimielin.⁴⁰ Se vastasi säätiön toiminnan suurten linjojen suunnittelusta, ja hallitus pani sen päätökset toimeen. Hallituksen alisteista asemaa kuvasi, että Yrjö P. Sipilä toimi myös hallituksen puheenjohtajana, ja nelijäseninen hallitus koostui muutenkin hallintoneuvoston jäsenistä.⁴¹ Tätä hallintoneuvoston valtaa korosti 1950-luvun jälkipuoliskolla ja 1960-luvun alussa vielä se, että säätiön toiminnanjohtajat vaihtuivat usein. Ensimmäinen toiminnanjohtaja agronomi Erkki Nepponen viihtyi toimessaan vuodet 1945–1953, mutta hänen jälkeensä tehtävää hoiti vuoteen 1962 mennessä kuusi henkilöä.

Kovin mittavin varoin uusi säätiö ei lähtenyt tarkoitustaan toteuttamaan. Kultatähkähdistyksen säätiölle siirtämän omaisuuden arvo oli noin 6,2 miljoonaa markkaa (nykyrahassa noin 559 000 euroa), josta noin 4 miljoonaa muodostui tilasta ja noin 1,7 miljoonaa irtaimistosta.⁴² Tämäkin omaisuus supistui merkittävästi, kun Kiipulan tilan maista luovutettiin pian sodan jälkeen maanhankintalain nojalla noin kaksi kolmasosaa Neuvostoliitolle luovutettujen alueiden siirtoväelle. Jäljelle jäi noin 180 hehtaarin tilakokonaisuus.⁴³

Laihana lohtuna Kiipulasäätiö sai vuonna 1949 valtiolta maanluovutuskorvauksena 4 miljoonaa markkaa (noin 203 000 nykyeuroa).⁴⁴ Pakkolunasnettujen tilusten hinnan ja valtiolta saadun arviohinnan erotus oli noin 7–8 miljoonaa markkaa, minkä verran säätiö siis kärsi tappiota.⁴⁵ Pluspuolelle säätiö saattoi sentään merkitä vuodesta 1948 saamansa valtionavun, jonka suuruus oli ensimmäisenä vuonna 400 000 markkaa (noin 20 600 euroa).⁴⁶

Kiipulan tilalla toiminut pieni keuhkotuberkuloottisten toipilaskoti sai toiminnalleen leveämmät hartiat, kun Kultatähkän Kiipulasäätiö ryhtyi vuodesta 1945 toteuttamaan Kultatähkähdistyksen tuberkuloositoipilaiden kuntouttamiseen tähdännyttä toimintaohjelmaa. Raskaat maanluovutukset tekivät tyhjäksi kaavailut omavaraisen toipilaiden yhteisön perustamisesta, mutta uuden säätiön johto tähyisi jo tulevaan.

Ammattikoulutus jatkohuollon ohjenuoraksi

”Viisikymmenluvun alussa sitten alkoi Kiipulassakin olla uskoa ja uskallusta omiinkin mahdollisuuksiin. (...) Uskottiin, että kun on todella näyttöä peräänantamattomasta yrityksestä elämän ehkä kovimmin kohtelemien invalidien palauttamiseksi ammattiopetuksen kautta heille sopivaan työelämään, ehkä tämän näytön myötä yhteiskuntakin lähtee tukemaan asiaa.”

– KIIPULASÄÄTIÖN PITKÄAIKAINEN TALOUSPÄÄLLIKKÖ PAAVO LEPOLAHTI 1974⁴⁷

Kiipulasäätiön toiminta käynnistyi aikana, jolloin tuberkuloosin hoito oli Suomessa saatu kansainvälisesti hyvälle tolalle. Maahan oli luotu kattava tuberkuloosihuoltoloiden ja -parantoloiden verkosto, jonka ansiosta sairaus voitiin todeta jo alkuvaiheissaan. Suomi oli jaettu epävirallisiin tu-

berkuloosipiireihin, ja tuberkuloosin vastainen työ oli keskeinen osa kansanterveystyötä.⁴⁸ Suomen eurooppalaisessa katsannossa korkea tuberkuloosikuolleisuus alkoi näiden toimien ansiosta 1930-luvulla hitaasti aleta.

Edistysaskelista huolimatta tuberkuloosin esiintyvyys ja erityisesti tuberkuloosikuolleisuus oli korkea 1940-luvun jälkipuoliskolle saakka, jolloin antibiootit ja lasten systemaattinen rokottaminen BCG-rokotteella muuttivat tilanteen nopeasti.⁴⁹ Tuberkuloosikuolleisuus romahti Suomessa parissa vuosikymmenessä: vuonna 1940 sairauteen kuoli vielä 7 842 ihmistä eli noin 212 henkeä sataa tuhatta asukasta kohti. Kymmenen vuotta myöhemmin suhdeluku oli noin 93 henkeä ja vuonna 1960 enää 26.⁵⁰

Tuberkuloosiin liittynyt pelko alkoi väistyä, mikä helpotti toipilaiden paluuta yhteiskuntaan. Vielä 1930-luvulla tuberkuloositoipilaiden asemaa synkin värein maalailnut Severi Savonen saattoi 1950-luvun alussa todeta, että ajan tietämys tartunnan leviämistavasta oli muuttanut asennoitumista keuhkotautisiin. Tuolloin ymmärrettiin jo yleisesti, että ensitartunta vaikutti useimpiin rokotuksen tavoin:

”Kun kylliksi leviää tieto siitä, että täysikasvuissa ei ole aihetta keuhkotautisia pelätä, heillä kun on jo suoja elimistössään, ja kun kaikki nuoret tuberkuloosin ensitartunnalta vielä säilyneet rokotetaan, on basillikauhunkin aika häviötä menneisyyteen.”⁵¹

Kiipulasäätiö asetti alkuvuosien tavoitteekseen tuberkuloositoipilaiden ammattikoulutuksen aloittamisen. Toipilaiden jatkohuolto oli 1940-luvun jälkipuoliskolla vielä lähes täysin järjestämättä, sillä vain sotatuberkuloottisten ammattikoulutus oli käynnistynyt vuonna 1942 sotainvalidien työhuoltolain perusteella STVY:n keuhkoparantoloissa. Vuonna 1947 aloitti toimintansa Liperin ammattikoulu, jonne sotatuberkuloottisten ammattikoulutus keskitettiin vuonna 1951.⁵² Kiipulan kehittäminen tuberkuloositoipilaiden jatkokoulutuspaikaksi oli perusteltu ratkaisu, sillä kuolleisuuden väheneminen ei tarkoittanut tuberkuloosin katoamista. Taudin ilmaantuvuus oli 1960-luvun alun Suomessa yhtä suuri kuin monessa kehitysmaassa 2000-luvun alussa.⁵³

Tuberkuloositoipilaiden jatkohuollon järjestäminen edellytti lainsäädännön kehittämistä. Severi Savonen oli avainasemassa, kun Suomeen saatiin vuonna 1949 tuberkuloosilaki. Se siirsi tuberkuloosityön järjestäjien harteilta julkisen sektorin vastuulle. Lääkintöhallitus asettui työn johtoon, ja Suomi jaettiin virallisesti tuberkuloosipiireihin.⁵⁴ Käytännön tuberkuloosityön järjestäminen oli kuntien ja kuntainliittojen tehtävä. Niiden tuli

BCG- eli Calmette-rokotus menossa vuonna 1954. Antibiootit ja rokotteet mulllistivat tuberkuloosin hoidon, ja tautiin kuolleiden määrä lähti 1950-luvulla nopeaan laskuun. Yrjö Lintunen/Kansan Arkisto.

ylläpitää tuberkuloositoimistoa ja keskusparantolaa, jonka perustamiskustannuksista valtio maksoi kolme neljäsosaa ja ylläpitokustannuksista puolet. Keskusparantolaan saattoi kuulua myös toipilaiden työhoito-osasto ja ammattioppilaitos. Tuberkuloosin vastustamistyössä tarvittavia ”erikoislaitoksia” saattoi ylläpitää myös yhteisö, ”jolle valtioneuvosto on sellaisen tehtävän uskonut”.⁵⁵

Tuberkuloosilain määräykset jälkihuollosta jäivät kuitenkin kuolleeksi kirjaimeksi, minkä vuoksi valtioneuvosto asetti vuonna 1951 tuberkuloottisten kuntouttamiskomitean. Sen johtoon valittiin Kiljavan parantolan ylilääkäri Erkki Larmola⁵⁶ (1898–1972). Komitea esitti vuonna 1953, että tuberkuloosi-invalidien tuli saada parantolahoidon jälkeen ilmainen

koulutus erityisammattikoulussa. Sitä varten Liperin ammattikoulu tuli muuttaa ”siviilituberkuloottisten” kouluksi ja Kiipulaan perustaa Liperin esikuvan mukainen oppilaitos.⁵⁷

Vuoden 1946 invalidihuoltolakia oli myös korjattava, ennen kuin tehokkaan ammattikoulutuksen antaminen tuberkuloositoipilaille saattoi alkaa. Lain mukaan kaikki invalidit olivat oikeutettuja saamaan ”lääkintähuoltoa, koulutusta ja valmennusta sekä työhuoltoa”.⁵⁸ Invalidi määriteltiin kuitenkin laissa suppeasti henkilöksi, jonka työ- ja toimintakyky oli ”jonkin elimen puuttumisen tai toimintavajavuuden vuoksi” puutteellinen. Keuhkotuberkuloosia potevat pääsivät lain piiriin vasta vuonna 1953, kun valtioneuvosto päätti kuntouttamiskomitean mietinnön julkaisemisen jälkeen, että keuhkotuberkuloottisille voitiin antaa ammattikoulutusta invalidien erikoisammattioppilaitoksissa. Tuberkuloositoipilaiden ammatillisesta kuntouttamisesta tuli näin viimein lain suojaamaa, mikä oli Kiipulasäätiön ammattiopetuksen aloittamisen kannalta ratkaisevaa.⁵⁹

Kiipulasäätiö oli nähnyt vaivaa sille suotuisan komiteamietinnön aikaansaamiseksi. Tuberkuloottisten kuntouttamiskomitean jäsenet kutsuttiin maaliskuuksi 1953 Kiipulaan neuvottelemaan säätiön hallintoneuvoston puheenjohtajan Savosen ja hallituksen jäsenten kanssa.⁶⁰ Lainsäädännön muuttuessa ja tuberkuloosin hoidon kehittyessä säätiölle oli avautumassa toimintamahdollisuuksia, joita se ei aikonut jättää käyttämättä.

Kela mukaan toimintaan

”Marraskuun 28 päivänä 1954 säätiön hallintoneuvoston yhteydessä pidetyssä neuvottelussa päästiinkin lopulta periaatepäätökseen, että Kansaneläkelaitos, Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys ry ja Kultatähkän Kiipulasäätiö perustavat yhteistoimin Kiipulan ammattioppilaitoksen.”

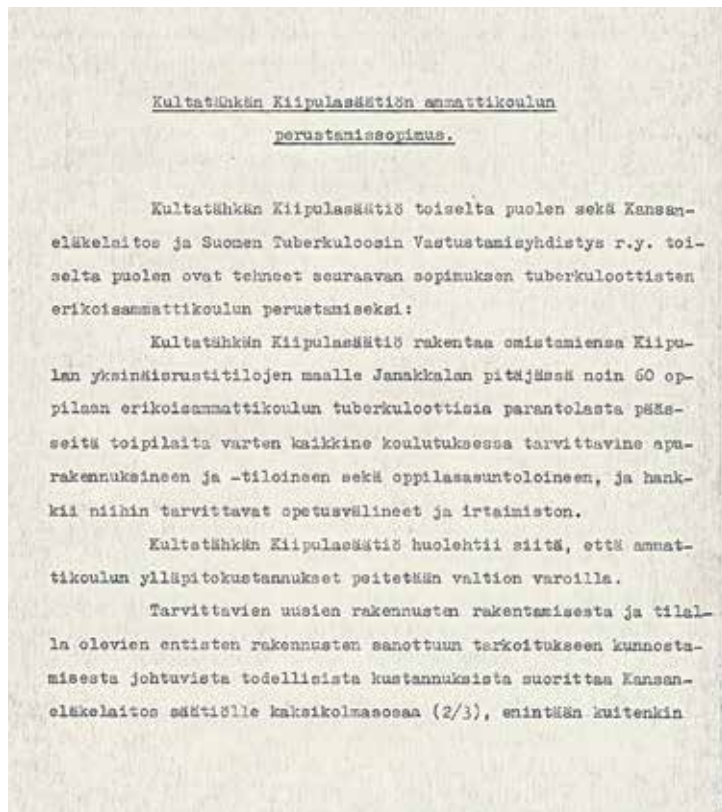
– KULTATÄHKÄN KIIPULASÄÄTIÖN VUOSIKERTOMUS 1954⁶¹

Suomalaisen kuntoutuksen historiassa 1950-lukua on pidetty ajanjaksona, jolloin sodanjälkeisten vuosien kiihkeä muutosvauhti hidastui. Kiipulasäätiön vaiheita käsitys ei kovin hyvin kuvaa. Säätiön toiminta otti harppauksen eteenpäin, kun se sai 1950-luvun puolivälissä yhteistyökumppanikseen merkittävän julkisen, rooliaan etsivän toimijan, vuonna 1937 toimintansa aloittaneen Kansaneläkelaitoksen (Kela).

Työkykynsä menettäneiden palauttaminen työelämään oli sotakokemusten seurauksena kohonnut Kelan työlistan kärkipaikoille.⁶² Kela osallistui talvisodan jälkeen sotainvalidien hoidon organisointiin lähtemällä mukaan Invalidisäätiön perustamiseen. Julkisia varoja suunnattiin myös siviili-invalidien saamiseen työkykyisiksi. Kela tuki Heinolan Reumasäätiön reumaparantolan perustamista vuonna 1951 ja liittyi vuonna 1954 perustajajäseneksi Keuhkoinvalidien Kuntouttamissäätiöön.⁶³

Johdonmukainen jatko oli osallistuminen Kiipulasäätiön toimintaan vuodesta 1955 lähtien rahoittajana, joka sai merkittävän osuuden säätiön hallintoelinten paikoista.⁶⁴ Muistakin kuntoutusalan säätiöistä tuli Kelan yhteistoimintasäätiöitä, joissa Kelalla oli paljon sananvaltaa. Kelan roolin merkittävänä kuntoutuspalvelujen maksajana sinetöi vuonna 1956 kansaneläkelain muutos, joka sisällytti lakiin kuntoutussäädöksiä.⁶⁵

Kiipulasäätiön, Kelan ja STVY:n 1950-luvulla käynnistynyt yhteistyö oli alusta lähtien kirjallisen sopimuksen säätelemä.

Kuntoutusalan säätiöistä tuli Kelan yhteistoimintäsäätiöitä, joissa Kelalla oli paljon sananvaltaa.

Kelan mukaan tulo Kiipulasäätiön toimintaan ei kuitenkaan ollut itsensäselvyys. Säätiön myöhempi talouspäällikkö Paavo Lepolahti on muistellut, että Kela, STVY ja valtiolta vakuutuivat vasta pitkien neuvottelujen jälkeen siitä, että ”Kiipulan toiminnalla on tulevaisuutta”:

”Työ vaati diplomatiia ja varovaista poliittista toimintaa.”⁶⁶

Kun Kelan ja STVY:n luottamus oli voitettu, perusti Kiipulasäätiö marraskuussa 1954 ammattikouluopetuksen toteuttamiseksi koulutustoimikunnan, jonka jäseniksi valittiin Severi Savonen, Erkki Larmola sekä tuberkuloosiopin dosentti Jorma Pätiälä (1912–1983). Toimikuntaan kuului myös ammattikoulutuksen asiantuntijoita.⁶⁷

Kiipulasäätiö, Kela ja STVY päättivät ammatillisen erityisoppilaitoksen perustamisesta huhtikuussa 1955 sopimuksella, joka loi puitteet niiden yhteistyölle pariksi vuosikymmeneksi. Sopimuksen mukaan säätiö rakentaisi Kiipulaan ensi vaiheessa 60 oppilaan sisäoppilaitoksena toimivan erikoisammattikoulun tuberkuloositoipilaita varten. Lopullisena tavoitteena oli 120 oppilaan koulu. Säätiö huolehtisi siitä, että koulun ylläpitokustannukset peitettäisiin valtion varoin. Uudisrakentamisen ja kunnostustöiden kustannuksista Kela maksaisi säätiölle kaksi kolmasosaa, kuitenkin enintään 20 miljoonaa markkaa (noin 811 000 nykyeuroa); STVY maksaisi kolmanneksen, mutta enintään 10 miljoonaa.⁶⁸

Uudessa oppilaitoksessa oli tarkoitus antaa konttori-, puutarha- ja sähköalan koulutusta. Nämä koulutukset päätettiin kuitenkin hallinnollisesti eriyttää toisistaan, ja näin Kiipulaan perustettiin kolme erillistä ammatti-

koulua: konttorikoulu⁶⁹ aloitti toimintansa syksyllä 1955, puutarhakoulu helmikuussa 1956 sekä puhelin- ja radioalan ammattikoulu syksyllä 1958. Konttorikoulun (vuodesta 1959 kauppakoulu) sekä puhelin- ja radioalan ammattikoulun (vuodesta 1959 sähköalan ammattikoulu) toimintaa valvoi kauppa- ja teollisuusministeriö ja puutarhakoulua Maataloushallitus. Suunnitellussa laajuudessaan ammattikoulut toimivat ensi kertaa vuonna 1960, jolloin niissä oli yhteensä 126 oppilasta.⁷⁰ Tuberkuloositoipilaiden ammattiopetus otti noina vuosina muutenkin suuria askelia eteenpäin, sillä Tuberkuloosiliiton Ouluun perustaman Merikosken ammattikoulun toiminta käynnistyi vuonna 1957.⁷¹

Kiipulasäätiön hallintoneuvoston puheenjohtajaksi nousi Kelan tuore pääjohtaja V. J. Sukselainen (1906–1995), joka oli sosiaaliturvakysymyksiin erikoistunut kansantaloustieteen professori. Vaikutusvaltaisen Sukselaisen valinta osoitti, että säätiön kehittäminen oli Kelalle tärkeää.⁷² Kiipulasäätiö oli Sukselaiselle entuudestaan tuttu, sillä vuonna 1951 hän oli sisäministerinä vierailut Kiipulassa ja osallistunut keskusteluun keuhkotautipotilaiden jälkihuollosta ja suunnitellun ammattikoulun työmuodoista.⁷³

Kela sai myös oikeuden nimittää hallintoneuvostoon kolme rivijäsentä aiemman yhden sijaan. Hallintoneuvoston jäsenmäärää supistettiin 9–12 henkeen, mikä vielä lisäsi Kelan mielipiteen painoarvoa. Näin Kelasta tuli 1950-luvun puolivälissä säätiön keskeinen vallankäyttäjä, ja tämä rooli sillä säilyi uudelle vuosituhannele saakka. Kela otti parin vuoden kuluttua haltuunsa myös Kiipulasäätiön hallituksen puheenjohtajan paikan vuosikymmenten ajaksi. Tehtävään nimitettiin vuonna 1958 Kelan ylikamreeri Yrjö A. Koponen. Käytännössä Koponen oli jo toimiessaan vuodet 1955–1957 varapuheenjohtajana ollut hallituksen johtohahmo, sillä hän kehitti säätiön laajentamissuunnitelmat toteutuskuntoon ja johti niiden toimeenpanoa.⁷⁴

Merkityksellinen toimija oli myös STVY, joka sai hallintoneuvostoon edelleen kaksi edustajaa. Janakkalan kunta, sosiaaliministeriö ja Lääkintöhallitus saivat tyytyä yhteen. Näin kunnan edustajien määrä supistui, ja sosiaaliministeriö tuli uutena toimijana mukaan säätiön hallintoon. Lisäksi elimeen voitiin kutsua enintään kolme asiantuntijajäsentä. Yhden hallintoneuvoston jäsenistä tuli ”mikäli mahdollista” olla Kustaa tai Miina Kiipulan sukulainen, eli suvulla ei enää automaattisesti ollut toimielimessä edustajaa.⁷⁵

Säätiön valtasuhteiden muuttumista kuvasi vuonna 1958 entinen hallituksen puheenjohtaja Yrjö P. Sipilä. Kelalla ja STVY:llä oli Sipilän mielestä Kiipulan toiminnan päärahoittajina oikeus määrätä säätiön toimin-

Kelan pääjohtajana vuosina 1954–1971 toiminut pitkän linjan poliitikko V. J. Sukselainen puhumassa Kiipulan ammattikoulujen vihkiäisjuhlassa vuonna 1960.

nan suunta. Kiipulan suku, Janakkalan kunta ja Kultatähkäyhdistys olivat olleet säätiön toiminnan ”alullepanijoita”, joiden tehtävä oli 1950-luvun jälkipuoliskolla jo suoritettu.⁷⁶

Uudet oppilaitokset muuttivat Kiipulasäätiön toiminnan painopistettä radikaalisti. Perinteiseen parantolahoitoon ja maatalouspainotteiseen työhuoltoon keskittyneestä säätiöstä tuli nyt alkuperäisten suunnitelmien mukainen laitos. Kiipulan ammattikoulut tarjosivat tuberkuloositoipilaille mahdollisuuden kouluttautua uuteen ammattiin yhteisössä, joka ymmärsi heidän tarpeitaan. Vaatimattomasta, toipilaskodin alkuvaiheista lähtien harjoitetusta ammatillisesta kuntoutuksesta tuli ammattikoulujen myötä laajempaa, systemaattisempaa ja teollistuvan yhteiskunnan tarpeet huomioon ottavaa.

Kiipulasäätiön tarjoamasta kuntoutuksesta pääsi jo 1960-luvun alussa osalliseksi vuosittain noin 150 tuberkuloositoipilasta, kun ennen ammattikoulujen aikaa Kiipulassa oli ollut toipumassa vain parikymmentä henkeä. Näin säätiöstä tuli merkittävä ammatillisen erityisopetuksen ja kuntoutuksen toimija. Tämä muutos ei olisi ollut mahdollinen ilman STVY:n ja erityisesti Kelan mukaantuloa säätiön hallintoon.

Kasvukipuja

”Keskusteltiin Kiipulassa mahdollisesti toimeenpantavasta johdon organisaation muutoksesta, joka estäisi paremmin kuin nykyinen tällaisten risti-riitojen syntymisen.”

– KIIPULASÄÄTIÖN HALLITUS 21.2.1957⁷⁷

Kiipulasäätiön toiminta vilkastui 1950-luvun jälkipuoliskolla ammattikoulujen perustamisen ja kiivastahtisen rakentamisen ansiosta. Vuodet olivat säätiön johdolle työntäyteisiä, eikä vastoinkäymisiltä välttytty. Säätiön toiminnanjohtaja, konttorityökoulun rehtori Hannu Salminen sekä puutarhakoulun rehtori Toivo Tiainen riitaantuivat vuonna 1956, minkä seurauksena Salminen erosi toiminnanjohtajan tehtävästä. Väliaikaiseksi toiminnanjohtajaksi nimitetyn Tiaisen ja Salmisen välit eivät kuitenkaan parantuneet, ja Salminen lähti säätiön palveluksesta vuonna 1957.⁷⁸

Hallituksen työvaliokunta erotti Tiaisen syksyllä 1958. Hallituksen jäsen Yrjö P. Sipilä piti menettelyä hätiköitynä, sillä hänestä toiminnanjohtajan heikko asema oli syynä konflikteihin:

”Sipilän käsityksen mukaan nykyinen ristiriita aiheutuu säätiön virheellisestä organisaatiosta. Va. toimitusjohtaja on vain muodollisesti tehtävässään, kuitenkin velvoituksin yrittää hankkia säätiölle myös muita tuloja mm. puutarhataloudesta.”⁷⁹

Säätiön johtamisongelmat nousivat henkilökiistojen ansiosta päivänvaloon. Ammattikoulujen perustamisen jälkeen toiminnanjohtajan työt oli vuorotellen hoitanut joku koulujen rehtoreista oman toimensa ohella, eikä rehtoreiden yläpuolella ollut päivittäiseen johtamiseen keskittynyttä esimiestä. Hallintoneuvosto päätti joulukuussa 1958 Sipilän esityksestä yhdistää toiminnanjohtajan ja hallituksen puheenjohtajan tehtävät siten, että puheenjohtaja Yrjö A. Koponen alkoi hoitaa molempia. Uusi järjestely, jossa rehtorit olivat toiminnanjohtajan alaisia, palautti säätiöön työrauhan.⁸⁰

Hankaluuksia tuotti myös Kiipulasäätiön ammattikoulujen toiminnan rahoittaminen. Koulujen valtionapu pohjautui sekä ammattikoulujen erillislakeihin että invalidihuoltolakiin. Valtiolta ei kuitenkaan saatu määrärahaa koulujen ylläpitoon ja oppilashuollon kuluihin, vaikka tällainen avustus oli myönnetty poikkeuksetta kaikille muille invalidihuoltolain mukaisille erikoisammattioppilaitoksille. Lain tulkinnanvaraisuuden vuoksi koulut olivat kolmen vuoden aikana tuottaneet säätiölle tappiota noin 9,5 mil-

joonaa markkaa (noin 286 000 euroa). Säätiön oli ollut pakko turvautua lainavaroihin luottaen siihen, että valtiovalta korvaisi tappiot.⁸¹

Ammattikoulujen taloudellinen asema parani merkittävästi vuonna 1958, jolloin ne alkoivat saada erillistä valtionapua sellaisten menojen peittämiseksi, joita ei voitu korvata invalidihuoltolain perusteella. Tappiot saatiin katettua käyttämällä Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) antamista 30 miljoonan markan varoista tarkoitukseen noin 8 miljoonaa. Näin säätiötä kehottivat menettelemään sekä RAY että sosiaaliministeriö.⁸²

Asia ei kuitenkaan ollut tällä selvä. Kiipulasäätiön ammattikoulujen valtionapujärjestelmä uusittiin vuonna 1962, kun sosiaaliministeriön tarkastajat olivat esittäneet koulujen siirtämistä yksinomaan sosiaaliministeriön rahoitettaviksi invalidihuoltolain perusteella. Tarkastuksista oli myös seurannut vuosien 1957–1961 osalta huomattavia valtionavun palautusvaatimuksia, jotka täytettiin vuonna 1962.⁸³ Ongelmien taustalla vaikutti säätiön edelleen heikosti organisoitu hallinto. 1960-luvun alussa juoksevia asioita hoiti Helsingissä asuva sihteeri, eikä Kiipulassa vielääkään ollut kokopäivätoimista toiminnanjohtajaa.⁸⁴

Sosiaaliministeriön kritiikki johti koko säätiön hallituksen eroon toukokuussa 1962.⁸⁵ Kun Yrjö A. Koponen väistyi myös toiminnanjohtajan tehtävästä, valittiin hänen seuraajakseen keväällä 1962 Liperin erityisammattikoulun entinen taloudenhoitaja Allan Suhonen, joka oli toiminut muutaman kuukauden Kiipulasäätiön talouspäällikkönä.⁸⁶ Koposen kaksisroolia pidettiin osasyynä ongelmiin, ja näin hallituksen puheenjohtajan ja toiminnanjohtajan⁸⁷ tehtävät jaettiin jälleen eri henkilöille.

Kiipulasäätiön ammattikoulujen rahoituskuvia selkiytti se, että vuoden 1963 alusta sähköalan ammattikoulu ja kauppakoulu siirtyivät invalidihuoltolain mukaisiksi sosiaaliministeriön alaisiksi talousarvioperusteisiksi laitoksiksi. Puutarhakoulu jatkoi edelleen maatalousalan oppilaitoksista annetun lain suoman rahoituksen varassa. Ammattikoulujen hallinto muokattiin sekin uuteen uskoon. Ennen säätiön hallitus oli toiminut jokaisen koulun johtokuntana, mutta vuodesta 1962 lähtien kullekin koululle nimettiin samoista jäsenistä koostuva johtokunta.⁸⁸

Säätiön johto joutui reagoimaan myös tuberkuloositoipilaiden koulutustarpeiden muuttumiseen ja toipilaiden määrän vähenemiseen. Koulutettavien keski-ikä nouseva vuodesta 1963 lähtien järjestää ammatillisia lyhytkursseja niille, jotka eivät ikänsä, invalideittensa tai vähävaraisuutensa vuoksi voineet osallistua vuosien ammattikoulutukseen. Merkittävä

periaatepäätös tehtiin joulukuussa 1963. Tuberkuloosipotilaiden vähenemisen vuoksi säätiön sääntöjä muutettiin siten, että ammattikoulujen oppilaisiksi voitiin ottaa tuberkuloottisten ohella muitakin ”vajaatyökykyisiä”.⁸⁹

Tämä sääntömuutos ei olisi onnistunut ilman invalidien erityisoppilaitosten yhteistyötä. Invalidihuoltolain mukaan valtio korvasi vain lakisääteisten invalidien koulutuskustannukset. Koska uusien tuberkuloositapausten väheneminen sekä tuberkuloottisten ammattikoulutusmahdollisuuksien lisääntyminen olivat pienentäneet kaikkien erityisoppilaitosten hakijamääriä, painostivat ne yhdessä valtiovaltaa lakimuutokseen. Invalidihuoltolaki muutettiin vuoden 1963 alusta siten, että erityisoppilaitoksiin, joissa oli oppilaita pysyvästi vähemmän kuin vahvistettu paikkaluku edellytti, voitiin oppilaisiksi ottaa muitakin kuin laissa tarkoitettuja invalideja. Koulumaksun tuli tällöin olla sama kuin yleisissä ammattioppilaitoksissa, ja näiden oppilaiden koulutuskustannukset korvattiin koulumaksun ylittävältä osalta oppilaitoksille valtion varoista.⁹⁰

Lääkinnällinen kuntoutus alkaa

”Lääkintävoimistelijan valvonnan alla vietetty toipilasaika, jossa opiskelulla samalla on osuutensa, auttaa vammautuneita usein ratkaisevasti elämässä eteenpäin.”

– KOTOKULMA KIIPULAN KUNTOTALON VALMISTUMISESTA 2.4.1970⁹¹

Kun Kiipulasäätiön ammattikoulujen toiminta pääsi 1960-luvun alkuvuosina täyteen vauhtiin, suomalainen kuntoutus oli muutenkin ottamassa roimia askeleita eteenpäin. Tapaturma- ja liikennevakuutusjärjestelmiin lisättiin kuntoutusetuuksia, ja kuntoutusmahdollisuuksia paransi myös vuoden 1963 sairausvakuutuslaki. Kuntoutuksesta ryhdyttiinkin 1960-luvulla puhumaan Kelan kolmantena päätehtävänä kansaneläkevakuutuksen ja sairausvakuutuksen rinnalla.⁹²

Maaperää oli näin muokattu sille, että Kiipulasäätiö saattoi laajentaa toimintaansa. Tie eteenpäin avautui, kun yksityisistä sairaanhoito- ja tutkimuslaitoksista vuonna 1964 annettu laki salli säätiön kaltaisten toimijoiden aloittaa lääkinällisen kuntoutuksen.⁹³ Esteitäkin tiellä vielä oli. Uuden kuntoutusmuodon toimintamenoihin ei ollut saatavissa valtionapua, ja vain harvat säätiön ammattikoulujen oppilaita olivat oikeutettuja invalidi-

Kiipulasäätiön hallinnossa 1950-luvun puolivälistä lähtien vaikuttaneesta Kelasta tuli pian myös kuntoutuksen merkittävä rahoittaja ja kehittäjä. Kela vastasi sairausvakuutuskorvausten maksamisesta vuodesta 1964 lähtien, ja sitä varten Suomeen perustettiin 204 sairausvakuutuspiiriä Kelan paikallistoimistoihin. Eeva Rista/Helsingin kaupunginmuseo.

huoltolain tai Kelan kustantamaan lääkinälliseen kuntoutukseen. Toiminta olisi siis rahoitettava ulkopuolisilta asiakkailta saatavilla tuloilla.⁹⁴

Uutta päänavausta suunnittelevalla Kiipulasäätiöllä oli tukenaan aikaansaavia henkilöitä. Kelan johtaja Jaakko Pajula (1928–2012) nimitettiin ammattikoulujen johtokuntien puheenjohtajaksi vuonna 1962. STVY:n edustajaksi hallintoneuvostoon samana vuonna valittu Jorma Pätiälä oli toinen merkittävä taustavaikuttaja. Tärkeä rooli oli myös kyvykkäällä toiminnanjohtaja Allan Suhosella, joka toteutti kolmikön suunnitelmat. Ydinryhmän keskeinen tavoite oli luoda Kiipulasta ammatillisen ja lääkinällisen kuntoutuksen yhdistävä kuntoutuskeskus Saksan ja Sveitsin vastaavien laitosten tapaan.⁹⁵

Kelan pitkäaikaisella (1971–1993) pääjohtajalla Jaakko Pajulalla oli keskeinen rooli Kiipulasäätiön palveluja kehitettäessä. Pentti Seppänen.

Lääkinnällisen kuntoutuksen aloittamiselle ja toiminnan laajentamiselle oli muitakin syitä. Kiipulasäätiö ei halunnut toimia vain yhden kivijalan eli ammattiopetuksen varassa, koska invalidien erityisoppilaitokset kilpailivat jo 1960-luvulla oppilaista keskenään ja tuberkuloositartuntojen vähentyessä säätiön koulujen pelättiin jäävän ilman oppilaita.⁹⁶ Samanlaisista palvelujensa monipuolistamista suunnittelivat toisetkin ammatillisen kuntoutuksen toimijat, kuten Tuberkuloosiliiton haltuun vuonna 1957 siirtynyt Liperin ammattioppilaitos.⁹⁷

Kiipulasäätiö aloitti tuotepalettinsa laajentamisen varovasti. Pienimuotoinen suojatyötoiminta käynnistettiin vuonna 1966 ja ”koeluonteinen” työkokeilu vuotta myöhemmin. Toimintamuodoista edellinen oli jatkoa toipilaskodin asukkaiden säätiön toimistossa, puutarhassa ja maatilalla tekemälle työharjoittelulle.⁹⁸ Työkokeilulla pyrittiin selvittämään, kykenivätkö vajaatyökykyiset selviytymään ammattiopinnoista tai työllistymään muilla keinoin.⁹⁹

Työkokeilua ja suojatyötä systemaattisempaa ammatillista kuntouttamista oli työkliniikkatoiminta, jossa vajaakuntoisten työedellytyksiä arvioi-

tiin käytännön työssä eri alojen ammattilaisten voimin. Toiminnan aloittamiselle antoi alkusysäyksen Suomen Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien Liiton (vuodesta 1971 Invalidiliitto) tekemä esitys.¹⁰⁰ Kun valtio alkoi tukea työklinikoita taloudellisesti vuonna 1963, käynnistivät liitto ja Invalidisäätiö ensimmäisinä omat työklinikkansa vielä samana vuonna. Niiden työkokeiluohjelmia kehitettiin kiertämällä Pohjoismaiden vastaavia laitoksia.¹⁰¹ Työklonikoiden perustaminen mahdollisti kuntoutujuan aiempaa luotettavamman arvioinnin, ja se helpotti myös asiakkaan toiveiden huomioon ottamista. Kehitystä vauhditti vielä se, että invalidien ja muiden vajaakuntoisten ammatinvalinnanohjaus tuli nopeasti osaksi työklonikkatoimintaa.¹⁰²

Invalidihuoltolain muutos vuonna 1969 edellytti Kiipulasäätiöltä oman työklonikan perustamista työkokeilutoimintansa jatkamiseksi.¹⁰³ Kiipulan työklonikka avasi ovensa vuonna 1970. Työkokeilun ohella työklonikassa harjoitettiin vuodesta 1973 lähtien työelämään sopeuttavaa ja työllistymiseen tähtäävää työhönvalmennusta.¹⁰⁴ Työklonikka lakkasi erillisenä toimintona olemasta vuonna 1991, kun se liitettiin osaksi säätiön kuntoutusosastoa.¹⁰⁵

Lääkinnällisen kuntoutuksen kohderyhmiksi kaavailtiin alkuun lähinnä säätiön kuntoutuksen piirissä jo olevia, kuten Kelan kuntoutustoiminnasta vastaava ylilääkäri H. J. Rinne kaavaili vuonna 1967:

”Ammattikoulujen oppilaiden rinnalla voisivat liikuntahoidosta hyötyä toipilaskodissa olevat kuntoutettavat sekä suojatyöhön ja työkokeiluun osallistuvat vajaakuntoiset. Lisäksi voidaan pitää aiheellisena varata tilaa muutamalle [ulkopuoliselle] kuntoutettavalle (...).”¹⁰⁶

Nämä linjaukset olivat alkuun säätiön lääkinällisen kuntoutuksen ohjenuorana.

Kiipulasäätiön lääkinällisen kuntoutuksen käynnistymisessä STVY:llä oli Kelan ohella tärkeä rooli, sillä STVY keräsi vuoden 1968 presidentinvaalien äänestyspaikoilla varoja säätiön kuntoutusosaston rakentamiskustannuksiin. Osaston uudisrakennus Kuntotalo valmistui Kiipulaan keväällä 1970.¹⁰⁷

Ensimmäisenä toimintavuonna 1970 fysikaalista ja polikliinistä hoitoa annettiin pääasiassa säätiön ammattikoulujen oppilaille ja toipilaskodin asukkaille.¹⁰⁸ Vielä aloitusvuonna Kiipulasäätiön lääkinällisen kuntoutuksen asiakkaat laskettiin kymmenissä, mutta jo seuraavana vuonna määrä nousi pariin sataan (ks. taulukko s. 321). Suurin syy kasvuun oli sotainvalidien kuntoutuskurssien aloittaminen maaliskuussa 1971. Kurssien käyn-

Kiipulasäätiön työklินิกka sijaitsi alkuvuosinaan Kiipulan tilan kavinavetan yläkerrassa.

nistymiseen vaikutti sotilasvammakuntoutuksen piiriin kuuluvien määrän kasvu sekä sotilasvammalain muutos, jonka myötä sotainvalidit olivat oikeutettuja kuntoutukseen myös siviilivammojensa perusteella. Kurssimuotoisesta sotainvalidien laitokuntoutuksesta tuli noin 20 vuodeksi Kiipulan lääkinnällisen kuntoutuksen keskeinen työmuoto vuonna 1977 alkaneiden sotaveteraanikurssien ohella. Myös toiselle Kiipulalle tärkeäksi muodostuvalle asiakasryhmälle eli sydänpotilaille järjestettiin ensimmäiset kurssit vuonna 1971 yhteistyössä Sydäntautiliiton (nykyinen Sydänliitto) kanssa.¹⁰⁹

Sotainvalidien kuntoutuskurssit toimivat niin Kiipulassa kuin valtakunnallisestikin lääkinnällisen kuntoutuskurssitoiminnan tienraivaajina, ja sotainvalidikuntoutus vaikutti kuntoutuksen laitosjärjestelmän syntyyn ja kehitykseen kansainvälisestikin ainutlaatuisesti. 1970-luvulla vammais- ja kansalaisjärjestöt rakensivat sotainvalidien ja -veteraanien tarpeisiin kuntoutuslaitoksia, mihin kannustivat valtion myöntämät sotaveteraanikuntoutuksen määrärahat.¹¹⁰ Laitoksista merkittävimpiä olivat elokuussa 1973 Liperin ammattioppilaitoksen yhteydessä aloittanut Fysikaalinen Kuntouttamislaitos Kaprakka sekä vuonna 1974 perustettu Kuntoutumis- ja liikun-

tasäätiö Peurunka.¹¹¹ Kun sotaveteraanien kuntoutuksesta tuli vuonna 1983 lakisääteistä, vauhdittui kuntoutuslaitosten verkoston kasvu entisestään.¹¹²

Monipuoliseksi kuntoutuskeskukseksi

”Kiipulan ammatillinen kurssikeskus on työrajoitteisille tarkoitettu oppilaitos. Kurssikeskuksessa annetaan opetusta metallialalla ja lisäksi pitkäaikaista ammatinvalinnanohjausta ammatillisilla esikursseilla.”

– KERTOMUS KIIPULASÄÄTIÖN TOIMINTAVUODELTA 1978¹¹³

Kiipulasäätiö käynnisti 1970-luvulla lääkinnällisen kuntoutuksen rinnalla toisenkin uuden työmuodon, systemaattisen ammattikurssitoiminnan, sillä kuntoutuksella ja ammatillisella erityisopetuksella riitti Suomessa kysyntää. Laajentumiseen oli hyvät edellytykset: asema Kelan yhteistoimintasäätiönä antoi Kiipulasäätiölle vuosikymmenten ajan tukevan selkänojan. Muita Kelan yhteistoimintasäätiöitä olivat Reumasäätiö, Kuntoutumis- ja liikuntasäätiö Peurunka, Kuntoutussairaalasäätiö Kankaanpää, Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö YTHS ja Invalidisäätiö, joiden kaikkien hallinnossa Kelalla oli merkittävä edustus.¹¹⁴

Kokonaisvaltainen kuntouttaminen eli ammatillisen, sosiaalisen ja lääkinnällisen kuntoutuksen yhdistäminen oli 1970-luvun iskusana, jonka mukaisesti Kiipulasäätiö suuntasi toimintaansa. Kuntoutuksen roolin ja toteutustavan muutokset olivat osa yhteiskunnallisen ajattelun murrosta: 1970-luvulle tultaessa kansalaisten hyvinvoinnin turvaamisesta oli tullut tärkeää. Kuntoutus haluttiin sisällyttää hyvinvointivaltion muihin sosiaali- ja terveyspalveluihin, kun se ennen oli ollut osa invalidihuoltoa. Näin ajatteli myös Kiipulasäätiön hallintoneuvoston puheenjohtaja, tehtävässä vuonna 1972 aloittanut Kelan tuore pääjohtaja Jaakko Pajula.¹¹⁵

Tämä uusi laajempi kuntoutusnäkemys oli Kiipulasäätiön loppuvuonna 1973 hyväksymän uuden kehitysohjelman pohjana. Säätiön henkilökuntaa alettiin kouluttaa ”kokonaisvaltaiseen kuntoutusajatteluun” ja ottamaan huomioon asiakkaiden yksilölliset kuntoutusongelmat.¹¹⁶ Pesäeroa entiseen tehtiin pudottamalla säätiön nimestä pois sana Kultatähkä, ja näin säätiön virallinen nimi oli keväästä 1974 lähtien pelkistetysti Kiipulasäätiö.¹¹⁷

Ammatillisen kuntoutuksen laajentaminen oli keskeinen osa kehitysohjelmaa. Kiipulasäätiön perustettiin oma ammattikurssikeskus lyhytkurssien jatkuvuuden turvaamiseksi.¹¹⁸ Päätöstä puolsivat myös kurssien hyvät tulokset, jotka säätiön hallitus noteerasi vuonna 1974:

”Kurssitoiminta on osoittautunut työhönsijoitustilastojen mukaan tehokkaaksi kuntoutusmuodoksi, joten toimintaa on syytä edelleen jatkaa.”¹¹⁹

Kehitysohjelmalla haluttiin myös luoda vakaampi perusta Kiipulasäätiön toiminnalle. Säätiön, Kelan ja STVY:n välille laadittiin ohjelman mukainen ammattikoulujen perustamissopimuksen korvaava yleissopimus, joka astui voimaan elokuussa 1975. Siinä Kela ja STVY sitoutuivat rahoittamaan säätiön investointeja valtionavun ylittävältä osalta. Kela maksoi ylityksistä kaksi kolmasosaa ja STVY lopun kolmanneksen, ja kumppanit osallistuivat vuosittain myös toiminnan yleiskustannuksiin.¹²⁰

Kiipulasäätiön ammatillinen kurssikeskus aloitti vuoden 1978 alussa toimintansa 60-paikkaisena, työrajoitteisten aikuisten jatko-, täydennys-, uudelleen- ja peruskoulutusta antavana oppilaitoksena. Paikkamäärä nousi 1980-luvun kuluessa sataan, kun erityisryhmien työkoekielukurssit alkoivat vuonna 1986.¹²¹ Kurssikeskus jatkoi säätiössä vuonna 1963 alkanutta ammattikurssien perinnettä. Keskuksen perustaminen oli säätiön vastaus työelämän muuttuviin koulutustarpeisiin: yhä useampi tarvitsi lyhyempää, kurssimuotoista koulutusta menestyäkseen työmarkkinoilla.¹²²

Säätiön tuotepalettia täydensivät vuodesta 1986 lähtien Janakkalan Sääjärveltä hankitulla rantatila Haitilla järjestetyt sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskurssit sekä siellä harjoitettu kuntolomatoiminta.¹²³ Vanhoja työmuotoja väistyi samalla uusien tieltä. Tarpeettomaksi käynyt toipilaskoti sulki ovensa vuoden 1978 lopussa, ja samoihin aikoihin lakkautettiin myös säätiön suojatyötoiminta.¹²⁴

Risto Kostianen teki pitkän päivätyön Kiipulasäätiön aikuiskoulutuskeskuksessa ohjaavana kouluttajana, koulutuspäällikkönä ja apulaisrehtorina. Arto Vehkomäki.

1960-luvulla käynnistyneet metallialan lyhytkurssit viitoittivat Kiipulasäätiön tietä ammatillisen aikuiskoulutuksen merkittäväksi toimijaksi. Metallikursseilla oli pitkään tärkeä osa myös säätiön vuonna 1978 perustetun ammatillisen kurssikeskuksen toiminnassa.

Kuntoutus ja erityisopetus murroksessa

”Jokainen kuntoutukseen käytetty markka maksaa itsensä aikaa myöten monin verroin takaisin. Yksilön kannalta kuntoutuminen merkitsee omien mahdollisuuksien saamista käyttöön entistä paremmin. Me kaikki haluamme olla oman elämämme sankareita. Juuri sitä on myös kuntoutuminen.”

– KIIPULASÄÄTIÖN VUOSIKERTOMUS 1993¹²⁵

Kiipulasäätiön sotainvalideihin ja -veteraaneihin sekä pitkäaikaissairaisiin keskittynyt lääkinällinen kuntoutus alkoi 1980-luvulla muuttua. Kuntoutuksen sairaus- ja vammakäsitys oli voimakkaasti laajentunut: painopiste oli siirtynyt vammautuneiden kuntouttamisesta ehkäisevään kuntoutukseen, josta oli tullut lähes kaikkia koskettavaa toimintaa.¹²⁶

Kuntoutuksen arvopohjakin kehittyi ajan virrassa. Kuntoutusalan suomalainen suurmies Veikko Niemi¹²⁷ oli jo vuonna 1962 korostanut kuntoutujan oman panoksen ja motivaation tärkeyttä kuntoutuksen onnistumisessa. Ihannelähtökohta kuntoutuksen aloittamiselle oli kuntoutujan oma pyrkimys itsenäiseen elämään, mitä alan ammattilaiset tukisivat.¹²⁸ Kuntoutettavasta tuli seuraavina vuosikymmeninä kuntoutuja: passiivinen toimenpiteiden kohde muuttui aktiiviseksi oman elämänsä vastuunkantajaksi, joka teki valintojaan kasvavasta kuntoutustarjonnasta.

Kansaneläkelaitoksen rooli suomalaisen kuntoutuksen kehittäjänä kasvoi edelleen vuonna 1988, kun se tiivisti otetta yhteistoimintasäätiöistään. Kela sai oikeuden nimittää Kiipulasäätiön 12-jäseniseen hallintoneuvostoon kahdeksan jäsentä aiemman neljän sijaan. Näin Kelasta tuli säätiössä ylivertainen vallankäyttäjä, joka saattoi halutessaan sanella päätökset. Sääntömuutosten yhteydessä hallintoneuvoston nimi muutettiin valtuuskunnaksi.¹²⁹

Kelan roolin kasvun taustalla oli varautuminen kuntoutuslainsäädännön uudistamiseen.¹³⁰ Työ- ja toimintakyvyn ylläpitäminen ja parantaminen oli yhä tärkeämpää. Ikääntyneiden työntekijöiden pako eläkkeelle haluttiin estää, ja näin keskeiseksi kuntoutuksen kohderyhmäksi tulivat työikäiset, joiden työkyky oli alentumassa. Kuntoutuslainsäädäntöä uusittiin tässä hengessä vuonna 1991, jolloin myös vaikeavammaisten lääkinällinen kuntoutus säädettiin Kelan hoidettavaksi. Ellei Kela järjestänyt näitä palveluja itse, oli sen käytettävä ensi sijassa yksityisiä palveluntuotta-

Tekstinkäsittelyn opettaja Marja Hölttö pitää oppituntia Kiipulan opiskelijoille 1990-luvun alkupuolella tai puolivälissä. Kiipulan ammatillisissa oppilaitoksissa oli vielä 1990-luvulla paljon sellaisia opiskelijoita, joilla ei ollut tarvetta varsinaiseen erityisopetukseen.

ja.¹³¹ Kela oli myös keskeinen vajaakuntoisten ammatillinen kuntouttaja, mikä niin ikään painoi vaa'assa Kiipulasäätiön sääntöjä uudistettaessa.¹³²

Kiipulasäätiön oli Kelan yhteistoimintasäätiönä reagoitava näihin muutoksiin. Säätiö panosti vaikeavammaisempien asiakkaiden kuntouttamiseen ja ryhtyi kehittämään kuntoutusta aloitettaessa tehtävää kuntoutustutkimusta laaja-alaisemmaksi. Pelkästä lääketieteellisen vamman hoidosta siirryttiin valmentamaan asiakkaita työ- ja arkielämään. Työikäisten kuntouttamisen yksinomaisena päämääränä oli ollut työllistyminen, mutta 1990-luvun lamavuosien suurtyöttömyyden ja työmarkkinoiden muuttumisen myötä tästä jouduttiin usein tinkimään. Kuntoutuksen toimintakyvyn ja sosiaalisen selviytymisen tukemisesta tuli ensisijainen tavoite.¹³³ Muutosten seurauksena Kiipulasäätiön lääkinnällisen kuntoutuksen asiakkaista noin kolme neljäsosaa oli työikäisiä 1990-luvun puoltaväliä lähestyttäessä, kun vielä 1970-luvun päättyessä sotainvalidit olivat olleet lukumääräisesti suurin kuntoutettavien ryhmä.¹³⁴

Suurimmiksi oppilasryhmiksi nousivat mielenterveystoipilaat sekä hengityselin- ja tule-tauteja sairastavat.

Myös Kiipulasäätiön ammatillisen kuntoutuksen asiakaskunta muuttui. Säätiön ammattikouluissa ja ammatillisessa kurssikeskuksessa oli 1970-luvun puolivälissä enää muutamia tuberkuloositoipilaita, ja suurimmiksi oppilasryhmiksi nousivat mielenterveystoipilaat sekä hengityselin- ja tule-tauteja sairastavat: elintason noustessa tuki- ja liikuntaelinsairaista oli jo 1970-luvulla tullut tärkeä kuntoutujien ryhmä. Koska vammaisia, sairaita ja toipuvia hakijoita ei ollut tarpeeksi, otettiin ammattikouluihin 1970-luvun lopulta lähtien yhä enemmän terveitä oppilaita, joita koulussa oli 1980-luvun jälkipuoliskolla noin 30 prosenttia oppilasmäärästä. Kehitystä tervehdittiin säätiössä tyydytyksellä, sillä erityisryhmiä pyrittiin jo integroimaan yhteiskuntaan.¹³⁵

Kiipulan oppilasaines herätti ammattioppilaitoksen opettajana vuonna 1988 aloittaneessa Rauno Konttilassa mietteitä:

”Kiipulan oppilaitokset eivät oikein tuntuneet erityisoppilaitoksilta. Varsinkin sähkökoululla oli paljon nelikymppisiä ammatinvaihtajia, kuten selkävaivaisia ja jauhopölyallergikkoja, joilla ei useinkaan ollut oppimisvaikeuksia. Ensimmäisellä omalla luokallani oli myös useita suoraan peruskoulusta tulleita, joilla ei ollut mitään tarvetta erityisopetukseen.”¹³⁶

Keskiasteen koulunuudistus käynnisti 1980-luvulla ammatillisten erityisoppilaitosten oppimiskulttuurin muutoksen. Joustavista koulutusrakenteista ja valinnaisuuden lisääntymisestä tuli osa näiden erityisoppilaitosten arkea 1990-luvulta lähtien (ks. s. 151).¹³⁷

Ammatillinen kurssikeskus alkuvuosinaan.

Ammatillisen erityisopetuksen ohella myös ammatillisen aikuiskoulutuksen toimintavapautta lisättiin. Valtio halusi vähentää ammatillisten kurssikeskusten valvontaa, kun keskuksia koskevaa lainsäädäntöä uudistettiin 1990-luvun alussa. Kiipulasäätiön ammatillisen kurssikeskuksen uudeksi nimeksi tuli ammatillinen aikuiskoulutuskeskus. Näistä keskuksista tuli koulutustensa myyjä, jotka saivat itsenäisemmin päättää koulutustarjonnastaan. Aiemmin toiminnan maksajana oli ollut ennen kaikkea Ammattikasvatushallitus, mutta nyt työhallinto ja lääninhallitukset ryhtyivät ostamaan keskuksen kurssipalveluja. 1990-luku oli säätiön aikuiskoulutuskeskukselle taloudellisesti hyvää aikaa, sillä aikuiskoulutuksen julkista rahoitusta lisättiin lamavuosien joukkotyöttömyyden vuoksi.¹³⁸

Allan Suhonen, Kiipulasäätiön toimitusjohtaja

Tyrvällä syntynyt Allan Suhonen (1928–1991) teki mittavan elämäntyön suomalaisen ammatillisen ja lääkinnällisen kuntoutuksen kehittämiseksi. Ennen Kiipulasäätiötä Suhonen työskenteli Keski-Suomen Tuberkuloosiyhdistyksen toiminnanjohtajana sekä Tuberkuloosiliiton eri tehtävissä. Liperin erityisammattikoulun taloudenhoitajan tointa hän hoiti vuodesta 1958. Nuoruuden työvuosien ansiosta Suhosella oli laaja tietämys ammatillisesta erityisopetuksesta ja varsinkin tuberkuloositoipilaiden ammatillisesta kuntoutukselta, kun hänet valittiin Kiipulasäätiön toiminnanjohtajaksi vuonna 1962.

Suhosen toimitusjohtajakautena (1962–1991) Kiipulasäätiön toiminta laajeni merkittävästi. Pitkäaikainen toimitusjohtaja oli Kelan pääjohtaja Jaakko Pajulan mukaan varsin taitava viemään säätiön johdon suunnitelmia eteenpäin, ja hallintoelinten oli helppo tehdä päätöksiä Suhosen huolellisen esittelyn pohjalta. Suhonen hallitsi myös suhde-

toiminnan, jolla hän sai viranomaistahot toimimaan säätiön hyväksi.

Allan Suhonen vaikutti kuntoutuksen kehitykseen myös alan järjestöissä. Valtion ammatillisen kuntoutustoitimikunnan jäsen hän oli vuodesta 1978, ja hän osallistui lisäksi lukuisiin kuntoutusalan kansainvälisiin kokouksiin. Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen johtokuntaan Suhonen kuului vuodesta 1965, ja sosiaalineuvoksen arvonimen hän sai 1982.

Allan Suhonen.

Yksityishenkilönä Allan Suhonen oli leppoisa ja tuttavallinen, hieman ironiaan taipuvainen. Hän suhtautui säätiön henkilökuntaan hyväntahtoisesti, vaikka jäikin monelle heistä etäiseksi. ”Allan Suhonen kävi toimiston kahvihuoneessa aina silloin, kun *Apu*-lehti ilmestyi, koska siinä oli vitsejä. Hän palasi sieltä aina pilke silmäkulmassa”, on Kiipulasäätiössä vuodesta 1983 työskennellyt Eila Rontu muistellut.

Artikkelin lähteet, ks. s. 315.

Henkilövaihdoksia ja kehitystyötä

”Asiakkaista kaikki lähtee ja asiakkaisiin myös palaa. Kun Kiipulassa kyetään tukemaan asiakkaiden tavoitteiden toteutumista, työkykyä ja mahdollisuuksia, tehdään työtä, johon kannattaa investoida.”

– KIIPULASÄÄTIÖN TOIMITUSJOHTAJA HILKKA MATTILA 1996¹³⁹

Kiipulasäätiötä lähes kolmen vuosikymmenen ajan johtaneet valtuuskunnan puheenjohtaja Jaakko Pajula ja toimitusjohtaja Allan Suhonen väistyivät 1990-luvun alkuvuosina tehtävistään. Sosiaalineuvos Suhonen menehtyi lyhyen sairauden jälkeen kesken työvuosiensa tammikuussa 1991. Henkilökunta kunnioitti pidettyä toimitusjohtajaa seisomalla kunniakujassa, kun häntä kuljettanut ruumisauto kiersi Kiipulassa. Karismaattinen Kelan pääjohtaja Pajula jäi eläkkeelle vuonna 1993.¹⁴⁰

Suhosen työtä jatkamaan valittiin Ylioppilaiden Terveystuoto- ja Säätiön (YTHS) hallituksen puheenjohtaja Hilikka Mattila. Elokuussa 1991 toimitusjohtajana aloittaneella Mattilalla oli hyvät suhteet säätiölle tärkeään Kelaan sekä poliittisiin päättäjiin. Mattila jakoi samana vuonna taloon tulleen talousjohtaja Juhani Törmän kanssa säätiön johtotehtävät siten, että hän paneutui toiminnan kehittämiseen. Törmän vastuulle jäivät taloushallinnon ohella muut hallintotehtävät sekä rakennushankkeet.¹⁴¹

Vanhan käytännön mukaan Kiipulasäätiön valtuuskunnan johtoon nousi vuonna 1993 Kelan uusi pääjohtaja Pekka Tuomisto.¹⁴² Tuomisto ei ottanut yhtä hallitsevaa roolia puheenjohtajana kuin Pajula, vaan hän antoi toimivalle johdolle vapaammat kädet työskennellä.¹⁴³

Henkilövaihdokset muuttivat Kiipulasäätiön johtamiskäytäntöjä, ja samoin teki uusi, alkuun epävirallinen toimielin. Johtamisen tueksi oli perustettu vuonna 1989 säätiön johtoryhmä, johon kuuluivat toimitusjohtajan ohella oppilaitosten rehtorit, kuntoutuskeskuksen ylilääkäri, sosiaalijohtaja ja talousjohtaja. Johtoryhmä valmisteli hallitukselle esiteltäviä asioita, sovitti yksiköiden toimintasuunnitelmia toisiinsa ja suunnitteli yhteisiä tapahtumia. Kun säätiön toiminta laajeni, tarkistettiin hallituksen ja operatiivisen johdon työnjakoa aika ajoin, ja näin johtoryhmän merkitys alkoi vuosien mittaan kasvaa.¹⁴⁴

Juhani Törmä ja Hilikka Mattila vahdinvaihdon vuonna 1998, jolloin Törmä aloitti Kiipulasäätiön toimitusjohtajana Mattilan jälkeen.

Hilikka Mattilan toimitusjohtajakautena Kiipulasäätiössä käynnistettiin kehittämissuunnitelmia, rakennettiin yhteistyöverkostoja ja avattiin ovia maailmalle. Useimpien hankkeiden tavoitteena oli säätiön opiskelijahuollon parantaminen, sillä opiskelu ammatillisessa erityisoppilaitoksessa edellytti jo tuohon aikaan erityisopiskelijalta tavoitteellisuutta ja valintojen tekemistä. Oppimisvaikeuksista kärsiville opiskelijoille tarkoitettu oppimisvalmennus alkoi Kiipulassa syksyllä 1994.¹⁴⁵

Uusi toimitusjohtaja pyrki myös talousjohtaja Törmän kanssa reagoimaan ammatillisen erityisopetuksen ja kuntoutuksen muutoksiin. Vuoden 1993 valtionosuusuudistus teki Kiipulan erityisoppilaitosten rahoituksesta entistä enemmän opiskelijamääriin perustuvan, minkä vuoksi oppilaitosten vetovoimaa oli lisättävä.¹⁴⁶ Mattilan mukaan katse suunnattiin tuolloin yhä haasteellisempiin opiskelijoihin:

”Kiipulasäätiö pyrki tietoisesti hankkimaan erityisoppilaitoksiinsa erityisen tuen piiriin kuuluvia opiskelijoita, jotka oppisivat samalla myös arjen taitoja Kiipulan asuntoloissa.”¹⁴⁷

Kiipulan johtokaksikon aikaa kului myös säätiön lääkinnällisen kuntoutuksen haasteiden pohtimiseen. Sotaveteraani- ja eri potilasryhmille suunnattuihin kursseihin nojautunut kuntoutus oli kuntoutuslainsäädännön muuttuessa menettämässä suosiotaan, ja sen tilalle oli nousemassa työikäisten ammatillinen kuntoutus.¹⁴⁸

Toimivan johdon ja Kiipulasäätiön hallinnon välinen yhteistyö sujui hyvin vuoteen 1998. Hallituksen puheenjohtajaksi nousi tuolloin Kelan johtaja Helena Pesola, joka ei löytänyt yhteistä säveltä toimitusjohtaja Mattilan kanssa. Mattila irtisanoutui tehtävästään elokuussa 1998, ja säätiön hallitus valitsi talousjohtaja Törmän yksimielisesti uudeksi toimitusjohtajaksi lokakuun alusta 1998 lukien. Säätiössä tehtiin marraskuussa 1998 valvontatilintarkastus, jossa kiinnitettiin huomiota edellisen toimitusjohtajan suuriin edustuskuluihin ja matkalaskuihin. Media tarttui aiheeseen, ja Kiipulasäätiö päätyi julkisuuteen kielteisessä valossa.¹⁴⁹

Eurooppaan – ja muualle Suomeen

”Vuoden 1998 aikana toimimme kuudessa eri ESR-projektissa, jotka keskittyivät mm. vajaakuntoisten työllistymiseen, koulutukseen, kuntoutukseen, työkykytoimintaan sekä yrittäjyyteen. Yhteydet yrityksiin ja työelämään tiivistyivät entisestään.”

– KIIPULASÄÄTIÖN TOIMINTAKERTOMUS 1998¹⁵⁰

Suomen liittyminen Euroopan Unionin jäseneksi vuonna 1995 avasi Kiipulasäätiölle uusia rahoituskanavia ja mahdollisuuksia kehittää toimintaa kansainvälisten kuntoutuksen ja erityisopetuksen toimijoiden kanssa. Säätiö saattoi nyt hakea rahoitusta Euroopan sosiaalirahastolta (ESR) kansainvälisiin hankkeisiin. Niistä ensimmäinen oli vuosina 1996–1998 toteutettu, osatyökykyisten työelämään integroitumista edistäviä malleja kehittänyt Employment Horizon Into Work -projekti. Hankkeen kansainväliseksi kumppaniksi löydettiin hollantilainen Hoensbroeckin kuntoutuskeskus Maastrichtista.¹⁵¹

Into Work -projekti avasi tietä muille kansainvälisille hankkeille, joista monissa voitiin hyödyntää Into Workin tuloksia.¹⁵² ESR-hankkeista tuli varsin nopeasti osa Kiipulan arkea. Koska niissä oli oltava mukana kumppaneita, alkoi Kiipulasäätiön suomalainen ja kansainvälinen yhteistyöverkosto kasvaa kuin itsestään. Yhteyksiä yrityksiin ja työelämään parannettiin, ja projektityöskentely lisäsi myös Kiipulan sisällä tehtyä yhteistyötä.¹⁵³

Monien Kiipulasäätiön ensimmäisten kansainvälisten hankkeiden tarkoitus oli helpottaa 1990-luvun alkupuolen syvinä lamavuosina työttömik-

si joutuneiden työllistymistä. Tehtävä ei ollut helppo, kuten työttömien parissa 1990-luvun puolivälistä lähtien työskennellyt säätiön kehitysjohdaja Petteri Ora on muistellut:

*”Tuntui vaikealta saada osatyökykyisiä takaisin työelämään, kun yritykset valitsivat työllistettävistä kerrat päältä. Valtiolla oli kovat paineet saada jotakin aikaan ja hyödyntää EU:n rahoitusmahdollisuuksia.”*¹⁵⁴

Kansainvälisyys ei sinänsä ollut Kiipulasäätiössä uusi asia. Pienimuotoista kansainvälistä opiskelijavaihtoa oli harrastettu jo ammattikoulujen alkuaikoina, ja 1960-luvulla säätiön toimintaa laajennettaessa oppia käytiin hakemassa Keski-Euroopan kuntoutuslaitoksista. Ammattikoulujen rehtorit tekivät niin ikään jo 1960-luvun jälkipuoliskolla opintomatkoja erityisesti muihin Pohjoismaihin.¹⁵⁵

Jatkuva yhteistyö ja yhteydenpito oli sen sijaan 1990-luvun puolivälissä Kiipulasäätiön henkilöstölle uusi kokemus. Kansainvälisen projektitoiminnan käynnistymisen vanavedessä yleistyivät myös ulkomaiset opintomatkat ja opiskelijavaihto, ja suhteita eurooppalaisiin erityisoppilaitoksiin alettiin rakentaa.¹⁵⁶ Säätiön kauppaoppilaitos oli jo vuoden 1996 loppuun mennessä luonut yhteyksiä muun muassa Englantiin, Saksaan, Venäjälle, Tshekin tasavaltaan ja Puolaan, ja 1990-luvun lopulla puutarhalla oli ESR-hankkeiden ansiosta yhteistyötahoja Ruotsissa, Ranskassa, Tanskassa ja Italiassa.¹⁵⁷ Kansainväliset vaikutteet olivat ennen tulleet säätiöön tietyllä viiveellä, mutta nyt ajantasaista tietoa oli nopeasti saatavilla.

Kansainväliset hankkeet muuttivat erityisesti Kiipulasäätiön aikuiskoulutuskeskuksen toiminnan luonnetta, sillä keskuksesta tuli vuosituhaten vaihteessa paikallisen ammattikorkeakoulun ohella Kanta-Hämeen suurin ESR-hankkeiden toteuttaja.¹⁵⁸ Kansainvälinen toiminta alkoi pian vuosituhaten vaihteen jälkeen voimakkaasti kasvaa myös Kiipulan ammattiopistossa, jonka rehtoriksi vuonna 2000 tullut Markku Aunola oli valtakunnallisesti merkittävä hahmo erityisopetuksen kehittämisessä. Aunolalla oli tärkeä rooli näiden hankkeiden yleistymisessä koko Kiipulasäätiössä, sillä hän kannusti muitakin mukaan hanketoimintaan. Säätiöön perustettiin projektitoiminnan koordinoimiseksi projektijohtajan toimi vuonna 2008.¹⁵⁹

EU-kansanäänestys käynnissä lokakuussa 1994. EU-jäsenyys avasi Kiipulasäätiölle mahdollisuuden hakea Euroopan sosiaalirahaston (ESR) ja muiden EU-tason rahoittajien apurahoja kansainvälisiin kehitysprojekteihin. Tapani Sillanpää/Kansan Arkisto.

Kansainvälisen hankeyhteistyön avulla pyrittiin 1990-luvun jälkipuoliskolta lähtien kehittämään Kiipulasäätiön ammatillista ja muuta kuntoutusta sekä luomaan toimintatapoja, joista kaikki suomalaiset ammatillisen erityisopetuksen ja kuntoutuksen toimijat voisivat hyötyä. Parhaat EU-hankkeet synnyttivät uusia toimintamalleja Kiipulasäätiön ammatilliseen erityisopetukseen ja kuntoutukseen, ja muutkin näiden alojen toimijat kykenivät näitä malleja hyödyntämään.¹⁶⁰ 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä säätiö oli hanketyön ansiosta Suomessa edelläkävijä ammatillisen erityiskoulutuksen ja kuntoutuksen yhdistämisessä.¹⁶¹

Kohti yhteistä Kiipulaa

”Kiipulasäätiön laatuprojektin tavoitteena oli säätiön toiminnan kuvaaminen, jotta ymmärrettäisiin, mitä säätiössä oltiin tekemässä, ja toimintaa voitaisiin arvioida. Silloin järjestettiin valtava määrä sessioita, joissa henkilökunta itse kuvasi toimintatapoja.”

– KIIPULASÄÄTIÖN LAATUPROJEKTIN PROJEKTIPÄÄLLIKKÖNÄ TOIMINUT RAUNO KONTTILA¹⁶²

Kiipulasäätiön kuntoutuspalveluja tuottavat yksiköt – ammattioppilaitokset, aikuiskoulutuskeskus, kuntoutuskeskus ja puutarha – olivat vielä 1990-luvulla tottuneet työskentelemään varsin itsenäisesti. Kiipulasäätiön toimintakulttuurin oli kuitenkin muututtava, kun kuntoutusalan kilpailu alkoi 1990-luvun jälkipuoliskolla kiristyä: kiipulalaisten oli yhdessä ryhdyttävä rakentamaan palveluja, joille olisi jatkossakin kysyntää.

Yhteistyötä alettiin tiivistää strategia- ja laatutyön avulla. Kiipulasäätiön ensimmäisen toimintastrategian valmistelu käynnistyi vuonna 1998 uuden toimitusjohtajan Juhani Törmän aloitteesta. Strategiatyön aikana mietittiin Kiipulan perustehtävän sisältöä, hahmotettiin ulkoisia ja sisäisiä riskejä sekä tulevaisuuden tahtotilaa ja visioita. Strategian säännöllisestä uudistamisesta tuli osa Kiipulasäätiön johdon arkea. Ensimmäisen toimintastrategian teon aikana määriteltiin myös säätiön arvot.¹⁶³ Ensimmäisen strategian keskeisiä kohtia oli säätiön ammatillisten erityisoppilaitosten yhdistäminen ammattiopistoksi vuonna 2000 (ks. s. 70).¹⁶⁴

Strategiatyön rinnalla alkoi Kiipulasäätiön laatutyö, jonka toimitusjohtaja Törmä halusi ulottaa koko säätiöön.¹⁶⁵ Alkuvuodesta 1998 Kiipulasää-

Kiipulasäätiölle luovutettiin Helsingin Kalastajatorpalla vuoden 2007 laatupalkintokilpailussa voitettu Suomen Laatu yhdistyksen tunnustuspalkinto. Vasemmalta Salla Sipilä, Juhani Törmä, Risto Kostiainen ja Rauno Konttila.

tiöön perustettiin laaturyhmä. Käytännön laatutyötä ryhtyi vuonna 2001 laatuprojektin projektipäällikkönä johtamaan ammattiopiston koulutusala johtaja, diplomi-insinööri Rauno Konttila. Laatukuvausten taustatukeksi oli laatukonsultti, ja kuvaukset laadittiin erikseen keskeisten maksajien Kelan ja Valtiokonttorin kriteeristöjä varten. Monilla kilpailevilla kuntoutuslaitoksilla oli ISO-standardin mukainen laatu järjestelmä. Kiipulasäätiö valitsi Euroopan laatupalkinnon EFQM:n mukaisen järjestelmän, jota pidettiin insinöörimaisempää ISO-järjestelmää soveliaampana.¹⁶⁶

Pitkän työuran Kiipulasäätiössä tehnyt hallintopäällikkö Ritva Ruohonen on muistellut laatutyön käynnistymisen arkea:

”Olin mukana säätiön laaturyhmässä vuosituhaten vaihteessa. Laatukuvausta tehtiin kaikille säätiön toimialoille, oli koko henkilöstön laatu päiviä, joissa käytiin läpi tehtyjä pohjakuvauksia. Mietittiin parannuksia ja tehtiin itsearviointeja.”¹⁶⁷

Laatuajattelusta tuli nopeasti tärkeä osa myös Kiipulasäätiön toimintayksiköiden kehittämistyötä. Puutarhan sisäisen kehittämisen välineiksi rakennettiin vuonna 2000 laatu- ja ympäristöjärjestelmät Laatu Kiipulasta -hankkeen turvin.¹⁶⁸

Säätiön laatujärjestelmä valmistui vuonna 2002, jolloin tehtiin myös ensimmäiset itsearvioinnit kaikissa yksiköissä. Strategian tarkistuksen yhteydessä otettiin vuonna 2003 käyttöön BSC-tuloskortti.¹⁶⁹ Pitkäjänteinen laatutyö palkittiin vuonna 2007 Suomen lautupalkintokilpailussa Suomen Laatu yhdistyksen Recognised for Excellence -tunnustuksella, minkä yhteydessä Kiipulasäätiön todettiin olevan ”poikkeuksellisen voimakkaasti arvo johdettu organisaatio”.¹⁷⁰ Laatujärjestelmän käyttöönotto toi mukanaan myös säätiön ja sen yksiköiden säännöllisen ulkoisen auditoinnin.¹⁷¹

Ammatillisen erityisopetuksen ja kuntoutusalan muutosten nopeutuksessa Kiipulasäätiön kehittämistyöstä oli tehtävä jatkuvaa. Strategia- ja laatutyö jäntevöitti toimintaa ja lisäsi yksiköiden yhteistyötä, kun toiminnan kehittämistä ja tavoitteita pohdittiin koko henkilöstön voimin. Laatuajattelu havahdutti henkilökunnan myös pohtimaan asiakkuuksien merkitystä aikana, jolloin kuntoutuspalvelujen tilaajat vaativat tuottajilta yhä selkeämpää näyttöä toimintansa laadukkuudesta. Yhteistyötä tiivistettiin myös vuoden 2004 lopulla käynnistetty, monivuotinen Yhtenäinen Kiipula -hanke, jolla yhteistä strategiaa siirrettiin organisaation ylätasolta arjen työhön kehittämällä työprosesseja ja henkilöstöjohtamista.¹⁷²

Kiipulasäätiön toimintayksiköiden korkeat raja-aidat alkoivat murtua, ja yhä useammin säätiön kuntoutuspalveluja kehitettiin ja uusia tuotettiin yksiköiden moniammatillisella yhteistyöllä. Tällaisia säätiön rakentamia, muidenkin suomalaisten kuntoutusalan toimijoiden hyödyntämiä toimintamalleja syntyi muun muassa ESR-rahoitteisissa OTE- ja Koutsi-projekteissa (ks. s. 166).

Yhdeksi ammattiopistoksi

”Kiipulasäätiön ammatilliset erityisoppilaitokset toimivat vielä 1990-luvulla aika lailla itsenäisesti, eikä synergiaa ja yhteistyötä ollut riittävästi. Oli monta johtokuntaa, ja kaikki oli kovin byrokraattista.”

– KIIPULASÄÄTIÖN PITKÄAIKAINEN TOIMITUSJOHTAJA JUHANI TÖRMÄ¹⁷³

Kiipulasäätiö yhdisti kolme ammatillista erityisoppilaitostaan, kauppaoppilaitoksen, ammattioppilaitoksen ja puutarhaoppilaitoksen Kiipulan ammattiopistoksi vuonna 2000. Ratkaisun taustalla oli halu keventää säätiön hallintoa ja parantaa ammatillisen erityisopetuksen sisällä tehtyä yhteis-

työtä. Uudistuksen toivottiin myös lisäävän opiskelijoiden valinnanmahdollisuuksia.¹⁷⁴

Hallinnon kankeuden oli Hilikka Mattilan toimitusjohtajakautena huomattu haittaavan Kiipulasäätiön erityisopetusta, ja oppilaitosten yhdistämistä oli kaavailtu jo tuolloin. Juhani Törmä lähti 1990-luvun lopulla uutena toimitusjohtajana viemään asiaa eteenpäin. Opetushallituksessa hankkeeseen suhtauduttiin suopeasti. Pääjohtaja Jukka Sarjala esitti uuden oppilaitoksen nimeksi Kiipulan ammattiopistoa, minkä nimisenä yhdistynyt oppilaitos alkoi toimia 1.8.2000 alkaen.¹⁷⁵

Kiipulan ammattiopiston toiminta käynnistyi aikana, jolloin ammatillinen erityisopetus oli Suomessa murroksessa. Valtion erityisoppilaitoksissa opiskeli pelkästään vammaisia, mutta yksityisten erityisoppilaitosten osalta lainsäädäntö ei tarkasti määritellyt sitä, millaisia opiskelijoita niissä sai olla. Kiipulan ammatillisissa oppilaitoksissa oli 1960-luvulta lähtien ollut vammattomia opiskelijoita, koska vain noin puolella koulujen opiskelijoista tuli erityisen tuen tarve. Tästä huolimatta valtio maksoi vammattomienkin opiskelijoiden kulut samojen periaatteiden mukaisesti kuin erityisen tuen tarpeessa olevien. Käytäntö herätti kateutta niin valtion erityisammattikouluissa kuin yleisissä ammattioppilaitoksissakin.¹⁷⁶

Kiipulan yhdistyneen ammattiopiston uusi rehtori Markku Aunola asetti itselleen selkeän päätehtävän:

”Kiipulan ammattiopiston opiskelija-aineksen oli muututtava samanlaiseksi kuin ammatillisissa erityisoppilaitoksissa yleensä, alan lainsäädännön tarkoittamaksi.”¹⁷⁷

Kehitys lähti pian kulkemaan Aunolan toivomaan suuntaan niin valtakunnallisesti kuin Kiipulan ammattiopistonkin osalta. Ammatillista erityisopetusta kehitettiin vuodesta 2002 siten, että kaikilla tukea tarvitsevilla tuli olla mahdollisuus saada toisen asteen koulutusta ja opiskella omien edellytysten ja kiinnostusten mukaisesti.¹⁷⁸ Ammatillinen erityisopetus piti ensisijaisesti järjestää ammatillisissa oppilaitoksissa, ja erityisoppilaitosten tuli tukea toimialueensa erityisopetuksen järjestämistä ja kehittämistä. Vaikeimmin vammaisten koulutuksen järjestäminen ja kehittäminen määriteltiin ammatillisten erityisoppilaitosten keskeiseksi tehtäväksi.¹⁷⁹ Pari vuotta myöhemmin opetuksen rahoitusperusteita muutettiin tässä hengessä siten, että syntyi kolmiportainen, erilaisiin palvelutarpeisiin perustunut rahoitusmalli.¹⁸⁰ Se ohjasi erityisoppilaitoksia valitsemaan kaikkein haastavimpia opiskelijoita, ja näin toimittiin myös Kiipulan ammattiopistossa.¹⁸¹

Haastavampi opiskelija-aines muutti perusteellisesti Kiipulan ammatilista erityisopetusta, mille oppilaitosten yhdistäminen oli jo antanut oman sysäyksensä. Oppilaitoksissa oli jo 1990-luvulla annettu oppimisvalmennusta sitä tarvitseville, ja 2000-luvun alkuvuosina valmentavat ja kuntouttavat koulutukset liitettiin osaksi ammattiopiston tarjontaa. Niiden taustalla oli vuonna 1998 voimaan astunut laki ammatillisesta koulutuksesta, jonka nojalla vammaisille opiskelijoille voitiin järjestää valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta. Näin Kiipulassa sai alkunsa työhön ja itsenäiseen elämään valmentava TELMA-koulutus edeltäjineen.¹⁸²

Uutta virtaa ammattiopiston toimintaan tuoneet valmentavat ja kuntouttavat koulutukset yhtenäistivät opistoa, sillä ne olivat osin ammattialoihin sitoutumattomia. Samaan suuntaan vaikuttivat myös rehtori Aunolan ammattiopistoon tuoma tiimiorganisaatio sekä opiskelijoiden yhä henkilökohtaisemmat opetussuunnitelmat: opiskelijan polun kokonaishallinnasta tuli ammattiopistolle keskeistä. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen jälkipuoliskolla opiston vanha ammattialakohtainen koulutusrakenne oli jo menneisyyttä, vaikka alakohtainen perustutkintokoulutus jatkuikin.¹⁸³ Ammattiopiston koulutusala-kohtaisten raja-aitojen häviämistä ja yhteisten toimintatapojen luomista tuki myös Kiipulasäätiössä tehty laatutyö.¹⁸⁴

Ammattiopiston opetusta muutti myös erityisopiskelijoille vuosien 2004–2007 Koutsi-projektissa (ks. s. 158) luotu työtehtäviin perustuva koulutusosio, työammattikoulutus. Se tarkoitti opiskelijan kouluttamista täsmällisesti tiettyyn tehtävään sekä hänen saattamistaan työhön ja työelämään perinteisen tutkinnon suorittamisen sijaan. Tämänäyttöinen yksilöllinen työssäoppiminen ja työpaikoilla tapahtuva opetus oli ollut jo pitkään ominaista kehitysvammaisten lasten ja nuorten koulutukseen erikoistuneelle Perttulan erityisammattikoululle, jonka päätoimipaikka sijaitsi Hämeenlinnassa.¹⁸⁵

Kiipulasäätiön ammatillinen aikuiskoulutuskeskus yhdistyi ammattiopistoon helmikuussa 2007, mikä siirsi kaiken Kiipulassa annettavan koulutuksen saman katon alle. Keskeinen syy liitokseen oli keskuksen heikkenevä talous. Työvoima- ja opetushallinnon aikuiskoulutusmäärärahat vähenivät uuden vuosituhannen alkaessa, ja lähes kaikki aikuiskoulutuskeskusten koulutushankinnat tehtiin jo tarjouskilpailun perusteella. Säätiön pienehkön aikuiskoulutuskeskuksen toiminnan volyyymi kääntyi selvään laskuun, mikä muokkasi maaperää keskuksen ja ammattiopiston fuusiolle.¹⁸⁶

Aikuiskoulutuskeskuksen sulauttaminen ammattiopistoon herätti Kiipulasäätiön piirissä monenlaisia ajatuksia. Keskuksen johdossa oli myötä-

Perttulan erityisammattikoulun vanha päärakennus Hämeenlinnassa.

mielisyyttä oppilaitosten yhdistämiselle, mutta henkilöstön keskuudessa epäiltiin, voitaisiinko keskuksen toimintakulttuuri sopeuttaa osaksi ammatillista erityisoppilaitosta.¹⁸⁷ Ulkoista painetta keskuksen fuusioimiseen ei ollut, mutta samankaltainen kehitys oli käynnissä kaikessa ammatillisessa koulutuksessa. Valtiovalta päätti, että aikuisia ja nuoria alettiin kouluttaa samoissa ammatillisissa oppilaitoksissa, minkä tuloksena aikuiskoulutuskeskukset ovat Suomessa itsenäisinä yksikköinä lähes kadonneet.¹⁸⁸

Kiipulasäätiön ammattiopistolle ei jäänyt paljon aikaa sulatella aikuis-koulutuskeskuksen tuloa osaksi erityisoppilaitosta. Opiston seuraavan laajenemisen taustalla oli valtiovallan halu siirtää ammatillisia erityisoppilaitoksiaan muiden toimijoiden vastuulle. Perttulan erityisammattikoulu oli Kiipulasäätiölle tuttu yhteistyökumppani. Kun valtio kertoi aikomuksistaan, ilmoitti säätiö olevansa kiinnostunut ottamaan vastuulleen vuonna 1890 perustetun Perttulan toiminnan.¹⁸⁹

Perttulan erityisammattikoulun työntekijöiden keskuudessa tieto niin oman työpaikan kuin kehitysvammaisten koulutuksenkin fuusioimisesta Kiipulasäätiöön otettiin vastaan sekavin tuntein. Perttulan ja säätiön toimintakulttuureissa oli eroja, ja muutos arvelutti erityisesti pitkän historian omanneen Perttulan päätoimipaikan henkilöstöä. Epätietoisuutta lieventämään käynnistettiin Emmiina-projekti, jolla pyrittiin lähentämään oppilaitosten henkilökuntaa toisiinsa. Hankkeen nimi oli tarkoin valittu: alkuosa muistutti Perttulan perustajiin kuuluneesta Emma Hedmanista ja loppuosa Miina Kiipulasta. Varsinainen liittämisprosessi kesti parisen vuotta, minä aikana Perttulan erityisammattikoulun viisi toimipaikkaa integroitiin osaksi Kiipulasäätiötä ja vanhasta Perttulan päätoimipaikasta luovuttiin (ks. s. 169).¹⁹⁰ Fuusion yhteydessä Kiipulasäätiön arvot määriteltiin uudelleen ARKKI-sloganin avulla: sen kirjaimet merkitsivät aikaansaavuutta, rohkeutta, kumppanuutta, kohtuullisuutta ja ihmisyyttä.¹⁹¹

Perttulan erityisammattikoulun liittäminen Kiipulan ammattiopistoon vuoden 2009 alussa laajensi ja muutti opiston toimintaa merkittävästi. Erityisopetuksen määrä kasvoi 60 prosenttia, oppilaitoksen koko budjetti ja henkilökunnan määrä 75 prosenttia, koulutusalojen määrä lisääntyi neljästä seitsemään ja toimipaikkojen määrä kaksinkertaistui. Uusia, Perttulan tulleita aloja olivat kulttuuriala, matkailu-, ravitsemus- ja talousala sekä sosiaali- ja terveystalo, joiden kaikkien perustutkintokoulutus jatkui Kiipulan ammattiopistossa. Opiston opiskelijamäärä kasvoi vajaalla 200 opiskelijalla nouden vuonna 2009 noin 550:een.¹⁹² Perttulan haasteellisten opiskelijoiden myötä arkielämään ja opiskeluun valmentavan koulutuksen tarjonta kääntyi ammattiopistossa selvään kasvuun.¹⁹³

Kiipulan ammattiopiston laajeneminen fuusioiden seurauksena oli osa ammatillisen koulutuksen yleistä kehitystä, jolla pyrittiin luomaan laajempia koulutuksen järjestäjäkokonaisuuksia. Kasvaneesta ammattiopistosta tuli entistä tärkeämpi ammatillisen erityiskoulutuksen toimija, jonka tunnettuus Suomessa lisääntyi.¹⁹⁴ Samalla opiskelun luonne ja tavoitteet muuttuivat: opiskelijoita ryhdyttiin valmentamaan henkilökohtaisten ope-
tussuunnitelmien avulla työ- ja arkielämään.

Kuntoutus ja ammattiopetus valinkauhassa

”Kiipulasäätiö oli rakentanut kuntoutusorganisaationsa silloin kun tarvittiin seiniä, kuntosaleja ja kuntopyöriä. Nyt markkinoille ilmestyi niin sanottuja repputoimijoita, kuntouttajia, jotka vuokrasivat kaikki tarvittavat toimitilat. Moni kuntoutuslaitos meni konkurssiin, ja suuria kuntoutusalan fuusioita alettiin tehdä.”

– KIIPULASÄÄTIÖN KEHITYSJOHTAJA PETTERI ORA¹⁹⁵

Kiipulasäätiöllä oli 2010-luvulla ratkottavanaan visaisia pulmia. Perinteinen lääkinällinen laitospääntoutus oli alkanut 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen jälkipuoliskolla menettää suosiotaan, kun sotaveteraanikuntoutus päättyi eivätkä työikäiset kuntoutujat olleet enää kiinnostuneita lähtemään kauas kotoaan pariviikkoiselle kuntoutusjaksolle. Säätiön kuntoutuskeskus joutui pian vuosituhannen vaihteen jälkeen kamppailemaan myös alati kiristyvän kilpailun kanssa, minkä ohella tilaajien sisältö- ja laatuvaatimukset kuntoutuspalveluille tiukentuivat. Kilpailua supistuvista markkinoista lisäsi veteraanikuntoutuksen huippuaikoina syntynyt laitospääntoutuksen ylikapasiteetti.¹⁹⁶ Julkisen rahoitusjärjestelmän siilomaisuus vaikeutti perinteiset raja-aidat ylittävien kuntoutuspalvelujen kehittämistä, minkä vuoksi säätiö ei kansainvälistä hanketoimintaa lukuun ottamatta päässyt täysipainoisesti hyödyntämään moniammatillista osaamistaan.¹⁹⁷

Kiipulasäätiön kuntoutuskeskus koki merkittävän takaiskun vuonna 2007. Kelan vuosien 2008–2011 kuntoutuksen kilpailutuksessa keskuksen työkykyä ylläpitävää TYK-kuntoutusta koskenut tarjous hylättiin, koska tarjouksen kelpoisuusehdot eivät Kelan tulkinnan mukaan täyttyneet. Loppuvuodesta 2008 Kiipulasäätiössä jouduttiin sen vuoksi ensi kertaa turvautumaan irtisanomisiin ja lomautuksiin: kuntoutuskeskuksen työvoimaa vähennettiin lähes kymmenen henkilötyövuoden verran.¹⁹⁸

Ongelmat kasvoivat, kun Kiipulasäätiön ja Kelan pitkäaikainen yhteistyö supistui merkittävästi vuonna 2010. Kela päätti vetäytyä sille palveluja tuottaneiden yhteistoimintasäätiöiden hallintoelimistä. Ratkaisu oli kilpailulainsäädännön kehittyessä odotettu, koska Kela ei enää voinut osallistua näiden säätiöiden hallintoon ja samanaikaisesti ostaa niiltä palveluja.¹⁹⁹ Kelan päätös muutti huomattavasti säätiön hallintoelinten kokoonpanoa.

Avire Oy:n kuntoutuskurssin ryhmätoimintaa Kiipulassa vuonna 2016.

Ennen niiden jäsenistö oli edustanut lähes yksinomaan lääkinnällisen kuntoutuksen asiantuntemusta, mutta vuodesta 2010 lähtien hallitukseen ja valtuuskuntaan nimettiin myös ammatillisen opetuksen asiantuntijoita.

Kelan ratkaisulla oli kauaskantoiset seuraukset sekä Kiipulasäätiölle että monille muillekin kuntoutusalan toimijoille. Aiemmin Kela oli jakanut kuntoutuskursseja yhteistoimintasäätiöidensä järjestettäväksi, mutta nyt kilpailusta tuli avoimen markkinaehtoista. Vielä vuonna 2007 noin 80 prosenttia säätiön kuntoutuspalveluista oli Kelan toimeksiantoja, mutta tämä suhdelu-ku alkoi nopeasti laskea.²⁰⁰ Kiipulasäätiön tavoin useimmat perinteiset kuntoutuslaitokset ajautuivat 2010-luvulla talousvaikeuksiin. Alalle tuli uusia ketteriä toimijoita, jotka tarjosivat palvelujaan selvästi vanhoja edullisemmin.²⁰¹

Pahempaa oli kuitenkin vielä tulossa. Sotaveteraanien kuntoutukseen luotu laituskuntoutusjärjestelmä mureni, kun Kela yllättäen vuonna 2016 lakkautti sitä pitkään kannatelleet työikäisten ASLAK- ja TYK-kuntoutukset. Keskeinen syy kuntoutusmuotojen lakkauttamiseen oli niiden huonoksi koettu vaikuttavuus. Tilalle kehitettiin KIILA-kuntoutus, joka oli

KIILA-kuntoutujia tositoimissa Kiipulasäätiön Janakkalan päätoimipaikassa.

paljolti ASLAK-kuntoutuksen kaltainen.²⁰² KIILA ei kuitenkaan saavuttanut Kiipulasäätiön kuntoutujien keskuudessa samanlaista suosiota kuin ASLAK- ja TYK-kuntoutukset.²⁰³ Kuntoutuskeskuksen palvelujen kysyntä jatkoi laskuaan, ja toiminta oli vuodesta toiseen tappiollista.

Kiipulasäätiön toimitusjohtajana vuodesta 2016 työskennellyt Jukka Kujala on suorasanaisesti kuvannut kuntoutuslaitosten ahdinkoa 2010-luvun jälkipuoliskolla:

”ASLAK-kuntoutuksen päättyminen johti siihen, että Suomi on täynnä entisiä kuntoutuskeskuksia, jotka on myyty huutokauppa.comissa muutamalla kymppitonnullalla tai kadonneet tyystin.”²⁰⁴

Kiipulasäätiö päätti syksyllä 2017 ratkaista ongelmat asettamalla tavoitteekseen tulla uudelleen ”johtavaksi kuntoutuksen palveluntuottajaksi”. Säätiö osti Miina Sillanpään säätiön Wilhelmiina Palvelut Oy:ltä kuntoutusalan toimijan Avire Oy:n, johon kaikki Kiipulan harjoittama kuntoutus yhdistettiin syksyllä 2018. Kuntoutuskeskuksen toiminta jatkui näin osakeyhtiömuodossa, ja Aviresta tuli Kiipulasäätiön osakkuusyhtiö. Alku näyt-

Kiipulan ammattiopiston pitkäaikainen (2000–2015) rehtori Markku Aunola.

ti lupaavalta, sillä kilpailutuksien tuloksena Aviren toiminta laajeni Pohjois-Pohjanmaalle saakka. Sen sijaan Itä-Suomesta Avire ei saanut jalansijaa yrityk-sistä huolimatta.²⁰⁵

Säätiön toiveet eivät kuitenkaan toteutuneet. Aviren toimitusjohtaja lähti yhtiöstä pian yrityskaupan jälkeen, eikä kuntoutuksen raskaita rakenteita kyetty keventämään. Tappiokierteen syvetessä säätiön johdon piti käynnistää rankat saneeraustoimet, joiden tuloksena Aviren yhdestätoista yksiköstä viisi lakkautettiin vuonna 2019. Toiminta keskitettiin kuuteen suureen toiminta-alueeseen pääkaupunkiseudulla, Kanta-Hämeessä, Pirkanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla. Lisää päänvaivaa aiheutti maaliskuussa 2020 puhjennut koronapandemia, joka pysäytti säätiön kaiken kuntoutustoiminnan kuukausien ajaksi.²⁰⁶

Pitkään jatkunut tappiokierre ja koronapandemian aiheuttamat ongelmat pakottivat Kiipulasäätiön tekemään kipeän ratkaisun, kun siihen tarjoutui tilaisuus. Kuntoutusalan yritys KK-Verve Oy jätti Aviresta ostotarjouksen, ja lokakuun alussa 2020 Aviren viiden toimipisteen toiminnot myytiin Vervelle. Aviren kuntoutuspalveluista jäivät Kiipulasäätiöön enää vain Janakkalan toimipaikassa olevat.²⁰⁷ Kiipulan kuntoutus- ja valmennuspalvelut järjestettiin uudelleen siten, että sekä Avire Oy että Kiipulasäätiö ryhtyivät niitä tuottamaan. Koronapandemian hiipuesssa olivat seuraavat vuodet näille palveluille toiminnallisesti ja taloudellisesti hyviä.²⁰⁸

Kiipulasäätiön kuntoutuspalvelujen volyymi pieneni kuitenkin olennaisesti. Vielä vuonna 2019 Aviren kuntoutuspalveluja käytti runsaat 4 100 kuntoutujaa, mutta seuraavana vuonna määrä romahti suurelta osin koronapandemian vaikutuksesta alle 700:n.²⁰⁹ Kiipulasäätiön kuntoutuksen toimialalla tehtiin vuonna 2019 töitä yhteensä 79 henkilötyövuoden verran, ja kaksi vuotta myöhemmin alan vuosittainen työaika oli jo supistunut alle viiteen vuoteen.²¹⁰ Suomalainen kuntoutus on edelleen 2020-luvulla hakenut paikkaansa, ja alan tulevaisuudennäkymät ovat epäselvät.

Säätiön johdolla riitti pohdittavaa myös ammatillisen koulutuksen rahoituksen supistumisen vuoksi. Rahoitusta alettiin vähentää jo Kataisen ja Stubbin hallitusten (2011–2015) aikana. Valtiovalta edellytti ammatillisten oppilaitosten yhdistyvän säästösyistä vähintään 2 000 opiskelijan kokonai-

suuksiksi, minkä vuoksi Kiipulasäätiö neuvotteli fuusiosta Aitoon emäntäkoulun kanssa. Neuvottelut päättyivät kuitenkin tuloksettomina vuonna 2015, kun tällaisia yhdistymisiä ei enää vaadittu.²¹¹

Sipilän hallituksen (2015–2019) tekemät leikkaukset olivat vielä merkittävämpiä. Rahoitusta supistettiin vuosina 2015–2017 kaikkiaan 400 miljoonaa euroa, koulutuksen järjestäjistä riippuen 15–20 prosenttia. Pohjakosketus saavutettiin vuonna 2016, jolloin Kiipulasäätiön toimintaa piti taloudellisesti sopeuttaa irtisanomalla 26 työntekijää sekä osa-aikaistamalla seitsemän. Lisäksi kuntoutuskeskuksen ja puutarhan henkilöstöä lomautettiin 26 työntekijän verran, ja kaikki säätiön investoinnit jäädytettiin. Opistosta ostetun koulutuksen määrä väheni merkittävästi, mikä pakotti Kiipulasäätiön keskittymään perustehtäväänsä, ammatilliseen erityisopetukseen. Säätiön osallistuminen kansainvälisiin kehittämishankkeisiin supistui 2010-luvun jälkipuoliskolla rahoitusleikkausten vuoksi. Samaa suuntaa vaikutti 2020-luvun alun koronapandemia.²¹² Lisäksi vuonna 2018 käynnistynyt ammatillisen koulutuksen reformi vei kaikilta ammatillisilta erityisoppilaitoksilta oikeuden järjestää työvoimapoliittista koulutusta, mikä johti puolestaan aikuiskoulutuksen päättymiseen Kiipulassa.²¹³

Kiipulasäätiön ammatillinen erityisopetus selvisi lopulta hyvin 2010-luvun vaikeista vuosista. Ammattiopiston rahoitus ja sen toiminnan volyyymi ovat 2020-luvulla jälleen kasvaneet: vuonna 2015 perustutkinto- tai valmentavan koulutuksen päätti 273 opiskelijaa ja vuonna 2022 yhteensä 424 opiskelijaa.²¹⁴ Kaiken kaikkiaan Kiipulasäätiö onnistui vaikeuksien kautta sopeuttamaan toimintansa muuttuviin olosuhteisiin.

3

Kuntoon

1966–1967
Suojatyö- ja
työkokeilutoiminta
alkaa

1940
Työharjoittelu
käynnistyy
Kultatähkäkodissa

1970
Työlinikka ja
Kuntotalo avaavat
ovenssa

Kuntouttava Kiipula

2009
Urasuuntapalvelut
syntyä

1989
Ensimmäinen
työkäisten ASLAK-
kuntoutuskurssi

1971
Sotainvalidien
kuntouttaminen
käynnistyy

Työllä takaisin yhteiskuntaan

”Toipilaita on otettu vastaan kautta Suomen aina Inarista asti.”

– KERTOMUS KULTATÄHKÄ RY:N TOIMINNASTA VUONNA 1943

Kiipulan tilalle Janakkalaan vuonna 1940 perustettu Kultatähkäyhdistyksen tuberkuloositoipilaiden työhoitokoti oli tyypillinen varhainen kuntoutuspalvelujen tarjoaja. Vapaaehtoisten ja vammaisten perustamat järjestöt kantoivat tuohon aikaan päävastuun vammaishuollosta.²¹⁵ Julkinen valta ei vielä juurikaan rahoittanut näitä palveluja, joskin valtio osallistui 1940-luvulle saakka merkittäväällä panoksella tuberkuloosiparantoloiden perustamiseen ja ylläpitoon.²¹⁶

Kultatähkäkodin työhoidon tarkoituksena oli palauttaa toipilaat hyödyllisiksi yhteiskunnan jäseniksi: he harjoittelivat työntekoa ja lisäsivät sitä kunnan kohentuessa. Työhoito ei ollut aivan uusi keksintö, sillä sitä oli Suomessa 1800-luvun lopulla annettu ensimmäisenä mielisairaaloiden potilaille.²¹⁷ Keuhkotuberkuloositoipilaiden totuttamista työntekoon alettiin maailmalla tutkia 1910-luvulla, ja työhoidon periaatteita kehitti erityisesti englantilainen, vuonna 1918 perustettu Papworthin tuberkuloosisiirtola.²¹⁸

Työhoitoajattelun leviäminen muutti suhtautumista tuberkuloositoipilaiden kuntouttamiseen. Perinteisten tuberkuloosiparantoloiden hoidon kulmakivinä olivat lepo, ”hallimakuu”, liikunta, hyvä ruoka ja raitis ilma. Päiväohjelma kyllästytti parempikuntoisia toipilaita, sillä siihen ei sisällynyt mitään hyödyllistä toimintaa. Kansan mielissä parantolat olivatkin paikkoja, joissa potilaat opetettiin ”elämään herroiksi ja olemaan jouten”.

Entisajan työhoidon tarkoituksena oli käytännön ammattikoulutuksen keinoin totuttaa työelämästä syrjäytynyt kuntoutuja palkkatyön päivärytmiin. Kultatähkädodin ”ompeluhuoneessa” valmistettiin 1940-luvulla käsitöitä myyntiä varten.

Toipilaiden jälkihoidon tehostamiseksi parantoloiden yhteyteen alettiin 1930-luvulla perustaa työhoito-osastoja Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen (STVY) tuella.²¹⁹

Kultatähkädodin mallina toimi Papworthin siirtolan ohella STVY:n Satakunnan parantolan naistoipilaille tarkoitettu työhoito-osasto, vuonna 1932 toimintansa aloittanut Tarkin työkoti. Kodin toipilaiden päivittäinen työaika oli 1–5 tuntia, ja he huolehtivat siivouksesta, lämmityksestä, ruoanlaitosta, karjanhoidosta ja puutarhaviljelystä sekä tekivät käsitöitä. Maatilan tuloilla ja käsitöiden myynnillä kyettiin lähes kokonaan peittämään työkodin kustannukset, koska toipilaille ei maksettu palkkaa.²²⁰

Tarkin työkodin asukkaiden tavoin Kultatähkädodin naistoipilaat tekivät taloustöitä sekä työskentelivät Kiipulan tilan puutarhassa ja kanalassa tai ompelijoina. Miehillä tarjolla oli sadonkorjuuta sekä parempikuntoisil-

Kultatähkäkodin esikuvana toiminut Tarkin työkoti 1950-luvun alun asussaan.
Pekka Kyytinen/Museovirasto.
Seuraava aukeama: Porkkanasatoa korjataan Kiipulan pelloilla 1940-luvulla.

le ”ajo- ja metsätöitä”. Päivittäinen työaika vaihteli toipilaan kunnon mukaan 4–10 tuntiin. Tilalla oli myös ”työsali”, jossa tehtiin etenkin talvisaikaan harjoja ja muita tarve-esineitä.²²¹ Varattomat ja kodittomat olivat etusijalla, kun toipilaita valittiin Kultatähkäkotiin.²²²

Modernein termein Kultatähkäkodissa tarjottiin mahdollisuus palkalliseen työharjoitteluun. Toipilaat saivat pienen rahapalkkion, ja täysipainoiseen työhön kykenevälle maksettiin täyttä palkkaa. Rahapalkka kohensi toipilaan taloutta, mutta vielä tärkeämpi oli sen itsetuntoa kohottava vaikutus. Toipilaasta oli sukeutumassa itsensä elättävä kansalainen, kuten Kultatähkäyhdistyksen seuraajan, vuonna 1945 perustetun Kiipulasäätiön johto luonnehti:

”Tämä tunne ja varmuus on elämänsä uudelleen alkavalle toipilasasteen sivuuttavalle henkilölle hyvin tärkeä [hänen] siirtyessään vapaille työmarkkinoille.”²²³

Systemaattisen ammattiopetuksen käynnistäminen oli säätiön ohjelmassa alusta lähtien. Ammattikoulut perustettiin Kiipulaan 1950-luvun jälkipuoliskolla, ja tulevaan varauduttiin jo vuosikymmenen alkupuolella toipilaskodin asukkaita valittaessa. Kotiin otettiin riittävän hyväkuntoisia ja ammattiopetukseen soveliaita toipilaita, joille annettiin työharjoittelun ja käytännöllisen opetuksen turvin eväitä selviytyä koulutuksesta.²²⁴ Kun Kiipulasäätiön ammattikoulut aloittivat toimintansa, pääsivät niihin pyrkivät toipilaat harjoittelemaan tulevia ammattejaan: konttorikouluun (kauppakouluun) pyrkijät työskentelivät säätiön toimistossa, puu-

tarhakouluun hakeutuvat puutarhassa ja sähkökouluun haluavat koulun varastossa.²²⁵

Kultatähkäkodin toiminta oli laajimmillaan 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa, jolloin vuoden aikana kodissa asuneiden määrä hipoi viittäkymmentä ja hoitopäiviä oli vuosittain runsaat 11 000.²²⁶ Kodin paikkamäärää jouduttiin supistamaan alle kahteenkymmeneen, kun Kiipulasäätiön ammattikoulut aloittivat toimintansa. Majoitustiloja tarvittiin ammattikoulujen oppilaille, kunnes heidän asuntolansa valmistuivat 1950-luvun loppuun mennessä.²²⁷

Kiipulasäätiön toipilaskodin merkitys alkoi 1950-luvulla vähetä, kun uusien keuhkotuberkuloosipotilaiden määrä kääntyi hoidon kehittyessä selvään laskuun.²²⁸ Sosiaaliturvan paraneminen sekä Suomen vaurastuminen pienensivät nekin varattomille toipilaille tarkoitetun kodin tarvetta. Toipilaskoti lakkautettiin vuonna 1978, kun sen asukkaiden määrä oli vuositasolla supistunut vain muutamaaan.²²⁹

Työlinikka tehostaa työharjoittelua

”Menetelmät ovat muuttuneet ja kehittyneet, mutta työlinikkatoiminnan ideologiset juuret ovat löydettävissä työhoidosta.”

– KIIPULASÄÄTIÖN HISTORIAA 1980-LUVUN JÄLKIPUOLISKOLLA TUTKINUT LEENA PIENRÄIHÄ²³⁰

Ammatillinen kuntoutus kehittyi 1950-luvulla nopeasti. Yhteiskuntatieteistä tuli ajan muotitieteitä, ja tieteellinen lähestymistapa valtasi alaa myös invalidihuollon ja kuntoutuksen asiantuntijoiden piirissä. Pelkän työharjoittelun ei enää 1960-luvun alkaessa katsottu antavan riittävästi tietoa vajaakuntoisen kuntouttamiseksi, minkä vuoksi Kiipulasäätiön ammatillista kuntoutusta oli ryhdyttävä uudistamaan.

Suomalaiset kuntoutuksen asiantuntijat olivat 1950-luvulla hakeneet oppia Yhdysvalloista, Ruotsista ja Norjasta, mikä oli johtanut vuonna 1953 ammattikoulutukseen hakeutuvien kuntoutettavien kuntoutustutkimusten aloittamiseen sekä Invalidisäätiössä että Työterveyslaitoksella. Kuntoutustutkimukseen kuului lääketieteellinen, psykologinen ja sosiaalinen osa, jotta vajaakuntoisen opiskelu- ja työllistymismahdollisuuksista saatiin tarkempi käsitys. Tutkimuksen pohjalta asiantuntijat laativat yksilöllisen kuntouttamissuunnitelman. Kuntoutustutkimus edellytti moniammatillista tiimityöskentelyä, josta tuli näin suomalaisen kuntoutuksen keskeinen työtapajoin 1950-luvulla.²³¹

Kuntoutustutkimus oli olennainen osa Suomessa 1960-luvun alkupuolella käynnistynyttä työlinikkatoimintaa, joka sisälsi myös työkokeilua, työhönvalmennusta ja joskus suojatyötäkin. Työlinikkoiden kaikkien työmuotojen tarkoitus oli pohjimmiltaan sama: etsiä kuntoutettavalle mahdollisimman hyvin soveltuva työ. Työkokeilulla arvioitiin asiakkaiden työkykyä

ja kuntoutusmahdollisuudet, ja työhönvalmennuksella pyrittiin sopeuttamaan vajaakuntoinen työelämää.²³² Kiipulasäätiö määritteli työklinikkatoiminnan napakasti:

*”Työklinikkatutkimus on kuntoutusta, jossa pääpaino on asiakkaan työ- ja toimintakyvyn tutkimisessa ja arvioinnissa.”*²³³

Työklinikkatoiminta sai alkunsa, kun sosiaaliministeriön Invalidihuoltoasiain neuvottelukunta esitti vuonna 1961, että valtio rahoittaisi kokeilu- luonteista suojatyöpaikkatoimintaa. Ensimmäisinä ehdotukseen tarttuivat Suomen Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien Liitto (vuodesta 1971 Invalidiliitto) ja Invalidisäätiö, jotka avasivat omat työklinikkansa vuonna 1963 (ks. s. 53).²³⁴

Suojatyötoiminta käynnistyi Kiipulassa vuonna 1966 ensimmäisenä ammatillisen kuntoutuksen uusista työmuodoista. Sen aloittaminen oli helppoa, koska toipilaat vain jatkoivat työharjoitteluaan sen jälkeen kun olivat valmistuneet säätiön ammattikouluista tai vuonna 1963 käynnistyneiltä lyhytkursseilta. Alkuun suojatyötä oli tarjolla vain metallikurssin oppilaille, joista työttömiksi jääneet saattoivat jatkaa työntekoa työpajassa. Pari vuotta myöhemmin suojatyötä voitiin pienessä mitassa tehdä myös säätiön toimistossa ja kaupapuutarhassa. Hallinnollisesti suojatyö liitettiin osaksi toipilaskotia, mikä korosti työmuodon kuulumista tiettyyn jatku- moon.²³⁵

Vuonna 1967 oli Kiipulasäätiön työkokeilutoiminnan aloittamisen vuoro. Työkokeilulla pyrittiin selvittämään, pystyisikö vajaatyökykyinen suoriutumaan ammattiopinnoista. Samalla haluttiin tutkia, voitaisiinko kuntoutettavia työllistää työhönvalmennuksen avulla, jos kouluttaminen ei tuntunut tarkoituksenmukaiselta. Työkokeilussa kuntoutettavia haastateltiin ja heillä teetettiin kokeita sopivan alan löytämiseksi, minkä jälkeen olivat vuorossa harjoitustehtävät. Kuntoutettavista antoi lausuntoja työkokeiluryhmä, jossa olivat säätiön ohella edustettuina paikallinen ammatinvalinnanohjaustoimisto, työvoimapiiri ja työnvälitystoimisto.²³⁶

Ensimmäisenä vuonna Kansaneläkelaitoksen (Kela) rahoittamassa työkokeilussa oli seitsemän henkilöä, joista viisi puutarha-alalla. Työkokeilu laajeni heti vuonna 1968 siten, että siihen otti osaa metalli-, puutarha- ja toimistoaloilla yhteensä 39 invalidia. Kokeiluun osallistuneille suositeltiin joko ammattikoulutusta, ammattikursseja, työhönvalmennusta tai suojatyötä.²³⁷ Työkokeilu vakiintui nopeasti säätiön uudeksi ammatillisen kuntoutuksen työmuodoksi.²³⁸

Työterveyslaitos aloitti 1950-luvulla ensimmäisenä Suomessa yhteiskunnan tukemaan kuntoutukseen oikeutettujen kuntoutus-tutkimukset. Työterveyslaitos/ELKA.

Kiipulasäätiön työklinikan perustaminen sai sinettinsä, kun työkoekielusta tuli kuntoutuksen virallinen työmuoto 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Kelan pääjohtajan V. J. Sukselaisen johdolla toiminut kuntoutuskomitea asetti vuonna 1966 tavoitteeksi, että jokaisen työvoimapiirin alueelle perustettaisiin työkoekielua harjoittava työklinikka. Komitean työtä jatkoi sosiaali- ja terveysministeriön invalidihuoltoasiain neuvottelukunnan ns. Ailion²³⁹ jaosto, jonka valmistelun tuloksena ”työkoekielulaitos” eli työklinikka sai vuodesta 1970 lähtien tietyistä toimintamenoistaan 65 prosenttia valtionapuna.²⁴⁰

Kiipulan työklinikka aloitti toimintansa vuoden 1970 alussa. Työklinikassa harjoitettiin ”vajaakuntoisten työedellytysten kokeilua, tutkimusta ja arviointia yhteensovitetun lääketieteellisen, psykologisen, ammatillisen ja sosiaalisen tarkkailun avulla”. Vajaakuntoisista vain sokeat jäivät kokeilun ulkopuolelle. Viikon alkututkimuksen jälkeen työkoekelaat ohjattiin joko ”puutarha-, metalli-, puutyö-, sähkö-, toimisto-, varasto-, laitos-, keittiö-, kiinteistöhuolto- tai ompelutehtäviin”.²⁴¹

Työkllinikalla työkokeilusta vastasi alkuun yksi ohjaaja. Hänen tukena olivat konsultoiva lääkäri sekä työklinikan työvaliokunta, jonka muodostivat toiminnanjohtaja Allan Suhonen, sosiaalihuoltaja Kauko Sestola, sosiaalinhoitaja ja paikallisen työnvälityksen neuvoja. Työklinikan neuvottelukuntaan kuuluivat lisäksi ammatinvalinnanohjaustoimiston ja Tampereen työvoimapiirin edustajat. Ensimmäisen vuoden aikana tutkittiin 64 työkokelasta, ja keskimääräinen työkokeilu-aika oli 30 päivää.²⁴²

Valtaosa Kiipulasäätiön työklinikan asiakkaista osallistui työkokeiluun, minkä lisäksi työkllinikalla harjoitettiin alusta lähtien myös pienimuotoista työhönvalmennusta. Työmuoto vakiintui vuodesta 1973 lähtien, jolloin sen järjestämiseen alettiin saada täyttä valtionapua. Kurssimuotoiseen työhönvalmennukseen osallistui 1970- ja 1980-luvuilla vuosittain 4–11 kuntoutujaa.²⁴³ Työklinikan vuosittainen asiakasmäärä vaihteli tuona aikana 100–160 asiakkaan välillä. Kiipulasäätiön työklินิกka oli volyymiltaan keskimääräistä suomalaista työklินิกkaa pienempi, sillä Suomessa toimi 1980-luvun puoliväliin tultaessa 12 työklินิกkaa, joissa tutkittiin vuodessa noin 2500 asiakasta.²⁴⁴

Kiipulan työkllinikalle tuli kuntoutujia kaikkialta Suomesta. Alkuvuosina noin viidennes kuntoutujista saapui klinikalle Hämeen työvoimapiiristä, ja 1980-luvun jälkipuoliskolla yli puolet heistä oli piirin alueelta kotoisin. Rungas puolet asiakkaista oli alkuun nuoria, 16–25-vuotiaita, mutta heidän suhteellinen osuutensa laski alle 50 prosentin 1980-luvulla. Enemmistöllä työklinikan kuntoutujista ei ollut ammattikoulutusta.²⁴⁵ Työkllinikalle lähettivät asiakkaita Kela, työvoimahallinto sekä Vakuutusalan Kuntouttamiskeskus VKK.²⁴⁶

Kun sosiaali- ja terveydenhuollon yleiset palvelujärjestelmät paranivat 1970-luvulta lähtien, muuttui suomalaisten työkllinikoiden asiakaskunta yhä haasteellisemmaksi. Myös Kiipulasäätiön työkllinikalle alkoi valikoitua kuntoutujia, joilla oli psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia sekä kuntoutusmotivaation puutetta. 1980-luvun loppuvuosina säätiön työklinikan asiakkaiden yleisin sairaus oli mielenterveyden häiriö, ja seuraavina olivat tule-sairaudet sekä väkivallan tai myrkytyksen aiheuttamat vammat. Useimmiten asiakas ohjattiin ammatinvalinnanohjaukseen, työhönvalmennukseen, työkokeiluun tai ammatillisen kurssikeskuksen TYKO-kurssille (ks. s. 146). Työklินิกka laajensi 1980-luvulla työkokeilua siivous- ja hieronta-aloille sekä teollisuusvartiointiin, minkä ohella työkokeilua alettiin järjestää myös säätiön ulkopuolella läheisissä liike- ja teollisuuslaitoksissa.²⁴⁷

Kiipulasäätiön työklinikan työharjoittelussa korjattiin ja valmistettiin muun muassa erilaisia puutöitä. Tupakointi kielletty -kyltin kohdalla työklinikan ohjaaja Matti Nykänen.

Asiakkaiden kasvavien tarpeiden vuoksi Kiipulasäätiön työklinikan henkilökuntaa lisättiin merkittävästi 1990-luvun alussa, jolloin klinikka liitettiin säätiön kuntoutusosastoon. 1990-luvun puoltaväliä lähestyttäessä työlinikalla oli kaksi lääkäriä ja sivutoiminen psykologin toimi oli muutettu kokopäivätoimiseksi, minkä lisäksi työkokeilun ohjaajia oli kolme. Vuosittainen asiakkaiden määrä oli edelleen alun toista sataa.²⁴⁸

1990-luvulla työklinikan työmuodot sulautuivat vähitellen osaksi Kiipulasäätiön kuntoutusosaston muuta toimintaa, ja itse klinikka lakkasi olemasta. Janakkalan keskustoimipaikassa edelleen harjoitettu työhönvalmennus on osa Kiipulan pitkää ammatillisen kuntoutuksen perinnettä, joka juontaa juurensa tuberkuloositoipilaiden työharjoitteluun saakka.

Sotepalvelut kuntoutuksen tukena

Jo varhain ymmärrettiin, ettei tuberkuloositoipilaiden enemmistö kykenisi palaamaan työelämään pelkän työhoidon avulla. Kultatähkädin toipilaita pyrittiin kodin alkuvuosista lähtien avustamaan työpaikan saamisessa, ja he saivat kodissa ilmaisen täysihoidon sekä tarvittaessa ”kuukausirahaa” arjen pieniin menoihin.

Systemaattinen sosiaalityö käynnistyi Kiipulasäätiössä 1950-luvun jälkipuoliskolla, kun keuhkoinvalidien ammattikouluja perustettiin. Säätiöön palkattiin invalidihuoltaja, myöhemmältä nimikkeeltään sosiaalihuoltaja. Hän etsi toipilaille työpaikkoja olemalla yhteydessä ”työhönsijoittamistoimistoihin” sekä suoraan työnantajiin. Sosiaaliministeriö maksoi vähävaraisille ammattikoulujen oppilaille ”viikkorahaa”, ja lakisääteinen oppilashuolto auttoi opintoavustusten, eläkkeiden ja korvausten hakemisessa. Moni oppilas sai myös vaate- ja lääkeavustuksia kotipaikkakuntiansa sosiaalilautakunnilta. Tukea opintoihin oli mahdollista saada myös potilasyhdistyksiltä ja STVY:ltä ennen opintotukijärjestelmän syntyä vuonna 1969. Kun ammattikoulujen oppilaisiksi tuli 1960-luvulta läh-

tien muitakin pitkäaikaissairaita kuin tuberkuloositoipilaita, tuli oppilashuollon tärkeäksi tehtäväksi invalidihuoltokemusten laatiminen apuvälineiden ja lääkinnällisen kuntoutuksen hoitokustannusten korvaamiseksi.

Taloudellinen tuki oli suurelle osalle Kiipulasäätiön ammattikoulujen oppilaita välttämättömyys opinnoista suoriutumiseksi. Vuonna 1967 lähes puolet koulujen 169 oppilaasta sai ”jotakin eläkettä”, ja vajaa kolmannes sai säätiöltä viikkorahaa. Sosiaaliturvan tason kohe- neminen paransi 1970- ja 1980-luvuilla oppilaiden taloudellista asemaa.

Kun Kiipulasäätiön kuntoutustoi- minta laajeni 1960-luvulta lähtien, tulivat myös työklinikan ja vuonna 1970 valmistuneen Kuntotalon asiakkaat säätiön sosiaalipalvelujen piiriin. Sotainvali- dien kuntouttamisen alkaminen vuonna 1971 lisäsi palvelujen kysyntää Kiipulas- sa, sillä sotainvalideja tuli neuvoa soti- lasvammalain mukaisten etuisuuksien hakemisessa. Sotainvalidien Veljesliiton edustaja esitelmöi kuntoutuskursseilla sotainvalideille ja -veteraaneille kuulu- vista sosiaalieduista.

Kauko Sestola (1936–2014) aloitti vuosikymmeniä kestäneen työuransa Kiipuläsäätiössä vuonna 1962. Alkuun hän työskenteli invalidihuoltajana ja sittemmin säätiön työlinikassa. Vuonna 1978 Sestola nimettiin säätiön sosiaalipäälliköksi ja myöhemmin sosiaalijohtajaksi. Vanhemman polven kiipulalaiset muistavat hänet myös pitkäaikaisena asuntolanvalvojana.

Monen Kiipulan kuntoutujan kuntoutusaikainen toimeentulo ei ollut vielä 1970- ja 1980-luvuilla turvattu. Kela ryhtyi vuoden 1991 kuntoutuslainsäädännön kokonaisuudistuksen myötä maksamaan työikäisille kuntoutujille kuntoutusrahaa, jos näiden tavoitteena oli palata työelämään tai pysyä siellä. Kuntoutusraha tuli jäädäkseen: sitä voivat tänä päivänä saada 16–67-vuotiaat Kelan, työterveyshuollon tai hyvinvointialueen myöntämän kuntoutuksen ajalta.

Sosiaalipalvelujen ohella Kiipuläsäätiö huolehti pitkään myös ammattikoulujen oppilaiden ja kuntoutujien terveydenhuollosta. Säätiön alkuvuosi-

na toipilaiden terveydentilaa tarkkailtiin Ahveniston parantolassa määräaikaistarkastuksin. Vilho Kiipulan tilan vanhan päärakennuksen Jyvälän tiloihin valmistui kesällä 1957 poliklinikka Kiipulan ammattikoulujen tarpeisiin. Muutama vuosi myöhemmin tilalle perustettiin sairastupa, jossa flunssan kaltaisiin lieviin tauteihin sairastuneet saattoivat toipua. Kun Kuntotalo valmistui Kiipulan tilalle vuonna 1970, siirtyi poliklinikka sairastupineen ja siellä vastaanottoa pitänyt koululääkäri uudisrakennuksen tiloihin. Kiipulassa toimi myös hammashoitola vuosina 1977–1985.

Kiipulasäätiön vuosina 1978–1994 toiminut päiväkotitarjosi hoitopaikan ennen kaikkea kuntoutujien lapsille, mutta myös säätiön henkilökunta saattoi sijoittaa lapsensa sinne päivähoitoon.

Kansanterveyslain muutoksen myötä Kiipulan opiskelijaterveydenhuolto siirtyi vuonna 1986 Janakkalan kunnan vastuulle. Terveysneuvoja ja terveyskeskuslääkäri pitivät vastaanottoa entisissä työklonikan tiloissa, ja lääkäri vastasi opiskelijoiden kuntoutuksesta fysioterapeutin kanssa.

Kiipulan kuntoutujien arkea ryhdyttiin helpottamaan myös tarjoamalla muita kehittyvän hyvinvointiyhteiskunnan palveluita. Yksinhuoltajien lastenhoito-ongelmia poistettiin perustamalla Kiipulan tilalle toimitusjohtaja Allan Suhosen ideoima 20-paikkainen päiväkotitarjosi, joka aloitti toimintansa syksyllä 1978.

Tyhjäksi jäävät paikat täytettiin Kiipulan henkilökunnan sekä Janakkalalaisten perheiden lapsilla. Päiväkodin perustamisen ja ylläpidon mahdollisti STVY:n taloudellinen tuki. Kiipulasäätiö päätti vuonna 1994 sulkea päiväkodin, koska päivähoitopalvelujen tarve oli Kiipulassa vähentynyt ja Hengitys ja Terveys ry (entinen STVY) oli lopettanut päiväkodin toiminnan rahoittamisen.

Artikkelin lähteet, ks. s. 315.

Kuntotalosta kuntoa

”Käytännössä on todettu, että invalidin ponnistellessa kaikkensa kouluissa hänen fyysinen kuntonsa samalla laskee. Tästä päästään nyt meillä: oppilaan kunnosta huolehditaan jatkuvasti.”

– KIIPULASÄÄTIÖN TOIMITUSJOHTAJA ALLAN SUHONEN VUONNA 1969²⁴⁹

Vaikka lääkinnällisellä kuntoutuksella on pitkät historialliset juuret, ei sitä Suomessa ollut yhteiskunnan maksamana juuri saatavilla ennen 1940-luvun jälkipuoliskoa. Valtion rahanpuutteen ohella esteenä olivat asenteet. Kiipulaan 1940-luvulla saapuvat tuberkuloositoipilaat eivät päässeet nauttimaan kovinkaan yksilöllisistä kuntoutuspalveluista, sillä vielä Kultatähkäkodin alkuaikoina vammaishuollon keskeinen päämäärä oli yhteiskunnan kokonaisuus: vammaisten haluttiin työpanoksellaan osallistuvan itsensä elättämiseen.

Yksittäisen kuntoutujan tarpeita alettiin ottaa huomioon sodanjälkeisinä vuosina, jolloin käsitykset kansalaisyhteiskunnasta ja ihmisarvosta valtasivat alaa Yhdistyneiden Kansakuntien vuoden 1948 ihmisoikeuksien julistuksen hengessä. Myös raskaiden sotavuosien kokemukset muovasivat suomalaista yhteiskuntaa. Terveytensä isänmaan hyväksi uhranneita sotainvalideja arvostettiin, ja heidän kuntouttamisestaan tuli kansallinen kunnia-asia. Sotainvalideille haluttiin terveiden tavoin taata mahdollisuus henkilökohtaiseen itsenäisyyteen sekä yhteiskunnalliseen elämään osallistumiseen, ja samojen oikeuksien katsottiin pian kuuluvan muillekin vammaisille ja pitkäaikaissairaille.²⁵⁰

Keuhkotuberkuloosia sairastavat Kiipulasäätiön toipilaat joutuivat odotamaan suhteellisen kauan yhteiskunnan tukea kuntouttamiselleen. Modernin suomalaisen kuntoutuksen ensimmäisenä merkkipaaluna pidetään vuonna 1946 säädettyä invalidihuoltolakia. Se tarjosi tarkoin rajatuille vammaisryhmille, lähinnä fyysisesti vammaisille tai vammautuneille, lääkintä- ja työhuoltoa sekä koulutusta työ- ja toimintakyvyn palauttamiseksi. Kroonisesti sairaat eivät tähän joukkoon alkuun kuuluneet (ks. s. 43).²⁵¹

Invalidihuoltolain piiriin pääsi 1950-luvulta lähtien yhä useampi, kun hyvinvointivaltiota rakennettaessa kuntoutus sulautui vähitellen muihin yhteiskunnan peruspalveluihin. Näin myös pitkäaikaissairaat ja mielen-terveyspotilaat pääsivät kuntoutuksesta osallisiksi. Käsitteet kuntoutus ja kuntouttaminen omaksuttiin suomalaiseen lainsäädäntöön 1960-luvun

Kuntoutukseen oikeutettujen määrä kasvoi 1950-luvulta lähtien jatkuvasti vuosikymmenten ajan, ja samalla kuntoutus sulautui osaksi terveydenhuoltojärjestelmää. Sotainvalidi saa lyhytaaltohoitoa sotilassairaalassa. Kuvaaja tuntematon/Sotamuseo.

alkuvuosina.²⁵² Vammaisten ja sairaiden elämää helpotti myös kohentuva sosiaaliturva, jonka merkkipaaluja olivat uusi kansaneläkelaki (1956) ja sairausvakuutuslaki (1964).²⁵³

Sodanjälkeisten vuosikymmenten myönteinen asennoituminen sotainvalidien kuntoutusta kohtaan vauhditti merkittävästi kehitystä, ja se nopeutti myös Kiipulasäätiön kuntoutustoiminnan laajenemista kattamaan uusia kohderyhmiä. Sotainvalidikuntoutuksen käynnistyminen ei kuitenkaan ollut niin suuri käännekohta suomalaisen kuntoutuksen historiassa kuin usein on ajateltu. ”Sotainvalidimissio” oli vain viimeinen sysäys, joka mahdollisti vaikiintuneemman kuntoutuksen käynnistymisen ja laajenemisen.²⁵⁴

Kuntoutusjärjestelmän rakentuminen loi perustan Kiipulasäätiön tuberkuloositoipilaiden ammattikoulujen perustamiselle 1950-luvun jälkipuoliskolla. Lääkinnälliselle kuntoutukselle oli tuolloin Kiipulassa vähän kysyntää, koska valtaosa ammattikoulujen oppilaista ja toipilaskodin asukkaista oli nuoria. Heillä ei yleensä ollut tuberkuloosin ohella muita sairauksia, ja heidän terveydentilansa oli riittävän hyvä kestämaan ammattikoulutuksen ja kevyen työnteon.²⁵⁵

Kun ammattikoulujen oppilaiksi alettiin vuonna 1964 ottaa muitakin vammaisia kuin keuhkoinvalideja, kasvoi lääkinällisen kuntoutuksen tarve Kiipulassa merkittävästi. Tuki- ja liikuntaelinsairaat olivat jo 1970-luvun alussa suurin ryhmä opintonsa aloittavien joukossa.²⁵⁶ Monen oppilaan fyysinen kunto heikkeni opintojen aikana, mikä oli 1960-luvulla vajaakuntoisten ammattiopetuksen pohjoismaisten asiantuntijoiden yhteinen huolenaihe.²⁵⁷ Vain harvoilla Kiipulan ammattikoulujen oppilailla oli kuitenkin mahdollisuus saada joko Kelan tai invalidihuollon kustantamaa lääkinällistä kuntoutusta.²⁵⁸

Uuden työmuodon aloittamiseen kannusti kuntoutusalan ripeä kehitys seuraavina vuosina. Kiipulasäätiön hallintoneuvoston puheenjohtajan, Kelan pääjohtaja V. J. Sukselaisen johtama kuntoutuskomitea esitti vuonna 1966, että lääkinällisestä kuntoutuksesta olisi tehtävä kaikille kuuluva palvelu. Sen järjestäminen tuli komitean mielestä säätää osana terveydenhuoltoa kuntien ja kuntainliittojen lakisääteiseksi tehtäväksi. Vaikka kuntoutusmuoto ei siirtynytäkään kuntasektorin vastuulle, laajeni siihen oikeutettujen määrä seuraavina vuosina merkittävästi.²⁵⁹ Kelan rahoittamat eri sairaus- ja vammaryhmien 1–4 viikkoa kestävä sopeutusvalmennus- ja kuntoutuskurssit käynnistyivät vaiheittain vuodesta 1966 lähtien.²⁶⁰

Koska julkinen valta ei ottanut kokonaisvastuuta lääkinällisestä kuntoutuksesta, jäi Kiipulasäätiön kaltaisille toimijoille runsaasti tilaa laajentaa kuntoutuspalveluitaan. Alan asiantuntija Veikko Niemi totesi vuonna 1968, että kuntoutuksen kysyntä oli Suomessa ollut niin suurta, että ”kaikki aikaansaatu kuntoutuspalvelun tuotanto on ennen pitkää osoittautunut tarpeelliseksi”.²⁶¹ Kuntoutukselle riitti myös rahoittajia. 1970-luvulla laitokuntoutusta kustansivat Kansaneläkelaitos, Vakuutusalan Kuntouttamiskeskus VKK, Tapaturmavirasto sekä vakuutuslaitokset.²⁶²

Kansaneläkelaitos oli keskeisesti mukana Kiipulasäätiön lääkinällistä kuntoutusta suunniteltaessa. Kela laajensi 1960-luvulla voimakkaasti rooliaan suomalaisessa kuntoutuksessa: sairausvakuutuslain mukaan Kelan tuli

Lääkintävoimistelija Leena Erkkilä antaa kuntoutujalle liikehoitoa vuonna 1970 valmistuneen Kuntotalon alkuvuosina.

Alhaalla: Kuntoutuskursseilaisia Kiipulasäätiön uuden Kuntotalon liikuntasalissa 1970-luvun alkuvuosina.

vuosittain käyttää sairausvakuutusrahaston varoista kaksi prosenttia ”sairauksien ehkäisyyn ja vakuutettujen kuntouttamiseen”. Lain seurauksena Kelaan perustettiin vuonna 1967 kuntoutusosasto, ja Turussa avattiin Kelan kuntoutustutkimuskeskus vuonna 1972.²⁶³ Kiipulasäätiön hallintoneuvosto hyväksyi marraskuussa 1967 Kelan kuntoutustoiminnasta vastanneen ylilääkäri Henrik Rinteen ehdotuksen lääkinnällisen kuntoutuksen aloittamisesta sekä sen edellyttämän rakennusohjelman. Palveluja ryhdyttäisiin tarjoamaan sekä säätiön piirissä oleville että ulkopuolisille tarvitsijoille.²⁶⁴

Kun Kiipulasäätiön lääkinnällisen kuntoutuksen tarpeisiin tarkoitettu Kuntotalo oli lokakuussa 1969 ehtinyt harjakorkeuteen, summasi toimitusjohtaja Allan Suhonen uuden toimintamuodon avaamia mahdollisuuksia:

*”... kun invalidin oli aikaisemmin odotettava kouluun etsiytyessään viimeisenkin jälkihoidon päättymistä, voi hän tästä lähin tulla opiskeluun mukaan, vaikka kuntoutus ja lääkinnällinen avohoito jatkuvatkin. Tämä saattaa säästää hänelle aikaa jopa vuosia.”*²⁶⁵

Kiipulasäätiön lääkinnällinen kuntoutustoiminta käynnistyi toukokuun lopussa 1970, kun kuntosalin, kaksi saunaa ja uimahallin sisältänyt Kuntotalo valmistui.²⁶⁶ Hoito-ohjelmassa oli lääkintävoimistelun ohella lämpöhoitoja, liikehoitoa, hengitysharjoituksia, niskavenytystä sekä ”liikehoitoa vedessä”, minkä ohessa selkä- ja astmapotilaille pidettiin ryhmävoimistelutunteja.²⁶⁷ Lisäksi janakkalalaiset järjestöt ja muut ryhmät saattoivat varata iltavuoroja kuntoutusosastosta ”kuntovoimistelua”, saunomista ja uimista varten.²⁶⁸

Kuntotalo osoitti nopeasti tarpeellisuutensa. Eräs Kiipulasäätiön metallikurssin oppilas sai paikallislehti *Kotokulman* mukaan vuonna 1970 kuntoutusosastolta avun selkävaivaansa:

*”Ennen Kiipulaan tuloa hän joutui paljolti turvautumaan lääkkeisiin, mutta nyt on kunto jo paljon parempi, ja mies voi aloittaa uudessa ammatissaan entistä terveempänä.”*²⁶⁹

Kyseisen oppilaan hoitoon kuului viisitoista lämpöhoitoa ja lääkintävoimistelua sisältänyttä puolen tunnin jaksoa, joiden maksuista Kela korvasi reilut kaksi kolmasosaa.²⁷⁰ Lääkinnällistä kuntoutusta tarvinneista ammattikoulujen oppilaista huolehdittiin opintojen päättymisen jälkeenkin. Säätiö antoi läksiäisohjeita kunnon ylläpitämiseksi ja laati jokaiselle sopivat kuntoutuksen ”kotiohjelmat”.²⁷¹

Istumalentopallo oli Kiipulasäätiön sotainvalidien kuntoutuskursseilla kuntoutujien suosiossa.

Veteraanikuntoutus alkaa

”Tutustuin hyvin moniin Kiipulassa kuntoutuksessa käyviin sotainvalideihin, sillä he palasivat vuoden välein kuin muuttolinnut. Koirat, lehmät ja sukulaiset käytiin läpi.”

– KIIPULAN SOTAINVALIDIEN JA -VETERAANIN KUNTOUTUSKURSSEILLA
TYÖSKENNELLYT LEENA ERKKILÄ²⁷²

Kiipulasäätiön lääkinällisen kuntoutuksen asiakasmäärä lähti voimakkaaseen kasvuun, kun sotainvalidien kuntoutuskurssit käynnistyivät maaliskuussa 1971. Noin kymmenen osallistujan kolmiviikkoisia kursseja järjestettiin vuoden aikana kymmenen, ja ne pitivät pian neljä viikkoa kestäviksi. Osallistujat kursseille valitsi niiden maksaja Tapaturmavirasto.²⁷³

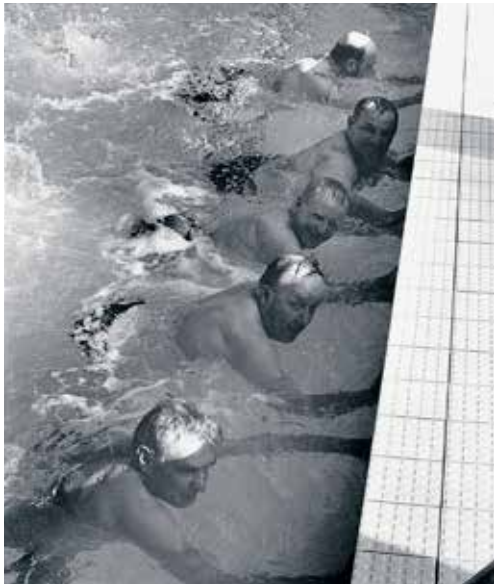
Sotainvalidien kuntoutus oli 1970-luvun alkupuolella nopeasti laajenemassa, minkä vuoksi uusille kuntoutuksen järjestäjille oli tarvetta. Sotainvalidien kuntouttaminen oli sotavuosien jälkeen käynnistynyt amputoitujen proteesin käytön opetuksella, ja 1960-luvun aikana laituskuntoutukseen alkoivat asteittain päästä yhä lievemmin vammautuneet sotainvalidit. Vuodesta 1971 lähtien vähintään 30 prosentin haitta-asteen sotainvalidit oli-

vat oikeutettuja kuntoutukseen muustakin syystä kuin sotavammojen perusteella, mikä antoi viimeisen kimmokkeen Kiipulasäätiön sotainvalidien kuntoutuskurssien aloittamiselle.²⁷⁴

Vammattomille ja ikääntyville sotaveteraaneille²⁷⁵ alettiin Kiipulassa ja muissakin kuntoutuslaitoksissa järjestää omia kuntoutuskursseja vuonna 1977, kun tarkoitusta varten saatiin valtion budjettiin määräraha. Veteraanikuntoutuksesta tuli lakisääteistä vuonna 1983, mikä vakiinnutti kurssien aseman Kiipulassa.²⁷⁶

Sotainvalidi- ja sotaveteraanikursseille riitti tulijoita, sillä talvi-, jatko- ja Lapin sotiin osallistui noin 600 000 miestä ja 100 000 naista, joista lähes sata tuhatta vammautui sotavuosina pysyvästi. Sotilasvammalain mukaista korvausta saavia sotainvalideja oli 1970-luvun alussa noin 40 000, ja saman vuosikymmenen lopulla yli 200 000 sotaveteraania sai Kelan myöntämiä veteraanietuuksia.²⁷⁷ Sotainvalidit ja -veteraanit täyttivät 1970-luvun jälkipuoliskolla noin puolet suomalaisten kuntoutuslaitosten kurssipaikoista.²⁷⁸

Lääkäri tarkasti sotainvalidit Kuntotalon kansliassa ennen kuntoutuksen aloittamista, ja kurssia johtanut lääkintävoimistelija (fysioterapeutti) piti kirjaa tuloksista. Koska huonompikuntoisia sotainvalideja hoidettiin sotavammassairaaloissa, saapui Kiipulaan kuntoutujia, jotka eivät välttämättä ol-

Kuntotalon hoitoallas mahdollisti monipuolisen vesivoimistelun.

leet kovin näkyvästi vammautuneita. Monilla heistä oli kranaatin- tai muita sirpalevammoja, joista aiheutuneita käden tai jalan liikerajoituksia pyrittiin kuntoutuksella lieventämään. Joillakin kurssilaisista oli raajaproteesi, ja heidän joukossaan oli myös tuberkuloosin sairastaneita.²⁷⁹

Sotainvalidien ja -veteraanien kuntoutuskursseilla pyrittiin alkuvuosina nopeatempoiseen kunnon kohottamiseen sekä kuntovoimistelun opettamiseen, jotta kuntouttaminen voisi kotona jatkua. Kuntotalon kuntosalissa pidettiin ryhmävoimistelutunteja, lääkintävoimistelijat tarjosivat yksilöllistä lämpö- ja fysikaalista hoitoa, ja uima-allasta hyödynnettiin monin tavoin. Kurssien ohjelmassa oli myös ulkoliikuntaa Kiipulan harjumaastossa.²⁸⁰

Kiipulassa vuodesta 1973 työskennellyt Leena Erkkilä on kertonut varhaisten sotainvalidikurssien päiväohjelmasta:

”Lääkintävoimistelijat antoivat sotainvalideille ultraääni-, infrapuna- ja venytyshoitoja sekä hierontaa, joka oli näistä suosituin kuntoutujien parissa. Iltapäivisin liikunnanohjaaja ja talonmies Heimo Mattila johdatti invalidit lenkille, jolloin he veivät kiven läheiselle Matinvuorelle. Kahvin jälkeen pelattiin istumalento- tai koripalloa. Ennen kuin teki korin ei päässyt saunaan.”²⁸¹

Kun sotaveteraanien kuntoutuskurssit alkoivat Kiipulassa vuonna 1977, herätti näiden vain vähän tai ei ollenkaan vammautuneiden veteraanien saapuminen Kuntotaloon aluksi pientä närää sotainvalidikuntoutujien parissa. Veteraanit olivat keskimäärin huonokuntoisempia kuin sotainvalidit, minkä vuoksi heille annettiin enemmän yksilöllisiä fysikaalisia hoitoja. Veteraanikurssien ohjelmassa oli myös runsaammin aamuista kuntovoimistelua kuntosalin matoilla. Sotainvalidien ja -veteraanien ikääntyessä kurssien tavoitteeksi tuli kunnon ylläpitäminen. Voimisteluaikoja supistettiin ja kuntolenkkejä lyhennettiin, jolloin maastossa liikkumisen sijaan ulkoiltiin Kiipulan pihapiirissä.²⁸²

Iltaohjelman järjestämisestä sotainvalideille ja -veteraaneille vastasivat vapaa-ajan ohjaajat. Kiipulan ensimmäinen vapaa-ajan ohjaaja Elsa Pahkasalo järjesti juhlia ja illanviettoja, hoiti arkisin kurssilaisten kahvituksen ja iltapalan sekä antoi heille jalkahoitoa. Kerran hän viihdytti yleisöä esiintymällä viihdehahmo Kassi-Almana. Tavallisena arki-iltana kurssilaiset rentoutuivat katsomalla yhdessä televisiota tai elokuvia, minkä lisäksi oli mahdollisuus ohjattuun askarteluun.²⁸³

Kiipulasäätiön sotainvalidi- ja sotaveteraanikuntoutuskurssit saavuttivat nopeasti kohderyhmiensä suosion, ja moni kurssilla käyneistä tuli Kuntotaloon uudelleen. 1990-luvun puoliväliin mennessä eräät sotainvalidit oli-

vat ehtineet osallistua säätiön kuntoutukseen yli 20 kertaa. Tulijoita riitti siitä huolimatta, ettei Kiipulassa ollut monien kuntoutuslaitosten tapaan iltojen iloksi anniskeluravintolaa. Kiipulasäätiö ei halunnut lähteä kilpailemaan kylpylöiden viihdetarjonnan kanssa, sillä sosiaalijohtaja Kauko Sestolan mielestä ”kapakka” ei sopinut kuntoutuksen luonteeseen. Kurssilaisten toivomia tansseja voitiin sen sijaan 1990-luvulta lähtien järjestää, sillä puolisot saivat tuolloin oikeuden seurata aviomiehiään kursseille.²⁸⁴

Vertaistukea potilas- ja virkistyskursseilta

”Heinäkuun alussa kahden viikon ajan on 13 Helsingin yliopistollisen keskussairaalan piiriin kuuluvaa nuorta psoriaattikkoa autuaasti unohtanut tautinsa Kiipulan kuntoutuskeskuksessa, käynyt uimassa, kulkenut vartalot paljaina auringonpaisteessa ja laskenut taudistaan loputonta leikkiä.”

– HELSINGIN SANOMAT 16.7.1980²⁸⁵

Pitkäaikaissairaiden kuntouttaminen käynnistyi Kiipulassa samoihin aikoihin kuin sotainvalidikuntoutus: sydänpotilaille järjestettiin ensimmäiset kurssit vuonna 1971 yhteistyössä Sydäntautiliiton (nykyinen Sydänliitto) kanssa. Kiipulan potilas- ja sopeutumisvalmennuskurssien muita keskeisiä asiakasryhmiä olivat 1970- ja 1980-luvuilla polio- ja reumapotilaat sekä MS-tautia sairastavat, joiden kesäiset potilaskurssit käynnistyivät Kiipulassa vaihteittain vuosina 1973–1975.²⁸⁶ Kiipulasäätiössä ei kuntoutettu vaikeavammaisimpia asiakkaita, vaan heidän kuntoutuslaitoksinaan toimivat Invalidiliiton Käpylän Kuntoutuskeskus, Oulun Diakonissalaitoksen kuntoutusyksikkö ja Punkaharjun Kuntoutussairaala.²⁸⁷

Potilaskurssien osallistujien kunto saattoi vaihdella paljonkin, mikä oli otettava hoito-ohjelmassa huomioon. Sairauden yksilöllisen etenemisen vuoksi osa MS-kurssien kuntoutujista käytti pyörätuolia, kun taas toiset kykenivät liikkumaan täysin omin avuin. MS-potilaille annettiin paljon venytys- ja fysikaalisia laitehoitoja sekä vesiallashoitoa ja vesihierontaa kylpyammeessa. Rentoutumisen ohella kaikkien potilaskurssien tavoitteena oli osallistujien liikkuvuuden lisääntyminen sekä fyysisen kunnon ja omatoimisuuden kohentuminen.²⁸⁸

Kuntotalossa järjestettiin 1970-luvulta lähtien myös virkistysluonteisia polio-, psoriasis-, änkyttäjä-, jooga- ja syöpäkursseja. Niissä Kiipulasäätiölle jäi lähinnä tilojen vuokraajan rooli, ja potilasyhdistykset vastasivat itse kurssien sisällöstä.²⁸⁹ Näin Kiipulan Kuntotalosta tuli tärkeä paikka monille potilasyhdistyksille. Alueen reumapotilaiden yhdysside Janakkalan Reuma ry perustettiin Kiipulan kuntoutuskeskuksessa huhtikuussa 1993, mistä lähtien yhdistyksen jäsenet ovat käyneet kerran viikossa vesiliikunnassa Kuntotalon lämminvesialtaassa.²⁹⁰

Kiipulassa järjestetyt eri potilasryhmien sopeutumisvalmennus-, kuntoutus- ja virkistyskurssit tarjosivat monille sairaille ja vammaisille sekä heidän läheisilleen ensi kertaa mahdollisuuden keskustella vapautuneesti samassa elämäntilanteessa olevien kanssa. Moni sairaus leimasi pitkään kantajansa, sillä ennakkoluulot istuivat syvässä. Vielä 1980-luvun alussa oli tavallista, ettei vaikeaa psoriasista sairastava voinut kovalla helteellä riisua paitaansa, koska työtoverit pilkkasivat hänen ihonsa hilseilyä ja läikkäisyyttä. Eräs kodinhoitaja taas oli joutunut vakavasti miettimään ammatistaan luopumista, sillä asiakkaina olleet vanhukset pelkäsivät hänen tartuttavan heihin ”kuolemantaudin”. Kiipulassa vuonna 1980 järjestetyille psoriasiskurssille osallistunut 18-vuotias nainen kuvasi tunnelmiaan vapautuneiksi:

”Täällä [Kiipulassa] psoriasis hyväksytään ja taudista voi vapaasti puhua. Kukaan ei sitä häpeä ja samalla estyneemmätkin heittävät turhat murheet pois.”²⁹¹

Vuonna 1984 epilepsialapsille järjestetyllä perhekurssilla vanhemmat saattoivat vaihtaa kokemuksia ja saada lisätietoa epilepsiasta samaan aikaan kun heidän lapsensa olivat Kiipulan päiväkodissa päivähoidossa.²⁹²

Potilaskurssille vakiintui omanlaisiaan vapaa-ajan viettotapoja sotainvalidi- ja sotaveteraanikurssien tapaan. Sydänkurseilla järjestettiin 1970- ja 1980-lukujen taitteessa talvisin ”huru-ukkojen mäenlaskukilpailut” ja paripulkkailtiin lammen mäessä. Kevään viimeisellä kurssilla tehtiin uudet vihdat lähtösaunaan. Kurssien aikana tutustuttiin myös Janakkalaan kiertämällä Turenkia ja Tarinmaata. Tavaksi tuli lisäksi pistäytyä Janakkalan kirkossa, jossa kirkkoherra kertoi kirkon historiasta ja piti lyhyen hartaushetken.²⁹³

Kiipulan kuntoutuspalvelujen nopeasti kasvava kysyntä synnytti omat ongelmansa, sillä asiakasmäärät enemmän kuin kaksinkertaistuivat 1970-luvulla ja kuntoutuspalveluja oli samanaikaisesti kehitettävä. Kuntotalolle valmistui marraskuussa 1981 laajennusosa, jonne sijoitetut hoitolaitteet mahdollistivat vesihieronnan, lonkkien venytyshoidon sekä monipuolisemmat sähkökipuhoidot.²⁹⁴ Vuoden 1987 alussa käyttöön otettuihin

Potilaskursseilaisia kuntovoimistelemassa Kiipulan Kuntotalon kuntosalissa 1970-luvulla.

lisätiloihin sisältyi vesiliikuntaan tarkoitettu 32-asteista vettä sisältänyt lämminvesihoitoallas.²⁹⁵

Kuntoutustoiminnan laajentuessa Kiipulassa tarvittiin myös yhä enemmän avustavaa henkilökuntaa. Kurssilaisissa oli runsaasti pyörätuolin käyttäjiä, joita avustajat kuljettivat Kiipulan poluilla, asuntoloiden, Kuntotalon ja ruokalan välillä. Sosiaalijohtaja Kauko Sestola värväsi 1980-luvulla keväisin Kiipulan ammatillisten oppilaitosten opiskelijoita kesäavustajiksi. Avustajista aamuvuorolainen auttoi kuntoutujaa pukeutumisessa ja ilta- vuorolainen riisuutumisessa levolle mentäessä. Avustaja oli tukena myös ruokailuissa, peseytymisessä ja WC-käynneissä sekä uimahallissa uimapuvun pukemisessa ja riisumisessa.²⁹⁶

Kuntoutuskurssien avustajana toimiminen tarjosi Kiipulan opiskelijoille kiinnostavia ja haastavia kesätöitä, jotka laajensivat tekijöidensä maailmankuvaa. Kiipulaan opintojen päätyttyä töihin jäänyt Anne Heikkinen koki 1980-luvulla kasvaneensa ihmisenä avustajan töiden ansiosta:

”Kyllä se ehkä silloin 16- ja 17-vuotiaana on aika vaikeaa mennä toista ihmistä niin lähelle, auttaa henkilökohtaisissa intiimeissä asioissa, jokapäiväisissä toiminnoissa. Sillä lailla se oli kasvattavaa.”²⁹⁷

Kevyempiä ja lyhytkestoisempia kuntoutus- ja virkistyskursseja sekä kuntolomia järjestettiin vuodesta 1986 tarkoitukseen täydennysrakennetulla Haitin tilalla. Kesällä 1991 Haitissa pidettiin viisipäiväinen sotaveteraanien

Kuntoutuskurssien avustajana toimiminen tarjosi Kiipulan opiskelijoille kiinnostavia ja haastavia kesätöitä.

kuntoutuskurssi, jonka vetäjinä toimivat fysioterapeutti, kuntohoitaja sekä kaksi hierojaa. Kurssilaisilla oli päivittäin ryhmävoimistelutuokio sekä aamu-että iltpäivisin, ja ohjelmaan kuului myös rentoutumisharjoituksia, ulkoilua, hierontaa sekä erilaisia fysikaalisia hoitoja. Kurssin iltaohjelmasta vastasi Kiipulasäätiön entinen talouspäällikkö Paavo Lepolahti, joka eläkkeelle jäätyään teki aktiivisesti työtä sotaveteraanien parissa. Käynti Haitin savusaunassa oli *Kotokulma*-lehden mukaan monelle osallistujalle kurssin kohokohta:

*”Ilma oli niin hieno ja vesikin oli 21-asteista. Me kaikki 18 miestä kävimme uimassa.”*²⁹⁸

Vaikka Kuntotalon asiakkaat täyttivät 1980-luvun alkuvuosina Kiipulan tilan asuntolat, tähyili toimitusjohtaja Allan Suhonen joulukuussa 1982 jo hieman huolestuneena tulevaan. Lääkinnällistä kuntoutusta oli kehitettävä sotaveteraanien ikääntyessä: palvelujen oli oltava tehostetumpia, yksilöllisempiä ja usein ”kuntoutussairaalan omaisia”. Suhonen pohti, osasiko säätiö varautua näihin muutoksiin ja 1980-luvun lopulla koittavaan ”rajuun kilpailuun asiakkaista”. Kela oli Suhosen mukaan jo huolissaan liiallisesti muodostuvasta laitospasiteetista.²⁹⁹ Syytä huoleen oli, sillä yksityisiä kuntoutuslaitoksia oli Suomessa vuonna 1981 terveyskylpylät mukaan lukien 31, ja uusien laitosten perustamishankkeita oli vireillä 18.³⁰⁰ Suhosen sanat osoittautuivat myöhemmin oraakkelimaisiksi.

Kuntoutuksen monet muodot

Kuntoutus on käsitteenä varsin laaja ja väljä, ja sille on esitetty mitä moninaisimpia määritelmiä. Sosiaali- ja terveysministeriö määrittelee kuntoutuksen suunnitelmalliseksi prosessiksi, jossa kuntoutuja ylläpitää ja edistää toiminta- ja työkykyään ammattilaisten tuella. Wikipedian mukaan kuntoutus on toimintaa, jonka tavoitteena on parantaa kuntoutujan selviytymistä elämässä, työssä jaksamista tai siihen palaamista. Itse sana kuntoutus kehitettiin suomen kieleen 1940-luvun lopulla.

Alun perin kuntoutus tarkoitti lähinnä lääkinällistä kuntoutusta, ennen kaikkea lääkintävoimistelijan ja lääkärin johdolla tarjottua fysikaalista hoitoa ja liiketerapiaa. Suomalaisen kuntoutuksen kehittyessä ja siihen oikeutettujen piirin laajetessa kuntoutus sai uusia merkityksiä. Se jaettiin lääkinälliseen, sosiaaliseen, kasvatukselliseen ja ammatilliseen kuntoutukseen.

Moderniin lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvat alkuvaiheessa kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä potilaan toiminta- ja työkyvyn ja kuntoutustarpeen arviointi. Kuntoutustutkimuksen avulla selvitetään potilaan kuntoutusmahdollisuuksia. Arviointivaiheen jälkeen ovat vuorossa toimintakykyä parantavat ja ylläpitävät terapiat. Tarvittaessa kuntoutujan saatavilla on myös apuvälinepalveluja sekä sopeutumismennusta. Kiipulasäätiössä näitä palveluja tarjosi pitkään kuntoutuskeskus, nykyinen Kiipulan Kuntoutus- ja valmennuspalvelut.

Sosiaalityön ja sosiaalihoituksen keinoin annettava sosiaalinen kuntoutus on tarpeen tilanteissa, joissa kuntoutujan toimintakyky on alentunut pitkään jatkuneen työttömyyden, sairastumisen tai päihteiden käytön seurauksena. Toimintakyvyssä voi olla puutteita myös hahmotus- ja oppimishäiriöiden, vammaisuuden, mielenterveys- ja käyttäytymishäiriöiden tai väkivaltakokemuksien

Fysikaaliset hoidot ja liiketerapia ovat olennainen osa perinteistä lääkinällistä kuntoutusta.

vuoksi. Kiipulasäätiön opiskelijoiden tukipalveluista monet kuuluvat sosiaalisen kuntoutuksen piiriin.

Kiipulasäätiön tarjoama ammatillinen ja muu erityisopetus on jo itsessään kasvatuksellista kuntoutusta, joka tukee opiskelijan yksilöllisyyden ja elämänhallinnan kehitysprosessia. Säätiön nykyiset opiskelijat tarvitsevat myös kasvatuksellisen kuntoutuksen erityisjärjestelyitä, tukea ja apuvälineitä.

Ammatillisessa kuntoutuksessa kuntoutujaa avustetaan sopivan ammattialan valinnassa ja työllistymisessä, mikä lisäksi tukea tarjotaan työelämässä pysymiseen tai sinne palaamiseen sairaudesta huolimatta. Ammatillista kuntoutusta ovat Kiipulassa tarjonneet

ammattiopisto ja sen edeltäjät, aikuis-koulutuksen palvelut sekä kuntoutuskeskus seuraajineen.

Viime vuosikymmeninä kuntoutuksen osa-alueiden väliset rajat ovat alkaneet hämärtyä. Voidaankin perustellusti kysyä, kuinka hyvin vuosikymmeniä sitten luotu jaottelu toimii puhuttaessa 2020-luvun kuntoutuksesta. Kuntoutuksen historiaa tutkittaessa se kuitenkin on yhä hyödyllinen työväline.

Artikkelin lähteet, ks. s. 315.

ASLAK vetää väkeä

”Aslakissa tukenamme on moniammatillinen tiimi, joka katsastaa meidät päästä varpasiin. Tuntuu hyvältä, kun joku huomaa kysyä: Miten sinä muuten itse jaksat?”

– KUNTOUTUJAN PALAUTE ELOKUUSSA 2012 KÄYNNISTYNEESTÄ ASLAK-KURSSISTA³⁰¹

Työikäiset suomalaiset pääsivät 1980-luvun loppuvuosista lähtien yhä sanemminkin joukoin kuntoutuksen piiriin, ja Kiipulasäätiö ryhtyi laajentamaan kuntoutuspalvelujaan muiden toimijoiden tavoin. Varhaiskuntoutuksen tarpeesta oli Suomessa keskusteltu vilkkaasti 1970- ja 1980-luvuilla, jolloin verenkierto-, hengityselin- sekä tuki- ja liikuntaelin- eli tule-sairaudet aiheuttivat työkyvyttömyyttä ja haittaa kansantaloudelle. Työkyvyttömiä osuus väestöstä oli alkanut merkittävästi kasvaa jo 1960-luvun puolivälissä, ja kymmenkunta vuotta myöhemmin yli 60 prosenttia laitospalveluksen asiakkaista oli tule-sairauksia potevia. Työpaikoilla järjestettiin ensimmäiset varhaiskuntoutuskokeilut 1970-luvun puolivälissä.³⁰²

Pyrkimys pysäyttää työkyvyttömiä joukon kasvu avasi elämän kuluttamalle keski-ikäiselle työntekijälle uusia kuntoutusmahdollisuuksia, kun lääkinällisen kuntoutuksen painopiste siirtyi vähitellen vamman tai sairauden jälkihoidosta ehkäisevään kuntoutukseen.³⁰³ Samalla kuntoutukselta ryhdyttiin vaatimaan parempaa laatua, tulosten mitattavuutta, uusien toimintamallien kehittämistä sekä jälkiseurantaa.³⁰⁴ Kuntoutettavasta oli myös jo tulossa oman elämänsä subjekti, kuntoutuja. Kuntoutujan voimavaroja ja ratkaisukeskeisiä työtapoja korostava voimavarakuntoutus yleisty Suomessa 1980-luvun jälkipuoliskolta lähtien.³⁰⁵

Kiipulasäätiössä ryhdyttiin kuntoutusajattelun muuttuessa järjestämään ennaltaehkäisevää kurssimuotoista kuntoutusta. Tulevaa ennakoiden Kuntotalossa pidettiin jo vuodesta 1979 lähtien Kelan rahoittamia, maataloudessa työskentelevien pariviikkoisia kuntoutuskursseja, jotka oli tarkoitettu tule-sairauksia poteville. Niska- ja selkäsäryistä kärsiville maatalousyrittäjille oli tarjolla lääkinällisen kuntoutuksen ohella maatalouden ammattikysymysten käsittelyä sekä yleistä terveystietoutta.³⁰⁶

Työikäisten kuntoutus alkoi 1980-luvun lopulla syrjäyttää sotaveteraanikuntoutusta valta-asemastaan. Uusina Kiipulasäätiön kuntoutuksen

Työikäisten ASLAK-kuntoutuskurssin ohjelmaan kuului myös lääkärin vetämiä opetuskeskusteluja. Vasemmalla ortopedi Reijo Mantere.

kohderyhminä olivat siitä lähtien työikäiset asiakkaat, joilla oli työkykyä haittaavia tuki- ja liikuntaelinoireita. Ammatillisesti syvennetyn lääketieteellisen varhaiskuntoutuksen (ASLAK) ryhmämuotoiset kurssit alkoivat Kiipulassa marraskuussa 1989, jolloin teollisuuden vaiheompelijoille tarkoitettu ensimmäinen ASLAK-kurssi käynnistyi.³⁰⁷

Malli ASLAK-ryhmäkuntoutukseen saatiin Ruotsissa ja Norjassa 1950- ja 1960-luvuilla aloitetuista metsurien kuntoutusohjelmista sekä Yhdysvalloissa 1970-luvulla kehitetystä raskaan työn tekijöiden kuntoutuksesta. Suomessa vastaavaa varhaiskuntoutusta kokeiltiin ensi kerran Siilinjärven Kuntoutumiskeskuksessa vuonna 1982 fysiatri Paavo Rissasen johdolla, mikä johti myöhemmin Kelan rekisteröimän ASLAK-kuntoutustuotteen syntyyn. Harkinnanvaraisen ASLAK-kuntoutuksen kohderyhmänä olivat ne työssä käyvät, joilla ei vielä ollut niin suuria työkykyä haittaavia oireita, että lakisääteinen ammatillinen kuntoutus olisi ollut tarpeen. Valtion

tulopoliittisen kokonaisratkaisun yhteydessä vuonna 1990 tehty työkykyä ylläpitävä sopimus loi perustan ASLAK-kuntoutuksen laajenemiselle.³⁰⁸ ASLAK oli myös kehittyvän kuntoutuslainsäädännön hedelmä. Vuoden 1991 kuntoutusuudistuksella pyrittiin siihen, että kuntoutuja voisi osallistua työelämään ja selviytyä elämän muista vaatimuksista ”entistä paremmin ja entistä pidempään”.³⁰⁹

Noin vuoden mittaisista ASLAK-kursseista tuli nopeasti erittäin suosittuja niin Kiipulassa kuin muissakin kuntoutuslaitoksissa. Alkuun ASLAK-kuntoutus suunnattiin fyysisesti raskaissa ammateissa työskenteleville, ja kurssilaisia ohjattiin torjumaan fyysisiä kuormitustekijöitä ja käyttämään ergonomisia työmenetelmiä. Kurssit räätälöitiin Kiipulassa ammattialoitain: tekstiiliteollisuuden vaihetyöntekijöiden jälkeen olivat vuorossa muun muassa pien- ja metalliteollisuuden sekä puhelinasentajien ASLAK-kurssit.³¹⁰ Kiipulan varhaisia ASLAK-kursseja suunnattiin myös siivoojille ja keittiöhenkilökunnalle. Näillä naisvaltaisilla ryhmillä oli runsaasti nivela ja selkäongelmia sekä monenlaisia vaivoja niska- ja hartiaseuduissa sekä polvissa.³¹¹

ASLAK-kurssien ohjelma oli Kiipulassa alkuvuosina varsin liikuntapainotteinen, millä raskasta työtä tekeviä kurssilaisia pyrittiin ohjaamaan sopivan kuntoilun piiriin. Liikunnan keskeisen roolin vuoksi ASLAK-kursseille hakeutui paljon kuntoutujia, jotka pienistä vaivoista huolimatta kykenivät harrastamaan aktiivisesti ulko- ja vesiliikuntaa. Ohjelmaan kuuluivat lisäksi venyttelyt sekä ohjattu lääkinällinen harjoitusterapia erilaisia välineitä kuten keppejä tai voimatankoja käyttäen.³¹²

Kurssien ohjelmasta vastasivat pääosin fysioterapeutit, jotka valistivat kurssilaisia ergonomisista työtavoista. Tätä varten henkilökunta kävi kuntoutujien työpaikoilla videokuvaamassa osallistujia työssään. Oikeanlaisesta ravinnosta puhuivat alkuun Kiipulan terveydenhoitajat ja myöhemmin ravitsemusterapeutit. Kurssien henkilöstöön lukeutui myös psykologi, joka kertoi kuntoutujille muun muassa työperäisestä stressistä ja sen ehkäisemisestä. Osallistujille alkutarkastuksen tehnyt lääkäri piti psykologin ohella ”opetuskeskusteluja” eri aiheista.³¹³

ASLAK-kurssit olivat työntäyteisiä sekä kuntoutujille että Kiipulan kuntoutuskeskuksen henkilökunnalle, sillä Kelan kuntoutustuotteen ohjelmaa oli seurattava tarkasti ”kuin Raamattua”. Alkuvuosina kurssien lähijakso kesti Kiipulassa kolme viikkoa, mitä seurasi viikon seurantajakso. Erityisen raskaaksi kokemuksen teki Kelan vaatimus, jonka mukaan kuntoutujien

piti viettää myös lähijakson viikonloput paikan päällä: kurssilla oli lauantaisinkin ohjattua ohjelmaa.³¹⁴

Vuosikymmeniä Kiipulassa työskennellyt fysioterapeutti Sari Poutanen on muistellut alkuvuosien ASLAK-kursseja:

*”Ne olivat pitkiä, raskaita viikkoja myös meille henkilökunnalle siinä mielessä, että kurssilaisille alkoi jo tulla rasitusvammoja. Kuntoutujat olivat melkein ylikuormitettuja, sillä eihän kukaan liiku määrällisesti arjessa niin paljon kuin meillä liikuttiin päivittäin sen kolmen viikon ajan.”*³¹⁵

ASLAK-kurssit olivat alkaessaan jotakin uutta suomalaisessa kuntoutuksessa. Aiemmin kuntoutuskursseja oli järjestetty vain samaan potilasryhmään kuuluville, kun taas ASLAKissa kurssilaiset olivat pääsääntöisesti saman työyhteisön jäseniä. Yhdessä kuntoileminen tuttujen työtovereiden kanssa olikin monille kurssin parasta antia. Vapaaehtoiseen kunnon kohottamiseen ASLAK-kurssilla kannusti vielä Kelan kuntoutusraha ja toisinaan myös työnantajan kurssiajalta maksama palkka.³¹⁶

Kela edellytti, että ASLAK-kursseilla tuli olla myös vapaa-ajan ohjelmaa. Kiipulassa sen järjestäminen jäi Oralan (nykyinen Guest House) kontrolle. Kurssilaiset pelasivat bingoa ja muita seurapelejä sekä antautuivat tanssin tai karaoken pyörteisiin. Sään ja vuodenajan niin salliessa harrastettiin grillaamista ja letunpaistoa. Viikonloppuisin tehtiin retkiä lähiseuduille Iittalaan tai Hämeenlinnaan, ja tällöin mukana saattoi olla myös kurssilaisten puolisoita.³¹⁷

Työelämän muuttuessa ASLAK-kursseja alettiin suunnata myös psyykkisesti ja sosiaalisesti kuormittavien ammattialojen työntekijöille, ja kurssien sisältöä kehitettiin käytännön työelämää paremmin huomioivaan suuntaan. 2000-luvun alkupuolen tyypillinen ASLAK-kuntoutuja oli työssään sosiaalisten haasteiden kanssa painiskeleva ja työn jatkuviin muutoksiin väsynyt työntekijä.³¹⁸ ASLAK-kurssien työelämälähtöisyyttä pyrittiin uuden vuosituhtaan puolella lisäämään myös Kiipulan kuntoutuskeskuksessa, jotta työyhteisön ja -kulttuurin aiheuttamia ongelmia voitaisiin vähentää.³¹⁹

Kiipulan myöhemmillä ASLAK-kursseilla kuntoutettiin muun muassa toimistotyöntekijöitä ja pankkitoimihenkilöitä. Kurssien rakennetta muutettiin vähentämällä fyysistä harjoittelua ja kiinnittämällä enemmän huomiota henkisen hyvinvoinnin kohentamiseen. Uutta oli myös mahdollisuus varata yksilöaikoja psykologille, terveydenhoitajalle sekä ravitsemusterapeutille, sillä perinteisesti ASLAK-kursseilla ”kaikki tehtiin ryhmässä”.³²⁰

Voimavaroja Työkykytalosta

”Kuntoutuminen on tavoitteellista työtä, joka muodostaa monivaiheisen ja monialaisen prosessin. Kuntoutuja on tuon prosessin subjekti.”

– KIIPULASÄÄTIÖN TOIMINTAKERTOMUS VUODELTA 1994³²¹

ASLAK-kurssien rinnalla Kiipulassa käynnistyi vuonna 1992 Kelan rahoittama, 1–2 vuotta kestänyt TYK-kuntoutus eli työkykyä ylläpitävä valmennus. Se oli tarkoitettu niille työelämässä oleville, joiden työkyky oli jo selvästi heikentynyt tai uhattuna. TYK-valmennukseen osallistuvat halusivat kuitenkin jatkaa entisessä työssään.³²²

Ryhmämuotoinen ja ammattiala- tai työpaikkakohtainen TYK-kuntoutus oli ASLAK-kurseja vaativampaa. Sen osanottajat olivat huonokuntoisempia ja keskimäärin iäkkäämpiä: tyypillinen TYK-kuntoutuja oli täytännyt 55 vuotta.³²³ Kiipulan TYK-valmennuksessa pitkään mukana ollut työterveyshoitaja Varpu Vesterinen on muistellut kuntoutujien alkuhaastatteluja:

”Valmennukseen tulijat valittivat, etteivät jaksaa eivätkä ehdi liikkua ja tehdä työtä. Kuntoutujilla oli raskaita ajatuksia, ja he olivat uupuneita.”³²⁴

Kiipulassa TYK-valmennus sisälsi yleensä kolme lähijaksoa, joista ensimmäinen kesti kaksi viikkoa sekä toinen ja kolmas viikon. Lisäksi järjestettiin 1–2 yhteistyöpäivää, joihin osallistuivat kuntoutujat sekä Kiipulan ja työpaikan edustajat.³²⁵ TYK-kuntoutuksen moniammatillisen tiimin muodostivat Kiipulassa alkuun lääkäri, työterveyshoitaja, psykologi ja fysioterapeutti. Myöhemmin joukkoon liittyivät vielä sosiaalityöntekijä ja ravitsemusterapeutti.³²⁶

TYK-kuntoutus pohjautui Työterveyslaitoksen professorin Juhani Ilmarisen kehittämään Työkykytalo-malliin. Siinä yksilön työkykyä kuvataan nelikerroksisen talon avulla, ja työkyvyn perustana ovat alimman kerroksen terveys ja toimintakyky. Toisessa kerroksessa sijaitsee osaaminen, jonka pohjana ovat kuntoutujan peruskoulutus sekä ammatilliset tiedot ja taidot. Arvot, asenteet ja motivaatio muodostavat kolmannen kerroksen, ja ylimpänä Työkykytalossa ovat johtaminen, työyhteisö ja työolot.³²⁷

Kun Työkykytalon kerroksia käytiin Kiipulan TYK-valmennuksessa läpi, suuri osa kuntoutujista yllättyi huomattavasti, miten perhe, muu lähiyhteisö ja kodin ulkopuolella tapahtuva aktiivisuus vaikuttivat jaksamiseen.

Työkykytalo kaaviona. ©Työterveyslaitos.

Kuntoutujille painotettiin, että Työkykytalon alin kerros eli terveys ja toimintakyky oli tärkein, koska se antoi pohjan toimia. Toista kerrosta käsiteltiin miettimällä ryhmässä ja kunkin kuntoutujan kanssa erikseen, mitä taitoja ja osaamista itse kultakin löytyi.³²⁸

Kolmannen kerroksen arvoja käsiteltäessä korostettiin työnilon ja asenteen tärkeyttä. Keskustelemalla mietittiin, mistä uupuneet työntekijät saisivat lisää työmotivaatiota. Omaa työyhteisöä käsittelevä neljäs kerros oli vaativin kerros pohdittavaksi. Moni TYK-kuntoutuja koki, ettei heitä työssä kuultu, ja suhteet esimiehiin ja työtovereihin olivat vaikeita. Kaksiviikköisen jakson jälkeen järjestettiin yhteistyöpäivä, jonne saapui kuntoutujien esimiehiä kuulemaan alaistensa toiveita. Seuraava lähijakso aloitettiin kysymällä, olivatko muutokset toteutuneet sovitusti työpaikalla.³²⁹

Kuntoutujille esiteltiin myös muita keinoja työhyvinvointinsa kohentamiseen. Kiipulan TYK-valmennuksessa hyödynnettiin henkilöstöjohtamisen konsultti Pentti Sydänmaanlakan lanseeraamaa kokonaiskuntoisuuden käsitettä, joka sisältää fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen, henkisen ja ammatillisen kunnon. Näitä osa-alueita tasapainoisesti johtamalla pyritään itsensä johtamiseen. Tätä ajattelua konkretisoimalla TYK-kuntoutujat saivat toisenkin työvälineen, jonka avulla he ymmärsivät, mistä työyhteisön ongelmat aiheutuivat ja miten niihin voisi itse vaikuttaa.³³⁰ Omien jaksamisongelmien ratkomisen ohella TYK-valmennukseen liittyi fysioterapiaa,

Kiipulasäätiön TYK-kuntoutuksesta pitkään vastannut työterveyshoitaja Varpu Vesterinen valittiin Vuoden Työterveyshoitajaksi vuonna 2004.

erityisesti niska- ja selkäkuntoutusta. Osallistujille annettiin myös itsehoito-ohjeita: heitä opastettiin rentoutumaan ja syömään oikein.³³¹

ASLAK-kurssien ja TYK-valmennuksen ansiosta Kiipulasäätiön kuntoutusosaston asiakaskunnan painopiste siirtyi eläkeikäisistä sotainvalideista ja -veteraaneista työikäisiin siten, että 1990-luvun puolivälissä jälkimmäisiin kuului jo kolme neljäsosaa asiakkaista. Tuolloin pelkästään Kiipulan ASLAK-kuntoutukseen osallistui vuosittain noin 1 500 kuntoutujaa, joiden yhteenlaskettu hoitopäivien määrä oli noin 17 000.³³²

Työelämäkuntoutus säilytti Kiipulan kuntoutustoiminnassa keskeisen asemansa myös uuden vuosituhannen alussa. Vuonna 2002 yli puolet säätiön kuntoutuskeskuksen kuntoutuspäivistä kertyi ASLAK- ja TYK-kurseista ja runsas viidennes sydän- ja tule-sairauksien lääkinällisen kuntoutuksen kurseista.³³³ Kaikkiaan Kiipulasäätiön kuntoutuksen ydintoimintojen piirissä työskenteli noihin aikoihin 42 kokopäiväistä työntekijää.³³⁴

Kuntoutumassa Kiipulassa

Useampia viikkoja kestänyt, kuntoutuslaitoksessa tapahtuva kurssimuotoinen kuntoutus oli Suomessa vuosikymmenien ajan suosittua. Työelämä- ja potilaskurssien osallistujat täyttivät Kiipulan kuntoutuskeskuksen, ja kuntoutukseen joutui toisinaan jonottamaan.

Kiipulan kuntoutuskurssit saivat paljon kiitosta asiakaslähtöisyydestään. Palautteen mukaan kurssilaiset otettiin yksilöinä riittävästi huomioon, ja yksilöhoidot sekä -keskustelut olivat monille Kiipulassa kuntoutumisen parasta antia, kuten muuan kuntoutuja totesi vuonna 2013:

”Kurssilaisten tausta otettiin huomioon toimivan, mukavan ohjelman rakentamisessa ja toteuttamisessa, ei liian tiukka, sopivasti kuntoilua, teoriaa ja lepoa.”

Moni keski-ikäinen kuntoutuja havahtui Kiipulassa ollessaan tarkistamaan elämäntapojaan, kuten eräs vuosina 2013–2014 ASLAK-kuntoutukseen osallistunut nainen kertoi:

”ASLAK oli hyvää ravistelua elämäntavoille, ja kuntoutuksella oli minulle suuri merkitys, joka kantaa edelleenkin. Se opetti ajattelemaan laaja-alaisesti omaa jaksamista ja terveyttä.”

ASLAK-kursseilla pitkään työskennelleen fysioterapeutti Sari Poutasen mieleen on jäänyt muuan täydellisen elämäntaparemontin tehnyt mies:

”Kurssin alkaessa eräs hyvin ylipainoinen mieskuntoutuja järkyttyi, koska ainoana ryhmästä hän ei hyvin korkean verenpaineensa takia päässyt tekemään mitään kuntotestejä. Tämä motivoi elämänmuutokseen, ja hän laihtui kuntoutusprosessin aikana noin 50 kiloa. Se oli aivan liian jyrkkä pudotus vuoden aikana.

Kun mies palasi työpaikalle, vei hän työterveydenhoitajalle ruusuja. Työterveydenhoitaja oli tullut käytävällä vastaan, muttei ensiksi tunnistanut muutunutta miestä vaan käveli ohi. Hän tunnisti miehen lopulta äänen perusteella, kääntyi ympäri ja sanoi ’sinäkö se oot.’”

Rento jumppatuokio Kiipulan kuntosalissa 1990-luvun jälkipuoliskolla. Oikealla ohjaaja, fysioterapeutti Tiina Ven.

Ammatillisen kuntoutusselvityksen asiakkaana vuonna 2015 ollut keski-ikäinen nainen kiteytti selvityksen annin napakasti:

”Sain selvyyttä omaan tilanteeseen ja hieman positiivisuutta jatkoon.”

Kiipulan ASLAK- sekä tuki- ja liikuntaelinsairaiden tules-kursseilla vuosina 2011–2012 olleista runsas kolmannes arvioi työkykynsä pysyneen entisellään tai heikenneen kurssin kestäessä, kun 61–64 prosenttia arveli sen kohentuneen. Kiipulan kuntoutujien joukossa oli toki aina myös heitä, jotka eivät tun-

teneet hyötynensä kuntoutuksesta. Syynä saattoivat olla joko puutteellinen motivaatio, liian vaativaksi osoittautunut kurssiohjelma tai henkilökohtaiset elämän ongelmat.

Artikkelin lähteet, ks. s. 315.

Kriisiytyvä kuntoutus

”Ihmisten elämäntyyli muuttui, väkeä vähennettiin työpaikoilla, ja kiireestä työssä alettiin puhua yhä enemmän. Ihmiset eivät enää halunneet sitoutua olemaan yötä kuntoutuslaitoksessa ja poissa kotoa, varsinkin jos perheessä oli pieniä lapsia.”

– FYSIOTERAPEUTTI SARI POUTANEN LAITOSKUNTOUTUKSEN SUOSION VÄHENEMISESTÄ³³⁵

Suomalaiset kuntoutuslaitokset olivat 2000-luvulle tultaessa tottuneet siihen, että niiden palveluille oli kysyntää. Työikäiset kuntoutujat olivat jo runsaan vuosikymmenen ajan täyttäneet myös Kiipulasäätiön kuntoutuskeskuksen majoitustilat. ASLAK- ja TYK-kuntoutuksen ohella Kiipulan tule- ja sydänpotilaiden kurssit sekä monien potilasryhmien sopeutumisvalmennuskurssit olivat suosittuja uuden vuosituhannen alkuvuosiin saakka.³³⁶

Ajat olivat kuitenkin muuttumassa, sillä sotaveteraanikuntoutuksen hiipuminen ja kuntoutusalan ylikapasiteetti kiristivät kilpailua merkittävästi. Viimeinen sotaveteraanien kuntoutuskurssi järjestettiin Kiipulassa vuonna 2013.³³⁷ Kiipulasäätiön kuntoutustoiminnan taivaalle kertyi lisää mustia pilviä, kun säätiö kärsi tappion Kelan järjestämässä vuosien 2008–2011 TYK-kuntoutuksen tarjouskilpailussa eikä TYK-valmennusta järjestetty Kiipulassa neljään vuoteen. Tapahtunut heijasteli myös Kelan roolin supistumista suomalaisessa kuntoutuksessa (ks. s. 75).³³⁸

Likimain kaikki Kiipulasäätiön kuntoutustuotteet kärsivät jo 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppupuolella osanottajapulasta.³³⁹ Kilpailun lisääntymisen ohella ilmiön taustalla vaikutti työn luonteen muuttuminen. Uuden vuosituhannen työelämälle oli ominaista jatkuva työkyvyn osoittamisen ja uudistamisen pakko, ja työntekijöiltä vaadittiin myös sosiaalista aktiivisuutta ja valmiutta elinikäiseen oppimiseen. Kun työelämän sosiaalisista taidoista tuli yhä tärkeämpiä, ei työkykyyn kyetty enää vaikuttamaan vain kuntouttamalla yksilöä, vaan sitä määrittivät jo myös yhteisölliset ja sosiaaliset tekijät. Näin työikäisten ammatillinen kuntoutus ei 2010-luvun lähestyessä tuntunut enää vastaavan työelämän todellisuutta.³⁴⁰

Työelämän muutosten ansiosta Suomessa oli vuoden 2010 vaiheilla käynnissä kuntoutusajattelun murrosvaihe, jota Kiipulasäätiön kuntoutuskurssien vähäinen suosio heijasteli.³⁴¹ Ammatillisessa kuntoutuksessa

oli työurien pidentämiseksi lisättävä työpaikkayhteistyötä, ja kuntoutusta oli kehitettävä enemmän työelämään suuntaavaksi.³⁴² Ajattelun muutosta kuvasti myös WHO:n yhteisöpohjaisen kuntoutuksen (Community-based rehabilitation³⁴³) näkemys, jonka mukaan kuntoutuksen pitäisi tapahtua kuntoutujan omassa ympäristössä, osana arkielämää.³⁴⁴ Tällaisesta avokuntoutuksesta tuli keskeinen osa uutta suomalaista kuntoutuskonseptia.³⁴⁵

Kiipulasäätiö ryhtyi monen alan toimijan tavoin järjestämään ammatillisia avokuntoutuskursseja. Vuonna 2012 näitä Kelan uuden standardin mukaisia kursseja oli tarjolla kuudella paikkakunnalla, Hämeenlinnassa, Tampereella, Lahdessa, Vantaalla, Espoossa ja Riihimäellä. Kaksi vuotta myöhemmin toimintaa laajennettiin Kouvolaan ja Hyvinkäälle.³⁴⁶ Näihin kaupunkitoimipaikkoihin tultiin työpäivän ajaksi pohtimaan työelämän ongelmia ja treenaamaan kuntosalilla. Avokuntoutuksessa voitiin myös käydä asiakkaan työpaikalla ja saada esihenkilöt poikkeamaan kuntoutuslaitoksella. Kiipulan menestys avokuntoutuskurssien kilpailutuksessa oli erinomainen, minkä seurauksena säätiö oli vuosina 2014–2017 Suomen merkittävin ammatillisten avokuntoutuskurssien järjestäjä.³⁴⁷

Laitoskuntoutuksen suosion vähenemistä pyrittiin Kiipulassa kompensoimaan myös kehittämällä muita säätiön perinteisiä kuntoutuspalveluja.³⁴⁸ Kuntoutustutkimuksen, työkokeilujen ja työharjoittelun sisältöjä uudistettiin Kelan tutkimuskeskuksen johdolla kurssimuotoisiksi. Ammatillisen kuntoutuksen arviointi-, suunnittelu- ja ohjauspalvelut saivat vuonna 2009 nimekseen Urasuuntapalvelut. Tämä Kiipulasäätiön kuntoutuksen

ASLAK-kuntoutus sai osakseen arvostelua vähäiseksi koetun vaikuttavuutensa vuoksi.

KIILA-kuntoutuskurssi vauhdissa Kiipulan kuntoutuskeskuksessa.

uusi, tutkivampi ja tavoitteellisempi lähestymistapa sai työeläkeyhtiöt ostamaan säätiön uusia palveluja.³⁴⁹ Urasuuntapalvelut laajenivat vuonna 2011 merkittävästi, kun Kiipulasäätiö menestyi Kelan kilpailutuksessa. Palveluja oli vastedes saatavissa Janakkalan keskuspaikan ohella myös Tampereen, Hämeenlinnan, Lahden, Vantaan ja Riihimäen toimipaikoissa. Hämeen ELY-keskuksen ammatillisen kuntoutuksen tarjouskilpailussa onnistuminen avasi vuonna 2013 mahdollisuuden tarjota kuntoutuspalveluja myös alueen TE-toimistoille.³⁵⁰

Kiipulasäätiön laitoskuntoutuskurssit ajautuivat sen sijaan kriisiin. ASLAK-kuntoutus sai osakseen arvostelua vähäiseksi koetun vaikuttavuutensa vuoksi sekä puutteellisesta kytköksestä työelämään. Jo vuonna 2005 julkaistussa tutkimuksessa oli todettu, ettei ASLAK-kuntoutus vaikuttanut myönteisesti työpaikan työoloihin: kuntoutuksessa harjoitetut taidot eivät olleet siirtyneet toivotusti käytännön työtilanteisiin.³⁵¹

ASLAK-kuntoutuksen kritiikki voimistui 2010-luvun alkupuoliskolla, kun kuntoutusmuodon vaikuttavuutta tutkinut väitöskirja³⁵² ei löytänyt näyttöä sen kyvystä vähentää työkyvyttömyyttä ja kohentaa elämäntapoja. Valtiontalouden tarkastusviraston vuoden 2013 tarkastuskertomuksessa todettiin, ettei ASLAK-kuntoutuksella ollut ollut työkyvyttömyyttä vähentävää vaikutusta, joskin pitempikestoiset seurantatutkimukset olisivat olleet tarpeen luotettavien tulosten saamiseksi. TYK-valmennuksen työkyvyttömyyttä ehkäisevistä vaikutuksista puolestaan oli heikkoa tilastollista evidenssiä.³⁵³

Syntynyt julkinen arvostelu vähensi työnantajien ja kuntoutujien kiinnostusta Kiipulan ASLAK-kuntoutusta kohtaan, ja kritiikki vaikutti myös TYK-valmennuksen suosioon. Vaikka Kiipulasäätiö saikin vuodesta 2012 lähtien uudelleen järjestettäväkseen TYK-kursseja, jäivät kurssi- ja asiakasmäärät alle tavoitellun tason.³⁵⁴

Kiipulan kuntoutuskeskuksen työntekijöiden keskuudessa ASLAK-kuntoutuksen ja TYK-valmennuksen kritiikkiä pidettiin kohtuuttomana, mitä käsitystä kuntoutujilta saatu palaute näytti tukevan. Kuntoutuskeskuksen oman selvityksen mukaan työkyky parani noin 64 prosentilla vuosien 2011–2012 ASLAK-kursseille osallistuneista. Kiipulassa oltiin toisaalta valmiita myöntämään, ettei ASLAK-kurssien ohjelma enää kyennyt vastaamaan muuttuvan työelämän haasteisiin.³⁵⁵

Kela lakkautti ASLAK- ja TYK-kuntoutukset vuonna 2015 ja kehitti niiden tilalle uudenlaisen työ- ja toimintakyvyn säilyttämiseen tähtäävän kuntoutusmallin, 1–1½ vuotta kestävästä KIILA-kuntoutuksen. Toukokuussa 2016 Kiipulassa käynnistynyt KIILA on eräänlainen TYK:n ja ASLAK-kuntoutuksen yhdistelmä, josta puuttuu ennalta ehkäisevän kuntoutuksen osuus. KIILA-kuntoutukseen on vaikeampi päästä kuin vanhoille ASLAK- ja TYK-kursseille, sillä siihen hakeutuvalla kuntoutujalla tulee olla ”vika, sairaus tai vamma”.³⁵⁶

KIILA-kuntoutus on rakenteeltaan ASLAK-kursseja monimutkaisempi, ja siinä kuntoutujan työpaikan ja esihenkilön rooli on keskeisempi. Asiakkaan alkutilannetta ja työssä jaksamista tarkastellaan ensin asiantuntijavoimin siten, että mukana on myös asiakkaan esihenkilö ja hänen työterveyshuoltonsa edustaja. Asiakas tapaa terveydenhuollon ammattilaisia puolenkymmentä kertaa KIILA-kuntoutuksen kestäessä. Vertaistukea tarjoavat 3–4 päivän mittaiset ryhmätapaamiset. Esihenkilö ja työterveyshuollon edustaja ovat läsnä myös KIILA-kuntoutuksen päätöstapahtumassa.³⁵⁷

KIILA-kuntoutus jäi kuitenkin sekä Kiipulassa että muissa kuntoutuslaitoksissa volyymiltaan vähäiseksi.³⁵⁸ Vaikka KIILA-kursseja saatiin myytyä, peruuntuivat ne usein, koska asiakasorganisaatioiden työntekijät eivät olleet kursseista kiinnostuneita. Pitkäkestoisen KIILA-kuntoutuksen keskeyttämisprosentti oli myös korkea, mikä johtui Kiipulasäätiön hallituksen puheenjohtajana vuosina 2016–2020 toimineen Kari-Pekka Martimon mielestä kuntoutujiin piirissä tapahtuneesta asennemuutoksesta:

*”Ennen ajateltiin, että kuntoutus oli ”ilmainen loma täysihoidossa”, mutta se ei enää houkutellut.”*³⁵⁹

Oma vaikutuksensa Kiipulasäätiön tarjoaman kuntoutuksen vetovoiman vähenemiseen oli myös sillä, ettei Kiipulassa edelleenkään ollut kättä tanssiravintolaa. Monet kilpailevat kuntoutuslaitokset pystyivät myös tarjoamaan palvelujaan huomattavasti edullisemmin, koska niiden kannattavuutta paransivat ravintola- ja muut oheispalvelut.³⁶⁰

Kiipulasäätiö sai omakohtaisesti 2010-luvun jälkipuoliskolla kokea, kuinka vaikeaa oli kääntää kuntoutustoiminta nousu-uralle. Säätiön johto uskoi volyymien kasvattamisen parantavan kuntoutuksen kannattavuutta, minkä vuoksi säätiö osti syyskuussa 2017 juuri saneeratun Avire Oy:n kuntoutustoiminnan. Kauppaan sisältyneet taloudelliset riskit osoittautuivat pian oletettua suuremmiksi, mikä pakotti säätiön myymään valtaosan Aviren toiminnoista syyskuussa 2020 KK-Verve Oy:lle (ks. s. 77).³⁶¹ Avire-episoodi osoitti Kiipulasäätiölle kouriintuntuvasti, että kalliita asian tuntijapalveluja sekä paljon tila- ja muita investointeja vaativan laitospalveluksen aikakausi oli Suomessa ainakin tältä erää ohi.

Kehityskaari sulkeutuu

”Kiipulasäätiön johdossa katsottiin 2020-luvun alkaessa, että säätiön toiminnan aatteelliset juuret velvoittivat pitämään tuotevalikoimassa myös jonkin verran kuntoutusta erityisopetuksen ohella.”

– KIIPULASÄÄTIÖN HALLITUKSEN ENTINEN PUHEENJOHTAJA KARI-PEKKA MARTIMO³⁶²

Suomalainen kuntoutus on 2020-luvulla värikkäiden vaiheiden jälkeen uuden edessä. Pitkään kuntoutusalan keskeisenä vaikuttajana toiminut Kela on tänä päivänä viimesijainen kuntouttaja. Vanhat kuntoutusjärjestelmät

Kiiipu!a
Kela

Suunta hukassa?

Terveystulos kuuntelemaan ja tyseleämään NUOTTI-valmennuskassat!

Mukaan ovat tervetulleita kaikki NUOTTI-valmennuksesta kiinnostuneet – sekä naiset että aikuiset täiset. Paikalla on NUOTTI-valmentaja kertomassa perusteita ja ohjelmassa jatkuvan ohjelmoinnista.

Infoja järjestetään parillisen viikon kesäkuukausi klo 14-15.
Lisäy mukaan infoiltaan Kela-koodeista.
Lisäy lisäy myös katoituksemme.

Tueta tulevaisuuden suunnitteluun NUOTTI-valmennuksesta 16–29-vuotiaille nuorille

kiipula.fi/nuotti-valmennus

Kela **Kiiipu!a**

Maksuton NUOTTI-valmennus on avannut monelle nuorelle tien elämässä eteenpäin.

ovat hajonneet, eikä kokonaisuutta hallinnoi mikään tahon. Kuntoutuksen sirpaloituessa vahvaan asemaan ovat nousseet pienyritykset, jotka eivät halua sitoa pääomia toimintaansa.³⁶³

Kun kuntoutustuotetta nykyään kilpailutetaan, kiinnitetään huomiota lähes yksinomaan palveluntuottajan tarjoamaan hintaan. Näin jokin toimija saattaa saada kurssit toteutettavakseen hinnalla, jolla se ei kykenekään järjestämään kuntoutusta suunnitellusti. Kuntoutusala kärsii myös tiukasta säätelystä ja henkilöstön saatavuuspulasta, mitä on yritetty ratkoa helpottamalla kuntoutuslääkäreiden kelpoisuusehtoja ja sallimalla etämuotoiset psykologipalvelut. Ongelmien vuoksi moni kuntoutuslaitos on tehnyt konkurssin, ja menestyjät ovat olleet harvassa.³⁶⁴

Kehityksen seurauksena perinteisen laituskuntoutuksen volyyymi on myös Kiiipulasäätiössä pienentynyt huomattavasti. Syksyn 2020 Avire-kauppojen yhteydessä luovuttiin kaikkien alueellisten toimipaikkojen kuntoutustoiminnoista (ks. s. 78). Kiiipulassa on järjestetty edelleen jonkin verran KIILA- ja tules-kuntoutujien kursseja, joihin liittyy 3–4 lähijaksoa. KIILA-kuntoutus kuitenkin päättyi Kiiipulassa vuonna 2024, sillä vuoden 2023

Tules-kurssin kuntoutujia Kiipulassa.

kilpailutuksessa ei menestytty. Muita Kelan rahoittamia säätiön 2020-luvun kuntoutuspalveluja ovat olleet kuntoutustarveselvityksen ja kuntoutustutkimuksen vuodesta 2015 korvanneet Ammatillinen kuntoutusselvi-
tys- eli AKSE-kurssit sekä yksilöfysioterapia.³⁶⁵ 2010-luvun jälkipuoliskolla säätiö aloitti pienin askelin myös etäkuntoutustoiminnan Skype-videoyh-
teyksien avulla, ja syksyllä 2024 käynnistyivät TULES-etäkuntoutuskurs-
sit. 2020-luvun alkaessa alkoi Uudenmaan alueella erityistä tukea tarvit-
sevien työhönvalmennus, joka päättyi vuonna 2024.³⁶⁶

Kuntoutus- ja koulutuspalvelujen yhdistäminen on ollut ominaista Kii-
pulasäätiön 2020-luvun uudelle palvelutarjonnalle. Nuorille suunnattu, huhtikuussa 2020 aloitettu NUOTTI-valmennus on rakenteeltaan kevyt-
tä kuntoutusta, jossa ei tarvita kallista ja vaikeasti saatavilla olevaa lääkä-
ri- ja psykologityövoimaa, ja merkittävä osa siitä toteutetaan etämuotoi-
sena. Nuori ei tarvitse diagnoosia tai lääkärin lausuntoa valmennukseen
päästäkseen.³⁶⁷

Kelan kustantama yksilöllinen NUOTTI-valmennus on tarkoitettu
16–29-vuotiaille, joilla ei ole opiskelu- tai työpaikkaa tai joiden opinnot
ovat vaarassa keskeytyä. Kohderyhmään kuuluvat myös nuoret, joiden toi-
mintakyky on heikentynyt tavalla, joka estää heitä pääsemästä opiskele-
maan tai työhön.³⁶⁸ Säätiö pyrkii löytämään kullekin näistä NEET-nuorista
(Not in Employment, Education or Training) sopivan kuntoutusmuodon,
kuten koulutuksen tai työelämäohjauksen, ja palauttamaan heidät työelä-
mään.³⁶⁹

NUOTTI-valmennuksen tavoitteena on saada nuori kiinnostumaan elä-
mäntilanteestaan sekä tulevaisuutensa suunnittelusta. Nuori saa tuekseen
henkilökohtaisen valmentajan, ja tapaamiset toteutetaan nuoren arkiym-
päristössään. Niihin voi osallistua myös läheisiä tai muita nuoren kanssa
työskenteleviä. Kiipulasäätiö tarjosi vuonna 2024 NUOTTI-valmennusta
pääkaupunkiseudulla, Uudellamaalla, Päijät-Hämeessä, Kanta-Hämeessä,
Varsinais-Suomessa ja Pirkanmaalla.³⁷⁰

Kuntoutuksen ja koulutuksen rajamaastoa on myös kuntouttava työtoi-
minta, joka käynnistettiin Kiipulasäätiön Janakkalan toimipaikassa pieni-
muotoisesti 2020-luvun alkaessa. Vastaavanlaista kuntoutusta Kiipulassa
oli harjoitettu vuodesta 2015 lähtien, jolloin siellä käynnistyi mielenterveys-
kuntoutujien työhönvalmennus.³⁷¹ Vaikeasti työllistettävien kohderyhmille
tarkoitettua palvelua ovat ostanneet ennen kaikkea ELY-keskukset.³⁷² Työ-
muoto jatkaa jo Kiipulasäätiön alkuvuosien työhoitoon palautuvaa perin-

nettä. Se on sukua suojatyötoiminnalle sekä työharjoittelulle, joita molempia säätiön tuotepaletissa on ollut vuosikymmenten saatossa.

Kiipulasäätiön toimitusjohtaja Jukka Kujala on luonnehtinut tätä kuntoutuspalvelujen muutosta:

”Kiipulasäätiö on onnistunut sopeuttamaan kuntoutustoimintansa raskaasta ASLAK-ajasta valmentavaan, taloudellisesti terveellä pohjalla olevaan palvelutarjontaan.”³⁷³

Kiipulasäätiön ja sen edeltäjän Kultatähkähdistyksen yli 80 vuoden ajan tarjoama kuntoutus on elänyt ajan tarpeiden mukaan, mutta ohjenuorana on aina ollut kuntoutujan palaaminen työelämään tai pääsy koulu-tukseen. Jos tämä ei ole ollut mahdollista, on kuntoutujalle annettu eväitä itsenäiseen arjessa selviytymiseen.

Vuosikymmenten aikana on myös suomalaisen kuntoutuksen historian mukana elänyt kehityskaari sulkeutunut. Kiipulasäätiötä perustettaessa tavoitteena oli erityisryhmän eli keuhkotuberkuloottisten kuntouttaminen. Kun kuntoutuspalvelut hyvinvointiyhteiskuntaa rakennettaessa laajenivat kattamaan lähes kaikki suomalaiset, vastasi säätiö tähän kasvaneeseen kysyntään. Kuntoutusalan suurten, 2010-luvulla tapahtuneiden muutosten seurauksena Kiipulasäätiön kuntoutujat ovat taas valtaosin erityisryhmiin kuuluvia, erityistä tukea tarvitsevia nuoria tai ammatillisesta kuntoutuksesta hyötyviä, vaikeasti työllistettäviä aikuisia. Tänä päivänä Kiipulasäätiön kuntoutuspalveluja tuottaa muutaman työntekijän ydinjoukko, jollaisen turvin säätiön lääkinnällinen kuntoutus myös käynnistyi 1970-luvun alussa.

4

Ammattiin

1955–1958
Ammattikoulut
aloittavat
toimintansa

1945
Ensimmäinen
ammattikurssi
Kiipulassa

1964
Koulujen
oppilasvalinta
uudistuu

**Koulutusta
ammattiin
ja elämään**

2009
Perttulan
erityisammattikoulu
osaksi
ammattiopistoa

1978
Ammatillinen
kurssikeskus
aloittaa

2000
Yhteinen
ammattiopisto
syntyy

Alkuun ammattikursseilla

”Kurssin tarkoituksena on kasvattaa toipilaista ammattitaitoisia puutarhantyöntekijöitä, jotka Kiipulasta lähdettyään kykenevät tulemaan toimeen vapailla työmarkkinoilla.”

– KULTATÄHKÄ RY:N VUOSIKERTOMUS 1945

Kiipulan tilan Kultatähkäkodissa kuntoutettiin vuodesta 1940 lähtien tuberkuloositoipilaita työhoidon avulla. Toipilaat olivat osa historian pitkää jatkumoa, jossa keuhkotautisten ja muiden vajaakuntoisten osa oli pitkään karu. Heille erityisoppilaitoksissa annettu ammattiopetus säilyi sodanjälkeisiin vuosiin saakka käsi- ja maataloustyöpäinnotteisena, minkä katsottiin olevan koko yhteiskunnan etu. Oppilaiden omia toiveita ja taipumuksia ei juurikaan otettu huomioon.³⁷⁴ Näin myös Kiipulan toipilaat joutuivat ahertamaan maa-, metsä- ja puutarhatöissä, jotka eivät aina vastanneet heidän osaamistaan ja kykyjään.³⁷⁵

Tähänkin pisteeseen pääseminen oli ollut monen sukupolven työn tulos. Erityisryhmien ammattiopetus käynnistyi Suomessa 1800-luvun alkupuolella, jolloin sitä ryhdyttiin järjestämään aisti- ja kehitysvammaisille.³⁷⁶ Ensimmäisissä kuurojen- ja sokeainkouluissa oppilaita kasvatettiin työntekoon käsityöopetuksen avulla, ja kuuroja sijoitettiin ammattioppiin työpajoihin tai puutarhoihin.³⁷⁷

Asenne tuberkuloositoipilaiden kaltaisten erityisryhmien kouluttamiseen alkoi 1800-luvun jälkipuoliskolla muuttua, kun koulutetun työvoiman tarve lisääntyi teollistumisen myötä. Vammaisten ammatillinen eri-

Kiipulan kauppakoulun oppilaita konekirjoitustunnilla koulun alkuvuosina.
Oikealla: Työskentely Kiipulan puutarhassa ja opiskelu Kiipulasäätiön puutarha-alan oppilaitoksessa koulutti vuosikymmenten saatossa suuren joukon kuntoutujia puutarhialalle.

tyisopetus laajeni merkittävästi, kun Helsinkiin perustettiin vuonna 1890 sekä perus- että ammattiopetusta tarjoava Raajarikkoisten työkoulu.³⁷⁸ Samana vuonna pääkaupungissa alkoi myös merkittävimmän kehitysvammaisille tarkoitettun, Emma ja Edvin Hedmanin tylsämielisten kasvatustilain toiminta. Oppilaitos siirtyi tilanpuutteen vuoksi jo vuonna 1891 Vanajan Perttulaan.³⁷⁹

Toinen maailmansota oli käännekohta erityisryhmien ammattiopetuksen kehityksessä, sillä sodassa vammautuneiden suuri määrä pakotti yhteiskunnan ottamaan enemmän vastuuta vammaisten kouluttamisesta. Vuonna 1940 perustettu Invalidisäätiö ryhtyi kehittämään ammatillista kuntoutusta.³⁸⁰

Syntyneen invalidihuoltojärjestelmän keskeisiä osia olivat invalidien ammattikoulutus ja työhönsijoitus, joiden avulla vammaisia autettiin si-

joittumaan yhteiskunnassa ”omalle, edellytyksiään ja työtehoaan vastaavalle paikalle”.³⁸¹ 1940- ja 1950-luvuilla perustettiin invalidihuoltolain (1946) pohjalta kymmenkunta sisäoppilaitoksina toiminutta erityisammattikoulua, joissa oli yhteensä noin 1 200 oppilaspaikkaa ja 40 opetusalaa.³⁸² Näissä oppilaitoksissa oli alkuvuosina oppilaina pääasiassa sotavammaisia, mutta vähitellen myös muita liikuntavammaisia ja pitkäaikaissairaita.³⁸³

Kiipulassa työn ohessa annettu maatalous- ja puutarha-alan opetus ei enää jälleerakennusvuosina vastannut yhteiskunnan ja toipilaiden tarpeita, kun muuttoliike maaseudulta teollisia työpaikkoja tarjoaviin kaupunkiin käynnistyi.³⁸⁴ Ammattikoulun, työtupien ja työnvälitystoimiston perustaminen keuhkotautitoipilaille oli kirjattu jo Kultatähkän Kiipulasäätiön ensimmäisiin vuoden 1945 sääntöihin, mutta varojen ja yhteiskunnan tuen puute esti pitkään suunnitelman toteuttamisen.³⁸⁵ Kiipulan tuberkuloositoipilaiden varsinaisen ammattiopetuksen alku oli näin vaatimaton ja haparoiva. Joulukuussa 1945 toipilaille järjestettiin puutarhakurssi, jonka opettajat saatiin Lepaan puutarhaopistosta.³⁸⁶ Vuonna 1950 oli vuorossa toinen puutarhakurssi sekä käsityökurssi naisille.³⁸⁷

Kiipulasäätiön systemaattista ammattikoulutusta suunniteltiin 1950-luvun alussa käynnistettäväksi puutarhakoulun muodossa, sillä tilalla olivat jo valmiiksi olemassa monet opetuksen kaipaamat puitteet (ks. s.190).

Tuberkuloositoipilaiden työhoitokotia ryhdyttiin vuonna 1951 laajentamaan ja ohjaamaan sen toimintaa ammattiopetukseen pohjautuvaksi, sillä tämän opetuksen merkitys ymmärrettiin säätiössä vuosikertomuksen mukaan yhä selvemmin:

*”Oleellisena osana ja useimmiten ensiarvoisena kuuluu jälkihuoltoon uuden, sopivan ammatin opettaminen, milloin se on tarpeellista.”*³⁸⁸

Säätiön toiminnan nykyaikaistamisella oli jo kiire. Ensimmäiset merkittävät edistysaskeleet keuhkotautitoipilaiden ammattiopetuksessa otettiin juuri vuonna 1951, kun keuhkotautiparantoloiden ammattikurssitoiminta keskitettiin Sotainvalidien Veljesliiton Liperiin rakentamaan 150-paikkaiseen sisäoppilaitokseen. Tämän vuonna 1947 perustetun oppilaitoksen sotatuberkuloottisille tarkoitetut ammattikurssit olivat 2–3 vuoden mittaisia.³⁸⁹

Kolme koulua

”Näkyvänä osoituksena koulun opetuksen tarkoituksenmukaisuudesta voidaan mainita joulukuun 17 p:nä 1960 maataloushallituksen asettaman tutkintolautakunnan edessä suoritettu apulaispuutarhurin tutkinto, jonka läpäisivät kaikki toisen vuosikurssin oppilaat erinomaisin tai hyvin arvosanoin.”

– KIIPULASÄÄTIÖN VUOSIKERTOMUS 1960³⁹⁰

Kiipulasäätiön ammattiopetuksen kehittäminen sai ratkaisevan sysäyksen, kun keuhkotuberkuloosia sairastaneille myönnettiin vuonna 1953 oikeus saada ammattikoulutusta invalidien erityisammattioppilaitoksissa.³⁹¹ Ratkaisuun päädyttiin, koska käsitykset keuhkotautitoipilaille soveltuvista ammateista olivat muuttuneet. Tuberkuloottisten kuntouttamiskomitean (1953) mukaan kevyet sisätyöt olivat toipilaille paras vaihtoehto. Linjauksen myötä keuhkotautitoipilaita alettiin kouluttaa myös moderneihin kaupunkilaisiin ammatteihin.³⁹²

Kiipulasäätiön ammattikouluista ensimmäinen, yksivuotinen konttorikoulu, aloitti toimintansa syyskuussa 1955.³⁹³ Helmikuussa 1956 oli kaksivuotisen puutarhakoulun vuoro, ja syksyllä 1958 avasi ovensa vielä puhelin- ja radioalan kaksilinjainen ja kolmivuotinen ammattikoulu.³⁹⁴ Ammattikouluja valvoi invalidihuoltolain perusteella kauppa- ja teollisuusministeriön ammattikasvatusosasto.³⁹⁵

Kirjanpidon opetusta Kiipulasäätiön kauppakoulun alkuvuosina.

Alkuvuosina pääsyvaatimuksena Kiipulasäätiön ammattikouluihin oli pysyvä keuhkoinvaliditeetti, kansakoulun oppimäärän suorittaminen ja ”todennäköinen soveltuvuus alalle”. Konttorikouluun sekä puhelin- ja radioalan ammattikouluun otettiin 16–40-vuotiaita ja puutarhakouluun 17–40-vuotiaita oppilaita. Koulujen oppilaat valittiin yhdessä sosiaaliministeriön työhuoltotoimiston ja Kansaneläkelaitoksen (Kela) kanssa. Kela vaati, että kahden kolmasosan oppilaista tuli saada työkyvyttömyyseläkettä.³⁹⁶ Konttorityökouluun ja puutarhakouluun oli kumpaankin tarkoitus ottaa kaikkien koulutilojen valmistuttua 30 oppilasta vuosittain ja puhelin- ja radioalan kouluun 60.³⁹⁷ Oppilasmäärätavoite saavutettiin vuonna 1960, jolloin ammattikouluissa opiskeli yhteensä 126 keuhkotautitoipilasta.³⁹⁸

Kiipulan ammattikoulut aloittivat toimintansa pienin resurssein. Merkanteja valmistavassa konttorikoulussa työskenteli lukuvuonna 1956–1957 rehtori Hannu Salmisen ohella vain yksi ruotsia opettanut tuntiopettaja, ja rehtori huolehti muiden aineiden opetuksesta. Opetusohjelmaan kuuluivat äidinkieli, kirjeenvaihto, yhteiskuntaoppi, toimistotyöt, laskento, kirjanpito, konekirjoitus, kauppaoppi, kaunokirjoitus ja tekstaas.³⁹⁹

Apulaispuutarhurin tutkintoon johtavassa puutarhakoulussa oli samana lukuvuonna koulun johtaja Toivo Tiaisen ohella yksi vakinainen opettaja sekä kaksi tuntiopettajaa. Puutarha-alalle haluavien oppiaineita olivat yhteiskunta-aineet, kirjanpito, kasvioppi, fysiikka, kemia, yleinen viljelytekniikka, ammattilaskento, vihannes- ja taimistoviljely, puutarhan perustamistekniikka, puutarhapiirustus sekä rakennusoppi ja -piirustus. Teoreettisen opetusohjelman laatimisessa seurattiin mahdollisimman pitkälle puutarhurikoulujen ohjelmaa. Lisäksi koulupäiviin kuului keskustelu- ja esitelmänpitoharjoituksia sekä käytännön harjoitustöitä ja kukkasidontakurssin kaltaisia lyhytkursseja.⁴⁰⁰

Puhelin- ja radioasentajalinjoihin jakautuneessa puhelin- ja radioalan ammattikoulussa oli rehtori Jukka Marttisen lisäksi ensimmäisenä lukuvuonna 1958–1959 yksi vakinainen opettaja ja ruotsin tuntiopettaja. Oppiaineista työvälaineoppi, aineoppi, fysiikka ja kemia, äidinkieli sekä terveystieteet ja liikuntakoulutus olivat linjoille yhteisiä. Erikseen ja osin erilaisten opetusohjelmien turvin opiskeltiin työnopetusta, ammattitekniikkaa, ammattiopetusta, sähköoppia ja matematiikkaa. Ruotsin opiskelu oli tuleville asentajille vapaaehtoista.⁴⁰¹ Puhelin- ja radioalan ammattikoulu muutettiin nimensä sähköalan ammattikouluksi vuonna 1959.⁴⁰²

Kiipulasäätiön ammattikoulut osoittivat nopeasti tarpeellisuutensa. Koulujen alkuvuosina hakijoita saattoi olla vuosittain neljäkin kertaa enemmän kuin oppilaspaiikkoja, koska tuberkuloositoipilaiden erityisoppilaitoksia ei ollut tarpeeksi.⁴⁰³ Kouluihin tuli oppilaita kaikkialta Suomesta, ja lukuvuodeksi 1958–1959 konttorikouluun piti perustaa rinnakkaisluokka tulijoiden suuren määrän vuoksi. Konttorikoulu muutettiin syksystä 1959 alkaen kaksivuotiseksi kauppakouluksi, jonka käyneillä oli mahdollisuus jatkaa opintojaan ylempiasteisissa oppilaitoksissa.⁴⁰⁴

Monelle keuhkotautitoipilaille Kiipulan ammattikouluun pääsy merkitsi uuden elämän alkua, kuten eräs 1950-luvun jälkipuoliskon oppilas on todennut:

”Toipilasaikani kesti kauan, ennen kuin sain lääkäriltäni luvan hakea keuhkoinvalidien erikoisammattikouluun Kiipulaan. Tämä koulu-aika oli ihanaa aikaa. Meillä oli hyvä toverihenki, olimmehan kaikki kohtalotovereita ja olimme iloisia, että olimme niin terveitä siinä vaiheessa ja voimme opiskella saadaksemme ammatin itsellemme. Olen onnellinen siitä, että pääsin silloin Kiipulaan ja myöhemmin työhön, vaikkakin erilaiseen kuin olin nuoruudessa toivonut.”⁴⁰⁵

Monelle keuhkotauti- toipilaalle pääsy Kiipulan ammattikouluun merkitsi uuden elämän alkua.

Kiipulasäätiön ammattikoulujen arki muovautui ajan sisäoppilaitoksille tyypillisen päiväohjelman mukaiseksi (ks. s. 238).⁴⁰⁶ Opetusta suunniteltaessa oli seurattu Liperin ammattioppilaitoksen toimintaperiaatteita. Päivittäisen kurssiohjelman keskeytti toipilaiden tarvitsema parin tunnin päivälepo, ja oppilaiden terveydentilaa seurattiin jatkuvasti.⁴⁰⁷

Säätiön ammattikouluissa annettu opetus ei juuri poikennut muusta ammatillisesta koulutuksesta. Koulujen tutkinnoilla oli sama pätevyys kuin muiden ammattioppilaitosten tutkinnoilla, jotta kouluista valmistuneilla olisi ollut yhtäläiset mahdollisuudet työmarkkinoilla. Kiipulasäätiön ammattitutkinnon pohjalta oli myös mahdollisuus jatkaa opiskelua ylemmissä ammattioppilaitoksissa puutarhakoulua lukuun ottamatta.⁴⁰⁸

Käytännön työharjoittelu oli tärkeä osa ammattikoulujen opetusta. Sen merkitys korostui puutarhakoulussa, koska oppilailta ei edellytetty alan työkokemusta. Siksi ensimmäisen vuosikurssin opetusohjelman tunneista käytettiin lähes kaksi kolmasosaa harjoitustöihin. Oppilaat tekivät vuorottain kaikkia puutarha-alan töitä, ja jokainen heistä toimi vuorollaan oppilastyönjohtajana sekä työkaluvaraston ja kasvihuoneiden hoitajana.⁴⁰⁹ Käytännönläheiseen opetukseen ja oppilaiden omatoimisuuteen pyrittiin muissakin oppilaitoksissa. Sähkökoulussa oli pitkään tapana, että oppilaat tekivät ensimmäisellä luokalla itse yksinkertaisimmat työkalunsa, kuten piirtopuikon, juotosvasaran ja koukkuavaimen.⁴¹⁰

Varsinkin puutarha- ja sähköalan ammattikoulujen oppilaiden osamista käytettiin säätiön hyödyksi. Puutarhakoulun oppilaat työskentelivät

kauppapuutarhassa ja hoitivat Kiipulan tilan viheralueita. Puhelinasentaja-linjan oppilaat uusivat ja korjasivat tilan puhelinverkkoa sekä rakensivat vuonna 1959 linjan Kiipulasta Turenkiin. Yksityishenkilöillä oli mahdollisuus tuoda sähkölaitteitaan sähkökoululle oppilaiden korjattaviksi mak-sua vastaan.⁴¹¹

Kiipulasäätiön ammattikouluissa alkuvuosina tarjottu opetus vastasi hy-vin työelämän tarpeita. Kun kouluista valmistuneiden työllistymistä tutkit-tiin vuonna 1961, oli kauppakoulusta edellisenä vuonna valmistuneista 32 oppilaasta 26 koulutustaan vastaavassa työssä; vastaavat luvut sähkökoulun puolella olivat 18 ja 14. Puutarhakoulusta vuosina 1957–1960 valmistuneis-ta saatiin tietoja 36:sta, joista 29 oli työllistynyt koulutustaan vastaavasti.⁴¹²

Tuberkuloosista ja muista keuhkosairauksista toipuvien ammattikoulu-tus laajeni muutenkin merkittävästi 1950-luvun mittaan. Tuberkuloosipo-tilaiden Liiton Hoikan kansanopisto aloitti toimintansa Karkussa vuonna 1952. Kansanopistossa järjestettiin kesäisin kuusiviikkoisia ammattikou-lutuksen valmennuskursseja, joiden suorittaminen madalsi kynnystä ha-keutua keuhkotautitoipilaiden ammattioppilaitoksiin. Ouluun valmistui vuonna 1957 liiton 108-paikkainen Merikosken Ammattioppilaitos, ja Lipe-rin sisäoppilaitos siirtyi liiton omistukseen samana vuonna. Keuhkotauti-toipilaista muodostettiin näin oma erillisryhmänsä, jota koulutettiin työ-elämään omissa oppilaitoksissaan.⁴¹³

Oppilasvalinta ja opetus-suunnitelmat muuttuvat

”Nuoria invalideja kouluttavan laitoksemme työhönsijoitus on mm. kauppakoulun käyneiden osalta lähes 100 %, mutta siitä huolimatta valistusta tarvitaan edelleen työnantajien piirissä.”

– KIIPULAN SOSIAALIHUOLTAJA KAUKO SESTOLA 1969⁴¹⁴

Kiipulasäätiön ammattikouluihin alettiin suhteellisen pian ottaa muita-kin oppilaita kuin vain keuhkotuberkuloosista toipuvia. Tuberkuloositoi-pilaiden vähenemisen vuoksi kouluihin saattoivat vuodesta 1964 lähtien hakea muutkin vammaisryhmät, joskin tuberkuloosi- ja keuhkoinvalidit asetettiin etusijalle 1970-luvulle saakka.⁴¹⁵ Uusi linjaus johti ammattikou-lujen hakijamäärän huomattavaan nousuun. Se ilahdutti säätiön johtoa,

Käytännön työharjoittelua sähkökoulun radio- ja TV-linjalla 1960-luvun alkuvuosina.

sillä tuberkuloosin vähitellen kadotessa vaarallisten sairauksien kartalta oli kouluja alkanut uhata oppilaskato.⁴¹⁶

Oppilasvalinnan kriteerien laajentamisen tuottama kasvu tasaantui nopeasti. 1970-luvun viimeisinä vuosina kouluissa oli yhteensä keskimäärin 180 oppilasta. Tuki- ja liikuntaelin- sekä hengityselinsairaat sekä mielen-terveysongelmaiset nousivat pian suurimmiksi oppilasryhmiksi, sen sijaan tuberkuloositoipilaat hävisivät kouluista lähes kokonaan 1970-luvun aikana.⁴¹⁷ Kun vammaisten hakijoiden määrä kääntyi laskuun 1970-luvun loppuvuosista lähtien, ryhdyttiin Kiipulan ammattikoulujen oppilaiksi ottamaan myös täysin vammattomia.⁴¹⁸ Muutosten seurauksena koulut siirtyivät 1960- ja 1970-luvuilla Ammattikasvatushallituksen ja samalla opetusministeriön rahoitukseen ja valvontaan.⁴¹⁹ 1980-luvulla Kiipulan ammattikoulujen uusia oppilasryhmiä olivat astmaatikot ja diabeetikot sekä mielenterveyden häiriöistä kärsivät.⁴²⁰

Kiipulan ammattikoulujen oppilaiston kehitys heijasteli ammatillisen opetuksen kehitystä. Yleisten ammattikoulujen määrä kasvoi 1970-luvulla nopeasti, ja integrointiajattelun mukaisesti vammaisille pyrittiin jo antamaan koulutusta kaikissa oppilaitoksissa. 1970-luvun puolivälissä pohdittiinkin, oliko vammaisten erillinen ammattiopetus mielekäästä ja voitaisiinko ainakin lievemmin vammaisille varata paikkoja yleisistä ammattikouluista. Tuohon aikaan Suomessa oli 15 invalidien erityisammattikoulua, joiden ongelmana oli oppilaiden kasautuminen tietyille opintolinjoille. Erityisopetuksen asiantuntijat alkoivat 1970-luvulla pitää myös erityisoppilaitosten internaattiluonnetta ongelmallisena, koska se aiheutti järjestyshäiriöitä.⁴²¹

Kiipulasäätiössä näitä keskusteluja seurattiin huolestuneena, sillä kehityksen pelättiin vähentävän säätiön ammattikoulujen oppilasmääriä. Säätiö korosti, että vammattomia oppilaita kouluihin valitsemalla pyrittiin integroimaan vammaisia paremmin yhteiskuntaan: näiden ryhmien opiskelun samassa oppilaitoksessa toivottiin poistavan ennakkoluuloja sekä osoittamaan vammaisille, että he kykenivät menestymään opinnoissaan yhtä hyvin kuin muutkin.⁴²²

Säätiön ammattikoulujen vetovoiman säilyttämiseksi oli niiden opetussuunnitelmia ja koulutustarjontaa säännöllisesti uudistettava, mihin Kiipulasäätiötä velvoitti myös ammattiopetuksen kehitys. Kauppakoulun toiminta laajeni vuonna 1971, kun sen opetus jaettiin uuden kauppaoppilaitosasetuksen seurauksena toimisto- ja kaupalliseen linjaan.⁴²³ Oppilaitoksen opetusmenetelmät säilyivät 1980-luvulle saakka perinteisinä, kuten koulussa opiskellut, ammattiopiston nykyinen opintosihteeri Anne Heikkinen on muistellut:

”Opettaja selosti asioita luentomaisesti liitutaulua hyväkseen käyttäen, ja kirjanpitoa opiskeltiin piirtämällä taululle tiliristikko, jonka opiskelijat kopioivat vihkoihinsa. Kirjoituskoneen ohella tärkeä työväline oli nauhalaskin, jota piti oppia käyttämään ’sokkona’: käyttäjä ei saanut katsella sormiinsa lukuja syöttäessään, vaan hänen huomionsa tuli olla kiinnittynyt syötettävien summien listaan.”⁴²⁴

Oikealla ylhäällä: Kiipulasäätiö tarjosi vuosikymmenten ajan sähkökoulun oppilaille mahdollisuuden hankkia ajokortin ilmaiseksi säätiön omassa autokoulussa, minkä useimmat heistä tekivätkin.

Alhaalla: Puutarhakoulun oppilaat pääsivät tutustumaan muun muassa Suomessa harvinaisen leikkogerberan kasvatukseen.

Puutarhakoulun opetusta uudistettiin ensi kerran vuonna 1965, kun linjakoinen opetussuunnitelma otettiin käyttöön. Siitä lähtien ensimmäisenä lukuvuonna suoritettiin puutarha-apulaisen kurssi ja toisena suuntauduttiin joko viljely- tai kaupalliselle linjalle. Linjoista jälkimmäinen oli aikanaan Suomessa ainutlaatuinen, ja sen tarkoituksena oli tarjota tuberkuloositoipilaille apulaispuutarhuria kevyempi ammatti. Koska uusi koulutus jäi puutarha-alalle vieraaksi, väheni linjan suosio ja se lakkautettiin vuonna 1969.⁴²⁵ Puutarhakoulun oppilaille järjestettiin 1960-luvulla edelleen myös erikoiskursseja, kuten hautausmaan hoitokurssi, kasvinsuojelukurssi ja kenttämittauskurssi.⁴²⁶

Kiipulasäätiön puutarha-alan koulutus laajeni merkittävästi Maatilahallituksen kehotuksesta vuonna 1971, kun puutarhurin tutkintoon johtava kolmivuotinen opetus alkoi ja puutarhakoulu muuttui jatko-opinnot mahdollistavaksi puutarhaoppilaitokseksi. Puutarhurikoulutuksen aloittamista oli suunniteltu jo 1950-luvun lopulla Maatilahallituksen puutarhaosaston osastopäällikön tohtori Toivo Rautavaaran ja Invalidisäätiön Maatalousoppilaitoksen kanssa, mutta säätiön johto ei vielä tuolloin innostunut ajatuksesta.⁴²⁷

Sähkökoulun opetus keskittyi heikkovirta-alan puhelin- ja radiotekniikkaan, koska työ oli tuberkuloositoipilaille kevyttä ja pölytöntä. Opetusohjelmaan lisättiin 1950- ja 1960-lukujen taitteessa uuden viestimen television asentaminen ja korjaaminen.⁴²⁸ 1960-luvun jälkipuoliskolla oppilaat tekivät ensimmäisellä luokalla asennusharjoituksia, ja toisella luokalla korjattiin koulun sähkölaitteita, johtoja ja puhelimia sekä tehtiin mittausharjoituksia. Kolmannen luokan oppilaat huolsivat säätiön puhelinkeskusta ja korjasivat yhä asiakkaiden sähkölaitteita.⁴²⁹

Tekninen kehitys edellytti sähkökoulun opetusohjelman uudistamista säännöllisesti. Kun puhelinverkon automatisoiminen saatiin 1970-luvun lopulla päätökseen, tarvittiin puhelinalalla vähemmän asentajia kuin ennen, mikä vaikeutti Kiipulasta valmistuneiden työnsaantia. Uusi puhelinlinjan opetussuunnitelma otettiin käyttöön vuonna 1981. Väritelevisioiden yleistyminen sekä muu radio- ja televisiotekniikan kehitys johti opetussuunnitelman uudistamiseen vuonna 1982 myös radio- ja televisiolinjalla.⁴³⁰

Oma erikoisuutensa oli lähinnä sähkökoulun oppilaille tarkoitettu, vuonna 1964 toimintansa aloittanut Kiipulan autokoulu. Koska oppilaat tulisivat valmistuttuaan tekemään asennus- ja korjaustöitä asiakkaiden luona, oli ajotaidon opettelu tuleville asentajille tärkeää. Autokoulu oli sähkö-

koulun oppilaille ilmainen, mutta muiden oppilaitosten oppilaat joutuivat maksamaan ajo-opetuksestaan omakustannehinnan. Ensimmäinen koulu-auto saatiin lahjoituksena Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistykseltä (STVY).⁴³¹

Lyhytkursseista aikuiskoulutuskeskukseksi

”Minä menin Kiipulaan noin vuosi sitten toimistoalan tietotekniikan kurssille, jolloin opin olemaan pelkäämättä tietokonetta. Alkuun olin kauhuisani, kun en tiennyt mitä tapahtuu painaessani jotakin nappulaa. (...) Itseleni oli myönteinen ja miellyttävä yllätys, kun huomasin osaavani käyttää tietokonetta. Havainto nosti huomattavasti itsetuntoani, ja antoi uutta toivoa huomisesta.”

– AIKUISKOULUTUSKESKUKSEN TIETOTEKNIIKAN KURSSIN KÄYNYT MARITTA IMMONEN VUONNA 1994⁴³²

Kun tuberkuloositoipilaiden keski-ikä nousi 1960-luvulla, oli Kiipulasäätiön laajennettava ammatillisen kuntoutuksen tarjontaansa. Kiipulassa alettiin vuonna 1963 järjestää lyhyempiä ammattikursseja varttuneemmille toipilaille, joilla ei ollut halua tai mahdollisuuksia sitoutua monivuotiseen koulutukseen. Pitkäikäiseksi osoittautuivat 1960-luvun puolivälissä käynnistyneet, keskimäärin yhdeksän kuukautta kestäneet metallikurssit, jotka jatkuivat vuodesta toiseen non stop -periaatteella. Kauppakoulussa alkoi vuonna 1963 yksivuotinen konekirjoituskurssi, joka muuttui vuonna 1967 atk-lävistäjäkurssiksi. Erilaisia kursseja järjestettiin 1960-luvulla jo myös sähköalan ammattikoulussa.⁴³³

Kiipulasäätiön ammattikurssit olivat riippuvaisia Ammattikasvatushallituksen vuodeksi kerrallaan myöntämästä toimiluvasta, mikä haittasi kurssitoiminnan pitkäjänteistä kehittämistä. Kun Suomessa ryhdyttiin 1970-luvun alussa perustamaan ammatillisia kurssikeskuksia työllisyyskurssitoiminnan tehostamiseksi, alkoi myös Kiipulasäätiö suunnitella omaa keskustaan. Toimiluvan saaminen venyi kuitenkin vuoteen 1977, koska vuoden 1976 laki työllisyyskoulutuksesta lisäsi kurssien järjestäjän velvoitteita.⁴³⁴

Ammatillisen kurssikeskuksen perustaminen oli luonteva jatko Kiipulasäätiön kurssitoiminnan laajenemiselle. Toimintansa vuonna 1978 aloitta-

Kiipulasäätiön ammatillisen kurssikeskuksen alkuvuosikymmeninä metallialan koulutusta oli keskuksessa runsaasti tarjolla.

nut valtakunnallinen ammatillinen kurssikeskus tarjosi jatko-, täydennys-, uudelleen- ja peruskoulutusta työrajoitteiselle aikuisväestölle. Ammatillisen kurssikeskuksen oppilaspaikkaluku oli alkuun 60, josta metalliosastolle kuului 32 paikkaa ja loput muita ammattikursseja ja ammatillisia esikursseja järjestävälle vaihtuvalinjaiselle osastolle. Jälkimmäisen osaston koulutustarjonta suunniteltiin vuosittain työhallinnon ja lääninhallituksen kanssa.⁴³⁵ Keskuksen oppilaspaikkamäärä kohosi 1980-luvun mittaan sataan, kun keskuksen yhteistyö työvoimahallinnon kanssa tiivistyi: vuosikymmenen lopulla paikoista 40 oli tarkoitettu työvoimaministeriön erityisryhmille. Kurssikeskuksen oppilasvalinnasta vastasi rehtorin sekä säätiön ja paikallisen työvoimatoimiston edustajien muodostama työryhmä.⁴³⁶

Kiipulasäätiön ammatillisen kurssikeskuksen toiminnan perustana oli vanhan metallikurssin pohjalta syntynyt metalliosasto, joka järjesti levyseppähitsaajan, koneistajan ja terähiojan ammattiin johtavien koulutusten ohella myös lyhyempiä kursseja. Käytännön ammattiopetusta annettiin pienissä 6–10 hengen ryhmissä. Metalliosaston toiminta laajeni jo keskuksen perustamisvuonna, kun peruskoulupohjainen koneenpiirtäjäkurssi alkoi.⁴³⁷

Heti vuonna 1978 käynnistyi myös työrajoitteisten ammatillinen esikurssi eli AMME-kurssi. Se oli tarkoitettu vammaisille, joilla oli sellaisia ammatinvalinta- ja työllistymisvaikeuksia, etteivät tavalliset työvoimapaalvelut riittäneet. Kullekin oppilaalle tehtiin koulutus- ja urasuunnitelma, jota pyrittiin toteuttamaan kurssin aikana tai heti sen jälkeen työhönsijoituksella tai koulutuksella. Kurssiaika oli normaalisti kahdeksan viikkoa, mutta oppilas sai lähteä kurssilta, kun ammatinvalinnan ongelmat olivat ratkenneet. Kurssilaiset opiskelivat viisi viikkoa opiskelutaitoja ja saivat tietoa koulutuksesta, ammatinvalinnasta, työvoimapaalveluista ja työmarkkinoista. Kurssin päätti kolmen viikon työharjoittelujakso.⁴³⁸

Pitkän uran Kiipulasäätiön aikuiskoulutuksen parissa tehnyt Risto Kostainen on muistellut työuransa alkuvuosia AMME-kurssien ohjaavana kouluttajana:

”Opetin kurssilaisille muun muassa työsuojelua ja yhteiskunta- ja työmarkkinaoppia. Kolleganani oli psykologi, joka teki kurssilaisten työmahdollisuuksien henkilökohtaista kartoitustyötä. Osallistuin myös työharjoittelupaikkojen järjestelyyn ja valvontaan, mikä oli joskus ongelmallista Kiipulan sijainnin vuoksi. Onneksi harjoittelupaikkoja löytyi lähiseudultakin.”⁴³⁹

Kurssikeskuksen kurssivalikoima laajeni 1980-luvun mittaan jatkuvasti: uusia olivat muun muassa laitossiivoojan, varaosamyyjän ja teollisuus-

vartijan kurssit. Työelämään ja koulutukseen valmentavat TYKO-kurssit syrjäyttivät AMME-kurssit vuonna 1981. Kymmenen viikon TYKO-kursseilla oppilaat olivat kuusi viikkoa työharjoittelussa, koska harjoitteluajan pidentäminen oli osoittautunut tarpeelliseksi.⁴⁴⁰ Uutta oli myös 1980-luvun alkupuolella keskuksessa käynnistynyt vankien kouluttaminen, joka sai alkunsa Hämeenlinnan lääninvankilan yhteydenotosta. Myöhemmin koulutusyhteistyötä tehtiin myös Riihimäen vankilan kanssa. Vapautuvia vankeja yritettiin sopeuttaa takaisin työelämään ammatinvalintakoulutuksen avulla. Ohjaavan koulutuksen ohella vangeille järjestettiin 1990-luvulta lähtien yrittäjä- ja tietotekniikkakoulutusta. Vankien koulutuksesta tuli Kiipulasäätiön järjestämälle aikuiskoulutukselle pitkäaikainen, 2010-luvulle saakka jatkunut työmuoto.⁴⁴¹

Kiipulasäätiön muu toiminta oli vielä 1970- ja 1980-luvuilla tiukasti sidottua Kiipulan tilalle, mutta ammatillinen kurssikeskus muodosti alusta lähtien poikkeuksen. Koska julkinen liikenne oli Janakkalassa vähäistä, kuljetettiin Kiipulaan majoittuneet AMME-kurssilaiset eri puolille Etelä-Hämettä työharjoittelupaikkoihin, joista opiskelijat myös haettiin illalla takaisin Kiipulaan. Risto Kostiaisen mieleen on harjoittelupaikoista jäänyt Turengissa toimiva, muun muassa pumppuja ja moottoreita valmistava Kolmeks Oy, paikallinen Valion tehdas ja elektroniikka-alan yritys. Harjoittelijoita ottivat mielellään myös monet Janakkalan kaupat ja myymälät.⁴⁴²

Kiipulasäätiön ammatillinen kurssikeskus muuttui 1991 aikuiskoulutuskeskukseksi, kun lait ammatillisista aikuiskoulutuskeskuksista ja työvoimapolitiisesta aikuiskoulutuksesta astuivat voimaan syvän talouslaman aikana. Laman seurauksena aikuiskoulutuksen rahoitusta lisättiin ja sen koulutusvolyymeja nostettiin. Samalla valtio vähensi ammatillisten aikuiskoulutuskeskusten valvontaa: koulutusta ja muuta toimintaansa myymällä keskuksat saivat nyt itsenäisemmin päättää koulutustarjonnastaan. Muutosten myötä Kiipulasäätiön aikuiskoulutuskeskuksen ja työvoimahallinnon yhteistyö lisääntyi merkittävästi. Hämeen työvoimapiiri ja työvoimatoimistot tilasivat keskukselta kursseja, ja lääninhallitus osti perus-, jatko- ja täydennyskoulutusta ensisijaisesti työelämässä oleville, jotka halusivat kehittää osaamistaan ja päivittää tietojaan.⁴⁴³

Keskuksen työvoimakoulutuksen kurssit kestivät 1990-luvun puolivälissä keskimäärin neljä kuukautta, ja samanmittaista oli myös ohjaava koulutus, jossa työnhakijalle etsittiin ammattia harjoittelupaikkojen avulla. Työhallinto seurasi koulutuksessa olleiden työhönsijoittumista ja lähetti

jokaiselle opiskelun päättäneelle sekä työharjoittelupaikalle kyselyn koulutuksen onnistumisesta. Saatuja tietoja hyödynnettiin seuraavan vuoden kurssihankintoja tehtäessä.⁴⁴⁴ Vuoden 1993 alusta lähtien aikuiskoulutuskeskuksen opiskelijoille ryhdyttiin laatimaan henkilökohtaisia opetussuunnitelmia.⁴⁴⁵

Kiipulasäätiön aikuiskoulutuskeskuksen toiminta laajeni edelleen 1990-luvun jälkipuoliskolla, kun sekä työvoimapoliittinen koulutus että lääninhallituksen hankkima jatkolinjakoulutus kasvoivat voimakkaasti: opiskelijatyöpäivien määrä enemmän kuin kaksinkertaistui vuosina 1995–1997 runsaasta 38 000 päivästä lähes 79 000:een. Julkinen valta pyrki tällä lisäpanostuksella vähentämään vuosikymmenen alun talouslaman aiheuttamaa pitkäaikaistyöttömyyttä. Keskuksen toimitilojen moninkertaistuminen ja toiminnan alueellinen laajeneminen oli tämän kasvun ulkoinen tunnusmerkki (ks. s. 224).⁴⁴⁶

Keskiasteen koulunuudistus ja oppimiskulttuurin muutos

”Pienet ikäluokat ja koulujen kova keskinäinen kilpailu vaatii meiltäkin paljon, jotta asemamme säilyisi ja valmistuisimme joskus todellisiksi erityisoppilaitoksiksi.”

– KIIPULASÄÄTIÖN TOIMITUSJOHTAJA ALLAN SUHONEN 1982⁴⁴⁷

Kiipulasäätiön ammattioppilaitosten opetussuunnitelmat ja -menetelmät muuttuivat 1980-luvulta lähtien merkittävästi keskiasteen koulunuudistuksen ja ammatillisen erityisopetuksen lainsäädännön kehityksen ansiosta.⁴⁴⁸

Koulunuudistuksen periaatteet muotoutuivat 1970-luvun alkuvuosina, jolloin ammatillisesta erityisopetuksesta oli alettu puhua omana käsitteenään. Uudistuksen käynnistäneessä ammatillisen koulutuksen kehittämislaisissa säädettiin vuonna 1978, että koko ikäluokalle kaikki peruskoulun erityisopetusryhmät mukaan lukien oli annettava ammatillinen peruskoulutus. Koulutuksellisen tasa-arvon nimissä vammaisilla tuli olla samat mahdollisuudet päästä edellytystensä mukaiseen koulutukseen kuin muillakin.⁴⁴⁹ Päämäärien saavuttamiseksi koulunuudistus nosti ammatillisen erityisopetuksen oppisisältöjen tavoitetasoa ja muutti sisältöjä yleisen jatko-opintokelpoisuuden saavuttamiseksi. Ammatillisten oppilaitosten

Keskittynyttä opiskelua kauppaoppilaitoksen uudessa kielistudiossa 1980-luvulla.

erityisopetuksen suunnittelua pyrittiin uudistuksen seurauksena yhtenäistämään, mihin vaikutti myös oppilaiden erityisen tuen tarpeen kasvu.⁴⁵⁰

Kiipulasäätiön ammattioppilaitosten tutkintorakenteiden uudistuminen merkitsi myös opiskeluaikojen pidentymistä. Kauppaopisto aloitti Kiipulassa toimintansa syksyllä 1981, kun keskiasteen koulunuudistus edellytti, että jokaisessa kauppakoulussa tuli olla myös opistoasteista koulutusta. Tätä ennakoiden kauppakoulun nimi muuttui vuonna 1980 kauppaoppilaitokseksi. Kauppaopiston perustamisesta oli Kiipulassa keskusteltu 1960-luvun lopulta lähtien, mutta varojen puute oli estänyt ajatuksen toteutumisen.⁴⁵¹

Kauppaoppilaitoksessa kaikki uudet oppilaat aloittivat syksyllä 1983 yksivuotisen kaupan ja hallinnon peruslinjan. Sen jälkeen valittavana oli joko kaksi vuotta kestävä, merkonomien tutkintoon johtanut vakuutuslinja tai merkantiksi valmistavat yksivuotiset myynti- ja toimistotekniikan linjat. Oppilaitoksessa aloitti vuonna 1985 toimintansa myös ylioppilasluokka, jol-

lainen oli jo pari vuotta aiemmin perustettu Järvenpään ja Merikosken invalidien kauppappilaitoksiin.⁴⁵² Kiipulan hallinnossa pitkään työskennellyt Anne Heikkinen on muistellut, että kauppappilaitoksen opisto-osaston koulupäivä kesti yleensä aamukahdeksasta kolmeen iltapäivällä lukuun ottamatta perjantaita, jolloin koulusta päästiin puolelta päivin. Opiskeluun ei liittynyt nykyisen kaltaisia työharjoittelujaksoja, vaan opiskelijoiden työpajaksot sijoittuivat kesäaikaan.⁴⁵³

Kiipulan kauppakoulussa vuodesta 1978 opettaneen Alpo Salmisen mukaan kauppappilaitoksen opettajat laativat 1980-luvulla valtakunnallisen opetussuunnitelman pohjalta itse oppituntien sisällön. Luokkakoon pienuuden vuoksi opetus oli keskustelevaa ja työvaltaista harjoitustöineen. Kun kauppappilaitokselle valmistui uusi koulurakennus kielistudioineen vuonna 1982, voitiin koulun opetusta viedä yhä käytännönläheisempään suuntaan. Opintoja pyrittiin jo 1980-luvulla alussa mahdollisuuksien mukaan yksilöllistämään, koska varsin monella oppilaalla oli oppimisrajoitteita.⁴⁵⁴

Puutarhaoppilaitos siirtyi keskiasteen koulunuudistuksen piiriin vuonna 1985, kun kolmivuotinen peruskoulupohjainen puutarhatalouden peruslinja alkoi vuoden kestäväällä yleisjaksolla. Sen jälkeen Kiipulassa saattoi suorittaa puutarhurin tutkinnon joko viljely- tai puistolinjalla.⁴⁵⁵ Kiipulan puutarhaoppilaitoksen lukuvuosi oli jaksotukseltaan erilainen kuin kahden muun oppilaitoksen, joiden opiskelijat joko valmistuivat toukokuussa tai lähtivät kesäloman ajaksi pois Kiipulasta. Puutarhaoppilaitoksen opiskelijoilla oli kauppappilaitoksen ja sähkökoulun opiskelijoista poiketen kesätyöjakso, joka päättyi elo-syyskuun vaihteessa. Puutarhaoppilaitosta käyville oli kaksi viikkoa kesälomaa vuorottelujärjestelmän mukaan siten, että Kiipulassa oli kesäisin aina osa oppilaista töissä.⁴⁵⁶

1980-luvun puolivälissä puutarhaoppilaitoksen uudet opiskelijat otettiin sisään helmi-maaliskuussa, ja heidän opetuksensa oli alkuun teoriapainotteista. Keväällä heille alettiin vähän kerrassaan antaa käytännön työtehtäviä. Teoriaopetus päättyi toukokuun alussa, kun kesätyöjakso käynnistyi. Kesäiset työharjoittelupäivät aloitettiin aamukahdeksalta työnjaolla, jonka jälkeen opiskelijat lähtivät kasvihuoneisiin tai avomaan viljelyksille sadonkorjuu- ja hoitotöihin. Satoa myytiin omassa puutarhamyymälässä ja sitä toimitettiin myös lähialueen tukkumyymälöihin. Piha-alueitakin rakennettiin ja hoidettiin: kesätöihin kuului muun muassa nurmikον leikkaaminen. Jotkut opiskelijat auttoivat myymälänhoitaja Valma Lampista kukkasidontatöiden teossa.⁴⁵⁷

Vuonna 1986 koulunuudistus saapui viimeisenä sähköalan ammattikouluun (vuodesta 1987 Kiiipulan ammattioppilaitos). Ensimmäinen opiskeluvuosi sisälsi yhteisen sähkötekniikan yleisjakson, jonka päätyttyä oppilaat valitsivat kaksivuotisen erikoistumiskoulutuksen joko perinteisillä radio- ja televisioasentaja- ja puhelinasentajalinjoilla tai uudella tietotekniikan linjalla.⁴⁵⁸ Jälkimmäiseltä linjalta valmistuneista tuli tietotekniikan mekaniikkoja perinteisen asentajanimityksen sijaan.⁴⁵⁹

Sähköalan ammattikoulussa opiskeltiin ensimmäisenä vuonna sähköopin perusteiden ohella englantia, äidinkieltä ja matematiikkaa. Käytännön harjoitustöiden määrä lisääntyi toisena opiskeluvuonna. Puhelinasentajalinjalla opeteltiin huoltamaan harjoitusvaihteita, joiden joukossa oli 1980-luvun puolivälissä jo yksi digitaalinen puhelinvaihte. Uutta aikaa edusti myös opetuksessa hyödynnetty Commodore 64 -mikrotietokone. Kolmantena vuonna oli vuorossa työharjoittelu, johon kouluviikosta käytettiin neljä arkipäivää. Puhelinasentajaopiskelijoiden keskuudessa Hämeen Puhelin Oy oli yleinen harjoittelupaikka. Kouluvuosien aikana tulevat puhelinasentajat tekivät myös opintomatkoja käymällä muun muassa elektroniikka-alan messuilla Helsingissä.⁴⁶⁰

Huomattava osa Kiiipulan ammattikouluissa ja muissa erityisoppilaitoksissa 1980-luvun puolivälissä opiskelevista ei ollut invalidihuoltolain edellyttämiä vammaisia.⁴⁶¹ Kun ammatillisen erityisopetuksen uusi lainsäädäntö astui voimaan vuonna 1987, alkoi kehitys, jonka seurauksena ammatillisista erityisoppilaitoksista tuli ajan mittaan vaikeavammaisten opiskelupaikkoja. Kiiipulan ammattioppilaitosten kaltaiset erityisoppilaitokset oli tästä lähtien tarkoitettu opiskelijoille, joilla vamman, sairauden tai muun niihin rinnastettavan syyn vuoksi oli pitkäaikaisia vaikeuksia selviytyä opinnoista ilman erityistoimia.⁴⁶² Suomalaisten ammatillisten erityisoppilaitosten oli pakko ruveta suuntaamaan toimintaansa uudelleen, ja näin Kiiipulaankin alkoi tulla opetuksessa yhä suurempaa tukea tarvitsevia opiskelijoita.⁴⁶³

Uudessa laissa erityisoppilaitokset veloitettiin avustamaan yleisiä oppilaitoksia, sillä kaikkien ammattioppilaitosten oli huolehdittava vammaisten ammatillisesta koulutuksesta. Opetusta oli mukautettava erityisopetuksessa siten, että opiskelija mahdollisimman suuressa määrin saavuttaisi saman pätevyyden kuin muussa ammatillisessa koulutuksessa. Samalla ammatilliset erityisoppilaitokset siirtyivät invalidihuoltolain alaisuudesta ammatillisia oppilaitoksia koskevan lainsäädännön piiriin.⁴⁶⁴ Osana uudistuk-

Kulutuselektroniikan opiskelijat korjasivat asiakkaiden sähkölaitteita, kuten televisioita ja videonauhureita.

sia otettiin myös käyttöön opiskelija-sana, jolla eroteltiin ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat perusopetuksen oppilaista.⁴⁶⁵

Vaikeavammaisten määrän lisääntyminen Kiipulan ammattioppilaitoksissa edellytti monia järjestelyjä ja henkilökunnan lisäämistä. Opettajien jatko- ja täydennyskoulutusta piti tehostaa, samoin heidän mahdollisuuksiaan tutustua työelämään. Opiskelijoita piti ryhtyä tukemaan heidän siirtyessään työelämään, ja heidän jälkiseurantaansa tuli parantaa.⁴⁶⁶

Ammatillisen opetuksen opetusmenetelmät ja koko oppimiskulttuuri olivat alan lainsäädännön tavoin nopeasti muuttumassa, mille keskias-teen koulunuudistus oli antanut alkutahdit. Uudelle ammatilliselle koulutukselle olivat ominaisia joustavat koulutusrakenteet ja valinnaisuuden lisääntyminen. Opiskelijaa alettiin kohdella yksilönä, jolle laadittiin oma opetus- ja opiskelusuunnitelma: hänestä tuli asiakas, joka valitsi tarjon- nasta itselleen sopivat vaihtoehdot.⁴⁶⁷

Opintojen yksilöllistäminen avasi uusia ovia myös erityisopetukselle. Henkilökohtaisten opetus- ja opiskelusuunnitelmien teko mahdollis- tui, kun elokuussa 1989 annettiin asetus ammatillisista erityisoppilaitok- sista.⁴⁶⁸ Samalla pienryhmäohjauksesta, itseohjautuvasta opiskelusta ja opinnot aloittavasta perehdyttämisjaksosta tuli osa oppilaitosten arkea.⁴⁶⁹ Erityisoppilaitoksissa voitiin jatkossa antaa myös ”valmentavaa ja kuntout- tavaa opetusta ja ohjausta”, millä varauduttiin opiskelija-aineksen muut- tumiseen. Oppilaitokset ryhtyivät 1990-luvun puolivälissä laatimaan itse

Puutarhakoulun opiskelijoita siistimässä Kiipulan pihapiiriä 1990-luvulla.

opetussuunnitelmansa, joita tehtäessä piti kuunnella myös opiskelijoita. Uudistukset alkoivat pian vaikuttaa Kiipulasäätiön oppilaitosten opetusmenetelmiin ja opiskelun arkeen.⁴⁷⁰ Asetuksen myötä erityisoppilaitosten opettajakunnan pätevyysvaatimukseksi tuli aikaisempien vaatimusten lisäksi ammatillisen erityisopettajan tutkinto, joka kaikkien opettajien piti suorittaa.⁴⁷¹

Kiipulan erityisoppilaitosten perusopetuksen uudet opetussuunnitelmat astuivat voimaan vuonna 1995. Ammattioppilaitoksen uusi päättötutkinto oli tietotekniikan asentajan 120 opintoviikon tutkinto, joka korvasi aiemman sähkötekniikan peruslinjan. Oppilaitoksen kaksivuotisena erikoistumislinjana alkoi tietotekniikan mekaanikon opintolinja, jonka suuntaumismuutokset olivat kulutuselektronikan laitteet sekä tietoliikennejärjestelmät ja -laitteet.⁴⁷²

Ensimmäisenä ja toisena opiskeluvuonna oppiaineina olivat sähkötekniikan perusteiden, sähköturvallisuuden ja teknisen piirtämisen kaltaisten ammattiaineiden ohella myös englanti, ruotsi ja matematiikka. Kolmantena vuonna kulutuselektronikan opiskelijat korjasivat yhä vanhan tavan mukaisesti paljon asiakkaiden sähkölaitteita, kuten televisioita ja videonauhureita. Tietoliikennepuolen opiskelijat asensivat puolestaan atk-verkkoja Kiipulan ulkopuolisille asiakkaille. Viimeisenä vuonna tehty päättötyö oli suuri ponnistus. Useimmat opiskelijat suorittivat sen kirjallisesti, mutta sen saattoi tehdä myös työnäytteenä, esimerkiksi rakentamalla jonkin laitteen.⁴⁷³

1990-luvun jälkipuoliskolla ammattioppilaitoksessa siirryttiin kokonaisoppimiseen, jossa pyrittiin myöhemmän ilmiöoppimisen tavoin yhdistämään teoria ja käytäntö.⁴⁷⁴ Uutta opetusmenetelmää sovellettiin heti ensimmäisenä opiskeluvuonna, jolloin kaikki opiskelijat tutustuivat sähkötekniikan perusteisiin tekemällä säädettävän teholähteen.⁴⁷⁵

Puutarhaoppilaitoksessa alkoi syksyllä 1995 vanhan linjamuotoisen opetuksen syrjäyttävä, 80 opintoviikon ja 20 harjoitteluviikon mittainen puutarhureiden koulutus. Kauppaoppilaitoksen uuden opetussuunnitelman ytimenä oli kaupan ja hallinnon perustutkinto. Sen suuntautumisvaihtoehtoja olivat asiakaspalvelu ja markkinointi, taloushallinto sekä toimistopalvelut ja tietohallinto. Opiskelija saattoi tämän kaksivuotisen merkanttikoulutuksen suorittuaan siirtyä opistoasteiseen rahoituslinjan merkonomikoulutukseen. Valtakunnallinen koulutuksen rakennemuutos mahdollisti Kiipulan ammatillisten oppilaitosten opiskelijoiden jatko-opinnot ammattikorkeakouluissa ja opistotasolta myös korkeakouluissa.⁴⁷⁶

Muutosten virta oli joillekin Kiipulan ammattioppilaitosten vanhemman polven opettajille vaikea pala nieltäväksi. Sähkökoulun eli virallisemmin ammattioppilaitoksen arki meni vähäksi aikaa sekaisin, kuten ammattiopiston kehittämispäällikkö Rauno Konttila on muistellut:

”Sähkökoulun rehtori ei innostunut uudistuksista lainkaan. Hän ei tehnyt mitään oppilaitoksen oman opetussuunnitelman eteen, eikä myöskään ottanut opiskelijoita mukaan työhön. Niinpä ensimmäinen sähkökoulun ’oma’ opetussuunnitelma saatiin Riihimäen ammattioppilaitoksesta vaihtamalla siihen koulun nimi. Opiskelijat kapinoivat ja menivät lopulta lakkoon, ja sähkökoulun rehtori siirrettiin toisiin tehtäviin säätöön kiinteistö- ja taloushallintoon.”⁴⁷⁷

Vuoden 1996 opiskelijalakon myötä Kiipulasäätiö sai kielteistä julkisuutta, mutta kriisissä iti myös uuden alku. Tapahtumat vauhdittivat säätiön ammatillisen erityisopetuksen uudistamista opiskelijalähtöisemmäk-

si ja samalla myös entistä haasteellisempaa opiskelija-ainesta palvelevaksi. Säätiön ammattioppilaitoksille ryhdyttiin myös luomaan yhtenäisiä käytäntöjä.⁴⁷⁸

Opiskelijalle oma polku

”Ennen opiskelija tuli Kiipulan erityisoppilaitokseen sisään, opiskeli ensimmäisenä vuonna tiettyjen opettajien alaisuudessa tiettyjä asioita ja toisena vuonna muita asioita toisten opettajien kanssa, ja luokanvalvojakin vaihtui joka vuosi. Vuonna 2003 tiimiorganisaatioon siirtyneessä uudessa opistossa otettiin tavoitteeksi, että sama opettajien, avustajien ja muiden työntekijöiden ryhmä ohjaa opiskelijan koko hänen opintopolkunsa läpi.”

– KIIPULAN AMMATTIOPISTON KEHITTÄMISPÄÄLLIKKÖ RAUNO KONTTILA⁴⁷⁹

Kun Kiipulasäätiön ammatilliset oppilaitokset yhdistettiin vuonna 2000 yhdeksi ammattiopistoksi, tulivat uuden opiston koulutusaloiksi entisten kolmen oppilaitoksen mukaiset tekniikan ja liikenteen ala, kaupan ja hallinnon ala sekä luonnonvara-ala. Ammattiopiston opetusta uudistettiin kokonaisoppimisen avulla, jossa yhteiset opinnot oli integroitu ammatillisiin sisältöihin. Perinteinen oppiainekeskeinen opetus muuttui kurssi- ja projektipohjaiseksi, ja opiskelijoiden arviointi perustui projektien oppimispäiväkirjoihin, viikkoraportteihin ja portfolioihin. Tavoitteena oli itseohjautuva ja itsenäinen opiskelija, joka kykeni omaehtoiseen tiedonhankintaan. Kokonaisoppiminen ei ollut aivan uusi opetusmenetelmä opistossa, sillä sitä oli hyödynnetty ammattioppilaitoksessa eli entisessä sähkökoulussa jo muutaman vuoden ajan (ks. s. 153).⁴⁸⁰

Uudistukset olivat osa prosessia, jonka myötä suomalainen ammatillinen erityisopetus oli vuosituuhannen vaihteessa nopeasti luomassa nahkaansa uudelleen. Opetusta oli ryhdytty systemaattisemmin kehittämään 1990-luvun lopulta lähtien, jolloin myös viranomaisvalvontaa höllennettiin. Erityisopetuksen käytännön linjausten teko oli vastedes koulutuksen järjestäjän ja oppilaitosten tehtävä.⁴⁸¹ Kiipulasäätiön yhtenäisen ammattiopiston luomista sekä opetusmenetelmien uudistamista vauhditti osaltaan myös ammattioppilaitoksen vuoden 1996 opiskelijalakko.⁴⁸²

Ammatillisen erityisopetuksen uudistaminen oli välttämätöntä, sillä erityisopetuksen oppilasmäärät olivat kasvaneet. 1990-luvun alkupuolen

Kiipulan opiskelijoita ja kielten opettaja Kirsti Makkonen (keskellä) kuvattuna englannin tunnilla.

talouselämyksen seurauksena syntynyt pitkäaikaistyöttömyys ja henkinen pahoinvointi olivat kasvattamassa ”toiseuden sukupolvia”, joille yhteiskunnallinen eteneminen koulutuksen avulla ei ollut merkityksellistä ja joilla oli monenlaisia oppimisvaikeuksia. Myös tiedon lisääntyminen vei erityisopetusta eteenpäin: kun erityisopetukseen kiinnitettiin enemmän huomiota, muuttui sen ”diagnoosiikka” hienojakoisemmaksi, jolloin yhä uusille erityisryhmille voitiin luoda koulutuspalveluja. Kehittämistarpeita riitti, sillä uudet psykomedikaaliset diagnoosit, kuten ADHD, autismi ja dysfasia, yleistyivät nopeasti.⁴⁸³

Erityisopetusta haluttiin yhä enemmän järjestää tavallisissa kouluissa. Vuoden 1998 perusopetuslaki mahdollisti kokoaikaisen erityisopetuksen antamisen myös yleisopetuksen yhteydessä, minkä jälkeen sekä erityisopetuksen kokonaisoppilasmäärä että yleisopetusta antavien koulujen yhteyteen integroitujen oppilaiden määrä alkoi kasvaa.⁴⁸⁴ Erityisoppilaitoksia alettiin myös kiihtyvällä vauhdilla yhdistää tavallisiin kouluihin.⁴⁸⁵

Koutsi-projektin ohjausryhmä ja yhteistyökumppanit koolle. Vasemmalla ylärivissä Kiipulasäätien projektijohtaja Petteri Ora, hänen alapuolellaan Salpauksen opettaja Pirjo Malin ja Lahden ammattikorkeakoulun koulutuspäällikkö Leena Haapola. Takana projektin arvioija Timo Spangar, hänen vieressään takana toinen arvioija Robert Arnkil. Etualalla Riihimäen työvoimatoimiston apulaistoimistonjohtaja Timo Toivettula ja aikuiskoulutuskeskuksen apulaisrehtori Risto Kostiainen. Takana projektiassistentti Pirjo Alijärvi, Kelan suunnittelija Sirkka Rajaniemi; edessä Markku Aunola ja Juhani Törmä, takarivissä kuntoutuksen johtaja ja ylilääkäri Seppo Miilunpalo. Oikealla edessä Siltavalmennusyhdistyksen toiminnanjohtaja Sampo Järvelä sekä Vakuutus kuntoutus VKK ry:n toimitusjohtaja Jukka Kivekäs. Arto Vehkomäki.

Kehitys oli uhka ammatillisille erityisoppilaitoksille, joita kritisoitiin yhä voimakkaammin siitä, että niissä – kuten Kiipulan oppilaitoksissa – opiskeli kokonaan vammattomia ja vain vähän tukea tarvitsevia (ks. s. 71).⁴⁸⁶ Ammatillista erityisopetusta arvosteltiin myös tarjonnan kapea-alaisuudesta: 70 prosenttia erityisopiskelijoista opiskeli vuonna 2001 tekniikan ja liikenteen alalla sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla.⁴⁸⁷

Muutostarpeiden vuoksi opetusministeriö asetti syyskuussa 2000 ammatillisen erityisopetuksen strategiatyöryhmän, jossa Kiipulasäätiötä edusti tuore ammattiopiston rehtori Markku Aunola.⁴⁸⁸ Ammatillisen erityisopetuksen opiskelijamäärien nopea kasvu 1990-luvulla oli keskeisin syy työryhmän asettamiseen, sillä kaikilla oppilaitoksilla ei ollut riittävästi voimavaroja ja ammattitaitoa vastata lisääntyneeseen kysyntään. Koska erityisopetukseen siirrettyjen määrä oli yleisopetuksessa kasvanut, tuli myös toisen asteen koulutuksessa ennakoida tuleva opiskelijatilanne.⁴⁸⁹

Työryhmän vuonna 2002 valmistuneen mietinnön mukaan ammatillisen erityisopetuksen järjestämisen ensisijainen vaihtoehto oli integraatio eli koulutus ammatillisissa oppilaitoksissa. Ammatillisille erityisoppilaitoksille oli varattu rooli vaikeimmin vammaisten kouluttajina, minkä ohella niiden tuli tukea alueensa ammatillisen erityisopetuksen järjestämistä. Syrjäytymisen ehkäisemiseksi kaikille nuorille haluttiin tarjota perusopetuksen jälkeen mahdollisuus ammatilliseen kehittymiseen ja toisen asteen koulutukseen.⁴⁹⁰

Ammatillisen erityisopetuksen rahoitusta muutettiin vuonna 2004 työryhmän esitysten hengessä. Rahoituksen perusteena olevia yksikköhintoja porrastettiin kolmitasoisiksi siten, että hinnassa otettiin paremmin huomioon erityisopiskelijoiden erilaiset palvelutarpeet.⁴⁹¹ Uusi rahoitusmalli ohjasi ja jopa pakotti erityisoppilaitoksia ottamaan vaikeammin vammaisia opiskelijoita.⁴⁹²

Nämä muutokset mullistivat perin pohjin Kiipulan ammattiopiston opetusta ja sen opiskelijakuntaa: jo vuonna 2003 yli 90 prosenttia opiskelijoista tarvitsi erityistä tukea opintoihinsa. Tarpeeseen vastattiin käynnistämällä opistossa vuosituhannen vaihteessa opintoihin valmentavat ja kuntouttavat koulutukset (ks. s. 72). Valmennus tuotti tulosta, sillä vuonna 2003 noin 90 prosenttia siihen osallistuneista jatkoi opintojaan ammattiopiston perustutkintokoulutuksissa.⁴⁹³

Opiskelija-aineksen nopea muuttuminen oli haaste ammattiopiston henkilökunnalle. Opetuksen kehittämiseksi ammattiopiston hallinto muutet-

tiin vuonna 2003 rehtori Aunolan yhteisöllisyyttä painottaneen työotteen mukaisesti tiimiorganisaatiopohjaiseksi, ja tiimit huolehtivat oppimisprosessista opiskelijan polun eri vaiheissa.⁴⁹⁴ Perustutkintojen opetussuunnitelmat uudistettiin syksyllä 2005 siten, että verkkopohjainen henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) oli siitä lähtien käytössä kaikilla aloittavilla opiskelijoilla sekä edellisenä lukuvuonna aloittaneilla.⁴⁹⁵

Ammattiopiston koulutusta oli myös jo 1990-luvulla ryhdytty suuntaamaan paremmin työelämän tarpeita vastaavaksi, ja työpaikkaohjaajia kouluttamalla pyrittiin seuraavalla vuosikymmenellä kohentamaan vaikeavammaisten opiskelijoiden työssäoppimista. Osana tätä kehitystä Kiipulasäätiön peruskoulupohjaisiin tutkintokoulutuksiin lisättiin 2000-luvun alkuvuosina näytöt. Erityisen tuen tarpeessa olevien opiskelijoiden työssäoppimista ja näyttötutkintoja kehitettiin Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittamissa Topperi- ja Näyttäri-projekteissa Perttulan erityisammattikoulun kanssa.⁴⁹⁶

Ammattiopiston opetuksen työelämälähtöisyyttä lisäsi edelleen vuosina 2004–2007 toteutettu, Perttulan erityisammattikoulun opetukselta ammentanut Koutsi-projekti (ks. s. 72), joka muutti koko opiston toimintatapaa. Hankkeen tarkoitus oli auttaa osatyökykyisiä löytämään oikea paikkansa työelämässä. Sen yhteydessä luotiin erityisopiskelijoille työtehtäviin perustuva koulutusosio, työammattikoulutus. Työnantajan kanssa toteutettu työvaltainen koulutus ei tähännyt tutkinnon suorittamiseen, vaan tärkeämpää oli työllistyä, kuten Markku Aunola on todennut:

”Työammattikoulutus erosi tavallisesta ammatillisesta erityisopetuksesta siinä, että ennen tehtiin tutkinto, annettiin paperi käteen ja työvoimahallinto hoiti loput. Nyt siirryttiin toimintamalliin, jossa koulutettiin täsmällisesti tiettyyn tehtävään ja saatettiin opiskelija työhön ja työelämään.”⁴⁹⁷

Työammattikoulutusta testattiin ammattiopiston liiketalouden, puutarhan, kiinteistöhuollon ja logistiikan aloilla, minkä ohessa liiketalouden työammattikoulutusta toteutettiin myös työvoimapoliittisena koulutuksena Riihimäen työvoimatoimiston kanssa. Opiskelijoiden tukena oli työhönvalmentajia, jotka kulkivat heidän rinnallaan sekä työpaikalla että muussa arjessa.⁴⁹⁸

Koutsi-projekti toi työhönvalmennuksen voimalla mukaan Kiipulasäätiön ammattiopiston toimintaan. Ammatillinen erityisopetus laajeni sisällöllisesti, kun ryhdyttiin etsimään erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita

ja koulutuksen jälkeen pidettiin huolta siitä, että he saivat työpaikan. Näin opiskelijan yksilöllisestä polusta tuli opiston opetuksen keskeinen käsite. Koutsin merkitystä koko suomalaiselle ammatilliselle erityisopetukselle kuvaa se, että työhönvalmentajia alettiin projektin jälkeen kouluttaa myös valtakunnallisesti.⁴⁹⁹

Laajeneva opiskelijahuolto

”Mielenterveysongelmaisten ja yleensä entistä vaikeavammaisempien opiskelijoiden määrän lisääntyminen tulee aiheuttamaan lisävaatimuksia oppilashuollon toiminnalle.”

– KIIPULASÄÄTIÖN TOIMINTASUUNNITELMA 1992⁵⁰⁰

Kun Kiipulasäätiön ammatillisiin oppilaitoksiin tuli 1980-luvun loppuvuosista lähtien yhä haasteellisempia opiskelijoita, piti opiskelijahuoltoja kehittää elämänhallintaa lisääväksi. Yksilö- ja ryhmäterapien avulla opiskelijaa autettiin kohentamaan opiskelumotivaatiotaan sekä saavuttamaan sosiaalisia valmiuksia, millä tuettiin hänen psyykkistä jaksamistaan.⁵⁰¹ Palvelujen laajentaminen vaati lisää henkilökuntaa, kuten koulunkäyntiavustajia, viittomakielen tulkkeja sekä yövalvojia.⁵⁰² 1990-luvulla koulupsykologi työskenteli Kiipulassa jo kokopäiväisesti tarjoten opiskelijoille psyko- ja kriisiterapiaa.⁵⁰³

Puhe- ja lukihäiriöiden kaltaisista hahmotushäiriöistä tai keskittymisongelmista kärsiville opiskelijoille tarkoitettu oppimisvalmennus alkoi Kiipulassa syksyllä 1994. Opiskelijoille laadittiin valmennuksen yhteydessä myös opiskelu- ja opetussuunnitelmia sekä annettiin ammatinvalinnanohjausta.⁵⁰⁴

Opiskelijahuoltoja kehitettiin myös hankkeiden avulla. Vuonna 1992 Kiipulan ammattioppilaitoksessa aloitettiin psykososiaalisen kuntoutumisen kokeilu, jonka tavoitteena oli opiskelijan elämänhallinnan ja itsenäisen toimintakyvyn parantaminen.⁵⁰⁵ Kelan rahoittamaan projektiin liittyi tuetun asumisen kokeilu asuntola Tähtälässä. Terapeuttisen yhteisön periaatteiden mukaisesti asukkaat päättivät yhteisökokouksissa asuntolan pelisäännöistä ja toiminnasta.⁵⁰⁶ Keväällä 1995 päättyneen kokeilun tulosten avulla parannettiin Kiipulan opiskelija-asuntoloiden yhteisöllistä vapaa-ajan toimintaa sekä laadittiin oppilaitosten valinnaiseksi oppiaineeksi Opiskelu- ja toimintavalmiudet -kurssi.⁵⁰⁷

Ohjattu vapaa-ajan toiminta tuki muun opiskelijahuollon tavoitteita. Lakkautetun päiväkodin tiloissa, ”toimintatuvassa”, harjoiteltiin 1990-luvulla asuntola- ja vapaa-aikaohjaajien avulla opiskeluun ja omatoimisuuteen liittyviä elämisen taitoja. Tarjolla oli liikuntaharrastuksia sekä kerhoja, joissa opeteltiin leipomista, ruoanvalmistusta ja vaatehuoltoa. Tuvalla järjestettiin kerran viikossa myös keskustelupiiri.⁵⁰⁸ Osana opiskelijahuollon kehittämistä Kiipulassa aloitti vuonna 1995 työnsä kuvataideterapeutti, joka veti kuvailmaisukursseja ja -ryhmää sekä palveli myös yksittäisiä opiskelijoita.⁵⁰⁹

Suomen liittyminen EU:n jäseneksi vuonna 1995 avasi uusia mahdollisuuksia opiskelijoiden tukipalvelujen kehittämiseksi. Euroopan sosiaalirahaston ESR:n rahoittama Rästi-Tupa-hanke oli osa laajempaa, vuosina 2000–2003 toteutettua ammatillisen koulutuksen keskeyttämisen vähentämiseen pyrkintä projektia, johon osallistui Kiipulan ammattiopiston ohella 28 muuta suomalaista ammatillista oppilaitosta.⁵¹⁰

Rästi-Tupa oli tarkoitettu opiskelijoille, joiden opinnot olivat vaarassa keskeytyä oppimisvaikeuksien ja/tai opiskelijan sosiaalisen tilanteen vuoksi. Ongelmien taustalla saattoi olla synnynnäisiä sairauksia, vammoja, kielellisiä ja tarkkaavaisuuden häiriöitä tai lukemisen, kirjoittamisen tai matematiikan oppimisen vaikeuksia. Monella Rästi-Tupaan turvautuneella opiskelijalla oli myös mielenterveysongelmia tai sekaisin mennyt vuorokausirythmi. Rästi-Tupa tarjosi mahdollisuuden yksilölliseen lisäopetukseen etupäässä tekemällä oppien.⁵¹¹

Rästi-Tupa oli erään Kiipulan asuntolarakennuksen yläkerrassa sijainnut luokkatila, joka sisustettiin viherkasveilla miellyttäväksi opiskelupaikaksi. Huomiota kiinnitettiin myös tilan valaistukseen, kalustukseen ja tekstiileihin. Lopputulos oli *Erityiskasvatus*-lehden mukaan onnistunut:

”Opiskelijat nimesivät projektin Rästi-Tuvaksi (Rästäriksi). Humoristisella ja lämminhenkisellä tavalla nimi oli oikein kuvaava. Rästi-Tupa oli avoin, myönteinen, opiskelumotivaatiota edistävä paikka, mihin oli helppo tulla.”⁵¹²

Kolmen vuoden aikana Rästi-Tuvalla opiskeli yhteensä 173 opiskelijaa, jotka olivat iältään 16–55-vuotiaita. Epäonnistumisten määrä pyrittiin pitämään pienenä keskittymällä niihin opintoihin, joihin opiskelijan voimavarat antoivat myöten. Näin Rästi-Tuvalla suoritettiin kaikkiaan 34 tutkintoa sekä merkittävä määrä yksittäisiä opintosuorituksia ja rästitöitä.⁵¹³ Rästi-Tuvan jatkohankkeessa, vuonna 2003 alkaneessa Sieppari-projektissa pyrittiin vaikuttamaan koko työyhteisöön siten, että keskeyttämisen ehkäisy olisi vast-

Ylhäällä: Kiipulasäätiön puutarhaoppilaitosta pitkään johtanut Paula Vajanto. Oikealla opettaja Kimmo Tikkanen. Arto Vehkomäki.

Alhaalla: Kiipulasäätiön kauppaoppilaitoksen pitkäaikainen rehtori Alpo Salminen. Oikealla yhteyspäällikkö Salla Sipilä. Arto Vehkomäki.

edes kaikkien vastuulla. Sieppari-hankkeen avulla Rästi-Tuvassa kehitettyä toimintamallia kyettiin viemään ammatillisen erityisopetuksen kenttään.⁵¹⁴

Opiskelijoiden tarpeisiin 1990- ja 2000-luvuilla luodut avustaja-, terapia-, tulkki- ja vapaa-ajan palvelut säilyivät seuraavinakin vuosikymmeninä opiskelijahuollon kulmakivinä. Opiskelijoiden tukipalvelut yhdistettiin vuonna 2009 palveluammattilaisten kokonaisuudeksi, johon kuuluivat opiskelijahuollon erityistyöntekijät, asumisen ja vapaa-ajan ohjaajat, opinto- ja koulutussihteerit sekä koulunkäyntiavustajat. Ratkaisun taustalla vaikutti Perttulan erityisammattikoulun liittäminen Kiipulan ammattiopistoon, mikä toi opistoon paljon kehitysvammaisia vaativan erityisen tuen opiskelijoita mutta myös lisää asiantuntemusta tukipalveluja hoitamaan.⁵¹⁵ Aiempaa haastavammat opiskelijat edellyttivät myös Kiipulan asumispalvelujen kehittämistä, sillä yhä useammalla heistä oli ympärivuorokautisen tuen tarvetta (ks. s. 211).

Palveluja kehitettiin myös alueellisen yhteistyön avulla. Vuonna 2012 valmistui Hämeenlinnan seutukunnan yhteinen Opiskelijantuki.fi-portaali, joka oli tarkoitettu alueen peruskoulunsa päättävien, erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden käyttöön.⁵¹⁶

Kiipulan opiskelijat osallistuivat 2010-luvun kuluessa yhä enemmän tukipalvelujensa suunnitteluun. Ammattiopiston opiskelijakunta järjesti rehtorin kyselytunteja sekä edusti opiskelijoita opiston johtokunnassa ja yhteisöllisessä opiskeluhuoltoryhmässä. Vertaissovittelun ja rakentavan puuttumisen toimintamallit kehittyivät osaksi koulutuksen arkea, ja opiskelijat olivat mukana toteuttamassa tapahtumia ja teemapäiviä muun muassa liikenneturvallisuudesta, kansainvälisyydestä sekä liikunnasta ja hyvinvoinnista.⁵¹⁷ Opiskelun tukipalvelut ulotettiin Kiipulasäätiön toiminnan alueellisesti laajentuessa kaikille uusille toimipaikoille.⁵¹⁸

Oman haasteensa tuotti maaliskuussa 2020 puhjennut koronapandemia. Koronarajoitusten aikana opiskelijoiden henkistä jaksamista pyrittiin tukemaan, ja heille järjestettiin mahdollisuuksien mukaan lähiopetusta.⁵¹⁹

Kiipula ammattitaitokilpailuissa

Kiipulan ammattiopisto on vuodesta 2008 lähtien osallistunut Taitaja-kilpailuun, joka on osa vuosittaista Taitaja-tapahtumaa. Se on Suomen suurin ammatillisen koulutuksen toisen asteen tapaaminen, jossa opiskelijat myös kilpailevat ammattitaidollaan. Erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille on 4–5 vuosittain vaihtuvaa TaitajaPLUS-lajia, joissa kilpailijan

erityistarpeet otetaan huomioon. Vuonna 2024 TaitajaPLUS-lajeja olivat ravintola- ja catering-palvelut, kiinteistönhoito, liiketoiminta, puhdistuspalvelu ja logistiikka. Kaiken kaikkiaan Taitaja-kilpailuissa on noin 400–500 osallistujaa, ja paikan päälle tulee kymmeniä tuhansia kilpailijoiden omaisia ja muita katsojia.

Kiipulan joukkue TaitajaPLUS-kisoissa vuonna 2023. Joukkoa johtaa ohjaaja Keijo Saarto.

Taitaja-kilpailussa kisataan lähes 50:ssä eri ammattialoja edustavassa lajissa.

Taitaja-tapahtuma on vuodesta 1988 kiertänyt vuosittain eri puolilla Suomea. Tilaisuudessa on mahdollisuus tutustua kymmeneen ammatteihin sekä osallistua ajankohtaisiin seminaareihin ja lukiisiin oheistapahtumiin. Erityisen tuen opiskelijat pääsevät TaitajaPLUS-lajeissa näyttämään yrityksille ja toisilleen omaa ammattitaitoaan, mikä kohottaa myös itsetuntoa. Kiipulasta kisaan osallistuvien opiskelijoiden tukena on aina ryhmä kiipulalaisia kannustamassa kilpailijoita, sillä kilpailu on osa ammattiopiston koulutusta. Vuoden 2024 TaitajaPLUS-kisoissa Kiipulan opiskelijat voittivat hopeaa kiinteistönhoidossa ja pronssia liiketoiminnassa.

Taitaja-kilpailuja järjestää Skills Finland -yhdistys, joka edistää suomalaisen ammattikoulutuksen ja -osaamisen

arvostusta niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin. Kilpailua oli ideoimassa Skills Finlandin hallitukseen kuulunut Kiipulan ammattiopiston rehtori Markku Aunola.

Erytistukea tarvitseville opiskelijoille tarkoitetuista kansainvälisistä ammatitaitokilpailuista tärkein on Abilympics, joka on järjestetty neljän vuoden välein vuodesta 1981 lähtien. Suomi on osallistunut Abilympicsiin vuodesta 2007. Kisa järjestettiin viimeksi maaliskuussa 2023, jolloin siihen osallistui Kiipulasta yksi ja suomalaisista ammatillisista erityisoppilaitoksista yhteensä 13 kilpailijaa. Vuonna 2027 Abilympicsin isäntäkaupunkina toimii Helsinki.

Artikkelin lähteet, ks. s. 315.

Kumppanien kanssa eteenpäin

”Menimme aidoille työpaikoille ja tuimme siellä kursсилаisten kuntoutumista. Se ei ollut mitään ”koppikuntoutusta”.

– KIIPULAN KEHITYSJOHTAJA PETTERI ORA OTE-PROJEKTISTA⁵²⁰

Kiipulasäätiö alkoi 1990-luvun puolivälissä kehittää ammatillista erityisopetustaan ja ammatillista kuntoutustaan ulkomaisten toimijoiden kanssa, kun Suomen liittyminen EU:n jäseneksi avasi siihen mahdollisuuksia. Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittamista Kiipulasäätiön kansainvälisistä hankkeista ensimmäinen oli vuosina 1996–1998 toteutettu Employment Horizon Into Work -projekti, jota rahoittivat myös Kansaneläkelaitos ja työministeriö. Säätiön ohella hankkeen suomalaisia toteuttajia olivat Merikosken kuntoutus- ja tutkimuskeskus Oulussa sekä Hengityслиiton Liperissä toiminut kuntoutuskeskus Kaprakka.⁵²¹

Into Work -projektin keskeinen tavoite oli luoda uusia työelämään integroitumista edistäviä lähestymistapoja ja malleja. Kiipulasäätiön osahankkeessa keskityttiin kehittämään työnantajien kanssa työpaikalla tapahtuvaa ammatillista valmentautumista, jonka tarkoituksena oli alentaa kuntoutujan työllistymiskynnystä.⁵²² Hanke oli monessa mielessä edelläkävijä ja malli Kiipulasäätiön myöhemmälle kansainväliselle toiminnalle. Se antoi virikkeitä uusille projekteille, ja siinä mukana olleista kumppaneista Maastrichtin yliopiston kanssa tehtiin myöhemminkin yhteistyötä. Into Work -projekti auttoi myös Kiipulan omia yksiköitä suuntaamaan toimintaansa yhä lähemmäs työelämää sekä verkostoitumaan yhteistyötahojen ja yritysmaailman kanssa.⁵²³

Into Work -projektia Kiipulasäätiössä vetäneen Juha Pääskylän mukaan hankkeessa toimittiin tietoisesti eri tavoin kuin ammatillisessa kuntoutuksessa yleensä:

”Emme halunneet toimia vanhan mallin mukaan kuntouttamalla osallistujia alkuun ja työllistämällä heidät vasta sen jälkeen. Hankimme ensin osallistujille työpaikat, joissa tavoittelimme työnantajan ja työyhteisön kanssa toivottua tulosta.”⁵²⁴

Pääskylän johdolla hankkeessa otettiin myös etäisyyttä tapaan, jolla kuntoutuksen maailmassa oli suhtauduttu kuntoutujiin. Osallistujista ei puhuttu osatyökykyisinä tai vajaakuntoisina, eikä kenenkään lähtötilannetta surkuteltu. Työnantajan ja kuntoutujan tavoitteet yhdistettiin, mikä

helpotti työnantajan sitoutumista projektiin: sen aikana tehtiin yhteistyötä noin 150 työnantajan kanssa. Noin 75 prosenttia Into Workin osallistujista joko työllistyi tai aloitti ammatillisen koulutuksen ja 95 prosenttia katsoi hyötynensä hankkeesta, mikä merkitsi asetettujen tavoitteiden täytymistä.⁵²⁵ Kuntoutujan oman motivaation herättäminen ja tukeminen korostui monessa muussakin Kiipulasäätiön kehittämishankkeessa, kuten Rästi-Tuvassa ja sen jatkohanke Siepparissa.⁵²⁶

Kiipulan palveluja kehitettiin yhä enemmän myös kotimaisten yhteis-työkumppanien avulla. Aikuiskoulutuskeskuksen merkittäviä hankkeita olivat uuden vuosituhannen alussa OTE- ja KIPINÄ-kuntoutusohjelmat, jotka yhdistivät ammatillista sekä sosiaalista kuntoutusta ja koulutusta. Kelan kanssa luodut pitkäkestoiset ohjelmat oli suunnattu pitkään työelämästä poissa olleille saattamaan heidät työelämään. Ne alkoivat 4–6 viikon ryhmäjäksolla, jonka jälkeen kuntoutujia tuettiin yksilöllisesti. Noin kahdeksan kuukautta kestänyttä OTE- eli Omatoimisesti työelämään -ohjelmaa kehitettiin ensin Hämeenlinnassa ja Tampereella sekä vuodesta 2005 lähtien myös Lahdessa ja Vantaalla. OTE-kurssit olivat Kiipulan aikuiskoulutuskeskuksen ohjelmassa vuosina 2001–2006, ja niistä muotoutui myös laajemmalle levinnyt Kelan kuntoutustuote vuoden 2006 alusta lukien.⁵²⁷

OTE-projektin lähestymistavan taustalla olivat 1990-luvun sosio-konstruktiiviset opit, joiden mukaisesti kuntoutuja asetettiin arkiympäristöönsä ja hänen elämäntilanteensa otettiin huomioon. Oppia otettiin myös aiemmasta Into Work -hankkeesta, jonka integroivan mallin pohjalta projektin osallistujat pyrittiin palauttamaan työelämään arvioimalla työkokeiluilla kurssilaisten työ- ja työllistymiskykyä.⁵²⁸

OTE-projektissa käänteentekevää oli kuntoutuksen pituus. Kolmen kuukauden mittaiset TYKO-kurssit (ks. s. 146) olivat osoittautuneet liian lyhytkestoisiksi ohjaamaan ihmisiä, jotka olivat olleet vuosia syrjäytyneitä. Harkinnanvaraisen kuntoutuksen kurssille voitiin Kelan asiakkaiden ohella valita vaikeasti työllistettäviä myös työvoimahallinnon kautta. Valintakriteereinä olivat pitkittynyt työttömyys, mielenterveysongelmat ja vajaakuntoisuus.⁵²⁹

Kiipulasäätiö oli kahdentoista muun palveluntuottajan tavoin mukana KIPINÄ-kuntoutuskokeilussa, johon osallistui vuosina 2002–2004 yhteensä 450 pitkäaikaistyötöntä. Kelan kustantama kokeilu oli puolen vuoden mittainen, yhtäjaksoinen ja avomuotoinen kuntoutusmalli, joka oli tarkoitettu yli 45-vuotiaille työttömille. Kuntoutujat etenivät kuusiviikkoisen

ryhmäjakson jälkeen henkilökohtaisen suunnitelmansa, työharjoittelua sisältäneen ”oman polun” mukaisesti. Suunnitelmaa laadittaessa tukena oli kuntoutuskeskuksessa moniammatillisen tiimin voimin laadittu kuntoutustarveselvitys. Oma polku -vaiheessa järjestettiin 1–2 viikon välein ryhmätapaamisia, ja kuntoutuksen päätti viikon mittainen ryhmäkuntoutus. Nimensä mukaisesti kokeilun oli tarkoitus herättää kuntoutujassa kipinä eli halu muutokseen.⁵³⁰

Kiipulan osuuden KIPINÄ-hankkeesta toteuttivat ammatillinen aikuis-koulutuskeskus ja kuntoutuskeskus Vantaalla vuosina 2003–2004. Mukaan valittiin työttömien yhteispalvelupisteiden sekä työvoimatoimistojen avulla 54 kuntoutujaa, joille tarjottiin Oma polku -vaiheessa mahdollisuus kokeilla erilaisia työtehtäviä ja -paikkoja. KIPINÄ-kuntoutuksen avulla moni Kiipulan asiakas kykeni katkaisemaan syrjäytymiskierteensä, ja osa heistä jopa työllistyi tai aloitti koulutuksen.⁵³¹ OTEsta ja Kipinästä tuli Kiipulasäätiölle hyvin kannattavia kuntoutustuotteita, jotka jatkoivat elämäänsä ammatillisten kuntoutuskurssien (AMKU) muodossa.⁵³²

Kiipulasäätiön hallinnoima Koutsi-hanke kehitti vuosina 2004–2007 työhönvalmennusta ja erityisopiskelijoiden osasuorituspolkuja (ks. s. 158). Koutsin kansainväliset kumppanit tulivat Belgiasta, Hollannista, Liettuasta ja Skotlannista, ja sen kansalliset kumppanit olivat säätiön ohella Koulutuskeskus Salpaus ja Lahden ammattikorkeakoulu, Riihimäen työvoimatoimisto ja Silta-Valmennusyhdistys ry. Säätiöstä hankkeeseen osallistui

Kuntoutujan oman motivaation herättäminen ja tukeminen korostui monessa Kiipulasäätiön kehittämishankkeessa.

ammattiopiston ja aikuiskoulutuskeskuksen ohella myös kuntoutuskeskus, mikä kuvasi Kiipulan yksiköiden yhteistyön lisääntymistä.⁵³³ Koutsi-hanke poiki paikallisen KoutsiHäme-projektin, jossa työhönvalmennusta kehitettiin vuosina 2009–2012 yhteistyössä alueen oppilaitosten kanssa.⁵³⁴

Kasvava ammattiopisto

”Jatketaan ammatillisen koulutuksen järjestäjätieverkon kokoamista vahvoiksi kokonaisuuksiksi.”

– PÄÄMINISTERI MATTI VANHASSEN II HALLITUKSEN OHJELMA 2007⁵³⁵

Kiipulasäätiön ammatillinen aikuiskoulutuskeskus oli vuosituhanen vaihteessa volyymiltaan suuri ja itsenäinen toimija, jonka talous oli työvoimahallinnon ostaman työvoimapoliittisen koulutuksen ansiosta kunnossa. Työvoimapiirit kilpailuttivat vuosittain haluamansa koulutukset, ja aikuiskoulutuskeskukset valitsivat niistä osaamisalueeseensa sopivat tarjousten tekoa varten.⁵³⁶ Keskusta työllistivät tuohon aikaan myös lukuisat Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittamat EU-hankkeet (ks. s. 165), jotka samalla kehittivät keskuksen toimintaa.

Aikuiskoulutuskeskuksen talous alkoi heikentyä 2000-luvun alussa, kun työhallinto vähensi koulutuksen ostamista aikuiskoulutuskeskuksista.⁵³⁷ Keskus alkoi uudella vuosituhanella myös menettää asemaansa vajaakuntoisten aikuiskoulutuskeskuksena, koska työhallinto ei enää ostanut koulutusta, joka oli tarkoitettu vain työ- ja toimintakyvyltään heikentyneille. Lisäksi työhallinto päätti keväällä 2002 hankkia metallialan koulutusta Kiipulasäätiön toimialueella vain Hämeenlinnan aikuiskoulutuskeskuksesta, mikä päätti 1960-luvun puolimaissa alkaneen säätiön alan opetuksen.⁵³⁸ Keskus koki uuden merkittävän iskun vuonna 2004, kun Opetushallitus supisti sen rahoittamista kolmanneksella.⁵³⁹ Näkymien heikentyessä Kiipulasäätiö pyrki suuntaamaan aikuiskoulutuskeskuksensa toimintaa muun muassa työelämän palvelu- ja kehittämistehtäviin ja työhyvinvointipalveluihin.⁵⁴⁰

Keskuksen taloutta kohensi Kelan kanssa vuosituhanen alussa kehitetty, avomuotoinen OTE-kuntoutusohjelma (ks. s. 166).⁵⁴¹ Volyymitaan suurella OTE-kurssitoiminnalla kyettiin kompensoimaan vähenevää työvoimapoliittista koulutusta. Kiipulan kuntoutuskeskus ei halunnut ottaa

Kelan palvelutarjontaan liitettyä OTE-kuntoutusta ohjelmaansa, koska toiminta tapahtui Kiipulan ulkopuolella työpaikoilla. Näin aikuiskoulutuskeskus perusti OTE-kursseja varten toimipaikkoja eri paikkakunnille.⁵⁴²

Kiipulasäätiön aikuiskoulutus joutui 2000-luvun alkuvuosina valinkauhaan, kun valtio ryhtyi keskittämään ammatillista koulutusta riittävän vahvojen alan toimijoiden synnyttämiseksi.⁵⁴³ Muutos ammatillisen koulutuksen järjestäjäkentässä oli raju. Pelkästään vuosina 2000–2009 ammatillisen peruskoulutuksen järjestäjien määrä väheni neljänneksellä ja oppilaitosten määrä kolmanneksella.⁵⁴⁴

Koulutuspolitiikan muuttuminen päätti Kiipulan ammatillisen aikuiskoulutuskeskuksen tarinan itsenäisenä oppilaitoksena. Vuoden 2006 alussa opetusministeriö julkaisi ammatillisen koulutuksen järjestäjätieverkon vauhdittamishankkeen, joka antoi pontta Kiipulasäätiön suunnitelmille organisoida ammatillinen koulutuksensa uudelleen. Näin luotiin pohja uudelle Kiipulan ammattiopistolle, jonka toiminta kattoi helmikuun 2007 alusta lukien sekä erityisopetuksena järjestettävän ammatillisen perus- ja valmentavan koulutuksen että ammatillisen aikuiskoulutuksen.⁵⁴⁵ Aikuiskoulutuskeskuksen fuusion yhteydessä aikuiskoulutukseen ja erityisopetukseen nimettiin koulutusjohtajat, ja aikuiskoulutuksen tukihenkilöstöstä osa siirtyi Kiipulasäätiön hallinto- ja tukipalveluihin.⁵⁴⁶

Aikuiskoulutuskeskuksen liittäminen Kiipulan ammattiopistoon toi säätiön aikuiskoulutukseen kaivattua pitkäjänteisyyttä ja vakautta sekä loi suuremmat puitteet työn jatkamiselle. Vaikka supistuva työvoimapolitiininen koulutus tuottikin tappiota, oli opiston tarjoama ammatillinen lisäkoulutus edelleen haluttua.⁵⁴⁷ Kiipulasäätiön aikuiskoulutuksen uudeksi johtotähdeksi nousivat vuonna 2010 käynnistyneet AMKU-kurssit. Näitä OTE-kuntoutusohjelman pohjalle rakentuneita kursseja oli avomuotoisena tarjolla usealla paikkakunnalla.⁵⁴⁸

Valtiovallan halu supistaa ammatillisen koulutuksen järjestäjien määrää, luopua omista erityisoppilaitoksistaan ja siirtää niiden järjestämisluvut yksityisille koulutuksen järjestäjille johti pian toiseenkin merkittävään oppilaitosfuusioon, jossa Kiipulan ammattiopisto oli niin ikään saavana osapuolena. Opetusministeriö teki maaliskuussa 2008 esityksen, jonka mukaan valtion ylläpitämä Perttulan erityisammattikoulu, jonka päätoimipaikka oli Hämeenlinnassa, yhdistettäisiin Kiipulan ammattiopistoon. Aikataulu siirtymiselle oli tiukka, sillä fuusion tuli tapahtua viimeistään 1.1.2009. Siirtosopimus allekirjoitettiin opetusministeriön kanssa kesäkuussa 2008,

jolloin vahvistettiin myös säätiön uusi koulutuksen järjestämislupa. Perttulan yli satapäinen henkilöstö siirtyi Kiipulasäätiön palvelukseen vanhoina työntekijöinä.⁵⁴⁹

Fuusio herätti vastustusta Perttulan erityisammattikoulun henkilökunnassa, joka halusi työpaikkansa pysyvän valtion erityisammattioppilaitoksena. Oppilaitoksen johto suhtautui aluksi kielteisesti ylipäänsä fuusioitumiseen toisen ammatillisen erityisopetuksen toimijan kanssa, mutta prosessin edetessä Perttulan johtokunta otti kantaa Kiipulasäätiön puolesta toiminnan ylläpitäjänä. Vuonna 1890 perustettu Perttula muodosti Kiipulasäätiön tavoin omanlaisensa yhteisön yli satavuotiaine perinteineen, vaikka erityisammattikoulu olikin laajentanut toimintaansa muille paikkakunnille. Fuusioituminen Kiipulan ammattiopistoon hyväksyttiin Perttulan henkilökunnan keskuudessa vähitellen, kun kävi selväksi, ettei erityisammattikoulu voinut enää jatkaa itsenäisenä oppilaitoksena.⁵⁵⁰

Kiipulasäätiölle fuusioajatus oli monestakin syystä houkutteleva. Säätiö ilmoittikin kiinnostuksensa Perttulaa kohtaan heti, kun kävi ilmeiseksi, että valtio luovuttaisi erityisoppilaitoksensa yksityisille koulutuksen järjestäjille. Säätiö halusi laajentaa ammattiopistonsa toimintaa, ja tutun, lähellä sijainneen erityisammattikoulun fuusioiminen tarjosi siihen hyvän mahdollisuuden. Perttulan kanssa oli tehty yhteistyötä jo aiemmin, ja ammattiopiston rehtori Markku Aunola kuului Perttulan johtokuntaan. Perttulan haasteellinen opiskelija-aines ei ammattiopiston mielestä ollut ongelma, sillä opistossa oli jo totuttu varsin monenlaisiin opiskelijoihin.⁵⁵¹

Oppilaitosfuusiota helpottamaan perustettiin Emmiina-projekti, jonka johtoon nimitettiin Kiipulan erityisopettaja Soile Kero. Perttulan johtajan Reija Keltomäen mukaan hanke oli huomattava panostus Kiipulalta ja varsin onnistunut:

*”Emmiina-hanke toi Kiipulan ja Perttulan väkeä yhteen, opimme toisiltamme. Kiipulalaiset saivat oppia kehitysvammaisten kouluttamisesta, Perttulallahan oli siitä pitkä kokemus.”*⁵⁵²

Toimintakulttuureja yhdistävän arvoprosessin ohella Perttulan työntekijöiden integroitumista Kiipulaan helpotti merkittävästi myös se, että Reija Keltomäestä tuli Kiipulan henkilöstöjohtaja, jonka johdolla Kiipulasäätiön henkilöstöhallintoa yhtenäistettiin ja työterveyshuoltoa sekä palkkausjärjestelmiä parannettiin.⁵⁵³

Vuosina 2012–2013 tapahtunut luopuminen Perttulan vanhasta, osin huonokuntoiseksi päässeestä päätoimipaikasta osoittautui erityisammatti-

Puutarha-alan opiskelija leikkaa ruohoa Kiipulan tilalle vuonna 2022 valmistuneen Aktiviteettipuiston luona.

koulun henkilökunnalle henkisesti vaikeammaksi kuin itse fuusio Kiipulan ammattiopiston kanssa. Toimitilakustannuksissa säästettiin merkittävästi, kun Tavastia-koulutus konsernilta vuokrattiin tiloja Punaportti-rakennuksesta Hämeenlinnasta, ja osa Perttulan toiminnoista siirtyi Kiipulasäätiön päätoimipaikkaan Janakkalaan. Fuusion myötä ammattiopiston maantieteellinen toimialue kasvoi merkittävästi Perttulan lukuisten, muilla paikkakunnilla sijainneiden toimipaikkojen ansiosta (ks. s. 227).⁵⁵⁴

Perttulan erityisammattikoulun fuusioiminen Kiipulan ammattiopistoon muutti monin tavoin ammattiopiston opetusta. Opistossa oli ennen fuusiota ollut kolme alaa: yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala, luonnonvara- ja ympäristöala sekä tekniikan ja liikenteen ala, joiden historia palautui Kiipulan kolmeen, ennen ammattiopiston perustamista toimineeseen ammattioppilaitokseen. Uusia, Perttulasta tulleita aloja

olivat kulttuuriala, matkailu-, ravitsemus- ja talousala sekä sosiaali- ja terveystalouden, minkä lisäksi ammattiopistossa jo opiskelluille aloille tuli uusia perustutkintoja.⁵⁵⁵

Kulttuurialan uusi tutkinto oli käsi- ja taideteollisuuden alan perustutkinto tutkintonimikkeenään artesaani. Matkailu-, ravitsemus- ja talousalan uusia perustutkintoja olivat catering-alan ja puhdistuspalvelujen perustutkinnot. Sosiaali- ja terveystaloudella saattoi vuodesta 2009 lähtien opiskella lähihoitajaksi erikoistuen joko vammaistyöhön, vanhustyöhön tai lasten ja nuorten hoitoon ja kasvatukseen. Luonnonvara- ja ympäristöalalle tuli uusi metsätalouden perustutkinto sekä tekniikan ja liikenteen alalle autoalan perustutkinto.⁵⁵⁶ Myös Kiipulan ammattiopiston valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus vahvistuivat fuusion myötä. Erityisen voimakkaasti laajeni Perttulassa perinteisesti vahva työhön ja itsenäiseen elämään valmentava ryhmäopetus.⁵⁵⁷

Kiipulan ammattiopiston opiskelijamäärä kasvoi fuusion ansiosta vajaa 200 opiskelijalla nousten vuonna 2009 noin 550:een (ks. s. 74). Näin syntyi entistä vahvempi ammatillisen erityisopetuksen järjestäjä, joka tarjosi uusia mahdollisuuksia kehittää erityisopetusta. Fuusiot vahvistivat myös koko suomalaista ammatillista erityisopetusta.⁵⁵⁸

Kiipulan ammattiopiston asemaa vankistettiin edelleen vuonna 2010 solmimalla kaksi kumppanuussopimusta, ensimmäinen ammatillisten erityisoppilaitosten verkoston (AMEO) sekä toinen Väli-Suomen seitsemän ammattioppilaitoksen kanssa (Välkky-verkosto). AMEO:sta tuli erityisopetuksen saralla hyvin tärkeä toimija, jonka välityksellä opetusministeriö edelleen kuulee alan oppilaitoksia.⁵⁵⁹

ERILLISARTIKKELI

AMEO-verkosto Kiipulasäätiön erityisopetuksen tukena

AMEO-verkosto näytti vuonna 2023 voimansa, kun verkoston kansainvälinen toiminta sai vuoden Skills-toimija -palkinnon. Palkinnon vastaanottivat verkoston jäsenten edustajat Antti Autio (Ammattiopisto Live), Petteri Ora (Kiipulan ammattiopisto), Seija Karvonen (Ammattiopisto Luovi) ja Tiina Meriläinen (Ammattiopisto Spesia). Susanna Kangas.

AMEO on syksyllä 2010 perustettu ammatillisten erityisoppilaitosten kumppanuusverkosto, jonka jäsen Kiipulan ammattiopisto on ollut alusta lähtien. Erityisoppilaitoksilla oli ollut yhteistoimintaa jo pitkään ennen verkoston syntyä, koska velvoi-

te tukea oman toimialueen ammatillisen erityisopetuksen järjestämisestä oli kannustanut oppilaitoksia yhteistyöhön. Erityisopetuksen kehittäminen on ollut alusta lähtien myös AMEO-verkoston keskeinen tehtävä. Kansainväliset hankkeet, oppilaitosten vertaisarviointi

AMEO:n vuosittaiset strategiapäivät pidettiin vuonna 2018 Kiipulasäätiön Janakkalan toimipaikassa.

ja yhteisen kehittämisen ja palvelukeskusstrategian laatiminen vakiintuivat nopeasti muksi yhteistyön muodoiksi. AMEO:sta tuli pian myös ammatillisen erityisopetuksen edunvalvontajärjestö, joka on pyrkinyt vaikuttamaan alan lainsäädäntöön ja toimintakäytäntöihin.

AMEO-verkosto sai 2010-luvun jälkipuoliskon ammatillisen koulutuksen reformin myötä virallisemmän aseman, sillä ammatillisen erityisopetuksen järjestämislupa edellyttää, että alan oppilaitosten on tehtävä yhteistyötä. AMEO-verkoston muodostavat nykyään Aitoon koulutuskeskus, Ammattiopisto Live, Ammattiopisto Luovi, Ammattiopisto Spesia, Kiipulan ammatti-

opisto sekä Optima. Verkoston johtoryhmään kuuluvat kaikkien kuuden erityisoppilaitoksen rehtorit, joista kukin toimii vuorollaan puheenjohtajana.

AMEO huolehtii myös jäsentensä monista kansainvälisistä kontakteista. Erityisoppilaitosten henkilökunta ja opiskelijat ovat päässeet verkoston avulla ulkomaille asiantuntijavaihtoon ja työssäoppimisjaksoille. AMEO:n oppilaitokset osallistuvat myös Abilitypics-ammattitaitokilpailuihin verkoston välityksellä.

Artikkelin lähteet, ks. s. 315.

Niukkuutta jaossa: ammatillisen koulutuksen reformi

”Kun suomalaisesta ammatillisesta koulutuksesta alettiin leikata 2010-luvun alussa, olivat erityisoppilaitokset koolla Vanajanlinnassa. Paikalla ollut Opetushallituksen edustaja esitteli leikkauksia, jolloin Keskuspuiston ammattikoulun rehtori oli pyörtyä. Minustakin leikkaukset olivat pöyristyttäviä. Valmentavasta koulutuksesta, erityisesti TELMA:sta, leikattiin todella paljon.”

– KIIPULAN AMMATTIOPISTON KOULUTUSJOHTAJA RAUNO KONTTILA⁵⁶⁰

Suomen talouden näkymät olivat 2010-luvun alkuvuosina huonot, minkä seurauksena vuonna 2011 työnsä aloittanut Jyrki Kataisen hallitus kohdisti leikkauksia sekä ammatilliseen koulutukseen että aikuiskoulutukseen.⁵⁶¹ Ammatillisen koulutuksen rahoitus oli kasvanut tasaisesti vuosituhannen vaihteesta alkaen, mutta Kataisen hallituksen vuonna 2012 tekemistä leikkauksista lähtien se alkoi vuosittain pienentyä.⁵⁶²

Työvoimahallinnon ostojen jatkuva väheneminen sekä kilpailun kiristyminen johtivat 2010-luvun alkuvuosina Kiipulan ammattiopiston työvoimakoulutuksen supistumiseen, ja kaikkiaan aikuiskoulutuksen vuotuisten suoritepäivien määrä laski vuosina 2009–2013 lähes 70 000 päivästä noin 52 000 päivään. Vähennys olisi ollut vielä huomattavasti suurempi ilman ammatillisia avomuotoisia AMKU-kuntoutuskursseja.⁵⁶³

Kiipulasäätiön rahoituspaineita pyrittiin helpottamaan luomalla uusia koulutus- ja kuntoutustuotteita, joita kehitettäessä hyödynnettiin Kiipulan laajaa osaamista. Kasvavan projektitoiminnan ansiosta säätiön erityisopetuksen ja kuntoutuksen välinen perinteisesti korkea raja-aita oli 2010-luvun koittaessa alkanut murtua, mistä esimerkkinä oli vuosina 2010–2013 ammattiopiston ja kuntoutuskeskuksen yhteistyössä toteuttama nuorten mielenterveyskuntoutujien OPI-hanke. Siinä kuntoutus vietiin ammatillisen opetuksen ”sisälle” siten, että kuntoutuja saattoi samanaikaisesti jatkaa opintojaan.⁵⁶⁴

OPI-projektin taustalla olivat alle 30-vuotiaiden lisääntyneet mielenterveysongelmat, jotka uhkasivat syrjäyttää heidät opinto- ja työelämästä. Hankkeen tavoitteena oli kehittää valtakunnallinen avokuntoutusmalli 16–25-vuotiaille toisen asteen ammatillisen koulutuksen opiskelijoille.

Opettaja Marianna Lumijärvi täyttää opiskelijan kanssa oppimispäiväkirjaa Tampereen Hermiankadun toimipisteessä vuonna 2024.

Projektiin osallistui 112 nuorta kuntoutujaa, ja sen toteutuksesta vastasivat Etelä-Suomessa Kiipulasäätiö ja Koulutuskeskus Tavastia sekä Pohjois-Suomessa Oulun seudun ammattiopisto ja kuntoutusalan toimija Verven Oulun toimipaikka.⁵⁶⁵

Noin puolitoista vuotta kestänyt OPI-kuntoutus sisälsi 15 ryhmäkuntoutuspäivää 2–3 päivän jaksoissa, minkä ohessa järjestettiin yksilö-, omais- ja verkostotapaamisia. Kuntoutuksen rinnalla käynnistettiin Kiipulasäätiön hallinnoima ja Opetushallituksen rahoittama Oppimisen yhteispeli -hanke, jolla vahvistettiin OPI-hankkeen oppilaitosten henkilökuntien valmiuksia tukea mielenterveysongelmaisten nuorten opintoja. Hankkeessa kehitetty malli osoittautui toimivaksi, sillä opiskelijoiden oireet vähenivät ja kyky opiskella parani selvästi. OPI-kuntoutuksesta tuli elinvoimainen Kelan kuntoutustuote.⁵⁶⁶

Kansainväliset hankkeet toivat nekin 2010-luvulla uusia ulottuvuuksia Kiipulan ammattiopiston toimintaan. Oppimisympäristöjen esteettömyyttä kehitettiin vuosikymmenen alussa ammattiopisto Luovin koordinoimassa EU-hankkeessa Dream College, ja ammatillisten erityisoppilaitosten kesken vertailtiin myös eurooppalaisia opetussuunnitelmia ja selvitettiin yksilöllisten opintopolkujen toteutumista. Ammattiopiston henkilökunnalle avautui samalla mahdollisuus lähteä viikoksi asiantuntijavaihtoon Irlantiin, Skotlantiin, Alankomaihin, Tanskaan, Ranskaan ja Saksaan.⁵⁶⁷

Vuosista 2011–2012 lähtien myös ammattiopiston opiskelijat pääsivät ulkomaille täydentämään osaamistaan. Koulutuskeskus Tavastian kanssa toteutetussa hankkeessa kaksi sosiaali- ja terveystieteiden opiskelijaa lähti työssäoppimisjaksolle Viroon, ja EU:n Leonardo da Vinci -ohjelman turvin opiskelijoita pääsi vastaaville jaksoille Unkariin, Ranskaan ja Itävaltaan.⁵⁶⁸ Vastaavia kansainvälisiä liikkuvuushankkeita järjestettiin vastedes vuosittain joko ammattiopiston omin voimin tai yhteistyössä AMEO-verkoston kanssa.⁵⁶⁹ Vastavuoroisesti EU:n Eurooppalainen vapaaehtoisuuspalvelu (EVS) toi Kiipulaan ulkomaalaisia vapaaehtoistyöntekijöitä.⁵⁷⁰

Näin Kiipulan ammattiopisto avasi monelle vaativan erityisen tuen opiskelijalle ikkunan Eurooppaan, millä oli suuri merkitys opiskelijoiden ammattitaidon, maailmankuvan ja itsetunnon kehitykselle. Työssäoppiminen ulkomailla tarjosi mahdollisuuden tutustua erilaisiin työtapoihin, -välineisiin ja -kulttuureihin sekä ammatillisen opetuksen eroavaisuuksiin. Opiskelijat myös rohkaistuivat vieraan kielen käyttöön arjen tilanteissa ja oppivat liikkumaan suurkaupungissa. Matkalla selviytyminen ja poissaolo tutusta koulu- ja kotiympäristöstä innoitti opiskelijoita ja tuotti elinikäisiä muistoja.⁵⁷¹

Uusi vaihe ammatillisen koulutuksen rahoituksen supistumisessa alkoi syksyllä 2015, kun Sipilän hallitus päätti ammatillisen koulutuksen reformista. Tavoitteena oli uudistaa koulutusta vastaamaan työelämän tarpeita, muodostaa rahoitus- ja ohjausjärjestelmästä yhtenäinen kokonaisuus sekä turvata koulutuksen järjestäjätarjon palvelukyky järjestäjärakennetta uudistamalla. Samalla päätettiin merkittävistä leikkauksista ammatillisen koulutuksen rahoitukseen vuosille 2015–2017.⁵⁷² Leikkausten seurauksena Kiipulan ammattiopisto ryhtyi keskittymään perustehtäväänsä ammatilliseen erityisopetukseen, sillä opistolta ostetun ammatillisen koulutuksen määrä väheni merkittävästi (ks. s. 79).

Vuonna 2018 toteutetulla koulutusreformilla ja sitä edeltäneillä koulutusleikkauksilla oli merkittävä vaikutus Kiipulasäätiön koulutustoimintaan, sillä lakiuudistuksen myötä Kiipulalta ja muiltakin ammatillisilta erityisoppilaitoksilta vietiin oikeus järjestää työvoimapoliittista koulutusta. Päätös herätti kehitysjohtaja Petteri Oran mukaan Kiipulassa hämmennystä:

*”Oletimme, että Kiipulan palveluille olisi ollut käyttöä vaativan erityisen tuen opiskelijoiden työvoimapoliittisessa koulutuksessa, olivathan nämä opiskelijat ’kauimpana työelämästä’.”*⁵⁷³

Ratkaisun seurauksena aikuiskoulutus jäi Kiipulassa kapealle pohjalle. Se kuoli vähitellen lähes kokonaan pois muistakin erityisoppilaitoksista, koska aikuiskoulutuksen ammattitutkintoja ja erityisammattitutkintoja ei voi mukauttaa vaativan erityisen tuen opiskelijoiden tarvitsemalla tavalla. Lakimuutos päätti myös Kiipulassa aikuiskoulutuksen osana harjoitetun työhönvalmennuksen.⁵⁷⁴

Toinen syy aikuiskoulutuksen kuihtumiseen ammatillisissa erityisoppilaitoksissa on ollut 18 ikävuoteen saakka laajennetun oppivelvollisuuden astuminen voimaan elokuussa 2021. Lain mukaan Kiipulasäätiön tulee ottaa opiskelijoikseen ensi sijassa kaikki oppivelvolliset. Ammattiopiston oppilaspaikkapulan vuoksi Kiipulassa on jouduttu muiden ammatillisten erityisoppilaitosten tapaan voimakkaasti supistamaan aikuisten koulutusta, vaikka siihen olisi tulijoita.⁵⁷⁵ Uusi oppivelvollisuuslaki lisäsi erityisesti työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan TELMA-koulutuksien hakijamääriä, minkä seurauksena ammattiopisto perusti vuonna 2021 useita uusia TELMA-ryhmiä eri toimipaikkoihinsa.⁵⁷⁶

2020-luvun Kiipulan ammattiopisto on kehitysjohtaja Petteri Oran sanoin muiden ammatillisten erityisoppilaitosten tavoin ”oppivelvollisuuden perälauta”, joka takaa kaikille oppivelvollisille koulutusmahdollisuuden.⁵⁷⁷ Säätiön erityisopetusta ovat tällä vuosikymmenellä saaneet muun muassa kehitysvammaiset, liikuntaesteiset ja autismin kirjolla olevat. Kiipulan ammattiopiston koulutustarjonta koostui vuonna 2024 yhteensä 13 perustutkinnosta sekä valmentavista TUVA- ja TELMA-koulutuksista. Opiskeltavista ammateista kampaajan, eläintenhoitajan ja talonrakentajan koulutukset ovat tuoreempaa perua. Niiden tieltä on saanut väistyä kulttuurialan koulutus, joka päättyi Kiipulassa vuonna 2017. Työikäisille on suunnattu hoiva-avustajan ammattiin valmistava JOTPA-koulutus.⁵⁷⁸

Ammattiopiston kansainväliset projektit ovat koronapandemian aiheuttaman katkoksen jälkeen olleet 2020-luvun Kiipulassa arkipäivää, samoin

kuin opiskelijoiden liikkuvuus Erasmus Plus -ohjelman rahoituksen turvin. Kiipulan ammattiopiston liikkuvuusluvut ovat tätä nykyä lähes samalla tasolla kuin yleisissä oppilaitoksissa.⁵⁷⁹

Kiipulasäätiö on 2020-luvulla antanut panoksensa myös ammatillisesta kuntoutuksesta Suomessa käytyyn keskusteluun. Säätiön hallituksen puheenjohtajana toiminut Kari-Pekka Martimo esitteli täsmätyökyvyn käsitteen syyskuussa 2020. Martimon mukaan työkyky riippuu aina työstä ja suorituksen tavasta. Kun työtehtävä on täsmällisesti ihmisen kykyjen mukaisesti määritelty, on ennen vain osatyökykyisenä pidetty aivan täystyökykyinen. Täsmätyökyky ja sen mukaiset täsmätyöt perustuvat Kiipulan hengen mukaiseen positiiviseen ihmiskäsitykseen, jossa jokaisella meistä on vahvuuksia. Kiipulasäätiön ohella myös ammatillisten erityisoppilaitosten verkosto AMEO käyttää nykyään näitä käsitteitä, jotka muistuttavat työn mukauttamisen ja räätälöinnin mahdollisuuksista.⁵⁸⁰

Kun keuhkotautipotilaiden työhoitokoti avasi ovensa Kiipulassa vuonna 1940, opettelivat tuberkuloositoipilaat siellä uuden ammatin alkuun pelkästään työtä tekemällä. Toipilaille Kiipulaan 1950-luvun jälkipuoliskolla perustetut ammattikoulut laajenivat pian useiden erityisryhmien oppilaitoksiksi, joihin otettiin myöhemminä vuosikymmeninä oppilaitoksiksi myös niitä, jotka eivät olleet varsinaisen erityisopetuksen tarpeessa. Ammatillisen erityisopetuksen historian käännteiden ansiosta Kiipulasäätiön keskeiseksi tehtäväksi alkoi 1990-luvulta lähtien hahmottua kaikkein heikoimmassa asemassa olevien nuorten ja nuorten aikuisten kouluttaminen.

Kiipulasäätiön ammatillisen erityisopetuksen historiassa on näin havaittavissa sama kaari kuin sen kuntoutustoiminnassa: tietyn erityisryhmän parissa aloitettu työ laajeni useaksi vuosikymmeniksi kattamaan yhä uusien kuntoutujaryhmien tarpeita, kunnes yhteiskunnan muuttuminen pakotti säätiötä rajaamaan tehtävänsä erityisopetusta kipeimmin kaipaaviin. Tästä huolimatta säätiön erityisopetus tavoittaa tänä päivänä suuremman joukon tarvitsijoita kuin ammattikoulujen alkuaikoina. Ammattikouluissa oli 1960-luvun alussa yhteensä runsaat 120 oppilasta, kun vuonna 2023 ammattiopiston perustutkintokoulutuksen päätti 285 ja valmentavan koulutuksen 266 opiskelijaa.⁵⁸¹

Toiminnan peruseetos on kaikkina aikoina ollut pohjimmiltaan sama: Kiipulasäätiö on jo 80 vuoden ajan halunnut tarjota koulutusmahdollisuuden ennen kaikkea heille, joilta useimmat muut ovet ovat olleet suljettuja.

- 1 ASUNTOLA , POJAT
- 2 —" — —"
- 3 —" — TYTÖT
- 4 HARJASALIT, KESKUSVAK
- 5 KOULU
- 6 ASUNTORAK. OPET.
- 7 —" — —"
- 8 PESULARAK.
- 9 VIIJA-LITTA
- 10 KUSTAA KIIPU
- 11 POSTI ja POLIA
- 12 AUTO TALLITXA
- 13 TALLI
- 14 NAVETTA

5

1. 3. 57 L. 2000

Tila

1945

Tila Kiipulasäätiön
omistukseen

1939

Miina ja Ville
Kiipulan tilat
yhdistetään

**1950–1980
-luvut**

Asuin- ja
koulurakennuksia
kohoaa tilalle

**Rusthollista
matkailu-
kohteeksi**

1988

Säätiön oma
peltoviljely päättyy

**2010-luvulta
lähtien**

Tilaa kehitetään
matkailu- ja
virkistyskäyttöön

**2000-luvun
alku**

Toiminta alkaa laajeta
tilan ulkopuolelle

Kaksi rusthollia

”Kun puolessa vuosisadassa kaksi ihmistä luo talosta, jossa ennen oli lanta-tunkio keskellä pihaa, navetassa kymmenkunta lypsävää ja peltoja pieni aukeama, sellaisen kuin Kiipulan kuuluisa tila nykyään on, niin onhan siinä täytynyt olla sitkeyttä ja yrittämiskallusta.”

– JANAKKALALAINEN KOULUNEUVOS KAARLO KERKKONEN *KOTILIEDESSÄ* 1927⁵⁸²

Miina ja Kustaa Kiipula kehittivät viidenkymmenen vuoden aikana noin 220 hehtaarin tilastaan tunnustetun mallitilan. Sen peltopinta-ala kasvoi 32 hehtaarista 1900-luvun alkuun tultaessa noin sataan hehtaariin. Kiipuloiden nuoruudessa tilalla oli 18 lypsylehmää, ja 1910-luvun alkupuolella lypsykarjan määrä hipoi jo 40 päätä. Tilalla viljeltiin kauraa, ohraa ja heinää sekä perunaa, papuja ja juurikasveja. Uudenaikaiset maatalouskoneet helpottivat työtä, ja tilan työväen olot olivat aikaisten mukaan esimerkilliset. Vakituisten ja ympärivuotisesti palkattujen työntekijöiden luontaisetuihin kuuluivat asuntojen ohella leipomotupa, oma navetta ja sauna.⁵⁸³

Mallitilaan tultiin tutustumaan kauempaakin, sillä isäntäväki esitteli Kiipulaa mielellään kiinnostuneille. Tilan 11-huoneisessa päärakennuksessa kävijä huomasi suuren salin tummat, talonpoikaista vaurautta viestivät uusrokokokoolusteet sekä empiretyylisen kaappikellon ja muiden huoneiden talonpoikaiset kustavilaiset kaapit. *Kotilieden* ohella Kiipulasta ilmestyi kukoistusvuosinaan useita artikkeleita myös maatalousalan julkaisuissa.⁵⁸⁴

Kustaa Kiipulan työhuone Miina Kiipulan tilan päärakennuksessa 1940-luvun alkuvuosina.

Koska lukuisat luottamustoimet veivät runsaasti Kustaan aikaa, lankesi tilan päivittäinen hoito enimmäkseen Miinan kontolle. Hänen kerrotaan aamuvarhaisesta iltamyöhään seuranneen tarkkaan tilan arkea käyden läpi ”aitat, kellarit ja vieläpä ullakotkin tarvittaessa”. Tilan ylpeys navetta oli emännän erityisen valvonnan ja huolenpidon alainen.⁵⁸⁵ Miinan apuna oli taloudenhoitaja Maria Talkara. Tämä ”Kiipulan Marina” tunnettu torpan-tytär naapuripitäjä Tuuloksesta työskenteli tilalla 50 vuoden ajan.⁵⁸⁶ Vanheneva Miina otti vuonna 1930 kuntonsa heiketessä kasvattityttäreksen kansakoulun juuri aloittaneen Liisa Karjakosken, joka kuljetti häntä pyörä-tuolilla pitkin tilaa.⁵⁸⁷

Kun Miinan testamenttia alettiin vuonna 1936 hänen kuoltuaan panna toimeen, suhtautui Janakkalan kunta nihkeästi ajatukseen tuberkuloosi-parantolan perustamisesta Kiipulan tilalle. Asiaa selvittäneen toimikunnan mukaan Kiipula oli ”puhdas maanviljelystila”. Se ei sellaisenaan soveltunut parantolaksi, sillä tilan rakennuksia ei juuri voitu käyttää parantolatarkoituksiin ja ne kaipasivat myös kunnostamista.⁵⁸⁸ Syrjäinen sijainti luonnon ja mäntymetsän keskellä oli puolestaan etu.

Ville Kiipulan tilan vanhempi päärakennus Jyväskylä. Oikealla häämöttää Kustaanhovi. Arto Vehkomäki.

Oikukas historia saattoi Kiipulan kylän kaksi tilaa uudelleen yhteen vuonna 1939, kun keuhkotautipotilaiden toipilaskotia Kiipulaan suunnitellut Kultatähkäyhdistys osti keräysvaroillaan alkuperäisen rusthollin toisen puoliskon, Miina Kiipulan kaukaisen sukulaisen Ville (Vilho) Kiipulan tilan. Kauppa oli tarpeen sanelema, sillä perusteilla oleva Kultatähkäkoti kaipasi lisää maa-alaa toipilaiden suunniteltuja ”pienkoteja” varten. Lääkintöhallitus suositteli naapuritilan ostoa siksikin, että sen myötä toipilaskodin piiriin tuli lisää ”terveellistä harjua”. Samalla koti saatiin eristettyä ympäristöstään, mitä pidettiin hoidon onnistumiselle tärkeänä. Kaupan myötä syntyi noin 480 hehtaarin yhtenäinen tilakokonaisuus.⁵⁸⁹

Talvisodan aattona yhdistynyt tila ei ollut Miina ja Kustaa Kiipulan parhaiden vuosien kunnossa, sillä ikääntyvä Miina ei miehensä kuoleman jälkeen enää 1930-luvulla ollut jaksanut yhtä tarmokkaasti paneutua tilanhoidon. Kultatähkäyhdistys ehti vuonna 1939 käynnistää tilan kohentamisen ja Kultatähkäkodin perustamisen edellyttämät suunnittelutyöt.⁵⁹⁰ Alustavan suunnitelman mukaan tilalle oli määrä rakentaa vastaanottokoti, työnvälitystoimisto, ammattikoulutusosastot, työosastot teollisuuslaitoksineen

ja ”pienoiskotiyhdyskunta”. Kultatähkäkodin mallina oli maailmankuulu englantilainen Papworthin tuberkuloosisiirtola. Kultatähkäyhdistyksen tavoitteena oli rauhan palattua luoda Kiipulan tilalle tämän ulkomaisen mallin mukainen, noin 500–600 hengen omavarainen yhdyskunta.⁵⁹¹

Sodan puhkeaminen marraskuun lopulla 1939 sekoitti pahoin elämää Kiipulan tilalla. Suunnitelmat jouduttiin laittamaan pöytälaatikkoon odottamaan aikaa parempaa, ja viranomaisten kaavailut tilan käytöstä muuttivat alinomaan. Viipurin tuberkuloosisairaala (myöhempi Suomen Huollon tuberkuloosisairaala) evakuoitiin Kiipulaan, jonka päärakennuksissa sairaala toimi marraskuuhun 1943 saakka. Pyrkimykset laajentaa sairaalaa keskeytyivät talvisodan päätyttyä maaliskuussa 1940. Huhtikuussa Kultatähkäkoti saattoi ottaa vastaan ensimmäiset toipilaansa, joita asui vuoden aikana tilalla yhteensä yhdeksän.⁵⁹² Tulokkaat majoitettiin Ville Kiipulan tilan uudempaan, vuonna 1918 valmistuneeseen päärakennukseen Tähkälään sekä Kotimäen vuokrahuvilaan.⁵⁹³ Osaavaa henkilöä ei tilanhoitajaksi saatu, koska hänelle ei voitu järjestää asuntoa. Sen seurauksena työnjohto oli retuperällä: Kultatähkäyhdistyksen puheenjohtajan Aili Sarkkilan mukaan ”työmiehet pyrkivät itse määräämään tehtäviään”.⁵⁹⁴ Työntekijät olivat myös alkaneet vaatia itselleen viljelyspalstoja ja osuuksia tilan metsistä.⁵⁹⁵

Välirauhan aikana Kiipulaan kaavailtiin asutettavaksi karjalaista siirtoväkeä, mutta suunnitelmat ”karjalaiskylän” perustamisesta raukesivat jatkosodan puhjettua kesäkuussa 1941.⁵⁹⁶ Oman panoksensa evakkojen auttamiseksi Kultatähkäyhdistys kuitenkin antoi. Jatkosodan aikana siirtoväkeen kuuluvat olivat etusijalla valittaessa toipilaita Kultatähkäkotiin. Sen seurauksena koti joutui vastaanottamaan myös työkyvyttömiä, jotka olisivat kuuluneet sairaalahoittoon.⁵⁹⁷ Kun Suomen Huollon tuberkuloosisairaala lopetti toimintansa tilan alueella marraskuussa 1943, vapautui suurin osa Kiipulan rakennuksista Kultatähkäkodin käyttöön, mikä mahdollisti useamman toipilaan majoittamisen tilalle. Vuoden 1945 mittaan heitä oli tilalla yhteensä 48.⁵⁹⁸

Kiipulan tilan siirtyminen Kultatähkäyhdistyksen haltuun vuonna 1939 muutti sen asemaa ja merkitystä janakkalalaisille. Vieraanvaraisen pariskunnan ylläpitämästä vauraasta tilasta tuli keuhkotautisten toipilaskoti, joka ei enää houkutellut vierailijoita visiitille. Koska tuberkuloosista ja sen tartuntatavoista oli lisäksi yhä liikkeellä harhaanjohtavaa tietoa, käytiin Kiipulassa enää vain välttämättömillä asioilla. Ajan tuberkuloosihuollon näkö-

kulmasta kehityssuunta oli toivottava, uskottiinhan toipilaiden kuntoutuksen onnistuvan parhaiten rauhallisessa ympäristössä luonnon keskellä. Kiipulan eristäytymisellä muusta Janakkalasta oli kuitenkin kauaskantoiset seuraukset: tilasta tuli omintakeinen ja erillinen, eräänlainen autonominen alue keskelle kuntaa, ja tämä maine Kiipulalla oli vielä pitkään senkin jälkeen kun tuberkuloositoipilaat olivat tilalta kadonneet.⁵⁹⁹

Toipilaiden maatila

”Kiipulan tilaan liittyi aina 1950-luvulle asti varsin näkyvästi mm. monipuolinen karjakartanon leima. Pienenä episodina kerrottakoon, että kun taloon tuli vieraita valjastettiin talon paras juoksijatamma Tyttö trillojen eteen ja ajeltiin Leppäkosken asemalle vastaan. Tai jouluaamuna lähti neljäkin kirkko-reellistä väkeä joulukirkkoon. Ajeltiin pitkin Konttilan lumista metsätietä kulusten iloisesti kilistessä. Samoin ajeltiin tapaninpäivän tanssiaisiin Kuumolaan.”

– KIIIPULAN PITKÄAIKAINEN TALOUSPÄÄLLIKKÖ PAAVO LEPOLAHTI 1974⁶⁰⁰

Kultatähkäyhdistyksen suunnitelmat tehdä tilasta ja sen toipilaskodista omavarainen kansainvälisten esimerkkien mukaan kariutuivat sodan päätyttyä. Neuvostoliitolle luovutetuilta alueilta evakuoituja oli autettava uuden elämän alkuun, ja maatalousvaltaisessa maassa asia ratkaistiin jakamalla evakoille viljelysmaata. Vielä sodan kestäessä Kiipulan tilalla oli peltoa noin 178 hehtaaria, metsämaata 225 ha ja joutomaata noin 77 ha, yhteensä siis noin 480 hehtaaria. Maanhankintalain toimeenpanon ja tuloksettomien valitusten jälkeen Kiipulalle jäi vuonna 1945 noin 54 hehtaaria peltoa, metsää 87 ha ja joutomaata 40 ha, yhteensä noin 180 hehtaaria. Suonenisku oli melkoinen: tilan viljelysalasta menetettiin lähes 70 prosenttia.⁶⁰¹

Peltopinta-alan voimakas supistuminen ei ollut ainoa Kiipulan tilan kokemus takaisku. Toimintaansa aloittava Kultatähkän Kiipulasäätiö joutui 1940-luvun jälkipuoliskolla käyttämään paljon aikaa, vaivaa ja varojaan Kiipulan tilan kunnostamiseen vaikeiden sotavuosien jälkeen, sillä peltoviljely ja kotieläintalous olivat rappeutuneet pahoin. Lisäongelmia tuottivat kasvitaudit sekä 1940-luvun loppuvuosille ominainen raju inflaatio ja

Ilmakuva Kiiipulan tilasta keväällä 1960. Etualalla puutarha kasvihuoneineen sekä Ville Kiiipulan tilan uudempi päärakennus Tähkälä. Keskellä oleva vaalea rakennus on Ville Kiiipulan tilan vanhempi päärakennus Jyvälä ja sen oikealla puolella sijaitsee Miina Kiiipulan tilan päärakennus, nykyisin nimeltään Kustaanhovi. Näiden yläpuolella vasemmalla Kiiipulan ammattikoulujen ensimmäiset asuntolat sekä oikealla sähkö- ja kauppakoulun rakennus.

Vasemmalla ylhäällä: Entisajan maatalous vaati paljon ihmistyövoimaa, ja tuberkuloositoipilaille riitti työtä niin Kiiipulan puutarhassa kuin tilan pelloillakin. Omenansiemeniä kylvetään 1940-luvun sotavuosina. Vasemmalla alhaalla: Kultatähkäyhdistyksen rakennuttamat, vuonna 1941 valmistuneet Kiiipulan kasvihuoneet.

siitä johtunut toimintakustannusten jatkuva nousu, maataloustuotteista saatavat hinnat kun eivät kohonneet samassa tahdissa.⁶⁰²

Vastuksista huolimatta arki Kiipulan tilalla sujui sodanjälkeisinä vuosina vanhaan tapaan. Toipilaat tekivät kevyttä työtä pelloilla, puutarhassa ja talousrakennuksissa tilan vakinaisen työväen apuna. Kun toipilaiden työkuunto kohentui, alettiin heille maksaa pientä palkkaa, millä heitä kannustettiin itsenäiseen elämään ja siirtymään aikanaan vapaille työmarkkinoille.⁶⁰³

Tila sai vuonna 1948 merkittävän ja pitkäaikaisen asiakkaan, kun vastaperustettu Turengin Sokeritehdas ryhtyi ostamaan Kiipulasta sokerijuurikkaita. Traktorikuskina Kiipulassa toiminut Eino Tamminen on muistellut, että ensimmäiset juurikkaat kuljetettiin tehtaalle vähän ennen joulua hevosrattaista tehdyllä peräkärryllä, jonka rengas hajosi kesken matkan liiallisen kuorman vuoksi. Tämän ensimmäisen lastin turvin tehdas pyöri läpi joulunpyhien.⁶⁰⁴

Tilan tuotto oli 1950-luvun alkuvuosina hyvä, mutta se ei kuitenkaan tarjonnut riittävästi pääomia Kiipulasäätiön suunnitelmien toteuttamiseksi. Kun säätiön ammattikoulutus käynnistyi 1950-luvun puolimaissa valtiiovallan, Kansaneläkelaitoksen (Kela) ja Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen (STVY) varoin, jäi Kiipulan maatalouden kehittäminen joksikin aikaa lapsipuolen asemaan, mihin vaikutti myös tilanhoitajien nopea vaihtuvuus.⁶⁰⁵

Uudistuksiin ryhdyttiin vuonna 1962, jolloin Kiipulasäätiön hallitus asetti pysyvän asiantuntijatoimikunnan parantamaan Kiipulan maa- ja metsätalouden tuottavuutta. Lypsy- ja siipikarjasta luovuttiin vuonna 1963, ja sikojen hoidosta vuotta myöhemmin. Tilan kaksi kivinavetta kunnostettiin metallityöpajaksi sekä traktoritalliksi ja työpajaksi. Peltoviljelyn painopiste siirtyi rehusta välittömästi markkinoitavien ruokaviljan, punajuuren ja sokerijuurikkaan viljelyyn. Sokerijuurikkaat myytiin viljelysopimuksen mukaisesti Turengin Sokeritehtaalle, ja viljasato kaupattiin heti leikkuupuunin jälkeen. Metsätaloutta eli Kiipulan metsistä saatavan puun myyntiä ryhdyttiin vuodesta 1963 hoitamaan suunnitelmallisesti Uudenmaan-Hämeen metsänhoitolautakunnan kanssa.⁶⁰⁶

Kultatähkäyhdistys rakensi vuonna 1941 Kiipulan puutarhaan kasvihuoneen ja -lavoja. Yhdistys perusti tilalle myös taimiston, jossa ryhdyttiin kasvattamaan hedelmäpuiden, marjapensaiden ja koristekasvien taimia. Samana vuonna Kiipulan pelloilla alettiin myös viljellä avomaan vihanneksia. Toipilaskodin alkuvuosina puutarha oli sen tärkein tulonlähde.⁶⁰⁷

Koristekasveista eniten tuotettiin 1940-luvun lopulla neilikoita, krysanteemeja ja orvokkeja, ja vihanneksista ykkössijalla olivat kurkut ja tomaatit. Puutarhan tuotteiden valtaosa myytiin Tampereelle, Hämeenlinnaan, Riihimäelle ja Helsinkiin.⁶⁰⁸

Puutarha-apulaisena toimineen Saimi Tammisen mukaan kasvihuoneissa tehty työ oli 1940-luvun Kiipulassa raskasta käsityötä. Multa siirrettiin kasvihuoneisiin ja sieltä pois kottikärryjen ja kantopaarien avulla. Lämpökeskuksen kattilassa poltettiin puuta, turvetta ja koksia, ja kasvihuoneiden päivystäjän piti yölläkin käydä lisäämässä polttoainetta kattilan pesään. Talvisin puutarhan työntekijät kutoivat olkimattoja, joita tarvittiin kasvilavojen peitteiksi yöaikaan.⁶⁰⁹

Kauppapuutarha laajeni seuraavina vuosikymmeninä merkittävästi uusien kasvihuoneiden valmistumisen myötä (ks. liitetaulukko). Puutarhan taloudellinen merkitys pieneni peltoviljelyn tavoin huomattavasti sen jälkeen kun Kela ja STVY ryhtyivät 1950-luvun puolimaissa rahoittamaan Kiipulasäätien toimintaa. Puutarhalla taimistoinen oli siitä lähtien selvästi suurempi merkitys puutarhaoppilaitoksen opetukselle kuin säätien taloudelle.

Laajenevasta puutarhasta kasvihuoneineen ja avomaan viljelyksineen tuli sodanjälkeisinä vuosina Kiipulan tilan tunnusmerkki, josta tila tunnettiin Janakkalan ohella muuallakin Etelä-Hämeessä.

Multa siirrettiin kasvihuoneisiin ja sieltä pois kottikärryjen ja kantopaarien avulla.

Uudisrakentaminen muuttaa maisemaa

”Jo säätiön ensimmäisistä toimintavuosista lähtien voitiin todeta [tuberkuloositoipilaiden] järjestelmällisen ammattiopetuksen tarve.”

– KULTATÄHKÄN KIIPULASÄÄTIÖN VUOSIKERTOMUS 1959⁶¹⁰

Kiipulan tilan ilme alkoi 1950-luvun alkuvuosina muuttua, kun ammattikoulutuksen käynnistäminen edellytti oppilaitosten ja asuntoloiden rakentamista. Arkkitehti Lauri Pajamies (1899–1959) oli ryhtynyt laatimaan tilalle täysimittaisen työhoitokodin tarpeiden mukaista asemakaavaa jo jatkosodan kestäessä vuonna 1943. Hänen ensimmäisen suunnitelmansa perusajatus oli sijoittaa rakennukset eräänlaiseksi pihapiiriksi. Ratkaisu oli sellaisenaan kuitenkin liian hankala ja kallis toteutettavaksi. Pajamiehen jatkokehittelemää asemakaavaa seurattiin 1950-luvun alkuvuosista lähtien, kun tilalle alkoi kohota ammattikoulujen rakennuksia, oppilasasuntoloita ja opettajien asuinrakennuksia. Kokonaissuunnitelman laatimisen ohella Pajamies vastasi myös kaikkien uudisrakennusten suunnittelusta kuolemaansa vuoteen 1959 saakka. Tämän jälkeen vastuun Kiipulan rakennussuunnitelmista otti arkkitehti Risto Harju (1929–2015).⁶¹¹

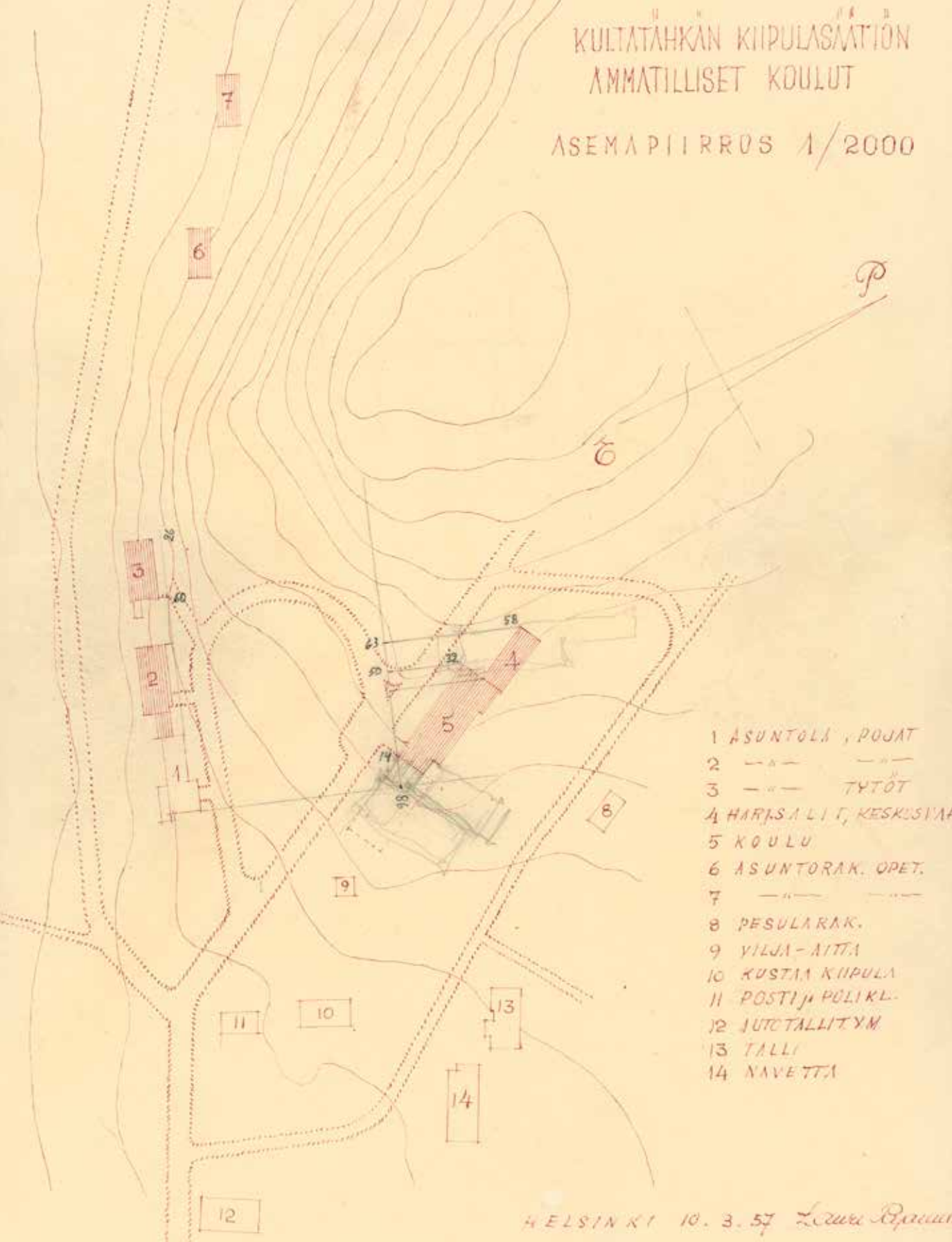
Alku oli varojen puutteessa hankalaa. Ensimmäisen oppilasasuntolan rakentaminen aloitettiin vuonna 1951, ja uudisrakennus saatiin vesikattovaiheeseen vuodenvaihteeseen mennessä. Hankkeen rahoituksesta oli kuitenkin tuossa vaiheessa koossa vasta vajaa puolet, minkä seurauksena rakennustyö eteni vuosien 1952–1953 aikana sitä mukaa kun säätiö sai lisää lahjoitus- ja lainavaroja. 48 opiskelijalle mitoitettu kolmikerroksinen asuntola valmistui viimein vuonna 1954.⁶¹²

Rakennusohjelman toteuttaminen nopeutui 1950-luvun puolivälissä merkittävästi, kun Kela ja STVY alkoivat taloudellisesti tukea Kultatähkän Kiipulasäätiön toimintaa. Ammattikoulujen opettajakuntaa varten valmistui kolme kahden perheen asuinrakennusta vuosina 1955–1956, ja puutarhakoulun rakennus otettiin käyttöön vuonna 1956. Uudisrakennukseen

Arkkitehti Lauri Pajamiehen asemapiirustus Kiipulan tilalle valmistuneista ja suunnitelluista uudisrakennuksista vuodelta 1957.

KULTATÄHKÄN KIIPULASMAIION
AMMATILLISET KOULUT

ASEMAPIIRROS 1/2000

- 1 ASUNTOLA, POJAT
- 2 — — — — —
- 3 — — — — — TYTÖT
- 4 HARJASALIT, KESKUSIAH
- 5 KOULU
- 6 ASUNTORAK. OPET.
- 7 — — — — —
- 8 PESULARAK.
- 9 VILJA-AITTA
- 10 KUSTAN KIIPULA
- 11 POSTI JA POLIKL.
- 12 JUTOTALLITYM
- 13 TALLI
- 14 NAVETTA

Sähköalan ammattikoulun ja kauppakoulun yhteinen, vuonna 1958 valmistunut koulurakennus sijaitsee Kiipulan tilan asuntoloiden läheisyydessä. Arto Vehkomäki.

sijoitettiin luokkahuoneiden ohella opettajien huoneet sekä hallitilat taimistokoulutusta ja kasvihuonetuotteiden käsittelyä ja lähettämistä varten. Säätiön toimistorakennuksena toimineen Miina Kiipulan tilan vanhaan päärakennukseen (nykyiseen Kustaanhoviin) remontoitiin poliklinikan ja sairausosaston käyttöön sopivat tilat vuonna 1957, minkä jälkeen Kiipulassa asuvien ei enää tarvinnut matkustaa terveystarkastuksiin Ahveniston parantolaan Hämeenlinnaan. Järjestyksessä toinen, 52 oppilaan asuntola saatiin valmiiksi vuonna 1958 samoin kuin sähköalan ammattikoulun ja kauppakoulun yhteinen rakennus. Puutarhan kasvihuonetilat kasvoivat samana vuonna toisella 700 m²:n kasvihuoneella.⁶¹³

Kiipulassa vuosina 1952–1976 työskennellyt kirvesmies Matti Ahtiainen on muistellut 1950-luvun jälkipuoliskon peruskorjauksia:

”Molemmat vanhat päärakennukset peruskorjattiin, sekä Ville Kiipulan (nykyinen Jyväskylä) että Kustaa Kiipulan (Kustaanhovi). Se olikin hyvin pölyistä hommaa, kun vanha sisävuoraus revittiin pois. Siellä nimittäin oli lehmänsontarap-

paus, joka päreristikoiden varassa oli hirsiseinää vasten ja sen päällä pahvi ja tapetti. Suurikuvioisia tapetteja saattoi olla päällekkäin kymmenkunta merkinä eri aikojen sisustustöistä.”⁶¹⁴

Rakennusohjelman keskeisten osien valmistuttua 1950-luvun loppuun mennessä säätiö totesi Kiipulan jo muodostavan ”maan suurimman tuberkuloosia sairastaneiden ammatillisen kuntouttamiskeskuksen”.⁶¹⁵

Maalaistilasta oli uusien asuin- ja koulurakennusten ansiosta sukeutunut uudenaikainen pieni taajama, jonka moderneissa rakennuksissa asui, opiskeli ja työskenteli 1950- ja 1960-lukujen taitteessa runsaat 200 henkeä, entiseen verrattuna moninkertainen määrä. Säätiön toiminnan laajeneminen avasi myös lisää työmahdollisuuksia lähialueen asukkaille: kun toipilaiden maatilalla oli työskennellyt vain pienehkö joukko muonamiehiä, oli 1950-luvun lopun ammatillisessa kuntoutuskeskuksessa tarvetta opettajille, talonmiehille ja hallinnon työntekijöille. Kiipulasäätiöstä alkoi nopeasti kasvaa yksi Janakkalan merkittävimmistä työnantajista sokertehtaan ja Tervakosken paperitehtaan ohella. Tästä huolimatta Kiipulan tila pysyi edelleen useimmille janakkalaisille vieraana paikkana, jossa ei käyty ilman erityistä syytä.

Uudet laajennusvaiheet

”Uudenaikaiset koulu- ja asuntorakennukset on sijoitettu pääosaltaan metsäiselle, loivalle rinteelle viljavien peltoaukeain laitaan. Seutu on vehmainen viljelyksineen ja runsaine männikköharjuineen kauneinta Hämettä. Vanhimpien rakennusten ympärillä kasvavat satavuotiset tammet, lehmukset, vaahterat ja koivut kielivät sukupolvien aikaisesta kulttuuriympäristöstä.”

– KIIPULASÄÄTIÖN 25-VUOTISHISTORiateoksen kirjoittaja OLAVI LATIKKA 1970⁶¹⁶

Kiipulasäätiön uuden, 1960-luvun alkuvuosina valmistuneen Kiipulan tilan rakennusohjelman taustalla vaikutti ajan yleinen yhteiskunnallinen kehitys. Suomesta rakennettiin hyvinvointivaltiota, ja ennen invalidihuoltoon lukeutuneesta kuntoutuksesta oli tulossa kaikille kansalaisille tarpeen vaatiessa kuuluva palvelu. Tilalle ryhdyttiin rakentamaan aikakauden iskusan mukaan ”kokonaisvaltaista kuntouttamista” tarjoavaa laitosta, josta olisivat saatavilla kaikki tarvittavat lääkinnällisen ja ammatillisen kuntout-

tamisen palvelut.⁶¹⁷ Kiipulan uudisrakentamista helpotti se, että lähiympäristössä riitti rakentamatonta peltoa, ja näin moni rakennus voitiin toteuttaa yksikerroksisena. Se oli kuntoutujille tärkeää, sillä Kiipulassa opiskeli ja kuntoutui 1960-luvulta lähtien yhä enemmän liikuntaesteisiä, joiden oli vaivattomampaa liikkua vain yhdessä tasossa olevissa tiloissa.⁶¹⁸

Kovin nopeasti ei liikkeelle päästy, sillä 1960-luvun alkuvuodet kulivat Kiipulassa ammattikoulujen toiminnan ajanmukaistamiseen ja säätiön organisaation kehittämiseen (ks. s. 49). Suvantovaiheen päätteeksi Kiipulan tilalle valmistui vuonna 1965 kolme henkilökunnan asuinrakennusta toiminnanjohtajan asunto mukaan lukien. Kokoontumistilojen puutetta korjattiin vuonna 1966 huoltorakennuksella, johon rakennettiin yhdistetyn juhla- ja voimistelusalin ohella kokoontumis- ja harrastustiloja. Huoltorakennukseen siirtyi lisäksi ruokala, joka oli toiminut Kustaa ja Miina Kiipulan tilan päärakennuksessa. Ammattiopetuksen kasvaessa oppilaiden asuntolapaikkoja lisättiin rakentamalla 28 kahden hengen huonetta sisältänyt yhden asuntolan laajennusosa, joka otettiin käyttöön keväällä 1969. Tärkeä virstanpylväs Kiipulan rakennushistoriassa oli lääkinnällisen kuntoutuksen tarpeisiin tarkoitettun Kuntotalon valmistuminen vuonna 1970. Keskeisten hoitotilojen ohella Kuntotaloon sijoitettiin poliklinikka ja uimahalli.⁶¹⁹ Kuntotalon asiakkaiden käyttöön tarkoitettun asuntolan, myöhemmän Oralan, valmistuminen vuonna 1972 vei päätökseen Kiipulalle 1960-luvun alussa laaditun kymmenvuotisen kehitysohjelman.⁶²⁰

Säätiön seuraavan, vuoden 1973 lopulla valmistuneen pitkän tähtäimen rakennusohjelman ytimenä oli ammatillisen kurssikeskuksen perustaminen turvaamaan ammattikurssitoiminnan jatkuminen Kiipulassa. Ohjelman tueksi valmistui vuonna 1977 maankäyttösuunnitelma, joka jäntevöitti säätiön rakennustoimintaa: ohjelmaan voitiin vedota anottaessa rakentamisen poikkeuslupia Janakkalan kunnalta sekä rahoitusta Kelalta ja opetusministeriöltä.⁶²¹

Viisi vuotta vireillä olleen ammatillisen kurssikeskuksen rakennustyöt voitiin viimein vuonna 1977 aloittaa, kun valtioneuvosto antoi siihen

Oikealla ylhäällä: Kiipulan Rustholli (entinen huoltorakennus).
Alhaalla: Kiipulan kuntoutuskeskus.

luvan. Uuteen kurssikeskukseen muutti loppuvuonna 1978 tilan navetassa 14 vuotta harjoitettu ammattikurssitoiminta, jonka vanhat ja puutteelliset tilat olivat jo ehtineet herättää viranomaisten huomion. Uudisrakennukseen sijoitettiin muun muassa metallialan opetukseen tarvittava teollisuushalli ja teoriaopetuksen luokkatilat.⁶²²

Ammatillisen opetuksen muutokset ja viranomaisten vaatimukset pakottivat Kiipulasäätiön 1980-luvulla uusimaan rakennuskantaansa tiheämpään tahtiin kuin rakennusohjelmassa oli suunniteltu. Keskiasteen koulunuudistus käynnistyi vuonna 1978, ja seuraavalla vuosikymmenellä se saavutti myös Kiipulan ammatilliset erityisoppilaitokset (ks. s. 147). Uudistuksen mukanaan tuoma oppisisältöjen tavoitetaso nostaminen ja niiden sisällöllisen painotuksen muuttaminen yleisen jatko-opintokelpoisuuden saavuttamiseksi edellyttivät oppilaitosrakennusten uudistamista ja laajentamista.⁶²³

Kauppaoppilaitos sai vuonna 1982 käyttöönsä uuden, ajanmukaisin opetusvälinein varustetun koulurakennuksen, johon sijoitettiin koulunuudistuksen vaatimat lisätilat. Se oli suunniteltu myös liikuntaesteisiä ajatellen, sillä varsinaiset koulutilat sijaitsivat yhdessä kerroksessa. Rakennuksen alakertaan muutti yli kymmenen vuotta väliaikaistiloissa työskennellyt työkliniikka, joka saattoi nyt aloittaa työkokeilutoimintansa kehittämisen. Vanhoihin kauppaoppilaitoksen tiloihin muutti sähköalan ammattikoulu, joka sai näin lisää tarvitsemaansa luokkatilaa.⁶²⁴

Kauppaoppilaitoksen uudisrakennuksen sijoittaminen osaksi tilakokonaisuutta herätti 1980-luvun alkuvuosina Kiipulasäätiön henkilökunnan keskuudessa kohua. Levisi huhu, jonka mukaan rakennusta suunniteltiin Kustaa ja Miina Kiipulan vanhan päärakennuksen ja sähkötalon välissä olevan museoaitan paikalle, ja aitta purettaisiin uudisrakennuksen tieltä. Tosi-asiassa koulua kaavailtiin aluksi sähkökoulun rakennuksen yläpuolelle nykyisen asuntola 6:n viereen, jossa rakennusmiehet ehtivät käydä paikkaa mittailemassa. Uusi kauppaoppilaitos sijoitettiin lopulta Kuntotalon läheisyyteen. Museoaitan kohtalo ei siis ollut missään vaiheessa uhattuna, ja Suviaitaksi nimettynä se seisoo yhä tänäkin päivänä vanhalla paikallaan.⁶²⁵

Puutarhaoppilaitos oli vuonna 1974 saanut vanhan osan peruskorjauksen ja rakennuksen laajentamisen yhteydessä uudet luokkahuoneet.⁶²⁶ Näissä uusissa tiloissa ennätettiin opiskella vain kymmenkunta vuotta, sillä 1980-luvun puolimaissa myös puutarhaoppilaitoksessa toteutettu keskiasteen koulunuudistus ja opiskelijamäärän kasvu edellyttivät kokonaan uuden koulurakennuksen sekä 18-paikkaisen asuntolan rakentamista. Asuntola val-

Suviaitta. Arto Vehkomäki.

mistui vuonna 1984, ja seuraavan vuoden elokuussa puutarhaoppilaitoksen opiskelijat pääsivät uusiin koulu- ja työnopetustiloihin.⁶²⁷

Kiipulan tilan uudisrakentaminen ruokki myös itse itseään, sillä säätiön laajeneva toiminta vaati tuekseen lisäpalveluja ja laadukkaampaa kiinteistönhuoltoa. Neuvottelupäivien ja erilliskurssien kaltaisten tilaisuuksien järjestäminen Kiipulassa helpottui vuonna 1978, kun uusi 52-paikkainen asuntola 5 kolmine luentosaleineen soi siihen mahdollisuuden. Asuntolan yhteyteen valmistui myös 20-paikkainen päiväkotikoti, joka oli tarpeen erityisesti ammatilliseen kuntoutukseen osallistuville: monen äidin kuntoutumisen esteeksi oli muodostunut lapsen hoitopaikan puute. Samoihin aikoihin valmistunut uusi lämpökeskus paransi puolestaan puutarhan ja alan oppilaitoksen lämmitystä ja tyydytti myös ammatillisen kurssikeskuksen lämmöntarpeen.⁶²⁸

Tilaongelmia onnistuttiin toisinaan ratkomaan varsin luovasti. Kiipulassäätiön hallintohenkilökunta työskenteli vielä 1980-luvun puolivälissä Miina ja Kustaa Kiipulan tilan vanhassa päärakennuksessa, joka ei työsuojeluviranomaisten mukaan enää täyttänyt toimistotiloille asetettuja vaatimuksia.⁶²⁹

Kuntotalo kärsi samoihin aikoihin tilanpuutteesta: sen liikuntasaliin mahtui vain yksi opetusryhmä kerrallaan.⁶³⁰ Nämä kaksi ongelmaa ratkaistiin rakennuttamalla vuosina 1986–1987 noin 500 m²:n suuruinen uudisrakennus, johon sijoitettiin uusi liikuntasali ja säätöön uudet hallintotilat.⁶³¹

Kun Kiipulan tilan maatalousrakennuksia purettiin tarpeettomina uuden rakennuskannan tieltä, menetti tila vuosien kuluessa maalaismaista ilmettään. Vuonna 1966 valmistuneen huoltorakennuksen paikalla oli ennen seisonut tilan talli ja puuvaja, ja purkutuomion saivat 1960-luvulla myös heinälato ja puimalarakennus.⁶³² Huoltorakennuksen lähellä sähköalan ammattikoulun mäen suunnassa sijainnut puinen punainen saunarakennus, ns. Kuuselan sauna, säilyi sen sijaan pitkälle uuden vuosituhannen puolelle. Saunan yläkerran kahdessa pienessä huoneessa asui vielä 1970-luvulla tilan ruokalan henkilökuntaa, ja rakennuksessa oli myös pieni huone toipilaskodin miehille.⁶³³

Kiipulassa vuosina 1978–2018 työskennellyt rakennusmestari Kari Ranta on muistellut työnteon arkea kiihkeän uudis- ja korjausrakentamisen keskellä:

*”Vielä 1970-luvun loppuvuosina, kun tein Kiipulan tilalla korjaustöitä, alkoi minun ja maatilän työmiesten työpäivä käskynjaolla. Kokoonnuimme aamuisin tilalla vieläkin olevaan navettaan, jossa pitkällä penkillä seinän vieressä istuville työntekijöille kerrottiin päivän työtehtävät.”*⁶³⁴

Kuntoutusajattelun muuttuminen ja Kiipulasäätöön halu laajentaa toimintaansa monipuoliseksi ja kaikenkattavaksi kuntoutuslaitokseksi muutti 1960-luvulta lähtien parissa vuosikymmenessä merkittävästi Kiipulan tilan ulkoista ilmettä. Kahden pitkäkestoisen rakennusohjelman mukainen uudis- ja korjausrakentaminen paransi ratkaisevasti monen Kiipulasäätöön työmuodon toimintaedellytyksiä, jolloin yhä useampi ammatillista tai lääkinnällistä kuntoutusta tarvitseva pääsi säätöön palveluista osalliseksi. Uudisrakentaminen kasvatti Kiipulan tilalla pysyvästi ja tilapäisesti asuvien määrää, ja uuden rakennuskannan suojissa oli mahdollista tarjota niin ammattikoulujen oppilaille, Kuntotalon kuntoutujille kuin säätöön henkilökunnallekin entistä monipuolisempia palveluja. Tilasta tuli vähän tutumpi janakkalalaisille, kun sen ammatillisiin erityisoppilaitoksiin otettiin 1960-luvun puolivälistä lähtien vapaille oppilaspaikoille myös vammattomia nuoria opiskelemaan. Samaan suuntaan vaikutti myös henkilöstömäärän vähittäinen kasvu.

Janakkalan kunta ja Kiipulasäätiö

Palvelutalosesätiön palvelutaloja Janakkalassa.

Kiipulasäätiön ja Janakkalan kunnan välinen yhteys on vuosikymmenten ajan ollut hyvä ja toimiva. Yhteistyötä tiivistä 1990-luvulla kunnan elinkeinoasiamiehen Juhani Törmän valinta säätiön talousjohtajaksi ja myöhemmin toimitusjohtajaksi, koska hänellä oli hyvät yhteydet kunnan päättäjiin. Rakennus- ja muut lupa-asiat ovat hoituneet mutkattomasti, ja osapuolet

ovat yhdessä kehittäneet erityisesti Kiipulan opiskelijoille tärkeitä liikenneyhteyksiä. Julkisella rahoituksella Kiipulantien varrelle on saatu hyvät bussipysäkit ja hidasteet, joiden kunnossapito on säätiön vastuulla. Kauan suunnitteilla ollut kevyen liikenteen väylä Turengin ja Kiipulan välille ei sitä vastoin ole vielä toteutunut.

Hyvä esimerkki kunnan ja Kiipulasäätiön välisestä, pitkään jatkuneesta ja tuloksekkaasta yhteistyöstä oli osapuolten vuonna 1984 perustama Janakkalan Palvelutalosesätiö, jonka kolmas perustajajäsen oli Janakkalan seurakunta. Palvelutalosesätiö rakensi ja ylläpiti asuntoja sekä palvelutaloja, tarjosi kotipalveluja ja edisti vanhusten ja vammaisten omatoimista harrastus- ja virkistystoimintaa. Janakkalan Kehitysvammaisten Tuki ry ja Janakkalan Sydänyhdistys ry liittyivät säätiöön vuonna 1992. Palvelutalosesätiö rakennutti Janakkalaan kolme palvelutaloa, joista Tervakoskella sijaitseva Elsakoti on tarkoitettu vanhuksille, Turengin Mäntykodissa on vuokra-asuntoja liikuntaesteisille ja Turengin Honkakoti tarjoaa tehostettua palveluasumista vaikeavammaisille. Juhani Törmä edusti Kiipulasäätiötä Palvelutalosesätiön hallituksessa noin 25 vuoden ajan.

Soteuudistuksen pyönteissä säätiömuoto ei enää tuntunut turvallisel-

ta tavalta huolehtia janakkalalaisten tarvitsemasta palvelutaloasumisesta. Palvelutalosesätiö muutettiin osakeyhtiöksi 1.7.2018 lukien nimellä Elsa ja Pauli Kodit Oy, ja samalla siitä tuli Janakkalan kunnan kokonaan omistama yhteiskunnallinen yritys. Yhtiön nimi kunnioittaa kahta merkittävää persoonaa, joilla oli suuri vaikutus Janakkalan Palvelutalosesätiön kehitykseen. Nimen Elsa takaa löytyy tervakoskelainen Elsa Elomaa, jonka testamenttivaroja käytettiin 1990-luvulla valmistuneen Elsakodin rakentamiseen. Pauli Kairisvuo puolestaan oli Janakkalan visionääri ja persoonallinen sosiaalijohtaja ja Palvelutalosesätiön hallituksen ensimmäinen puheenjohtaja.

Joulukuussa 2023 Elsa ja Pauli Kotien toiminta päätettiin siirtää Kanta-Hämeen hyvinvointialueen Oma Hämeen vastuulle.

Artikkelin lähteet, ks. s. 315.

Gerbera tavaramerkiksi

”Muistattehan vihannesten korjuupäivät. Kurkun korjuu maanantaisin ja torstaisin. Tomaatin sadonkorjuu on maanantaisin, keskiviikkoisin ja perjantaisin.”

– OHJEITA VIHANNESTEN OSTAJILLE HENKILÖKUNTALEHTI KIIPULAN KELLOSSA VUONNA 1980⁶³⁵

Rakennuskannan ohella uudistamista kaipasivat myös Kiipulasäätiön peltoviljely ja puutarhatuotanto. Kiipulan pelloilla viljeltiin vuodesta 1974 lähtien yksinomaan sokerijuurikasta sekä sipulia ja punajuurta, kun heikosti kannattaneen kevätvehnän viljely lopetettiin. Suurin peltopinta-ala – enimmillään noin 30 hehtaaria – varattiin juurikkaalle. Uudistus oli taloudellisesti kannattava: tila oli seuraavina vuosina Etelä-Suomen Sadontarkkailuyhdistyksen jäsentiloista tuottoisimpien joukossa. Kiipulasäätiön oma peltoviljely päättyi lopullisesti vuonna 1988, kun tilanhoitajana vuodesta 1963 toiminut Eino Vartiainen jäi eläkkeelle. Pellot vuokrattiin ulkopuolisille viljelijöille lukuun ottamatta avomaan viljelyyn tarkoitettua pientä, noin viiden hehtaarin peltoalaa.⁶³⁶

Maa-aineksien heikentyminen oli 1960-luvun alkuvuosina vähentänyt puutarhan taimituotantoa, jolloin oli joko lisättävä lannoittamista tai lopetettava myyntiin suunnattujen taimien tuotanto. Ammattikasvatushallituksen tarkastaja, tunnettu hyötykasvitutkija Toivo Rautavaara suostui kaupallisen taimituotannon lopettamiseen ehdolla, että koululle perustettaisiin opetustarkoituksessa alue, johon koottaisiin monipuolinen kasvi- valikoima opiskelijoiden opeteltaviksi. Näin puutarhan yhteyteen syntyi näytemaa-alue, joka kuitenkin jouduttiin hävittämään uudisrakentamisen tieltä vuonna 1977.⁶³⁷

Puutarhakoulun opetuksen pysymiseksi ajan tasalla Kiipulaan rakennettiin 1970- ja 1980-lukujen taitteessa uusi, avomaalla sijainnut näytemaa-alue, jonne istutettiin harvinaisempia puita ja pensaita sekä perennoja. Ajan puutarhasuunnittelussa oli ryhdytty suosimaan erilaisia puu- ja kivirakenteita, joiden rakentamista harjoiteltiin alan oppilaitoksissa sisä-halleissa. Kiipulaan ei tällaista hallia pystytetty, vaan opiskelijat opettelivat pystyttämään näytemaa-alueelle rakennelmia, joista osa jäi sinne pysyvästi.⁶³⁸

Puutarhan modernisointi jatkui syyskuussa 1985, kun sen yhteyteen valmistui uusi 2 000 m²:n kasvihuone ja vanhojen kasvihuoneiden saneeraus saatiin päätökseen. Kiipulassa 1940-luvulta lähtien käytettyjen, jo vanhan-aikaiseksi käyneiden kasvilavojen hyödyntäminen alkoi tuohon aikaan vähin erin päättyä.⁶³⁹ Kahden huonokuntoisen puretun kasvihuoneen tilalle rakennettiin vuonna 1992 uusi, noin 1 050 m²:n kasvihuone.⁶⁴⁰ Kaiken kaikkiaan puutarhan kasvihuonepinta-ala suunnilleen kaksinkertaistui 1970-luvun alkuvuosista 1990-luvun puoliväliin tultaessa (ks. liitetaulukko, s. 326).

Kiipulan puutarhan tuotevalikoima oli 1980-luvulla monipuolinen. Vihanneksista oli viikoittain saatavilla kurkkua ja tomaattia sekä ajoittain salaattia. Koska tilalla ei ollut jäädyttämöä, kehoitettiin kiipulalaisia tekemään ennakkotilaus, jotta vihanneksia ei jäisi nahistumaan puutarhan myyntipöydälle. Avomaalla viljeltiin erilaisia kaaleja, purjosipulia, porkkanaa, selleriä ja raparperia. Hedelmä- ja marjatarhoista saatiin herukoita, karviaisia, vadelmia, mansikoita sekä omenia, joista pudokkaat puristettiin myyntikäyttöön mehuksi. Leikkokukista oli jatkuvasti saatavilla ruusuja ja gerberaa, ja ruukkukukista valikoimiin kuuluivat begonia ja syklaami. Kukista gerbera oli ylipuutarhuri Tuomas Mäkisen Kiipulaan vuonna 1968 tuoma erikoisuus, jonka kasvattaminen oli Suomessa harvinaista. Kiipulan kesäkukkia olivat petunia, salvia ja pelargonia. Äitienpäiväksi kasvatettiin ruukkuruusua ja jouluksi joulutähtiä ja hyasintteja.⁶⁴¹

Puun taimien kaupallinen kasvatus oli alkanut pienimuotoisesti uudelleen uudella näytemaa-alueella: tarjolla oli erilaisia kuusen taimia ”ja jokunen vuorimänty ja terijoensalava”.⁶⁴² Lehti- ja havupuiden, koristepensaiden ja perennojen taimien kasvatus laajeni puutarhassa 1980- ja 1990-luvuilla, kunnes se lopetettiin 2000-luvun alkuvuosina kannattamattomana.⁶⁴³

Kiipulasäätiön harjoittaman oman peltoviljelyn päättyminen ja kasvihuonepinta-alan merkittävä laajeneminen suuntasivat tilan tuotantoa uudelleen. Suurimittaisesta kevätvehnän ja juurikkaiden viljelystä siirryttiin pienimuotoiseen avomaan vihannesten viljelyyn, ja koristekasvien tuotevalikoimaan 1960-luvun lopulla tulleesta leikkogerberasta tuli puutarhan tavaramerkki.

Oikealla ylhäällä: Leikkogerbera.

Alhaalla: Kukkasideannon opettaja Simopekka Sopenperä aikuiskoulutuksen kukkasideannon opiskelijoiden kanssa, todennäköisesti 1990-luvun alkupuolella tai puolivälissä.

Päähuomio korjausrakentamiseen

”Toimiessani 1990-luvulla Kiipulasäätiön talousjohtajana veivät Kiipulan tilan rakennushankkeet runsaasti työaikaani, koska korjausvelkaa oli ehtinyt kertyä paljon. Rakennus-, infra- ja toimitilahankkeet säilyivät osana työnkuvaa myös toimitusjohtajakaudellani.”

– KIIPULASÄÄTIÖN PITKÄAIKAINEN TOIMITUSJOHTAJA JUHANI TÖRMÄ⁶⁴⁴

Kiipulan tilan vilkkain uudisrakentamisvaihe päättyi 1990-luvulle tultaessa. Tämän jälkeen oli aika korjata ja ajanmukaistaa laajaa rakennuskantaa, jotta säätiön palvelut säilyisivät vetovoimaisina rahoittajien ja kuntoutujien silmissä. 1990-luvun sekä 2000-luvun alkuvuosien korjaus- ja täydennysrakentamisessa kiinnitettiin kasvavaa huomiota rakennuskannan esteettömyyteen, sillä säätiön opiskelijoiden ja kuntoutujien joukossa oli yhä enemmän ja vaikeammin liikuntaesteisiä. Tilan rakennusten sisäänkäyntien yhteyteen rakennettiin liuskoja ja kynnyksiä madallettiin.⁶⁴⁵

Kiipulalle kertynyttä rakennusten korjausvelkaa oli jo 1980-luvun jälkipuoliskolla ryhdytty määrätietoisesti pienentämään, ja vauhti vain kiihtyi seuraavalla vuosikymmenellä. Tavoitteeseen pääsyä helpotti korjausrakentamiseen saatavissa ollut runsas opetusministeriön ja Kelan rahoitus. Koska Kiipula oli melko vakavarainen ja sen yhteydet ministeriöön olivat kunnossa, pystyttiin nämä investoinnit käynnistämään säätiön tulorahoituksella ja omilla varoilla, ja ministeriön rahoitus saatiin jälkikäteen. Hyvät suhteet Janakkalan kuntaan varmistivat sen, että rakennusluvut ja muut lupa-asiat järjestyivät nopeasti. Uudis- ja korjausrakennusurakoita valvoi 1990-luvulla talousjohtaja Juhani Törmä, jonka apuna oli rakennuttajakonsultteja.⁶⁴⁶

Tilan rakennushistoriallinen arvo pyrittiin muutosten keskellä säilyttämään pitämällä huolta siitä, että rakennuskannassa säilyisi ajallista kerrostuneisuutta. Historiallisesti arvokas Miina Kiipulan tilan vanha, todennäköisesti 1700-luvun lopulla rakennettu päärakennus entisöitiin 1990-luvun alkuvuosina, kun säätiön hallinto oli muuttanut sieltä uuteen liikuntahalli- ja hallintorakennukseen. Päärakennus palautettiin mahdollisimman lähelle 1800-luvun ratsutilan asua. Seinistä löydetyistä tapeteista yksi valittiin ison salin ja kahden kamarin seinäpaperiksi, ja vierashuoneet maalattiin

vanhojen maalikerrosten mukaan. Huoneet kalustettiin museoaitassa (nykyinen Suviaitta) säilytetyillä tilan vanhoilla huonekaluilla. Siihen päätyyn, joka on Ville Kiipulan vanhan päärakennuksen Jyvälän puolella, perustettiin 'Kiipula-aiheinen museo', ja toiseen kunnostettiin vierashuone- ja ruokailutiloja. Asuntolanvalvojat ja opiskelijoiden vapaa-aikatilat siirtyivät viereiseen Jyvälään, jonne jäi remontin jälkeen vielä kuntoutujien asuintiloja yläkertaan.⁶⁴⁷

Korjausrakentamista riitti, sillä Kiipulan tilan kiinteistöt olivat säätiön toiminnan kasvaessa ja kehittyessä jääneet monin tavoin ajastaan jälkeen. 1950-luvulla rakennetut kaksi ensimmäistä asuntolaa peruskorjattiin ja uudistettiin vuosina 1988–1989 ajanmukaisiksi siten, että jokaiseen huoneeseen tulivat omat suihku- ja WC-tilat.⁶⁴⁸ Kiipulasäätiön henkilöstömäärän kasvaessa tuli myös riittävän suuren kokoussalin rakentaminen ajankohtaiseksi. Uusi 200-paikkainen auditorio moderneine audiovisuaalisine välineineen valmistui vuonna 1990 osana huoltorakennuksen laajennusta. Auditoriota vuokrattiin alusta lähtien myös ulkopuolisille käyttäjille, erityisesti Janakkalan kunnalle.⁶⁴⁹

Kiipulan kunnallistekniikka ja muu infrastruktuuri oli sekin modernisoinnin tarpeessa. Jo vuosia ongelmana ollut tilan oma jätevedenpuhdistamo poistettiin käytöstä kesällä 1988, kun Janakkalan kunnan kanssa toteutettu viemäröinti Kiipulasta kunnan puhdistamolle Turenkiin valmistui. Uutta aikaa edusti niin ikään vuosien 1993–1994 aikana osin opiskelijavojoin rakennettu tilan ensimmäinen atk-verkko, jota päivitettiin internet-yhteyksien kehittyessä.⁶⁵⁰

Yhdeksänkymmentäluvun alkupuolen vaikea talouslama edellytti Kiipulasäätiöltä majoitustilojen lisärakentamista. Työttömien määrä kohosi lähes puoleen miljoonaan, ja monet heistä tarvitsivat lisä- ja täydennyskoulutusta sekä muita kuntoutuspalveluja. Rakentaminen oli onneksi lama-aikaan edullista. Ville Kiipulan tilan uudempi päärakennus, vuonna 1918 valmistunut Tähkälä, saneerattiin asuntolaksi vuonna 1993. Kuntotalon kuntoutujille varattu Orala oli kunnostus- ja laajennusvuorossa vuosina 1993–1994. Oralan remontti oli jo pakon sanelema: säätiön toimitusjohtaja Hilka Mattilan mukaan toinen vaihtoehto olisi ollut ”laittaa talo katerpillarilla nurin”.⁶⁵¹ Kuntotaloa puolestaan kohennettiin Oralan kanssa samanaikaisesti jo siksikin, että laajennuksen avulla saatiin toivottu sisäyhteys asuntolan ja kuntoutusosaston tilojen välille. Ryhmäliikunta- sekä hoito-, tutkimus- ja pienryhmätiloja saatiin lisää, ja liikuntaesteisten

Kiipulan huoltorakennuksen (nykyisen Rusthollin) vanhan juhlasalin paikalle valmistui vuonna 1990 auditorio, nykyiseltä nimeltään Kiipulasali.

kulkeminen helpottui. Muutos- ja laajennustöiden seurauksena Oralan ja Kuntotalon tilat lähes kaksinkertaistuivat.⁶⁵²

1990-luvun jälkipuoliskolla oli oppilaitosrakennusten kohentamisen vuoro. Aikuiskoulutuskeskuksen päätoimipaikan laajennus ja saneeraus valmistuivat elokuussa 1995. Alkuperäinen kurssikeskusrakennus oli valmistunut aikana, jolloin säätiön kurssitoiminta painottui metallialalle, eivätkä tilat enää vastanneet tarkoitustaan. Ammattioppilaitoksen eli entisen sähkökoulun vuonna 1958 valmistunut rakennus peruskorjattiin vuoden 1997 aikana ottaen huomioon entistä vaikeavammaisemmat opiskelijat sekä uusi tiimipohjainen työ- ja opiskelutapa. Peruskorjauksen myötä rakennuksen alakertaan saatiin pienryhmä- ja muita opetustiloja sekä kirjasto ja hissi liikuntaesteisiä varten.⁶⁵³

Puutarhaoppilaitosrakennuksen laajennuksen, uuden Gerberatalon, valmistuttua vuonna 1998 päättyi 1990-luvun mittava investointiohjelma Kii-

pulassa. Ajatus uudenlaisesta koulurakennuksesta oli herännyt oppilaitoksen rehtorin Paula Vajannon mielessä, kun hän oli nähnyt Wienissä erikoisen näköisen, muotoja ja värejä rönsyilevän Hundertwasserhausen. Gerberatalon suunnittelusta vastasivat arkkitehti Erkki Pitkäranta ja taiteilija Jan-Erik Andersson, jotka myös keksivät idean käyttäen kukkaa talon rakenteellisen perusratkaisun esikuvana. ”Suunnittelijat kysyivät, millaisen koulun haluatte ja mitä kukkia täällä viljellään. He saivat käteensä gerberan”, on Vajanto muistellut. Pitkäranta ja Andersson kirjoittivat työnsä pohjaksi sadun gerberakukasta ja Jameson-mehiläisestä, minkä innoittamana he työstivät sadun yksityiskohdista nousevia, arkkitehtonisia erityisratkaisuja täynnä olevan Gerberatalon pienoismallin. Rakennuksen keskiöön sijoitettiin talvipuutarha, jonka ympärille opetustilat ryhmittäytyivät kuin kukan terälehdet.⁶⁵⁴

Gerberatalo sai paikallismediassa innoittuneen vastaanoton:

*”Luonnonlakeja kunnioittava arkkitehtuuri on levittänyt ”gerberan” koko puutarhaoppilaitoksen uuden osan päälle. Sen näkyvänä ytimenä tulee toimimaan myös työskentelytilana käytettävä korkea talvipuutarha.”*⁶⁵⁵

Mediahuomion ansiosta Gerberataloa katsomaan saapui runsaasti kiinnostuneita. Vanhaan oppilaitosrakennukseen yhteydessä oleva, kokonaan puurakenteinen talo osoittautui myös rakennuksena toimivaksi. Näyttävyyden ja väljyyden ohella uusi rakennus tarjosi ryhmätiloja, jotka olivat tarpeen opiskelun muuttuessa. Gerberatalon alakerta oli alusta lähtien esteetön, mutta sen ”terälehdillä” oleviin opetustiloihin johtivat portaat.⁶⁵⁶

Kovin montaa vuotta eivät rakentajat olleet poissa Kiipulan tilalta, sillä alkuvuonna 2002 käynnistyi Kiipulasäätiön historian suurin, kymmentä rakennusta koskenut peruskorjaustyö. Merkittävimmät muutostyöt tehtiin huoltorakennuksessa sekä Kuntotalon ja Oralan muodostamassa rakennuskokonaisuudessa. Kompleksi oli muotoutunut monen laajennuksen kautta pala palalta, ja tiloja jouduttiin kunnostamaan aika ajoin uudelleen niiden toimivuuden parantamiseksi. Vuosina 2002–2004 tehdyssä peruskorjauksessa Kuntotalon tiloihin rakennettiin uusi kuntosali, mikä paransi kuntoutujien liikunnanohjausta. Monen liikuntaesteisen kuntoutujan arkea sujuvoitti uima-altaan yhteyteen rakennettu luiska. Oralan laajennuksen yhteydessä asuntolapaikkojen määrää lisättiin sataan, ja liikuntaesteisten asumista helpotettiin uusien tilaratkaisuin. Huoltorakennuksen ruokalan logistiikkaa ja keittiötekniikkaa uusittiin, ja rakennus sai uuden, avaran sisäänkäynnin. Remontin valmistuttua syksyllä 2003 huoltoraken-

nus sai nimikilpailun tuloksena uudeksi nimekseen Rustholli Kiipulan tilan historiaa kunnioittaen.⁶⁵⁷

Tilalle kohosi 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen jälkipuoliskolla merkittävä uudisrakennus, kun valtiovalta suostui Kiipulasäätiön 60-vuotisjuhlavuonna 2005 korottamaan säätiön harkinnanvaraista valtionosuutta 1,5 miljoonalla eurolla. Varoja käytettiin rakentamalla ammattiopistolle uudisrakennus, joka oli samalla hallintorakennuksen lisäsiipi. Alkuvuodesta 2007 valmistuneeseen Kiipulakeskukseen sijoitettiin opiskelija- ja terveydenhuollon sekä hallinnon tiloja, infopiste ja kirjasto. Lisätilat olivat tarpeen, koska ammattiopiston opiskelijoiden valtaosa alkoi olla erityistä tukea tarvitsevia. Ammattiopiston piti myös lain mukaan toimia erityisopetuksen kehittämis- ja palvelukeskuksena, jolle varattiin niin ikään tilaa lisäsiivestä. Uudisrakennuksen tieltä purettiin vanha navetta, jonka graniittikiveä käytettiin ympäristön somistamiseen. Loput lisärahoituksesta käytettiin 1980-luvun alussa valmistuneen kauppaoppilaitoksen saneeraukseen erityisopetuksen tarpeisiin.⁶⁵⁸

Ammattiopiston asuntoloita piti myös saneerata uusille tulijoille sopiviksi. Asuntola 5 kunnostettiin vuonna 2008 pitäen ohjenuorana esteettöntä kulkemista sekä opiskelijoiden tukipalveluja. Rakennukseen sijoitettiin kodinhoitohuoneet käytävien päihin, jotta asukkaat voisivat harjoitella kotitöitä. Inva-WC:t ja hissi lisäsivät asumismukavuutta, samoin kuin toimintatila, kuvataidepaja ja avara vastaanottotila.⁶⁵⁹ Kiipulan opiskelijamajoitusta peruskorjattiin vuoden 2018 aikana vielä siten, että opiskelijoiden oli uusien tilojen myötä mahdollisuus saada ympärivuorokautista tukea asuntolan valvojilta.⁶⁶⁰

Perttulan erityisammattikoulun liittäminen osaksi Kiipulan ammattiopistoa vuonna 2009 siirsi Kiipulasäätiön päähuomion useaksi vuodeksi fuusion sujuvaan toteuttamiseen ja Kiipulan tilan ulkopuolella sijaitsevien toimipaikkojen kehittämiseen (ks. s. 225). Tilaa modernisoitiin seuraavan kerran vuonna 2014, jolloin alueelle rakennettiin bioenergialla toimiva hakeämpölaitos korvaamaan maakaasulla toimiva lämpökeskus. Laitos toi säästöä energiakuluihin, ja kotimaiseen energiaan siirtymällä Kiipula halusi myös edistää kestävästä kehityksestä ja kantaa ympäristövastuuta. Liian hienojakoinen hake aiheutti alkuun laitokselle ongelmia, mutta hakkeen toimit-

Vuonna 1998 valmistuneen Gerberatalon arkkitehtuuri poikkeaa Kiipulan tilan rakennusten yleisilmeestä. Esa Heikkinen.

tajan vaihtamisen jälkeen bioenergiaan siirtyminen osoittautui nopeasti hyväksi ratkaisuksi.⁶⁶¹ Tilan tulevan käytön suunnittelemiseksi alueelle laadittiin vuonna 2017 asemakaava Janakkalan kunnan kanssa. Samassa yhteydessä tehdyn rakennusselvityksen tuloksena Museovirasto päätti ulkoisesti suojella tilan muutaman rakennushistoriallisesti arvokkaan rakennuksen sekä jokusen tielinjan.⁶⁶²

Kiipulasäätiön toiminnan muuttuessa 2010-luvun jälkipuoliskolta lähtien on Kiipulan tilan rakennuskantaa ryhdytty karsimaan ja tiivistämään. Ammattiopiston erityisopetuksen painopisteen siirryttyä valmentavaan koulutukseen ja osin muille paikkakunnille purettiin huonokuntoiseksi päässyt, vuonna 1982 valmistunut kauppaoppilaitosrakennus Kiipulan tilalta vuonna 2021.⁶⁶³ Karsimista jatkettiin vuonna 2022 poistamalla rakennuskannasta viisi opiskelijakäytössä ollutta, peruskorjausta vaatinutta rakennuskokonaisuutta Kuuselan ja Männistöjen alueilta.⁶⁶⁴

Kiipulan tilan 1990-luvun ja uuden vuosituhannen korjausrakentaminen sekä liikkumisen esteiden poistaminen mahdollistivat entistä useamman ja vaativamman kuntoutujan palvelemisen. Ympäristön muuttuminen esteettömämmäksi helpotti myös heitä avustavan henkilökunnan arkea. Oppilaitosrakennusten saneeraamisen ansiosta ammattiopiston ja aikuiskoulutuskeskuksen opetusta voitiin kehittää toivotulla tavalla pienryhmäpainotteisemmaksi. Kiipula alkoi myös murtautua ulos perinteisestä eristyisyydestään. Tilalla oli järjestetty ensimmäinen avointen ovien päivä maaliskuussa 1986, jolloin moni janakkalalainen hämmästyí Kiipulasäätiön toiminnan ja tilojen laajuutta. Päiviä ryhdyttiin suuren suosion vuoksi järjestämään vuosittain.⁶⁶⁵

Kiipula alkoi murtautua
ulos perinteisestä
eristyisyydestään.

Kohti tulevaa: Kiipula Gardens, Guest House ja tilapalvelut

”Me ennakoidaan, ei ainoastaan olla ajan hermolla!”

– KIIPULASÄÄTIÖN NYKYINEN TOIMITUSJOHTAJA JUKKA KUJALA⁶⁶⁶

Uudenlainen palvelutoiminta on muovannut uudella vuosituhannella Kiipulan tilan ilmettä. Kiipulan puutarha on viimeksi kuluneen runsaan kymmenen vuoden mittaan avannut oviaan sen toiminnasta ja tuotteista kiinnostuneille. Puutarhassa tuotettiin 2010-luvun alkuvuosina kurkun ja tomaatin ohella myyntiin myös ruukkukasveja kuten joulutähteä sekä tilan tavaramerkiksi muodostunutta leikkogerberaa.⁶⁶⁷ Kiipulasäätiön pyrkinessä taloudellisesti epävarmoina 2010-luvun alkuvuosina parantamaan kannattavuuttaan ja kustannustehokkuuttaan laadittiin puutarhalle uusi toimintamalli ja brändi Kiipula Gardens, joka otettiin käyttöön kesällä 2013. Brändin rakentaminen alkoi, kun ammattiopiston johtajatiimiin kuuluneet Eeva-Kaarina Leskinen ja Soile Kero halusivat ryhtyä kehittämään vuonna 2002 avattua Miinantoria, joka silloin toimi ammattiopiston alaisuudessa harjoitusmyymälänä. Ylipuutarhuri Henni Koskimäen tultua mukaan näihin keskusteluihin syntyi Kiipula Gardens -kokonaisuus, johon liitettiin puutarhan ja Miinantorin ohella myös ammattiopiston vastuulla ollut avomaan viljely.⁶⁶⁸

Uuden brändin suojissa ryhdyttiin kehittämään puutarhan oppimis- ja kuntoutusympäristöjä sekä parantamaan Kiipulan vetovoimaa matkailijoiden ja muiden kävijöiden silmissä. Puutarhan tuotantoa ja kaupallisia toimintoja organisoitiin uudelleen, ja viljelysuunnitelmaa uudistettiin. Tuotanto oli perinteisesti myyty alan tukkuliikkeille tai kukkakaupoille, eikä suoraan kuluttajille suunnattua vähittäismyyntiä ollut muualla kuin Miinantorilla. Kesäkukkia alettiin keväisin myydä suoraan kasvihuoneesta, mikä saavutti suosiota: pian syntyi kanta-asiakkaiden joukko, joka haki aina keväisin kesäkukkansa Kiipulasta. Lisäksi tehostettiin kurkun, kurpitsan, yrttien, chilien ja paprikoiden kaltaisten, myyntiin tarkoitettujen hyötykasvien taimien kasvatusta.⁶⁶⁹

Uudistustyön edetessä luovuttiin paljosta vanhasta. Puutarha oli jo vuonna 2007 joutunut sopeuttamaan toimintaansa energian hinnannousun vuoksi. Sateenvarjokurkkua oli alettu viljellä valottomasti, mikä oli

Kiipulan tilan uudisrakennus Nurmela sai perinnetietoisen nimensä nimikilpailun tuloksena.

merkinnyt vuosittaisen kurkkutuotannon vähenemistä alle kolmannekseen entisestä. Avomaan vihannesviljelyssä siirryttiin 2010-luvun alkupuolella luomutuotantoon. Vuosikymmeniä jatkunut leikkogerberan viljely Kiipulassa tuli tiensä päähän, kun tuholaisongelmien ja heikon taloudellisen tuloksen pitkään varjostamasta viljelystä luovuttiin lokakuussa 2015.⁶⁷⁰

Ylipuutarhuri Henni Koskimäen mukaan lopettamispäätöstä ei tehty kevein perustein:

”Leikkogerberan viljelyn ongelmana oli Suomessa käytettyjen kasvinsuojeluaikeneiden vähäisyys ja tehottomuus, kasvin suojele tuholaisilta oli vaikeaa. Päätös viljelyn lopettamisesta oli henkisesti vaikea, siitä yritettiin kaikin keinoin saada kannattavaa. Kukan viljely oli jo vähentynyt Suomessa edellisinä vuosina, sillä niitä voitiin tuoda Hollannista halvemmalla.”⁶⁷¹

Puutarhan tuotanto keskittyi vastedes luonnonvalolla tuotettuihin kasvi- huonevihanneksiin ja ruukkukasveihin. Tukkukauppa ja sopimuskasvivilje-

ly vähenivät, ja vuoden 2023 alussa kasvihuonepinta-alaa supistettiin 2 000 neliömetrillä muun muassa energian hinnannousun vuoksi.⁶⁷²

Tilan kivinavetassa sijainneen Miinantorin toimintaa ryhdyttiin 2010-luvun puolimaissa kehittämään parantamalla Kiiapulassa viljeltyjen ja opiskelijoiden tekemien tuotteiden näkyvyyttä tuotevalikoimassa. Miinantorin yhteydessä olevan Kahvila Emman vitriineihin ilmestyi samassa hengessä lisää paikan päällä valmistettuja leivonnaisia ja muita tuotteita, mikä houkutteli paikalle uusia asiakkaita.⁶⁷³

Tavanomaisen suoramyynnin ohella Kiiipula Gardensin tuotteita, kuten ruukkukukkia ja kukka-amppeleita sekä tomaattia ja kurkkua, alettiin vuonna 2015 kaupata pop up -myynneissä. Toimintamuodon käynnisti koulutuskeskus Tavastialta tullut yhteistyötarjous: Tavastia oli aloittanut Hämeenlinnan Punaportilla opiskelijatuotteidensa myynnin ja pyysi Kiiipula Gardensia mukaan joulumarkkinoille. Pop up -myynti laajeni pian Kiiipula-

säätiön Vantaan ja Lahden toimipaikkoihin sekä Kauppapaikka Tavastilaan Hämeenlinnassa, ja joulunalusajan ohella myyntitapahtumia ryhdyttiin ammattiopiston opiskelijoiden innostuksen mukaan järjestämään myös äitienpäivänä ja syys–lokakuussa. Tällaiset uudet myyntikanavat ovat tulleet Gardensin toimintaan mukaan jäädäkseen, sillä moni haluaa nykyään tukea Kiipulasäätiön kaltaista yhteiskunnallista yritystoimintaa.⁶⁷⁴

Kiipulan Eläinpiha sai alkunsa 2010-luvun jälkipuoliskolla, kun kesäkukien myyntiä vauhdittamaan hankittiin eläimiä, alkuun pari lammasta, kanoja ja viiriäisiä sekä pian myös kaneja, kalkkunoita ja ankoja. Gardensissa aloitettiin lisäksi pienimuotoinen kotisirkkojen tuotanto. Eläinten hoitotöistä tuli nopeasti osa Gardensin opiskelijoiden oppimisympäristöä, sillä Kiipulan ammattiopistossa voi opiskella eläintenhoitajaksi.⁶⁷⁵ Monen nykypäivän Kiipulan kävijän muistamat miniaasit Onni ja Ihaa liittyivät Eläinpihan asujaimistoon vuonna 2021.⁶⁷⁶

Kiipula Gardensin eläintenhoito, puutarha sekä myynti- ja kahvilatoiminta kaipasivat 2010-luvun loppuvuosina lisätilaa luonnonvara-alan ammattiopetuksen tavoin. Tarpeita tyydyttämään rakennettiin uudisrakennus Nurmela, joka avasi ovensa kesällä 2020. Se nimettiin perinnetietoisesti tilalla ennen sijainneen omakotitalon mukaan. Taloteknisesti moderni rakennus mahdollisti aurinkosähkön hyödyntämisen uutena osana Kiipulan energiahuoltoa.⁶⁷⁷ Elokuun alussa 2020 Miinantori muutti Nurmelaan, mikä kasvatti myymälän asiakasmäärää: avomaan runsas lajivalikoima houkutti ostoksille myös ulkopaikkakuntalaisia. Miinantorin vanhoissa tiloissa alkoi vielä samana vuonna puutarhan tuotannon jatkojalostustoiminta. Kuivurin avulla jalostamossa valmistettiin juureslastuja sekä hapankaalialia, joita ryhdyttiin myymään Miinantorin ohella myös Kiipula Gardensin vuonna 2020 avautuneessa verkkokaupassa.⁶⁷⁸

Kuntoutusalan 2000-luvun alusta lähtien kiristynyt kilpailu sekä 2010-luvun ammatillisen koulutuksen reformi vähensivät Kiipulasäätiön tulovirtoja (ks. s. 78). Uusia tulonlähteitä ryhdyttiin etsimään perustamalla kuntoutuspalvelujen alaisuuteen Kiipulan kokous- ja majoituspalvelut -yksikkö vuoden 2010 alussa. Sen avulla pystyttiin paremmin tarjoamaan Kiipulan tilan palveluja janakkalalaisten ohella kaikille kiinnostuneille.⁶⁷⁹ Tilojen käyttöä tehostettiin tarjoamalla vuodesta 2008 lähtien erilaisten tapahtumien yhteydessä myös majoituspalveluja.

Vuonna 2016 perustettiin Kiipulan yrityspalvelut -yksikkö, joka alkoi markkinoida ja myydä Janakkalan keskuspaikan tiloja ja asiantuntemusta

Eläinpihalla pääsee tutustumaan muun muassa miniaaseihin.

Nurmelaan muuttaneen Miinantorin kahvila.

Kiipula Guest Housen vastaanotto.

muun muassa kokous-, leiri- ja työhyvinvointipalveluasiakkaille. Samalla hotellimaisia majoituspalveluja alettiin tuottaa nimellä Kiipula Guest House.⁶⁸⁰ Kuntoutusosaston yhteydessä olevia Guest Housen palveluja ryhtyvät käyttämään työmatkalaiset, minkä lisäksi tiloihin majoittui myös säätiön kuntoutuksen sekä yritys- ja kokouspalvelujen asiakkaita.⁶⁸¹

Kiipulan kuntoutuspalvelujen volyymin vähetessä myös tilan muihin asuntoloihin ryhdyttiin etsimään uudenlaisia asukkaita, jollaisiksi vakiintuivat eri organisaatioiden koulutus- ja kehittämispäivien sekä kesä-, rippi- ja musiikkileirien kaltaisten tapahtumien osanottajat. Mindfulness-tyyppisiä hiljaisuuden retriittejä on järjestetty muutaman vuoden ajan, kun taas potilasjärjestöjen sopeutumisvalmennuskurssit ovat vanhempaa perua.⁶⁸² Kiipulasäätiön majoituspalveluja käytettiin vuonna 2022 yhteensä lähes 8 700 majoitusvuorokauden verran.⁶⁸³

Kiipulan kokouspalveluja laajennettiin myös merkittävästi. Rusthollin yhteyteen vuonna 1990 rakennettua auditoriota (nykyiseltä nimeltään Kiipulasali) oli alusta lähtien vuokrattu paikkakunnan ja lähialueen yrityksille

Kiipulan tilan lähimaastosta löytyy useita kuntoratoja moneen makuun.

ja yhteisöille. Kuntoutustoiminnan supistuessa lisää kokous- ja ryhmätiloja vapautui varsinkin viikonloppuisin varattaviksi, jolloin Kiipulan kokouspalveluja laajennettiin merkittävästi.⁶⁸⁴ Kiipulasäätiön keskuspaikassa on tätä nykyä vuokrattavissa alun toistakymmentä erilaista ja erikokoista salia ja tilaa kokousvieraiden tarpeisiin. Kiipulan Kustaanhovin idyllistä juhlatilaa alettiin vuokrata ulkopuolisille 2020-luvun alussa.⁶⁸⁵

Kiipulasäätiön ryhdyttyä houkuttelemaan Kiipulan tilalle matkailijoita, ulkoilijoita sekä erilaisten tilaisuuksien osallistujia alkoi paikan ilme ja imago merkittävästi muuttua. Majoitusmahdollisuuksien avauduttua Kiipula tuli tutummaksi kotimaan matkailijoille, ja tunnettuutta lisäsivät myös Elojuhlien kaltaiset tilalla järjestetyt tapahtumat sekä Miinantorin ja Eläinpihan tapaiset houkuttimet. Erilaisten tilaisuuksien, kuten musiikki-leirien ja hiljaisuuden retriittien järjestäjät löysivät niin ikään tilan palvelut. Kiipulan tila ei tänä päivänä enää ole muusta Janakkalasta eristynyt alue, vaan elimellinen osa paikkakunnan elämää.

Aktiviteetteja ja attraktioita

Kiipulan tila on parin viime vuosikymmenen aikana kokenut melkoisen muodonmuutoksen, kun aluetta on määrätietoisesti kehitetty kiinnostavamaksi matkailijoiden ja kävijöiden silmissä. Henkilökunnan ulkoilumahdollisuuksia alettiin parantaa jo 1980-luvun alussa rakentamalla veikkausvaroin kuntorata, joka toimi talvisin valaistuna latuna. Kiipulasäätiö ja Janakkalan kunta päättivät myöhemmin 1980-luvulla raivata lisää ulkoilu- ja hiihtoreittejä Kiipulan harjuille pääosin vanhoille tiepohjille. Työstä vastasi urheiluseura Janakkalan Jana talkoovoin. Nykyiset kuntopolut noudattelevat edelleen tuolloin rakennettuja reittejä.

Kun Kiipulasäätiö alkoi 2010-luvulla houkuttella tilalle aktiivilomailijoita, avautuivat nämä kuntoilureitit myös heidän käyttöönsä samoin kuin henkilökuntaa varten 1990-luvulla harju-maastoon rakennettu kota. Kiipulan ammattiopiston metsäalan opiskelijoiden Matinvuoren laelle vuonna 2016 pystyttämä, metsäalueen omista puista rakennettu laavu on alusta lähtien ollut kaikkien halukkaiden käytettävissä. Nä-

köalapaikasta tuli osa vuosittaisen Kiip-FIT-maastajuoksutapahtuman reittiä, ja laavua ovat käyttäneet myös monet Kiipulassa erilaisia leirejä pitäneet ryhmät.

Tilalle rakennettiin muunkinlaisia houkuttimia moneen makuun. Frisbeegolfrata valmistui lähimaastoon alkuun yhdeksänreikäisenä vuonna 2007, mikä jälkeen rataa on useaan otteeseen korjattu ja täydennetty. Vuonna 2022 tilalla avautui kaikille avoin Aktiviteetti-puisto erityisesti liikuntaesteisten ja näkövammaisten opiskelijoiden tarpeisiin. Puistoon tuli parkouriin sopivia esteitä, tasapainolaitteita, telineitä ja ulkokuntosalilaitteita sekä muutama laite pienille lapsille. Minigolfrata rakennettiin Guest Housen läheisyyteen vuonna 2019, ja puretun kauppaoppilaitosrakennuksen paikalle nousi keväällä 2023 beach volleyball -kenttä.

Paikan historiasta kiinnostuneille valmistui vuonna 2021 Kiipulan tilan vaiheita kuvaava opastettu, kymmenen rastia sisältävä kävelyreitti Historiapolku Hämeen Heimoliiton Säätiön rahoituksella. Tähkälä-rakennuksen lähiyhdytteen rakennettiin samana vuonna

Tunnelmia Kiipulan Elojuhliilta vuonna 2024, jolloin juhlan pääesiintyjä oli Janna.

pieni luontopolku. Kävijä huomaa Kiipulan maatilamaisen menneisyyden myös alueen nimistöstä: nimet viittaavat joko suoraan maatalouteen (esim. Jyvälä, Orala, Tähkälä) tai alueen sijaintiin metsän vieressä (Kuusela, Männistö, Koivula). Muutama rakennus, kuten Rusthollli ja Nurmela, on saanut historiaa huokuvan nimensä nimikilpailun tuloksena.

Kiipulan pitkään jatkunutta eristyneisyyttä muusta Janakkalasta kuvasti, ettei tilalla ollut ennen 1980-luvun alkuvuosia minkäänlaisia opasteita, ei tien vieressä olevaa opastaulua eikä rakennuksissa nimikylttejä. Sen vuoksi henkilökunta joutui jatkuvasti neuvomaan tilalle saapuvia kuntoutujia ja muita kävijöitä oikeisiin paikkoihin. Ensimmäiset

opaskyltit sijoitettiin Kiipulan tilan teille ja poluille vuonna 1983, jolloin niiden puuttuminen oli jo herättänyt huomiota. Nykyiset seikkaperäiset opasteet pystytettiin tilalle uuden vuosituhannen alkuvuosina. Vuonna 2020 Nurmela-rakennuksen pihalle hankittiin näyttävät Kiipula-jättikirjaimet.

Kiipulan jokavuotisista tapahtumista Elojuhlat ovat vuodesta 2018 lähtien houkutelleet tuhansia kävijöitä tilalle elokuun viimeisenä perjantaina. Juhlissa on tarjolla markkinatunnelmaa, opastettuja kierroksia, niin lapsia kuin aikuisiakin kiinnostavia esiintyjä sekä illan päätteeksi näyttävä ilotulitus.

Artikkelin lähteet, ks. s. 315.

Kiipulasta maailmalle

”Koulutus- ja kuntoutuspalvelujen vieminen lähelle asiakkaita ja heidän omaa elinympäristöään lienee pysyvä ilmiö.”

– KIIPULASÄÄTIÖN VUOSIKERTOMUS 2003⁶⁸⁶

Tietty sisäänpäin lämpiävyys ja sulkeutuneisuus oli pitkään tyypillistä Kiipulasäätiön toiminnalle. Säätiön kuntoutus- ja koulutuspalveluja varten piti vuosikymmenten ajan hakeutua Janakkalaan Kiipulan tilalle, sillä niitä ei ollut muualla saatavilla. Kiipulasäätiö ei tässä suhteessa ollut mikään poikkeus säännöstä, sillä laitospalvelut olivat pitkään ominaisia kaikelle suomalaiselle ammatilliselle erityisopetukselle ja kuntoutukselle. Erityisoppilaitokset toimivat omissa koulurakennuksissaan usein kaukana suurista asutuskeskuksista, ja Suomi oli uudelle vuosituhannelle asti pullollaan kuntoutuslaitoksia, joihin lääkinnällisen kuntoutuksen tarpeessa olevat matkustivat muutaman viikon pituisille hoitojaksoille.

Kiipulasäätiön toiminnan laajeneminen Kiipulan tilan ulkopuolelle käynnistyi 1980-luvulla. Säätiö osti vuonna 1982 Sääjärven rannalta Hämeenlinnan Käikälän kylästä Haitti-nimisen maatilan, josta tehtiin kesällä pidettävien, luonteeltaan kevyempien kuntoutuskurssien sekä kuntolomien pitopaikka. Haitin kunnostaminen näihin tarkoituksiin oli työläs urakka, sillä uudenaikaisten asuin- ja muiden rakennusten ohella tilalle piti rakentaa kaikki moderni kunnallistekniikka porakaivoista, vedenpuhdistamosta ja viemäreistä lähtien. Tilalle ei alkuun kulkenut edes kunnollista tietä, vaan paikalle pääsi ainoastaan traktorilla. Ennen tilan sähköistämistä työmiehet sytyttivät työpäivää aloittaessaan valkeat vanhojen asuinrakennusten leivinuuneihin ja puuhelloihin. Sen jälkeen näki käynnistää sähköä tuottavan aggregaatin, jonka punaisen lampun kajossa työt pääsivät alkuun.⁶⁸⁷ Rakennusten peruskorjaus ja uudisrakentaminen alkoi vuonna 1984, ja Haitin toimintakeskuksen ensimmäiset kuntoutuskurssit päästiin järjestämään kaksi vuotta myöhemmin.⁶⁸⁸

Haitin vanha pihapiiri säilytettiin entisellään, ja uudet rakennukset sijoitettiin sen ympärille. Uudisrakentamisen ohella Haitin vanhaa puista rakennuskantaa korjattiin kunnostamalla niiden pärekattoja asiantuntijan neuvojen mukaan. Pärekaton sai myös tilan uusi savusauna, jonka kohta-
loa Haittia rakentamassa ollut Kari Ranta on muistellut:

Hämeenlinnan keskustan ns. Skogsterin kulma, jossa Kiipulasäätiöllä on ollut pitkään toimipaikka.

”Kun Haittiin rakennetulle savusaunalle tehtiin palotarkastusta, sanoi palotarkastaja, että ’päreistä katto ja keskelle lattiaa nuotio, ja kaikki on vieläpä laillista’. Savusauna paloi sitten myöhemmin, kun sitä ei osattu sytyttää oikein.”⁶⁸⁹

Haittia rakennettiin laitoskuntoutuksen kulta-aikana, jolloin asiakkaat vielä hakeutuivat syrjäseuduille luonnon helmaan kuntoutumaan. Kuntoutusajattelun muuttuessa 1990- ja 2000-lukujen mittaan ryhtyi Kiipulasäätiö muiden alan toimijoiden tapaan viemään palvelujaan muille paikkakunnille lähelle kuntoutujia, mikä edellytti merkittäviä tilainvestointeja. Huonojen yhteyksien päässä ollutta Haittia oli vaikeaa hoitaa ja kunnostaa, minkä vuoksi se vuokrattiin Vanajanlinna Groupille vuoden 2000 alusta lukien.⁶⁹⁰

Aikuiskoulutuskeskus oli Kiipulan toiminnan alueellisessa laajenemisessa edelläkävijä, joka ”vei Kiipulan maailmalle ja Suomeen”.⁶⁹¹ Keskukseen koulutuksiin osallistuvat eivät enää 1990-luvulle tultaessa olleet kovin halukkaita lähtemään toiselle paikkakunnalle kouluttautumaan ja asumaan asuntolassa, mihin vaikutti myös kurssilaisten taloudellisten etuuksien heikkeneminen: muun muassa kuntoutujien viikonloppumatkoja kotiin

ei enää rahallisesti korvattu. Koulutuspalveluja oli näin alettava viedä lähelle niiden tarvitsijoita.⁶⁹²

Ammatillisen kurssikeskuksen toimintoja oli jo 1980-luvun loppuvuosina siirtynyt Tureenkiin. Aikuiskoulutuskeskuksella oli vuodesta 1994 lähtien tiloja Turengin ohella myös Hämeenlinnassa, jossa avattiin vuoden 1996 alussa uusi neljä luokkaa käsittävä toimipiste. Aloitteen tilojen vuokraamisesta oli tehnyt paikallinen työvoimatoimisto, joka halusi kehittää työvoimakoulutuksessa tekemäänsä yhteistyötä Kiipulasäätiön kanssa. Ensimmäiset toimitilat sijaitsivatkin Turuntiellä Hämeenlinnan työvoimatoimiston yläkerrassa.⁶⁹³ 1990-luvun lopulla keskuksella oli käytössään pysyvät toimipisteet Hämeenlinnassa, Turengissa ja Riihimäellä. Hämeenlinnan toinen toimipiste (ns. Skogsterin kulma) ostettiin lähinnä yrityspalvelujen käyttöön vuoden 1999 alussa.⁶⁹⁴

Kiipulasäätiön aikuiskoulutuksen alueellinen tarjonta jatkoi nopeaa laajenemistaan uudella vuosituhanella ennen kaikkea vuosituhaten vaihteessa kehitetyn, työpaikoilla tapahtuvan pitkäkestoisen OTE-kuntoutuksen ansiosta (ks. s. 166).⁶⁹⁵ Vuonna 2003 aikuiskoulutuskeskuksella oli toimipaikkoja jo seitsemällä paikkakunnalla, ja noin puolet aikuiskoulutuksen henkilöstöstä työskenteli pääasiassa muualla kuin Kiipulassa. Sivutoimipisteiden toimivuutta oli kasvun ja kiristyvän kilpailun oloissa ryhdyttävä kehittämään, sillä avomuotoinen, kuntoutujan asuinpaikan lähellä toteutettava kuntoutus valtasi nopeasti alaa perinteiseltä laituskuntoutukselta.⁶⁹⁶

Avomuotoinen, kuntoutujan asuinpaikan lähellä toteutettava kuntoutus valtasi alaa perinteiseltä laituskuntoutukselta.

Kiipulasäätiö järjesti Haitin tilalla 1980- ja 1990-luvuilla kuntoutuskursseja ja henkilö-kuntajuhlia.

Vielä vuosituhaten vaihteessa ammatillisen erityisopetuksen opiskelijat tulivat eri puolilta Suomea Turenkiin ja Kiipulan tilalle koulutettaviksi.⁶⁹⁷ Myös nämä opiskelijat alkoivat 2000-luvun edetessä suosia kouluttautumista kotipaikkakunnillaan. Kiipulan ammattiopisto ryhtyi laajentamaan toimintaansa Janakkalan ulkopuolelle, mihin vaikutti myös opiston mukanaolo lukuisissa Euroopan sosiaalirahasto ESR:n rahoittamissa EU-projekteissa. Aikuiskoulutuskeskuksen liittäminen ammattiopistoon vuonna 2007 tarjosi mahdollisuuden aloittaa perustutkinto- ja valmentava koulutus myös muilla paikkakunnilla kuin Kiipulan päätoimipaikassa. Kiipulan ammattiopiston työammattikoulutuksia alettiin vuodesta 2009 lähtien järjestää myös muilla toimipaikoilla, joista ensimmäisenä Vantaalla.⁶⁹⁸

Avomuotoiset palvelut toimivat päänavaajana, kun myös Kiipulan kuntoutuskeskus ryhtyi laajentamaan toimintaansa muille paikkakunnille. Urasuuntapalvelujen nimellä markkinoitavia kuntoutuksen ohjaavia palveluja, kuten työhönvalmennusta ja työkokeilua, oli vuodesta 2008 saatavilla säätiön kaikissa toimipaikoissa. Niitä varten aiemmin vain avomuotoisia ammatillisia kuntoutuspalveluja tarjonneille Vantaan, Riihimäen,

Hämeenlinnan, Lahden ja Tampereen toimipaikoille haettiin terveydenhuollon toimintayksikön järjestämisluvat.⁶⁹⁹

Hämeenlinnassa päätoimipaikkaansa pitäneen Perttulan erityisammattikoulun liittäminen Kiipulan ammattiopistoon vuonna 2009 lisäsi entisestään säätiön toimipaikkojen määrää. Fuusion yhteydessä Kiipulan tilan ulkopuolisia toimipaikkoja vahvistettiin siten, että Perttulan ja Kiipulan toiminnot sijoitettiin samoihin tiloihin. Ensimmäisenä se onnistui jo syksyllä 2008 Lahdessa, ja Forssassa Kiipulasäätiön ja Perttulan toiminnoille löytyi yhteinen vuokratila teollisuusalueelta. Perttulan Kouvolan toimipaikka sijaitsi liitoksen aikaan Kuusankoskella. Sieltä siirryttiin edullisempiin tiloihin Kouvolaan, jossa Kiipulan palveluille oli enemmän kysyntää. Kaikkiaan toimipaikkojen määrä kaksinkertaistui liitoksen seurauksena. Perttulan Järvenpään toimipiste lakkautettiin, koska Perttulan koulutustarjonnalle ei siellä ollut riittävästi kysyntää.⁷⁰⁰ Valmentavaa ja kuntouttavaa koulutusta oli Perttulan fuusioimisen jälkeen tarjolla Kiipulan toimipaikan ohella myös Perttulan, Lahden, Riihimäen, Tampereen, Forssan ja Kouvolan toimipaikoissa ja Hämeenlinnan vankilassa.⁷⁰¹

Fuusio merkitsi Kiipulasäätiölle myös sen toimialueen laajenemista. Ammatillisen erityisopetuksen alueellisessa jaossa Kouvola oli ammattiopisto Spesian vastuulla, mutta Spezialla ei kuitenkaan ollut siellä toimintaa. Opetusministeriö suostui lopulta Kouvolan pyynnöstä siihen, että Kiipula hoitaa alueella nämä palvelut.⁷⁰² Perttulan erityisammattikoulun fuusioimisen jälkeen vuonna 2009 Kiipulan ammattiopiston aikuiskoulutus- ja erityisopetuksen tarjontaa sekä Kiipulasäätiön kuntoutuspalveluja oli saatavilla jo kymmenellä paikkakunnalla, Janakkalan Kiipulan ohella Espoossa, Forssassa, Hyvinkäällä, Hämeenlinnassa, Kouvolassa, Lahdessa, Riihimäellä, Tampereella ja Vantaalla.⁷⁰³

Pian liitoksen jälkeen Perttulan vanhasta päätoimipaikasta luovuttiin, koska sen ylläpito olisi ollut kallista ja vaikeaa. Päätökseen vaikutti myös Perttulan vanhojen hirsirakennusten huono kunto. Uusia tiloja saatiin Tavastia-koulutuskonsernin Punaportti-rakennuksesta Hämeenlinnasta. Näihin lähellä paikallista sairaalaa oleviin tiloihin siirtyi Perttulalle merkittävän terveydenhuoltoalan toiminta. Perttulan metsä-, puutarha- ja taidealat

Kiipulasäätiön toiminta on tällä vuosituhanella laajentunut usealle paikkakunnalle Etelä-Suomen alueelle. Vasemmalla ylhäällä Nokian toimipaikka ja alhaalla Lahden Svinhufvudinkadun toimipiste.

Kiipulasäätiön Punaportin toimipaikka Hämeenlinnassa.

sijoittuivat puolestaan Kiipulan Janakkalan keskuspaikkaan.⁷⁰⁴ Ensimmäinen osa Perttulan vanhan päätoimipaikan toiminnasta muutti syksyllä 2012 Kiipulaan ja Skogsterin taloon Hämeenlinnassa. Keväällä 2013 loppuista Perttulan työntekijöistä osa muutti Punaportille ja osa Kiipulaan.⁷⁰⁵

Kiipulasäätiö ryhtyi 2010-luvun jälkipuoliskolla kehittämään ammatillista erityisopetustaan inklusioajattelun hengessä. Sen vuoksi säätiö uusia toimipaikkoja perustaessaan ja vanhoja tilojaan saneeratessaan pyrki saamaan toimitilaa jonkin yleisen oppilaitoksen yhteydestä, sillä samoissa tiloissa toimiminen helpotti opiskelijoiden siirtymistä tarvittaessa oppilaitoksesta toiseen. Lahdessa säätiö pääsi vuonna 2016 koulutuskuntayhtymä Salpauksen kanssa samoihin tiloihin, ja yhteistyö näiden kahden toimijan välillä muodostui pian hedelmälliseksi. Hämeenlinnassa säätiö puolestaan kokeili vuonna 2018 ammattiopisto Tavastian kanssa yhteistä valmentavan koulutuksen opetusryhmää.⁷⁰⁶

Kiipulasäätiön alueellisen toiminnan laajeneminen jatkui 2010-luvun jälkipuoliskolla, mihin sitä velvoitti jo vuonna 2017 myönnetty ammatillisen erityisopetuksen järjestämislupakin. Sen mukaan säätiöllä oli päävastuu erityisopetuksen järjestämisestä Pirkanmaalla, Kanta-Hämeessä ja Päi-

jät-Hämeessä. Laajentuminen oli 2010-luvun jälkipuoliskolla ja 2020-luvun alussa merkittävää erityisesti Tampereen alueella. Tampereen seudun ammattiopisto Tredu tarjosi vuonna 2017 säätiölle toimitilaa vanhan kauppaoppilaitoksen rakennuksesta, minne osa säätiön Tampereen toiminnoista siirtyikin. Kiipulasäätiölle avautui 2020-luvun alussa mahdollisuus saada tontti Nokian Pitkästäniemestä, jossa sijaitsi entuudestaan lastensuojelun psykiatrinen EVO-tutkimusyksikkö.⁷⁰⁷ Pitkäänniemeen valmistui syksyksi 2021 täyden hoivamitoituksen asuntolakokonaisuus sekä neljä luokkaa työhön ja itsenäiseen elämään valmentavien TELMA-koulutusten käyttöön.⁷⁰⁸

Kiipulan tila alkoi menettää keskeistä asemaansa Kiipulasäätiön toiminnassa, kun säätiön koulutus- ja kuntoutuspalvelut ryhtyivät kasvavan kysynnän ja kuntoutusajattelun muuttumisen vuoksi leviämään Janakkalan keskuspaikasta muille paikkakunnille. Tänä päivänä yli puolet säätiön työntekijöistä työskentelee muualla kuin Kiipulan tilalla, ja myös valtaosa opiskelijoista harjoittaa opintojaan säätiön muissa toimipaikoissa. Toiminnan alueellinen laajeneminen teki Kiipulasäätiön nimeä tunnetuksi erityisesti Hämeessä ja Pirkanmaalla, ja säätiön työllistävä vaikutus ydinalueellaan kasvoi. Säätiön johtamiselle laajeneminen asetti omat haasteensa, mutta vaihtoehtona olisi ollut sisäänpäin kääntyneisyyden jatkuminen ja sen myötä toiminnan surkastuminen. Lähtö tutusta kotipihasta maailmalle on kannattanut, sillä Kiipulasäätiön palvelut tavoittavat nyt suuremman joukon niitä tarvitsevia kuin koskaan aikaisemmin.

6

1. Kylvökonetta ajamassa

1. Linnan ajissa

1. Ajaa pihristamassa

1. Heinotella oli Hevonenl päi
1. Pivia rikkamassa

Ajaa pihristamassa

Yhteisö

1950-luvun loppu

Ammattikoulut laajentavat Kiipulan yhteisöä

1940

Kultatähkäkodin yhteisö syntyy

Toipumisen ja oppimisen tukena

1990-luvulta lähtien

Yhä haasteellisemmat opiskelijat muovaavat yhteisöä

1980-luku

Poismuutto tilalta alkaa

1978–1994

Päiväkoti Kiipulassa

Kultatähkädin suojissa

”Kaikki olivat kuin veljeksiä ja talossa vallitsi hyvä yhteishenki.”

– KIIPULASSA VUODESTA 1942 MAATYÖMIEHENÄ TYÖSKENNELLYT EINO TAMMINEN⁷⁰⁹

Kultatähkäyhdistys ja myöhemmin Kultatähkän Kiipulasäätiö ylläpitivät 1940-luvulla Kiipulan tilalla Kultatähkätia, jonka henkilökunta ja toipilaat muodostivat tiiviin pienen yhteisön. Tilan työmiehiä oli alun toistakymmentä, ja toipilaita oli enimmillään samanaikaisesti viisi-toista. Suomen Huollon sairaalan muutettua pois tilalta marraskuussa 1943 voitiin toipilaspaikkoja lisätä 35:een.⁷¹⁰

Yhteisön pienuutta kuvasti sekin, että nuori säätiö tuli 1940-luvulla toimeen vain kahdella hallinnon työntekijällä, yhdellä toimistoapulaisella sekä toiminnanjohtajalla. Jälkimmäisistä pisimpään tehtävässä oli ennen 1960-lukua agronomi Erkki Nepponen vuosina 1945–1953. Aikalaismuistikuvien mukaan Nepponen oli pidetty esimies, joka osallistui tilan töihin aina kun muilta kiireiltään ehti.⁷¹¹

Omavaraisen toipilaiden yhteisön perustaminen oli aikanaan ollut Kultatähkäyhdistyksen voimahahmon Aili Sarkkilan haave, joka ei toteutunut. Kultatähkädin perintö eli kuitenkin pitkään: Kiipulan tilan yhteisö säilyi kauan omintakeisena, muulta maailmalta osin eristäytyneenä yhdyskuntana. Kuvaavaa oli, että tilan viereiselle Matinmäelle suunniteltiin toipilaskodin alkuvuosina jopa yhteisön oman kirkon rakentamista.⁷¹²

Kultatähkäkodin toipilaita mansikanperkaustalkoissa 1940-luvulla.

Koska tilan työntekijöidenkin joukossa oli tuberkuloosista toipuneita, yhdisti sairaus lähes kaikkia Kiipulassa asuvia. Toipilaat asuivat työväestä erillään, mutta yhteiset ruokailut ja yhdessä työskenteleminen tutustuttivat ryhmiä toisiinsa. Työhön kuntouttamisen ohella työhoidon tarkoitus oli saada toipilaat viihtymään, sillä pelkkä joutenolo pitkästyi ja johti helposti järjestyshäiriöihin.

Työhoitokodeille oli tyypillistä, että toipilaat viettivät myös suuren osan vapaa-ajastaan yhdessä. Tuberkuloositoipilaiden sallittiin sekä parantoloissa että työhoitokodeissa järjestää itse vapaa-ajan toimintaa, mikä synnytti omanlaisensa parantolakulttuurin. Erityisesti makuuhallien toipilaat järjestäytyivät omiksi ”lippukunnikseen”, jotka kilpailivat leikkimielisesti toisiaan vastaan ja joilla oli omat säännöt, johtajat ja seremoniat.⁷¹³

Parantolakulttuuri levisi pian myös Kultatähkäkotiin, jonka toipilaat perustivat vuonna 1944 Kiipulan Kilta -toveriseuran. Se piti alkuvuosina viikoittain ”ohjelmallisia illanviettoja”, minkä lisäksi kodin asukkaat kävivät kerran viikossa Turengissa toimineessa Kuumolan talon kerhossa. Kiltta alkoi pian järjestää myös retkiä toipilaille, ja ”työilloissa” tehtiin käsitöitä, joita myymällä työhoitokoti sai lisätuloja. Muuta ohjelmaa tarjosivat läheisen kansanopiston oppilaat, jotka kävivät kerran viikossa Kiipulassa pitämässä hartaustilaisuuden.⁷¹⁴

Jo Sarkkilan aikana työhoitokodissa järjestettiin joulujuhlia, joita varten toipilaat tekivät oljista joulukoristeita ja rakensivat puutarhan kukista asetelmia. Toipilaiden joukosta löytyi myös halukkaita ohjelmanumerojen suorittajia.⁷¹⁵ 1950-luvulla Kiipulasäätiön joulujuhliin osallistui myös säätiön johtoelinten sekä Janakkalan kunnan edustajia. Kiipulassa vuosina 1952–1976 työskennellyt kirvesmies Matti Ahtiainen on muistellut näitä juhlia:

”Usein ohjelmassa oli kuorolaulua ja puheita pidettiin, mutta pääasia oli runsas ruokapöytä.”⁷¹⁶

Toipilaiden vaihteleva terveys oli alkuvuosina Kiipulan yhteisölle leimallista. Tuberkuloositoipilaiden puutteellisen jälkihuollon ja sotaolojen vuoksi työhoitokotiin jouduttiin ottamaan toipilaita, joiden kunto ei sallinut työntekoa. Kun Kiipulasäätiö ryhtyi 1950-luvun alussa suunnittelemaan säännöllisen ja systemaattisen ammattiopetuksen aloittamista Kiipulan tilalla, pyrittiin työhoitokotiin ottamaan vain sellaisia toipilaita, joiden uskottiin selviytyvän ammattiopetuksesta (ks. s. 86). Tätä linjausta ei jo inhimillisistäkään syistä voitu täysin noudattaa, vaan Kiipulassa asui vielä 1970-luvullakin yksittäisiä toipilaita, jotka eivät kyenneet suoriutumaan opinnoista.

Internaatti laajenee

”Ennen Kiipulaan tuloani olin jo elänyt itsellistä elämää omassa kodissani. Kuulin kouluaikaiselta ystävältäni, joka oli samankaltaisessa sisäoppilaitoksessa Lahdessa, kuinka sidottua elämä siellä oli. Ajattelin, ettei neljän naisen kanssa yhdessä asumisesta tulisi mitään. Kun kävin katsomassa asuntolan soluhuonetta, isäni ensi reaktio oli, että onpa tämä kalsea paikka, ei ole edes mattoa lattialla. Sopeuduin kuitenkin Kiipulan elämään hyvin.”

– KIIPULAN KAUPPAKOULUSSA SYKSYLLÄ 1965 OPINTONSA ALOITTANUT OILI SATOKANGAS⁷¹⁷

Kiipulaan syntynyt tuberkuloositoipilaiden yhteisö laajeni ja muuttui merkittävästi, kun Kiipulasäätiön ammattikoulut aloittivat 1950-luvun jälkipuoliskolla toimintansa. Koulujen perustaminen edellytti myös lisää työntekijöitä, kuten opettajia ja hallintohenkilökuntaa, joiden edellytettiin muuttavan Kiipulan tilan alueelle. Muutaman kymmenen hengen sijaan Kiipulan tilalla asui jo lähes 180 henkeä, kun sisäoppilaitosten ensimmäiset oppilasasuntolat saatiin vuosikymmenen loppuun mennessä valmiiksi.⁷¹⁸ Yhteisön kasvu johti vääjäämättä sen jakautumiseen eri alaryhmiin. Kauppakoulun ja sähköalan ammattikoulun oppilailla sekä säätiön henkilökunnalla ei ollut samanlaista sidosta itse maatilaan ja sen työntekijöihin kuin työhoitokodin toipilailla ja puutarhakoulun oppilailla.

Ryhmien muodostumisesta huolimatta Kiipulasäätiön noin 60 työntekijän ja noin 120 ammattikoulun oppilaan joukko muodosti vielä 1960-luvun alussa yhteisön, jossa kaikki tunsivat toisensa. Oppilaiksi otettiin vain alle 40-vuotiaita, ja koska säätiön työntekijät olivat valtaosin nuoria ja perheellisiä, oli yhteisön ikärakenne nuortunut sitten Kultatähkäkodin aikojen. Henkilökunta asui pääosin Kiipulassa ja vietti myös paljon vapaa-aikaa yhdessä. Työntekijät olivat valtaosin muualta Suomesta tulleita, joiden oli huonojen kulkuyhteyksien vuoksi vaikea poistua taajamista erillään olleesta kylästä.⁷¹⁹ Harvakseltaan kulkeneiden linja-autojen ohella liikkumaan pääsi myös junalla. Kuutisen kilometriä Kiipulasta sijaitsevan Turengin rautatieaseman ohella junaan oli saattanut vuodesta 1948 astua myös tilaa lähempänä sijainneella Huhtolan seisakkeella, josta pääsi lättähatuksi kutsutulla kevyellä dieselmoottorijunalla Riihimäelle toukokuuhun 1981 saakka.⁷²⁰

Oppilasasuntoloiden yhteistiloissa oli seurusteluhuoneet, joihin 1960-luvulta lähtien ilmestyi iltojen iloksi myös televisio. Asuntola 1:n illatunnelmaa talvella 1960.

Henkilökunnan lailla myös oppilaat pysyttelivät lukuvuosien aikana Kiipulassa. Koska Kiipulan ammattikouluissa oli 1970-luvun alkuvuosiin saakka käytössä kuusipäiväinen työviikko, eivät ympäri Suomea kotoisin olevat oppilaat lähteneet viikonloppuina kotonaan käymään. Oppilaat viettivät näin lähes koko vapaa-aikansa Kiipulassa, sillä ajan nuorilla ei ollut juuri varaa käydä lähipaikkakunnilla elokuvissa tai ravintoloissa. Myös etäisyydet olivat este, sillä autot olivat vielä Suomessa harvinaisia: vuonna 1960 Kiipulassa oli vain yksi, taloudenhoitaja Rauno Nybomin omistama henkilöauto, ja Kiipulan kauppakoulua vuosina 1963–1965 käyneen Airi Mattilan mukaan vain yhdellä koulujen oppilaista oli tuolloin oma auto.⁷²¹

Jos Kiipulasta oli hankalaa poistua, oli sinne myös lähes yhtä vaikeaa saapua. Kun Kiipulan kauppakoulussa opintojaan aloittava oppilas saapui syksyllä 1965 isänsä kanssa henkilöautolla Turenkiin, tiedustelivat he huoltoasemalla tietä Kiipulaan. Asemalla ei kuitenkaan tiedetty Kiipulasta mitään, mikä herätti tulijoissa kummastusta. Heille oli annettu osoit-

teeksi vain Leppäkoski, ja Leppäkosken tienviitan löytämällä he pääsivät viimein perille Kiipulaan.⁷²²

Kiipulasäätiön henkilökunta ja ammattikoulujen oppilaat elivät arkeaan eri puolille Kiipulan tilaa rakennetuissa asuintaloissa. 1970-luvun alussa Kiipulantien vieressä olivat Louhikko- ja Kivistö-nimiset asuinalueet, joiden ohella henkilöstöä majoitettiin tien toisella puolella, lähellä puutarhaa sijainneisiin Puistola-rakennuksiin. Niiden läheisyydessä oli Tähtälä, jonne sijoitettiin 1960-luvun alussa säätiön toipilaskoti. Toipilaita majoitettiin tuohon aikaan myös Ville Kiipulan vanhan päärakennuksen Jyvälän tiloihin. Kauempana metsän reunassa oli neljä Männistöksi nimettyä asuintaloa, jotka oli tarkoitettu ammattikoulujen rehtoreille ja säätiön toimitusjohtajalle. Lähemmäksi huoltorakennusta ja ammattikoulua rakennetut henkilökunnan rivitalot saivat nimekseen Kuusela. Oppilasasunnot sijaitsivat ammattikoulun ja Kiipulantien välisellä alueella. Yksittäisiä toipilaita sekä henkilökuntaa majoitettiin myös huoltorakennuksen vieressä seisoneeseen Kuuselan saunaan sekä Miina Kiipulan vanhaan päärakennukseen.⁷²³

Aikakaudelle ominainen kurinalaisuus oli osa ammattikoulujen oppilaiden ja toipilaiden arkipäivää. Opiskelu Kiipulassa sujui tarkan yhteisen päiväohjelman merkeissä herätyksestä asuntolan valojen sammuttamiseen, mikä oli tyypillistä muillekin ajan sisäoppilaitoksille. Yksityisyydestä ja omasta rauhasta oli parivuotisen opiskelun ajaksi suurelta osin luovuttava, sillä oppilaat asuivat ahtaasti neljän hengen huoneissa, eikä asuintoveri-taan voinut valita.

Oppilaat herätettiin seitsemältä, minkä jälkeen peseydyttiin ja siistittiin asuinhuoneet. Kello 7.30 oli vuorossa aamupuuro tai -tee, ja kahdeksalta alkoivat oppitunnit tai käytännön työskentely. ”Aamiainen” – nykykielellä lounas – nautittiin kello 11.30, ja sen päätyttyä käytiin päivälevolle. Opiskelu jatkui kello 13.30 päättyen viideltä syötyyn päivälliseen. Kello 18 jälkeen ilta oli oppilaiden vapaa-aikaa. Hiljaisuus alkoi asuntoloissa kello 22.30, jolloin valot sammutettiin.⁷²⁴ Tämän tiukan päiväohjelman sääntöjä oli vuoteen 1963 mennessä höllennetty siten, että oppilaat heräsivät jo omin avuin ja he myös sammuttivat iltaisin huonekunnittain valot itse päättämäänään ajankohtana.⁷²⁵

Kiipulan ammattikoulujen erityisoppilaitosluonne näkyi lähinnä siinä, että oppilaille suotiin lounaan jälkeen tunnin päivälepo. Monet oppilaista olivat tulleet Kiipulaan suoraan keuhkotautiparantoloista, ja he olivat tot-

Kiipulan ammattikoulujen naisoppilaita kotitehtävien parissa tyttöjen asuntola Tupsulassa 1960-luvun alkuvuosina.

tuneet ruokailun jälkeiseen ulkoiluun ja päiväuniin kävelylenkin jälkeen. Opettajat joutuivat toisinaan herättelemään heitä oppitunneille, mutta päiväunet saattoivat maistua turhankin hyvin myös opettajille itselleen.⁷²⁶ Päivälepo menetti muutamassa vuodessa merkityksensä, sillä ammattikouluihin valikoitui niin hyväkuntoisia toipilaita, ettei heillä ollut tarvetta vuodelevolle: syksyllä 1965 kauppakoulun aloittanut oppilas on muistellut viettäneensä ajan pelaamalla korttia asuntolatovereidensa kanssa.⁷²⁷ Pitkät koulupäivät lyhenivät, kun päivälevosta aikanaan luovuttiin oppilasaineksen muuttuessa.

Kiipulassa edellytettiin päiväohjelman sääntillistä noudattamista, mutta oppilaisiin myös luotettiin. Ammattikoulujen joulukuussa 1959 hyväksytyjen järjestyssääntöjen perustana oli ”oppilaiden itsehallintoperiaate”: oppilaat vastasivat itse järjestyksestä ”kouluissa, oppilasasuntoloissa ja ul-

Kiipulasäätiön pitkäaikainen talouspäällikkö Paavo Lepolahti mietteisään säätiön vanhassa ruokalassa Kustaanhovissa vuonna 1960.

kona kaikkina vapaa-aikoina jokainen erikseen ja kaikki yhteisesti”.⁷²⁸ Oppilaiden muodostamat asuntolatoimikunnat kokoontuivat säännöllisesti käsittelemään järjestysrikkomuksia. Toimikunnan puheenjohtajan tehtävänä oli valvoa järjestystä ja ylläpitää oppilaiden keskuudessa ”oikeaa henkeä”. Alkuvuosina hänen tukena olivat myös kerrospäivystäjät.⁷²⁹ Asuntolatoimikunnista vastasi ammattikoulujen oppilaskunta, jonka kuraattorina toimi vuorollaan joku ammattikoulujen opettajista ja myöhemmin säätiön sosiaalihuoltaja.⁷³⁰ Kiipulasäätiö rahoitti oppilaskunnan toimintaa myöntämällä vuosittain sille anomuksesta määrärahan.

Asuntolaelämä saattoi toisinaan olla aika värikästä, olihan valtaosa oppilasta nuoria ja naimattomia. Mies- ja naisoppilaille oli omat asuntolat, joista nuorten naisten majapaikkaa kutsuttiin Tupsulaksi. 1960-luvun alkuvuosina säätiön talouspäällikkö Paavo Lepolahti ja sosiaalihuoltaja Kauko Sestola toimivat asuntoloiden valvojina, jotka kävivät määrääjain tarkistamassa, millaista elämää niissä vietettiin. Tuohon aikaan mies- ja naispuoliset oppilaat eivät saaneet oleskella iltayhdeksän jälkeen toistensa asuntoloissa, mihin valvojat kiinnittivät erityistä huomiota. Kurinpito ei ollut kovaa, mutta tarkastuskäynnit toimivat pienenä pelotteena.⁷³¹

Toverikurin valvomisen ohella oppilaskunta vastasi oppilaiden vapaa-ajan toiminnasta, joka tarjosi syrjäisellä tilalla tervetullutta vaihtelua opiskelun arkeen. 1960-luvun alkuvuosina oppilaskunnan keskuudessa toimivat huvi-, musiikki-, lehti-, museo- ja urheilutoimikunnat sekä raamattupiiri. Ohjelmallisia illanviettoja järjestettiin lukukausien aikana noin kerran kuussa, minkä ohessa avustettiin Janakkalan seurakuntanuorten ja raitiuslautakunnan Kiipulassa pitämien tilaisuuksien järjestämisessä. Lisäksi oppilaskunta julkaisi 1960-luvulla kerran pari vuodessa ilmestynyttä *Tähkäsäkki*-lehteä sekä ylläpiti kirjastoa ja kanttiinia, jonka tuotot käytettiin opintomatkojen rahoittamiseen. Oppilaskunta järjesti myös silloin tällöin elokuvaesityksiä sekä kerran viikossa television katseluiltoja. Kun oppilaskunta sai oman television syksyllä 1961, voitiin sitä katsella vapaasti iltaisin.⁷³² Tanssiaiset olivat nekin osa oppilaiden vapaa-ajan viettoa, kuten kauppakoulussa 1960-luvulla opiskellut Airi Mattila on muistellut:

*”1960-luvun alkupuolella Kustanhovi toimi vielä koko Kiipulan ruokasalina, ja oppilaskunta piti siellä usein tansseja. Sähkökoulun pojat nauhoittivat musiikkia ja laittoivat tanssit pystyyn.”*⁷³³

Säätiössä suhtauduttiin kohtalaisen ymmärtäväisesti nuorten oppilaiden vapaa-ajan viettoon, mutta yleisesti hyväksytyjä käytöstapoja piti kuitenkin noudattaa. Kauppakoulua käynyt Oili Pinomäki (nykyinen Sato kangas) kihlautui kesällä 1966 koulun päättyessä sähkökoulun oppilaan kanssa, ja hän jäi toiminnanjohtaja Allan Suhosen ehdotuksesta säätiön taloushallintoon töihin alkuun vain siksi vuodeksi, kun kihlattu kävi vielä sähkökoulua. Yhteisössä herätti närää se, että Pinomäen sulhanen vietti suurimman osan ajastaan tämän työsuhdeasunnolla, vaikka hänellä oli edelleen majapaikka asuntolassa. Tuohon aikaan avopareihin suhtauduttiin vielä karsaasti, joten Suhosen toiveesta kihlapari meni naimisiin marraskuussa 1966.⁷³⁴

Vaikka Kiipulan yhteisö laajeni voimakkaasti 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa, työskenteli Kiipulasäätiön hallinnossa vielä 1960-luvun puolivälissä vain kourallinen työntekijöitä. Jyväskylän tienpuoleisessa päädyssä sijaitsi tupakansavun täyttämä säätiön pieni toimisto, jota johti toiminnanjohtaja Allan Suhosen lähin alainen, tuberkuloositoipilaana Kiipulaan jo 1940-luvulla tullut talouspäällikkö Paavo Lepolahti. Yleisesti kunnioitettu Lepolahti oli rauhallinen ja jäyhä, leppoisan oloinen ketjupolttaja, joka ei usein korottanut ääntään. Hänellä oli silti arvovaltaa, kuten säätiön taloushallinnossa pitkään työskennellyt Eila Rontu on muistellut:

*”Lepolahti oli harvasanainen ja tarkka. Oma ryhti parani, kun hänen kanssaan asioi. Hänelle piti tarkkaan kertoa syy, jos lähti työpäivän aikana vaikkapa lääkäriin. Kun olimme kesällä tauolla ja istuimme keinussa, niin Lepolahti saattoi kävellä ohitse ja vihjata, että ruokatunti oli jo päättynyt.”*⁷³⁵

Taluspäällikön alaisuudessa työskenteli neljä alaista. Hiljainen ja työleen omistautunut kirjanpitäjä Urho Pahkasalo oli Kiipulan kauppakoulun kasvatteja. Heidän laillaan pitkän, eläkeikään kestäneen työuran tekivät Kiipulassa myös palkanlaskija Airi Mattila ja kassanhoitaja Maila Virtanen. Toiminnanjohtaja Allan Suhosen sihteeri Aila Korhonen huolehti Kiipulasäätiön kirjeenvaihdosta. Vakinaisen henkilökunnan apuna oli lämpimänä vuodenaikana Kiipulan kauppakoulusta valittuja kesätyöntekijöitä.⁷³⁶

Taloushallinnon työntekijöiden lisäksi Jyväskylässä työskentelivät myös toiminnanjohtaja Allan Suhonen, seurallinen ja sanavalmis sosiaalipäällikkö Kauko Sestola sekä sairastuvalla päivystänyt sairaanhoitaja. Kun Kiipulasäätiön toiminta laajeni, sai toimisto tarvitsemaansa lisätilaa: huoltorakennuksen (nykyisen ruokala-auditoriorakennuksen) valmistuttua vuonna 1966 toimisto siirtyi Kustanhovista vapautuviin tiloihin, joissa hallinnon työntekijöille järjestettiin sermeillä kullekin oma työnurkkaus.⁷³⁷

Ammattikoulujen rehtorit ja pitkäaikaiset opettajat olivat hallintohenkilöstön ohella Kiipulan yhteisön kaikkien tuntemia jäseniä. Koulujen alkuvuosikymmeninä rehtorit vaihtuivat tiuhaan; pisimpään Kiipulassa viipyi kauppakoulun rehtorina vuosina 1963–1975 toiminut KTM Kari Peltola.⁷³⁸ Jämäksi ja asialliseksi luonnehdittu Peltola opetti ammattiaineiden ohella myös äidinkieltä, ja hänen vaimonsa työskenteli niin ikään koulun opettajana. Rehtori Peltola oli 1970-luvun alkuvuosina keskeinen henkilö säätiön henkilökuntayhdistystä perustettaessa (ks. s. 251). Hän irtisanoutui vuonna 1975 tehtävästään, koska hänen käsityksensä kaupallisen koulutuksen kehittämisestä ja kauppakoulun hallinnon hoitamisesta erosivat merkittävästi Kiipulasäätiön johdon näkemyksistä.⁷³⁹ Vielä pidemmän uran rehtorina teki sähkökoulua vuosina 1969–1996 johtanut insinööri Eino Tuuri. Hän jäi monen oppilaan mieleen myös pitkäkarvaisesta saksanpaimenkoirastaan, jonka kanssa hän kiersi asuntoloita valvomassa.⁷⁴⁰

Vireä ja elinvoimainen yhteisö

”Kiipulassa vallitsee reipas opiskeluhenki, opiskelijoille ei lässytetä, sillä sitä tuskin ulkomaailmakaan tekee.”

– HELSINGIN SANOMAT 11.10.1969

Sama sairaus yhdisti vuoteen 1964 saakka Kiipulan oppilasyhteisön jäseniä. Tuberkuloosin harvinaistuessa ammattikouluihin otettiin vastedes muihinkin vammaisryhmiin kuuluvia, mikä muutti yhteisöä: kaikkia yhdistänyt tekijä katosi, ja samalla oli sopeuduttava uudenslaisiin tulijoihin, kuten epilepsiaa ja astmaa sairastaviin sekä liikuntaesteisiin oppilaisiin.

Ammatti- ja muiden lyhytkurssien aloittaminen 1960-luvulla ja lääkinnällisen kuntoutuksen käynnistyminen 1970-luvun alussa toivat Kiipulaan lisää perinteisen yhteisön ulkopuolisia ryhmiä, lyhyemmän aikaa yhteisönsä viipyviä asukkaita. Kiipulan poluilla kulki nyt nuorten aikuisten ohella myös varttuneempaa väkeä keski-ikäisistä ikääntyviin sotaveteraaneihin. Sotainvalidi- ja sotaveteraanikurssilaiset sopeutuivat Kiipulan oloihin hyvin, ja heidän keskuudessaan vallitsi hyvä yhteishenki.⁷⁴¹

Kiipulan omavaraisuutta korostivat toiminnan laajenemisen tuomat uudet palvelut, kuten hammashoitola (1977) ja päiväkoti (1978). Varsinkin päiväkoti houkutteli yhteisöön uusia tulijoita, sillä lapsen hoitopaikan puute oli estänyt monen yksinhuoltajan hakeutumista kuntoutukseen. 20-paikkainen päiväkoti oli tarkoitettu 3–6-vuotiaille, ja sinne valittiin ensi sijassa yksinhuoltajien lapsia.⁷⁴²

Säätiön toipilaskodin asujaimisto väheni 1960- ja 1970-lukujen mittaan merkittävästi, kunnes koti lopulta suljettiin vuonna 1978. Toipilaskodin viimeisten vuosien asukkaista monella oli tuberkuloosin ohella muitakin sairauksia, ja muutama heistä jäi pysyvästi Kiipulaan, koska heillä ei ollut muutakaan paikkaa minne mennä.⁷⁴³ Moni varttuneempi Kiipulan yhteisöön kuulunut muistaa Valtsu-nimellä kutsutun, pienikasvuisen ja kampurajalkaisen toipilaan, jonka liikkumista vaikeutti myös skolioosi. Sosiaalinen ja hyväntuulinen Valtsu jäi kodittomana asumaan Kiipulaan, jossa hän työskenteli yhteisön hyväksi kantamalla Kiipulaan saapunutta postia eri toimipisteisiin sekä toimimalla lähettinä.⁷⁴⁴

Yhteiset ruoka-ajat rytmittivät kaikkien kiipulalaisten arkea. Yhteisön jäsenet nauttivat päivittäiset ateriansa vuoteen 1966 saakka ruokalana toi-

Ensimmäisen Kiipulapäivän tunnelmia vuonna 1974.

mineessa Miina Kiipulan vanhan päärakennuksen salissa, nykyisessä Kustanhovin juhlasalissa. Ruokalaa määrätietoisin mutta hyväntahtoisin ottein johtanut emäntä Kerttu Bovellan, ”kuiskaava Kerttu”, ohjasi ruokailijat omille tarkoin määrättyille paikoilleen, ja väärälle paikalle erehtynyt sai kuulla kunniansa.⁷⁴⁵ Sekä koulujen oppilaat, toipilaat että henkilökunta nauttivat päivittäin aamuteen, aamiaisen (lounaan) ja päivällisen, minkä lisäksi tarjottiin kello 14:n maissa iltapäiväkahvit. Säätiön johdon arkiruutiineihin kuului erillinen, aamuyhdeksältä ruokalassa nautittu aamukahvi. Koska likimain kaikki yhteisön jäsenet viettivät myös viikonloput Kiipulan tilalla, aterioivat he ruokalassa myös viikonloppuisin.⁷⁴⁶

Vielä 1960-luvulla Kiipulan päivittäiseen ruokajärjestykseen ei kuulunut erillistä iltapalaa, mutta sitä oli saatavilla viimeistään 1970-luvun loppuvuosista lähtien.⁷⁴⁷ Jos nälän tunne yllätti iltaisin, oli asuntola 1:n alakerrassa, tienpuoleisessa päädyssä 1960- ja 1970-luvuilla sijainneessa henkilökunnan ylläpitämässä baarissa tarjolla pikkupurtavaa.⁷⁴⁸

Nykypäivän näkökulmasta Kiipulassa syötiin menneinä vuosikymmeninä varsin tuhtia kotiruokaa, jonka keittiö valmisti alusta loppuun itse turvautumatta puolivalmisteisiin.⁷⁴⁹ Kiipulan tilan sadosta saatiin runsaasti aineksia yhteiseen ruokapöytään. Annoksia höystivät ennen kaikkea punajuuri ja sipuli sekä 1970- ja 1980-luvuilla myös herneet, erilaiset kaalit ja salaattit, porkkanat, tomaatit, kurkut, kesäkurpitsat, lantut ja monet yrtit.⁷⁵⁰ Ruokalistojen laatiminen oli pitkään yksinomaan emännän vastuulla. 1970-luvun jälkipuoliskolla yhteisön asukkaiden mieleen olivat lihapullat sekä kinkkua ja juustoa sisältävä sveitsinleike. Leikkeitä sai aterialla ottaa vain tietyn määrän, mutta toisinaan sääntöä rikottiin. Kiipulalaisille maistui myös paistinperunat sekä makaronilaatikko, mutta keitetty kieli ei tehnyt kauppaansa. Keittiöhenkilökunta annosteli ruoat asiakkaiden lautasille.⁷⁵¹

Huoltorakennuksen valmistuminen Kiipulaan vuonna 1966 mahdollisti yhteisön yhteisten, suurimittaisten juhlien järjestämisen. Uuteen rakennukseen sijoitettiin juhla- ja voimistelusalin ohella kerho- ja kokoushuoneet sekä ruokala.⁷⁵² 1990-luvun alkuun asti huoltorakennuksessa oli perinteinen juhlasali, jossa oli puulattia ja toisella laidalla näyttämö. Juhlasalissa ja ruokalassa vietettiin Kiipulan väen joulujuhlia, joita järjestettäessä myös henkilökunnan lapset otettiin huomioon. Kuusijuhlassa tarjottiin riisipuuroa, leikittiin ja laulettiin sekä jaettiin kaikille joulutähdet. Lapset saivat joululahjoja, ja mukana menossa oli myös itse joulupukki.⁷⁵³

Lentopallo oli pitkään Kiipulasäätiön henkilökunnan suosituin liikuntaharrastus, ja Kiipulan lentopallojoukkueet näyttivät puulaakisarjoissa menestystä.

Pikkujoulujuhlat sujuivat vuonna 1973 Kiipulan henkilökuntalehden mukaan kodikkaissa merkeissä:

”Pikkujoulutunnelmaan päästiin Kiipulassakin itsenäisyyspäivän aattona, kun huvitoimikunta järjesti vauhdikkaan pikkujoulujuhlan juhlasalissa. Jo ovelta oli Olli vastassa tervetulomehujen kanssa antaen jokaiselle mukin käteen. Ja kohta perään alkoi puuron jakelu. Kari ja Eino tarjoilivat tukevia puuroannoksia, Aune ja Markku rusinasoppaa Pirkon kiidätellessä sokerikulhoa ja maitokannua halullisille.”⁷⁵⁴

Muita Kiipulan yhteisön tärkeitä vuosittaisjuhlia olivat ammattikoulujen päättäjäiset. 1960-luvun puolivälissä puutarhakoulun lukuvuoden päättäjäisiin kuuluivat pastorin alkuhartaus, rehtorin valmistuville oppilaille pitämä puhe, stipendien jako sekä pienimuotoinen juhlatilaisuus kahvi-
tarjoiluineen.⁷⁵⁵

Ammattikoulujen oppilaskunta toimi vireästi halki 1960- ja 1970-lukujen. Oppilaiden ja myös henkilökunnan urheiluharrastuksista suosituimmaksi nousi 1960-luvun jälkipuoliskolla lentopallo, jota pelattiin uudessa voimistelusalissa. Muita oppilaiden suosimia urheilulajeja olivat hiihto ja suunnistus, joista viimeksi mainitussa kilpailtiin keväisin ja syksyisin.⁷⁵⁶

Oppilaskunta tarjosi jäsenilleen myös uutta viihdykettä. Se osti vuonna 1968 käyttöönsä biljardipöydän ja perusti orkesterin. Monen kiipulalaisen elämää helpotti oppilaskunnan samana vuonna Kiipulan alueelle hankkima yleinen puhelinkoppi.⁷⁵⁷ Oppilaiden vapaa-ajan viettoa ryhtyivät 1970-luvun jälkipuoliskolta lähtien ohjaamaan myös säätiöön palkatut asuntolanhoitajat, jotka samalla valvoivat asuntoloita.⁷⁵⁸

Oppilaskunnan tanssiaiset siirtyivät huoltorakennuksen valmistuttua sen uuteen juhlasaliin. Lisäksi asuntoloissa järjestettiin 1960-luvulla myös luvattomia, spontaaneja ”nurkkatansseja” viikonloppuiltaisina, kun valvojat olivat iltakymmeneltä tehneet kierroksensa. Sängyt pinottiin ja ”grammari” laitettiin soimaan, kuitenkin niin hiljaa, ettei valituksia tullut.⁷⁵⁹

Aina toisinaan sääntöjen rikkomisesta jäi kuitenkin kiinni. Kun eräät ammattikoulujen oppilaat kävivät talvella 1966 tansseissa Kuumolan talossa, kylmettyivät juhlijat paluumatkalla siinä määrin, että he ryhtyivät iltamyöhällä keittämään teetä asuntolassa lämmitelläkseen. Joku kanteli asiasta sosiaalipäällikkö Kauko Sestolalle olettaen, että teen ohessa nautittiin jotakin väkevämpääkin. Paikalle tullut Sestola ei havainnut merkkejä alkoholin käytöstä. Sääntöjä oli kuitenkin rikottu, sillä miesoppilaiden asuntolassa oli paikalla myös yksi naisoppilas, jota rangaistiin määräaikaikaisella käytöksenalennuksella.⁷⁶⁰

Juhlien ohella kiipulalaisten yhteishenkeä ylläpitivät vuosikymmenten ajan myös Kiipulan tilalla pidetyt sadonkorjuutalkoot. Yhteistyö oli tarpeen, sillä tilalla työskenteli 1960- ja 1970-luvuilla enää muutamia työntekijöitä tilanhoitaja Eino Vartiaisen alaisina. Kun viljanviljelystä luovuttiin vuonna 1974, jäivät tärkeimmiksi viljelykasveiksi sokerijuurikas, punajuuri ja sipuli, joista etenkin kahta jälkimmäistä korjattiin Kiipulan pelloilta yhteisvoimin. Korjuutoissa ahersi Kiipulan ammattikoulujen oppilaita sekä säätiön henkilökuntaa lapsineen. 1960-luvulla sadonkorjuu työllisti vuosittain 60–70 henkeä, joille maksettiin pientä palkkaa.⁷⁶¹

Sipulin korjaaminen oli erityisen tarkkaa puuhaa. Aina 1980-luvulle asti sipulit vietiin kuivumaan sipuliriiheen, joka sijaitsi Kuuselan rivitalojen lähellä rinteessä. Siellä Kiipulan opiskelijat kiersivät sipulinvarsia ja huolehtivat, että ne kuivuivat asianmukaisesti. Riihestä sipulit siirrettiin sipulikel-lariin, joka sijaitsi Kiipulantien varressa, vanhan Miinantorin ja nykyisten autotallien välissä.⁷⁶² Sadonkorjuun päätteeksi pidettiin juhla, jossa nautittiin oman tilan punajuurista tehtyä viiniä.⁷⁶³

Talkooperinne heikkeni, kun peltoviljely väheni. Vielä 1980-luvun alkuvuosina kauppaopiston oppilaita osallistui kaalisadon korjaamiseen, mutta Kiipulan peltojen vuokraaminen ulkopuoliselle vuodesta 1988 lähtien päätti perinteen lopullisesti.⁷⁶⁴ Puutarha ja sen tuotteet olivat sen jälkeenkin yhteisölle tärkeitä, sillä vanhan perinteen mukaisesti henkilökunta osti sieltä edelleen vihanneksia ja kukkia. ”Puutarhan sydän” Valma Lampinen kirjasi ostot ja palkanlaskija Airi Mattila laskutti ne henkilökunnan vuokranmaksun yhteydessä.⁷⁶⁵

Yhdistystoimintaa ja laitosdemokratiaa

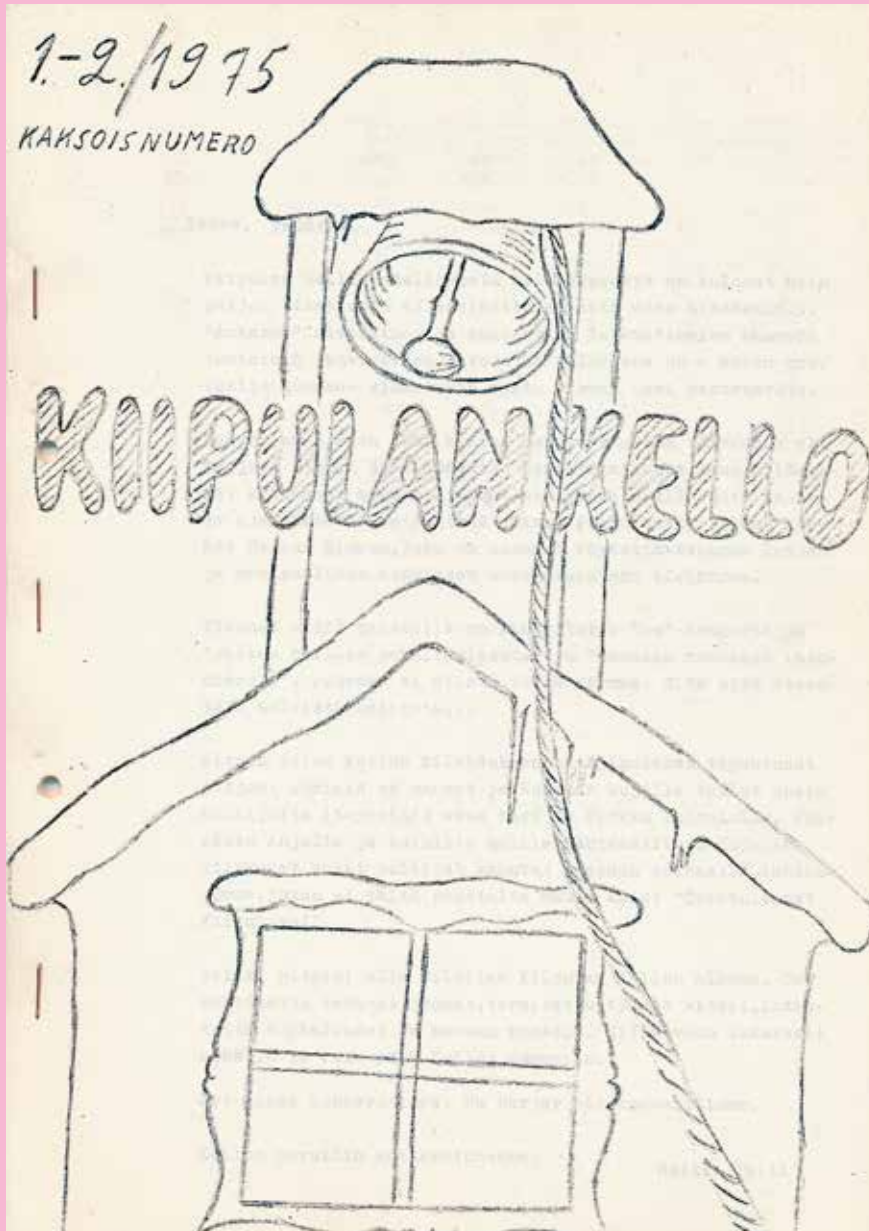
”Jos nuo [henkilökuntayhdistyksen] päämäärät pyrkisi muutamalla sanalla kuvaamaan, voisi sanoa yhdistyksen pyrkivän tiedottamaan, yhdistämään, virkistämään sekä parantamaan työolosuhteita.”

– KIIPULAN KAUPPAKOULUN REHTORI KARI PELTOLA VUONNA 1973⁷⁶⁶

Kiipulan henkilöstön ja säätiön johdon yhteistyötä lisäsi lokakuun lopulla 1972 perustettu henkilökuntayhdistys. Sille oli Kiipulasäätiön työntekijöiden keskuudessa ilmeinen tilaus, sillä henkilöstö otti nopeasti yhdistyksen omakseen. Vuoden 1973 alussa henkilökuntayhdistyksessä oli jo lähes 70 jäsentä, eli paria poikkeusta lukuun ottamatta siihen kuuluivat kaikki Kiipulan työntekijät. Yhdistyksessä oli muun muassa kuntoilu-, aloite-, ajanviete- ja lehtitoimikunta sekä työpaikkademokratiaa edistävä toimikunta.⁷⁶⁷

Henkilökuntayhdistys järjesti illanviettoja ja muuta työajan ulkopuolista ohjelmaa, kuten pikkujouluja ja teatterimatkoja. Yhdistyksen ”nappulatoimikunta” järjesti viihdykettä työntekijöiden lapsille, joita asui vielä 1980-luvulla runsaasti Kiipulan alueella. Yhdistys ylläpiti myös baaria ruokalan alakerran kellarin viimeisessä kopissa.⁷⁶⁸ Lentopallon pelaaminen oli vuosikymmenten ajan yhdistyksen keskeinen toimintamuoto: Kiipulan nais- ja miesjoukkueet osallistuivat pitkään paikallisiin puulaakisarjoihin, välillä hyvälläkin menestyksellä.⁷⁶⁹ Henkilökuntayhdistyksellä oli lisäksi virkistyskäyttöön tarkoitettu mökki Haitin tilalla, jonka säätiö oli ostanut vuonna 1982 (ks. s. 222).⁷⁷⁰

Henkilökuntayhdistys alkoi myös julkaista Kiipulan sisäistä tiedotuslehteä, joka sai vuonna 1974 nimekseen *Kiipulan Kello* Miina Kiipulan van-

Henkilökuntalehti Kiipulan Kello oli 1970- ja 1980-luvuilla henkilökunnan tärkeä yhdyside.

Kiipulan vellikello kutsui aikanaan yhteisön väen koolle ruokailemaan.

han päärakennuksen päädyssä aikanaan olleen ruokakellon mukaan. Lehden ensimmäisessä, vuonna 1973 ilmestyneessä numerossa puutarhakoulun opettaja Frans Halme totesi, että yhdistyksen perustaminen oli ensimmäinen askel ”laitosdemokratian toteuttamisen suuntaan”. Halmeen kirjoituksen taustalla oli Suomeen tuloaan tekevä työpaikkademokratia, jolla haluttiin lisätä henkilöstön mahdollisuuksia vaikuttaa työtään ja työpaikkaansa koskevien asioiden käsittelyyn. Tarkoitusta varten perustettiin työnantajan ja henkilöstön yhteisiä neuvotteluelimiä. Työpaikkademokratiasta tuli Suomessa lakisääteistä 1970-luvun loppuvuosista alkaen siten, että alkuun laki koski vain yksityisiä yrityksiä.⁷⁷¹

Halme toivoi työnantajalta avointa tiedottamista sekä Kiipulan henkilökunnalle mahdollisuutta saada edustajansa säätiön hallintoelimiin. Yhteistoiminnan lisääminen opettajien ja oppilaiden välillä ”oppilaskunnan ja asuntolademokratian alalla sisäoppilaitoksissa” olisi ollut myös suotavaa. Yhteisöasuminen ei ollut ollut ongelmaton, sillä asuntoloiden järjestyshäiriöt olivat 1970-luvun alkuvuosina lisääntyneet:

”Kiipulassa siinäkin suhteessa lienee toivomisen varaa, sillä poliisia tarvitaan täällä aivan liian usein. Asuntolan itsehallinto ei voi tarkoittaa sitä, että oppilaat vaikeuksineen jätetään yksin.”⁷⁷²

Kirjoituksen henki oli, että jokaisella Kiipulan yhteisön jäsenellä oli oikeus osallistua, tulla kuulluksi ja vaikuttaa itseään koskevien ratkaisujen tekoon.

Henkilökuntayhdistyksen perustamisessa aktiivinen kauppakoulun rehtori Kari Peltola pyrki vuonna 1973 uudessa lehdessä hälventämään yhdistykseen liittyneitä epäluuloja. Yhdistyksen tarkoitus oli edistää henkilökunnan viihtyvyyttä, etuja ja yhteenkuuluvuutta. Sitä ei ollut pantu alulle tekemään vallankumousta tai muuten vaikeuttamaan säätiön toimintaa. Peltolan kärjekkäät sanavalinnat johtuivat siitä, että säätiön johto oli hänen mukaansa järjestänyt yhdistyksen perustamiskokouksen ajaksi toisen tärkeän tilaisuuden ja kehottanut henkilökuntaa olemaan menemättä kokoukseen.⁷⁷³

Kritiikin kohteeksi joutunut säätiön toimitusjohtaja Allan Suhonen muistutti vastineessaan, että työpaikkademokratiaa koskevat säädökset ja ohjeet olivat valtionhallinnossa vasta valmisteilla.⁷⁷⁴ Kiipulasäätiön alkuun varauksellinen asenne työpaikkademokratiaa kohtaan saattoi kummuta siitä, että asiaa ajoi 1970-luvulla ennen kaikkea poliittinen vasemmisto, jonka epäiltiin näin pyrkivän hankkia enemmän vaikutusvaltaa yhteiskunnassa.⁷⁷⁵

Säätiön johdon ja henkilökuntayhdistyksen aktiivien välinen kyräily ei kestänyt kauan. Säätiö ryhtyi pian taloudellisesti tukemaan yhdistyksen toimintaa, ja säätiön hallitus päätti syksyllä 1974 suhtautua myönteisesti ”laitosdemokratian” valmisteluun.⁷⁷⁶ Jo tätä ennen työpaikkademokratia oli ottanut ensi askeleensa Kiipulan ammattikouluissa, sillä kauppakoulun oppilaitoslautakunta oli järjestäytynyt tammikuussa 1973. Kahdeksanjäseniseen lautakuntaan kuului opettajien ja oppilaiden edustajien ohella kaksi ulkopuolista jäsentä. Sen puheenjohtajaksi valittiin koulun rehtori Kari Peltola ja varapuheenjohtajaksi eräs oppilas. Lautakunta määritteli keskeisiksi tehtävikseen opettajien ja oppilaiden yhteistyön edistämisen, koulu yhteisön jäsenten oikeusturvan valvomisen ja koulun järjestyssääntöjen vahvistamisen. Vastaava oppilaitosneuvosto perustettiin pian myös sähköalan ammattikouluun, mutta puutarhakoulun yhteyteen ei tällaista yhteistoimintaelintä tullut.⁷⁷⁷

Ajan hengen ja työelämän kehittyvän lainsäädännön vaikutuksesta työpaikka- ja oppilaitosdemokratia valtasi vähin erin alaa muuallakin Kiipulasäätiössä. Kun säätiön ammatillinen kurssikeskus aloitti toimintansa vuonna 1978, perustettiin sen yhteyteen keskuksen opettajien, muun henkilökunnan ja oppilaiden yhteistyöelimeksi kuusijäseninen kurssikeskusneuvosto.⁷⁷⁸ Koko säätiön henkilöstön kattavan laitosedemokratiatoimikunnan perustaminen kesti vuoteen 1984 saakka.⁷⁷⁹

Henkilökuntayhdistyksen ohella Kiipulassa toimi edelleen vuonna 1944 perustettu Kiipulan Kilta. Se oli alkujaan ollut Kultatähkädodin keuhkotautitoipilaiden vapaamuotoinen toveriseura, mutta se oli muuntunut myöhemmin ammattikouluissa opiskelleiden yhdyssiteeksi ja rekisteröity vuonna 1965. Sääntöjen mukaan Kiltaan saattoivat kuulua sekä vielä kouluissa opiskelevat että koulunsa jo päättäneet, ja toverisiteiden vaalimisen ohella sen tarkoituksena oli tukea Kiipulan ammattikoulujen toimintaa ”aatteellisesti ja taloudellisesti”.⁷⁸⁰

Killan vaikutusvaltaa lisäsivät siinä aktiivisesti toimineet, säätiön henkilökuntaan kuuluneet koulujen entiset oppilaat, kuten kirjanpitäjä Urho Pahkasalo. Killan tärkeimmäksi toimintamuodoksi vakiintuivat Kiipulassa muutaman vuoden välein järjestetyt Toveripäivät, minkä ohella kilta pyrki lisäämään Kiipulan ammattiopetuksen jatko- ja lyhytkurssien tarjontaa. Toveriseuran tuella kyettiin säännöllisesti järjestämään varsinkin kesäisiä jatkokursseja. Killalla oli toimintaa 2000-luvun alkuvuosiin saakka.⁷⁸¹

Opiskelua ja asuntolaelämää

”Kun opiskelin Kiipulan kauppaoppilaitoksessa 1980-luvun alkuvuosina, oli luokkakavereillani astmaa, ihosairauksia ja diabetesta. Luokalla oli myös epileptikko, näkövammaisen, kolarissa vammautunut ja homepölykeuhkoinen.”

– KIIPULAN NYKYINEN PÄÄKIRJANPITÄJÄ EILA RONTU⁷⁸²

Kiipulasäätiön ammattikoulujen opiskelija-aineksen muuttuminen on aina muovannut koko Kiipulan yhteisöä. Kun Kiipulasäätiön ammattikouluihin saattoivat 1970-luvun lopulta lähtien hakeutua myös vammattomat, alkoi näihin oppilaitoksiin tulla enemmän oppilaita Kiipulan lähiseuduilta. He eivät asuneet tilan asuntoloissa, ja valtaosa heistä lähti kotiin heti koulupäivän päätyttyä.⁷⁸³

Tapakulttuurin vapautumisella oli myös oma vaikutuksensa. Kiipulasäätiön alkuvuosikymmeninä ammattikoulujen oppilaiden ja opettajien suhteita hallinnut muodollisuus oli 1980-luvulla jo karissut, ja opettajia oli vaivatonta lähestyä.⁷⁸⁴ Jatkuvuutta ammattikoulujen arkeen toivat monet niissä jo 1960-luvun alkuvuosista lähtien työskennelleet opettajat ja pitkään perinteisinä säilyneet opetusmenetelmät. Oman mausteensa Kiipulan opiskelijaelämään antoivat myös vuonna 1978 toimintansa aloittaneen ammatilli-

Kiipulan Killan tärkeim-
mäksi toimintamuodoksi
vakiintuivat Kiipulassa
muutaman vuoden välein
järjestetyt Toveripäivät.

sen kurssikeskuksen opiskelijat, jotka olivat keskimäärin muita vanhempia ja viettivät suuren osan ajastaan työharjoittelussa tilan ulkopuolella.

Kauppaoppilaitoksen opiskelijat olivat vielä 1980-luvulla selkeästi vanhempia kuin Kiipulan ammattiopiston nykyiset opiskelijat. Heidän joukossaan oli silloinkin lukioikäisiä, mutta suurin osa oli jonkin vamman tai sairauden vuoksi ammattia vaihtamaan joutuneita aikuisia. Kiipulan perinteiden mukaisesti niin kauppaoppilaitoksessa kuin muissakin säätiön ammattioppilaitoksissa opiskeltiin toinen toistaan tukien, jolloin opiskelijoiden ikäerosta saattoi olla hyötyäkin.⁷⁸⁵ Kauppaoppilaitosta luotsasi 1980-luvun taitteesta lukien noin kahden vuosikymmenen ajan rehtori, taloustieteiden maisteri Alpo Salminen, joka alkuvuosinaan vastasi lähes kaikkien kaupallisten aineiden opetuksesta.⁷⁸⁶ Salmisen ohella oppilaitoksessa teki pitkän päivätyön säätiön toimitusjohtaja Allan Suhosen vaimo Eila Suhonen, joka 1960-luvun alkuvuosista lähtien opetti tuleville kaupan alan ammattilaisille konekirjoitusta.⁷⁸⁷

Puutarhaoppilaitoksessa opiskelevat olivat 1980-luvulla kauppaoppilaitoksen tavoin 20–40-vuotiaita. Muista Kiipulan oppilaitoksista poiketen siellä opiskeli merkittävä määrä mielenterveyskuntoutujia, koska puutarha-alaa on perinteisesti pidetty ”ihmisiä hoitavana”. Oppilaitoksen opiskelijoiden joukossa oli myös diabetes- ja epilepsiapotilaita, ja tällaisena puutarhakoulun opiskelija-aines säilyi pitkälle 1990-luvulle saakka. Toisin kuin kauppaoppilaitoksesta jäi puutarhaoppilaitoksesta valmistuneista Kiipulaan töihin vain harva.⁷⁸⁸

Asuntola Tähkälässä toimi 1990-luvulla opiskelijoiden terapeutin yhteisö osana tuetun asumisen kokeilua. Arto Vehkomäki.

Puutarhaoppilaitosta oli 1960- ja 1970-luvuilla pitkään johtanut rehtori Raili Tapola, joka palasi tehtävään vuosiksi 1984–1985. Hänen jälkeensä vetovastuun otti Paula Vajanto, joka opetti muun muassa kukkasidontaa. Opinahjossa tuolloin opiskelleen Marja Myllyn mieleen jäi myös jo iäkäämpi kasviopin opettaja Frans Halme, joka hyräili alituisen valvoessaan opiskelijoiden työharjoittelua. Halmeen lailla pitkän uran puutarhaoppilaitoksen palveluksessa teki koneopettaja Markku Erkkilä, joka opetti tuleville puutarha-alan ammattilaisille traktorilla ajamista, muiden työkooneiden käyttöä sekä puu- ja metallitöitä.⁷⁸⁹

Elokuuhun 1985 saakka puutarhaoppilaitos toimi pienessä, jo vanhanaikaiseksi käyneessä rakennuksessa. Siellä olleet kaksi luokkatilaa oli erotettu toisistaan haitariseinällä, millä oli Marja Myllyn mukaan oma vaikutuksensa teorian tuntien kulkuun:

”Jos toisella puolella opetti vähän suuriäänisempi opettaja, kuultiin nämä opetukset toisellakin puolella.”⁷⁹⁰

Oppilaitoksen kiinteää yhteyttä puutarhaan korosti se, että puutarhamyymälä sijaitsi hallimaisessa tilassa, joka löytyi pienen käytävän päästä.

Keskellä hallia seisoj puutarhurien toimistotila, jonka taakse itse myymälä oli sijoitettu. Myymälässä lajiteltiin ja pakattiin vihanneksia ja kukkia, ja sen varustukseen kuului tomaattien ja omenoiden lajittelukone. Hallin läpi pääsi kahteen kasvihuoneeseen. Niistä toinen oli samalla kokoelmahuone, jonka viherkasvien hoitoa opiskeltiin.⁷⁹¹

Puutarhaoppilaitos sai uudet ja suuremmat tilat syyslukukauden 1985 alussa, kun uusi koulurakennus otettiin käyttöön. Sisään tultaessa edessä avautui suuri oleskelualue, johon kuuluivat kahvittila ja keittiö. Oleskelutilan takana vasemmalla oli opettajainhuone ja sitä vastapäätä viljelylinjan luokka. Käytävällä eteenpäin kuljettaessa vastaan tulivat puistolinjan luokka ja perällä yleisjakson luokka. Viimeksi mainitun oikealle puolelle jäi varastotila ja kirjasto. Uutta koulua suunniteltaessa tehdyt ratkaisut eriyttivät Kiipulan puutarhan ja alan oppilaitoksen selkeämmin toisistaan. Rakennuksesta kylläkin pääsi puutarhan puolelle, jonne valmistui uusi myymälä sekä avomaan vihannesten suuret kylmävarastot. Uuteen puutarha-alan kokonaisuuteen kuuluivat vielä tilava konehalli ja kookas hiekkahalli, jossa puistopuolen opiskelijat pystyivät talvellakin harjoittelemaan kivitöiden tekoa.⁷⁹²

Sähköalan ammattikoulun opiskelijoista valtaosa oli 1980-luvun puolivälissä peruskoulunsa hiljan päättäneitä nuoria, joiden joukkoon mahtui muutama iäkkäämpi ammatinvaihtaja. Puhelinasentajalinjan opinnot syksyllä 1984 aloittaneiden luokalla oli 14 oppilasta. Koulun rehtori Eino Tuuri opetti tuleville puhelinasentajille sähköoppia ja toinen oppilaitoksessa pitkään työskennellyt opettaja Heikki Pelli puhelintekniikkaa. Opiskelijoiden sähkö- ja puhelintekniikan harjoitustöitä ohjasivat Eino Pienräihä ja Kauno Jansson. Tämän kurssin opiskelijoista muutama pääsi puhelinalan yrityksiin töihin, ja kaksi heistä perusti yrityksen.⁷⁹³

Vuonna 1958 valmistunut koulurakennus oli 1980-luvun puolivälissä jo kokonaan sähkökoulun käytössä, sillä talossa majoillut kauppaoppilaitos oli muuttanut omiin tiloihinsa pari vuotta aikaisemmin. Sähkökoulun luokkatilat sijaitsivat pääkerroksen pitkän käytävän varrella. Harjoitustöiden ohjaisesta vastanneen Kauno Janssonin ja teorialunteja pitäneen Eino Tuurin luokat oli sijoitettu toisiaan vastapäätä. Jälkimmäisen luokkahuoneen takaa löytyi Heikki Pellin opetustila sekä luokkahuone kohoavine istuinriveineen. Radio- ja televisiolinjan harjoitusluokka oli lähellä käytävän perällä ollutta varastoa, jossa asiointi on jäänyt ajan opiskelijan mieleen:

*”Varastoa hoiti tiukanpuoleinen nainen. Kun sieltä haettiin harjoitustöiden materiaaleja ja komponentteja, piti mukana aina olla lupalappu.”*⁷⁹⁴

Koulutalon kellarin metallipajassa tehtiin hitsaustöitä ja syövytettiin piirilevyjä. Oma erikoisuutensa oli katolle asennettu alkeellinen aurinko-paneeli, jonka avulla saatiin riittävästi virtaa yhtä LED-valoa varten.⁷⁹⁵

Asuntolaelämä oli Kiipulassa 1980-luvulle tultaessa muuttanut jonkin verran luonnettaan. Vuosikymmenen puolivälissä asuntolahuoneet oli jo mitoitettu vain kahdelle tai korkeintaan kolmelle hengelle entisen neljän sijaan, mikä paransi viihtyvyyttä. 1980-luvulla asuntola 3:ssa oli sisään tultaessa oikealla TV:n katselu- ja oleskelutila, ja asuntolan ohjaajien huone oli sijoitettu toiseen kerrokseen. Asuinhuoneen eteistä hallitsivat molemmin puolin tilavat, vaatteille ja muille henkilökohtaisille tavaroille tarkoitettut kaapit. Kirjahyllyt olivat avaran huoneen seinillä, ja suuresta ikkunasta tulvi valoa.⁷⁹⁶

Tuohon aikaan asuntoloiden suihku- ja muut peseytymistilat olivat vielä yhteiset. Huonekäytävän varrelta löytyi pieni yhteinen keittiö, jota ei Kiipulan tarjoamien neljän päivittäisen aterian vuoksi tarvinnut kuitenkaan juuri käyttää. Asuntolassa oli myös pesukone, mutta moni opiskelija vei mieluummin pyykkinsä viikonloppuisin kotiin pestäviksi.⁷⁹⁷ Yhteydenpito kotiväkeen oli helpottunut, sillä asuntoloissa oli jo puhelimia, joihin omaiset pystyivät soittamaan. Väärinkäytösten estämiseksi niistä ei kuitenkaan voinut ottaa yhteyttä Kiipulan ulkopuolelle, vaan opiskelijoiden piti turvautua asuntoloiden alakertojen kolikkopuhelimiin.⁷⁹⁸

Kiipulan yhteisö asuntoloineen veti puoleensa erityisesti nuorimpia opiskelijoita. He viettivät mielellään osan vapaa-ajastaan Kiipulassa toisten nuorten kanssa, vaikka saattoivat asua vain muutaman kilometrin päässä.⁷⁹⁹ 1980- ja 1990-luvuilla oppilaskunta ja henkilökuntayhdistys järjestivät diskoja ja muuta iltaohjelmaa, minkä ohella hyvät liikunta- ja urheilumahdollisuudet houkuttelivat kaikenikäisiä paikalle. Moni opiskelija vietti aikaa kaveriensä kanssa asuntoloissa viikonloppuisinkin, ja asuntolanvalvojilta menttiin tarvittaessa piiloon vanhaan tapaan.⁸⁰⁰ Tapahtuipa sellaistaikin, että vanhemmat opiskelijat ostivat alaikäisille luokkakavereilleen olutta, jolla nämä sitten hankkivat ensi humalansa.⁸⁰¹

Valtaosin opiskelijoiden vapaa-aika kuitenkin sujui Kiipulassa rauhallisesti. Asuntola 2:ssa 1980-luvun puolivälissä asunut sähkökoulun opiskelija muistelee usein koulupäivän jälkeen lähteneensä huoltorakennuksessa sijainneeseen ”musiikkikämppeään”, jossa saattoi soittaa eri instrumentteja ja perustaa vapaamuotoisia bändejä. Lähiseuduille tehtiin yhä retkiä, ja moni harrasti liikuntaa tai kortinpeluuta. Asuntolan alakerrasta löytyi pingispöytä ja lukuhaluksille pieni kirjasto.⁸⁰²

Kiipula juhlii

Juhlat ovat yhteisöjä koossapitäviä voimia, ja Kiipulan kaltaisessa yhteisössä niiden merkitys on ollut vielä tavanomaista suurempi.

Kiipulasäätiön alkuvuosina suurempien juhlien järjestämisen esteenä oli soveliaiden tilojen puute. Säätiön 20-vuotisjuhla pidettiin sen vuoksi vasta toukokuussa 1966 hiljan valmistuneessa huoltorakennuksessa, joka vihittiin samalla käyttöön. Ennen juhlatilaisuuden alkua Kiipulasäätiön edustajat laskivat seppeleen Kiipuloiden sukuhaudalle. Itse juhlassa esiintyivät Ylioppilaskunnan Soittajien kvartetti sekä lausuntataiteilija Yrjö Jyrinkoski. Iltapäivällä ohjelmassa oli säätiön toimintaan tutustuminen sekä saunominen, jonka jälkeen vieraat pääsivät nauttimaan hämäläisen pitopöydän antimista.

Kiipulasäätiö on usein muulloinkin juhlinut merkkivuosiaan ottamalla samalla käyttöön palvelujaan parantavan uuden kiinteistön. Säätiön 25-vuotisjuhlan yhteydessä vuonna 1970 Janakkalan kirkkoherra vihki käyttöön uuden Kuntotalon, ja ansioituneille kiipulalaisille jaettiin säätiön standardit. Juhlan ohjelmassa oli myös musiikkiesityk-

Kiipulasäätiö juhli näyttävästi 50 toimintavuottaan vuonna 1995. Juhlavieraille tarjoiltu alkudrinkki viljantähkineen muistutti säätiön toiminnan alkujuurista.

siä ja balettianssia. 40-vuotisjuhlissa kutsuvieraat ja yhteisön jäsenet pääsivät ihastelemaan uutuuttaan hohtavaa puutarhaoppilaitoksen rakennusta.

Kiipulasäätiö juhli vuonna 1995 näyttävästi ja arvokkaasti 50 vuottaan. Ensin syyskuussa pidettiin juhla- ja palvelus Janakkalan Pyhän Laurin kirkossa. Samana iltana juhlittiin oman

Juhlallisuuksiin kuuluivat myös kunniakäynnit Miina ja Kustaa Kiipulan sekä Allan Suhosen haudoilla.

väen kesken Tervakosken Seuratalossa nauttimalla juhlapäivällinen, jonka jälkeen tanssittiin. Juhlavastaanotto sekä yleisöjuhla pidettiin Kiipulassa marraskuun lopulla. Tilaisuudesta ovat monen mieleen jääneet oopperalaulaja Jaako Ryhäsen ja muusikko Jani Uhleniuksen esitykset. Juhlavuoden kunniaksi julkaistiin vielä säätiön 50-vuotishistoriateos. Kymmenen vuotta myöhemmin marraskuussa 2005 järjestettiin niin ikään suurempi juhlatilaisuus, jota tällä kertaa kunnioitti läsnäolollaan tasavallan presidentti Tarja Halonen. Juhlan väriäiskä oli ammattinäyttelijöiden sekä Kiipulan omien lahjakkuuksien esittämä historiallinen kavalkadi. Liikuntasalin pääjuhlan ohessa Kiipulan auditoriossa pidettiin Kiipulasäätiön toimintaan liittyvät juhlaseminaari.

Kun vuonna 2015 oli aika juhlistaa Kiipulasäätiön 70 toimintavuotta, päätettiin juhlia enemmänkin työn merkeissä ja järjestää suuren pääjuhlan sijasta monia pienempiä tapahtumia. Kiipulan

opiskelijoille tarkoitettu ulkoilmakonsertti, toimipaikkojen asiakastilaisuudet sekä juhlaseminaari sävyttivät juhluvuotta. Juhlaseminaarin tunnelmaa kevensi pieni näytelmä, jossa vilahtivat myös Kiipulan ja Perttulan perustajat Miina ja Kustaa Kiipula sekä Emma ja Edvin Hedman.

Vuosittaisia, erityisesti Kiipulalle omistettuja juhlia on järjestetty jo puolen vuosisadan ajan. Kesäkuusten Kustaan päivien (myös nimellä Kiipulapäivä) pito aloitettiin vuonna 1974. Juhlan yhteydessä ryhdyttiin myös palkitsemaan Kiipulasäätiön pitkäaikaisia työntekijöitä: vuonna 1980 juhlassa jaettiin hopeisia kynttilänjalkoja 15 vuotta säätiötä palvelleille. Pian vakiintui tavaksi palkita tilaisuudessa säätiön hyväksi 15, 25 ja 35 vuotta työskennelleet. Kun Kiipulapäivien järjestäminen päättyi 2010-luvun alussa, siirtyi näiden huomionosoitusten jakaminen erillisiin henkilöstötilaisuuksiin.

Artikkelin lähteet, ks. s. 315.

Kiipula avautuu

”Kuten huomaatte, elämme muuttuvassa maailmassa myös täällä Kiipulassa. Ennen tiesimme, jos jollekin tuotiin uudet huonekalut, uusi lapsi, hankittiin kesämökki jne. Nyt tulee raitilla vastaan ihmisiä, jotka tervehtivät ja joita ei edes ulkonäöltä tunne, mutta esiintyvät [Airi] Mattilan palkkakorteilla tai vuokrakirjanpidossa. Olisikohan tässä tulossa vanhaksi ja muisti pätkii vai onko laitos ja Kiipula-niminen yhteisö kasvanut?”

– TOIMITUSJOHTAJA ALLAN SUHONEN VUONNA 1987⁸⁰³

Kiipulasäätiön henkilökunta asui pitkään Kiipulan tilalla perheineen yhdessä ammattikoulujen oppilaiden kanssa. Yhteisön luonteeseen kuului, että avioparien molemmat puoliset olivat usein töissä Kiipulasäätiöllä, ja heidän lapsiaan ahersi kesäisin erityisesti kiinteistö- ja puutarhatöissä. Säätiön toiminnan ensimmäisinä vuosikymmeninä ratkaisu oli perusteltu myös ajan liikenneolojen takia.⁸⁰⁴

Vielä vuonna 1984 *Helsingin Sanomat* luonnehti Kiipulan olevan ”kuin pieni kylä”, joka tarjosi jäsenilleen monenlaisia palveluita.⁸⁰⁵ Säätiön henkilökunta kuljetettiin kerran viikossa pankkiin asioimaan, ja työntekijöiden lapset kyydittiin päivittäin kouluun Leppäkoskelle. Talonmiehet lämmitivät joka viikonloppu tilan puolenkymmentä saunaa koko henkilökunnan käyttöön.⁸⁰⁶ Kiipulasäätiön henkilökunnalla oli myös nykyisen liikuntahallin lähellä oma posti, josta päiväposti haettiin.⁸⁰⁷ Kiipulan henkilökunnan pesutupa sijaitsi ruokalan vieressä olleen Kuuselan saunan alakerrassa. Tuvasta löytyivät kolikolla toimivien pesukoneiden ohella pyykkinarut ja mankeli, ja lingon korvasi pieni kuivaushuone.⁸⁰⁸

Kiipulan tietty eristyneisyys ja omaleimaisuus teki myöhemminkin vaikutuksen uusiin tulijoihin. Kun säätiön nykyinen kehitysjohtaja Petteri Ora teki matkaa tilalle ensi kerran, jäi kokemus mieleen:

”Muistan sen tunteen, kun ajoin tammikuussa 1999 kovassa pakkasessa pimeässä kohti Kiipulaa. Mietin tuossa Turengintiellä, ettei täällä voi olla mitään. Oletin ajaneeni harhaan. Lopulta kasvihuoneen valot näkyivät ja ympäriltä paljastui valtavan kokoinen yhteisö.”⁸⁰⁹

Yhteyksiä ulkomaailmaan alettiin 1980-luvulla kohentaa kutsumalla jännakkalalaisia ja muita kiinnostuneita tutustumaan säätiön toimintaan. Tähän säätiötä ajoi jo suoranainen pakko, sillä erityisammattioppilaitosten

Kiipulan Kievari tarjosi parin vuosikymmenen ajan pikkupurtavaa, jos nälkä pääsi yllättämään.

kilpailu opiskelijoista oli kovaa. Kiipulasäätiö järjesti maaliskuussa 1986 lajissaan ensimmäiset avointen ovien päivät (ks. s. 212). Näistä päivistä tuli Kiipulassa vuosittainen perinne, jonka avulla säätiön oppilaitoksia voitiin esitellä ja houkuttaa niihin uusia opiskelijoita.⁸¹⁰

Kiipulan ammatillisten koulujen oppilaskunta oli 1980-luvulla edelleen tärkeä osa yhteisöä. Vuosikymmenen puolivälissä oppilaskunta järjesti teatteriretkiä ja ylläpiti valokuvaus- ja musiikkikerhoa, minkä ohessa sen tuemat, oppilaiden perinteiset urheiluharrastukset kuten lentopallo olivat yhä voimissaan.⁸¹¹ Oppilaskunnan toimintaan tuli uusi ulottuvuus, kun Kiipulan ammattikoulujen ja ammatillisen kurssikeskuksen oppilaille järjestettiin vuonna 1981 ensimmäinen tukioppilaskurssi yhteistyössä Janakkalan Kansalaisopiston kanssa. Kurssin jälkeen tukioppilaat perustivat tukioppilaskerhon.⁸¹² Pysyvä ja virallisempi tukioppilastoiminta alkoi Kiipulassa vuonna 1985. Tukioppilaat toimivat oppilastovereidensa tukena ja yhteistyökumppaneina kouluyhteisössä. Lisäksi he osallistuivat Kiipulan avointen ovien päivän opastukseen ja alkoivat julkaista oppilaitosten yhteistä lehteä.⁸¹³

Kiipulan vireä yhteisöllisyys synnytti myös opiskelijoiden keskuuteen uusia yhdistyksiä vanhan oppilaskunnan rinnalle. Vuonna 1978 perustetun ammatillisen kurssikeskuksen oma oppilaskunta rahoitti toimintaansa pitkään keskuksen sijoitetun virvoitusjuoma-automaatin tuotoilla, minä ohessa se sai käyttöönsä osan säätiön ammatillisten koulujen oppilaskunnalle myöntämästä tuesta.⁸¹⁴ Kiipulan kauppaoppilaitoksen oppilaat perustivat joulukuussa 1986 oman Kiipulan Kauppaopiskelijat -oppilas-yhdistyksen, joka ilmoitettiin yhdistysrekisteriin. Yhdistyksen läheistä yhteyttä kauppaoppilaitokseen kuvastaa se, että oppilaitoksen rehtori Alpo Salminen toimi alkuvuosina sen tilintarkastajana.⁸¹⁵ Ensimmäisinä vuosiin yhdistys pyöritti Kiipulassa kioskia sekä järjesti illanviettoja ja sähly- ja jalkapalloturnauksia Järvenpään kauppaoppilaitosta vastaan. Kiipulan Kauppaopiskelijat liittyi keväällä 1987 kattojärjestö Suomen Kauppaopiskelijain Liittoon.⁸¹⁶

Yhteisön luonne alkoi 1980-luvun loppuvuosina muuttua, kun säätiön ammattioppilaitoksiin tuli yhä enemmän tukea tarvitsevia opiskelijoita. Opiskelijakunta myös nuortui: keski-ikäisten määrä väheni ja teini-ikäisten sekä nuorten aikuisten osuus kasvoi 1990-luvulta lähtien. Aikuiskoulutuksen volyymin kasvu piti kuitenkin pitkään huolta siitä, että Kiipulassa asui lyhytaikaisesti myös runsaasti keski-ikäisiä. 1990-luvun puolivälistä alkaen säätiön EU-projektit ja niiden opiskelijavaihto toivat Kiipulan yhteisöön uusia tuulia, samoin kuin Kiipulasäätiön toiminnan vähittäinen laajeneminen toisille paikkakunnille 1990-luvun jälkipuoliskolta lähtien.

Samanaikaisesti näiden kehityskulkujen kanssa Kiipulan tilan asujaimisto pieneni, kun henkilöstöä ei enää veloitettu asumaan alueella. Henkilökunta ryhtyi 1980- ja 1990-luvuilla muuttamaan toisaalle perhesyistä, kuten puolison työn tai lasten koulunkäynnin vuoksi. Ensimmäisinä tilan jättivät säätiön johtohenkilöt, kuten toimitusjohtaja ja rehtorit.⁸¹⁷ 1990-luvun puoliväliin tultaessa Kiipulasäätiön noin 180 työntekijää elivät yksityiselämäänsä koko lailla yhteisön ulkopuolella, vaikka he saattoivatkin yhä asua paikan päällä.⁸¹⁸ Uuden vuosituhannen alussa Kiipula oli muutamien opettajien, talonmiesten ja toimistotyöntekijöiden koti.⁸¹⁹ Alueen erillispalvelujen tarve väheni poismuuton seurauksena: päiväkotit sulki ovensa vuonna 1994.⁸²⁰

Moderni viestintäteknologia muutti 1990-luvulla Kiipulan yhteisön sisäisen tiedotuksen käytäntöjä. Viestintävälineenä pitkään toiminut, monisteena julkaistu henkilökuntalehti *Kiipulan Kello* lakkasi ilmestymästä

1990-luvun alkupuolella, kun sitä toimittanut työntekijä jäi eläkkeelle eikä jatkajaa löytynyt.⁸²¹ Lehden jälkeen julkaistiin suppeampaa viikkotiedotetta, kunnes sen korvasi Kiipulasäätiön ensimmäinen intranet. Vielä 2000-luvun alkuvuosina säätiön työntekijöillä oli omat lankapuhelimet, joista luovuttiin vähitellen kännyköiden yleistyessä.⁸²²

Kiipulan tilan asuntoloiden kunnostaminen 1990-luvulla tarjosi mahdollisuuden väljempään ja mukavampaan asumiseen heille, joille oma rauha oli tärkeää. Eräs vuonna 1998 ammattioppilaitoksessa eli entisessä sähkökoulussa opintonsa aloittanut nelikymppinen opiskelija asui ensimmäisen vuotensa arkipäivisin Kiipulassa yhden luokkatoverinsa kanssa, minkä jälkeen hän sai oman huoneen öisin valvottavien selkäkipujensa vuoksi. Pienessä mutta laadukkaassa huoneessa oli sängyn ja kirjoituspöydän ohella jo oma jääkaappi ja WC. Yhteistiloista löytyi keittiö ja TV, jonka äärellä istuttiin iltaisin ja juteltiin. Näissä varttuneemmille opiskelijoille varatuissa asuintiloissa ei ollut juurikaan järjestyshäiriöitä. Nuoremmat opiskelijat asuivat tuolloin yhä 2–3 hengen huoneissa, ja heitä jouduttiin valvomaan tiukemmin.⁸²³

Kiipulasäätiön johdon ja henkilöstön yhteistyötä ryhdyttiin 1990-luvun jälkipuoliskolla tiivistämään. Henkilökunta sai 1990-luvun alkupuolella edustajansa ammatillisten erityisoppilaitosten ja aikuiskoulutuskeskuksen johtokuntaan. Vanhan, 1980-luvun puolivälistä peräisin olleen laitosedemokratiatoimikunnan oli vuonna 1996 korvannut yhteistyötoimikunta. Sen esityksestä käynnistyi syksyllä 1997 kaikki Kiipulan toimintayksiköt kattava työyhteisökoulutus, jonka tavoitteiksi asetettiin vuorovaikutus- ja yhteistyötaitojen kohentaminen ja valmiuksien hankkiminen työyhteisöjen toiminnan kehittämiseksi. Koulutuksen oli myös tarkoitus luoda pohjaa entistä paremmalle työilmapiirille.⁸²⁴ Työyhteisökoulutusohjelma saatiin päätökseen syksyllä 1998.⁸²⁵

Työyhteisökoulutus ja muu käynnistynyt työhyvinvoinnin kehittäminen liittyi läheisesti 1990-luvun lopulla ja uuden vuosituhannen alussa Kiipulassa tehtyyn laatutyöhön (ks. s. 68). Ammattiopiston kehittämispäällikkö Rauno Konttila ja kuntoutuskeskuksessa työskennellyt Marita Simola rakensivat yhdessä työhyvinvointimallin ja alkoivat kehittää Kiipulan työkykytoimintaa työhyvinvointitoiminnaksi. Tapaturmia ja läheltä piti -tilanteita alettiin systemaattisesti kirjata ja käsitellä, ja Kiipulan työterveyshuolto siirtyi ulkopuolisen tahon eli Mehiläisen hoidettavaksi. Uudistusten tuloksena työhyvinvointi kehittyi Kiipulassa myönteisesti.⁸²⁶

Miina ja Kustaa Kiipulan muistolaatta paljastettiin ensimmäisenä Kiipulapäivänä 11.6.1974.

Yhteisön hyvinvointia kohensivat myös erilaiset, usein melko spontaanisti järjestetyt juhlat, jollaisia pidettiin esimerkiksi kuntoutus- ja muiden kurssien päätteeksi. Moni kiipulalainen muistaa 1990-luvun maatalouskurssien naamiaiset, joihin myös säätiön henkilökunta pukeutui asianmukaisesti: kuntoutuskeskuksen ylilääkäri naamioitui karhuksi, minkä ohella juhlakansan joukossa nähtiin muun muassa pingviinejä.⁸²⁷ Työikäisille ja suhteellisen hyväkuntoisille maatalouskurssilaisille pidettiin myös tansseja Oralassa. Tanssiminen olikin Kiipulassa pitkään suosittu vapaa-ajan harraste, sillä oppilaskunnan tanssiaisten ohella liikuntaesteisille kuntoutujille järjestettiin juhlasalissa pyörätuolitanssiaisia. Maatalouskurssilaisien ohella ASLAK-kurssien osallistujat toivat oman värinsä Kiipulan asujaimistoon 1980-luvulta lähtien ja heille järjestettiin omaa vapaa-ajan ohjelmaa (ks. s. 113).⁸²⁸

Ilonpito saattoi joskus olla riehakastakin. Kiipulan kuntoutuskeskuksen huippuaikoina kuntoutuskursseilla syntyi perinteitä, joista kaikki eivät olleet henkilökunnan mieleen. ASLAK-kurssien päättyessä kurssilaisilla oli halu heittää kurssin vetäjät uima-altaaseen täysissä pukeissa, kuten työfysioterapeutti Sari Poutanen on muistellut:

”Yleensä kurssilaisten heittämisaikeista selvittiin puhumalla. Muistan, kuinka minua kerran otettiin käsistä ja jaloista kiinni ja heijattiin. Erkkilän Leena viskattiin altaaseen, hänellä taisi olla vielä neulepaita päällä ja sitten se vettyi ihan hirveästi.”⁸²⁹

Kurssien päätösjuhlien ohella iloa Kiipulan arkeen toivat henkilökuntayhdistyksen järjestämät pikkujoulu- ja muut juhlat. Henkilökuntayhdistyksen 20-vuotisjuhlat järjestettiin vuonna 1992 Turengin VPK:n talolla, ja niihin kutsuttiin myös Kiipulan entisiä työntekijöitä. Juhla on jäänyt sitä järjestämässä olleen Eila Ronnun mieleen:

”Menin Turengin Alkoon tapaamaan Alkon johtajaa ja hankin tilaisuuteen kaikki anniskelu- ja muut luvat. Haimme juomat, ja pitopalvelu tuli hienoine ruokineen. Oli tullut uusi suosittu juoma salmiakkikossu, jota teimme itse. Talkoohenkeä riitti Kiipulassa vielä silloin. Meillä oli Napakymppi-ohjelma, oma henkilöstö soitti juhlissa ja saatiin vielä koostettua valokuvanäyttelykin. Me nuoremmat saimme historian oppitunnin, kun vanhat kiipulalaiset muistelivat menneitä.”⁸³⁰

Kiipulasäätiö järjesti lisäksi henkilökunnalle sekä yhteistyökumppaneilleen suunnattuja tapahtumia, joitakin niistä yhdessä henkilökuntayhdistyksen kanssa. Vuosituhannen vaihteesta lähtien urheiluseura Janakkalan Jana ja Kiipulasäätiö toteuttivat yhteisvoimin vuosittaisen Kiipulahölkän, joka juostiin Kiipulan tilalla ja sen lähimaastossa. Juhlia ja muita tilaisuuksia oli helpompi järjestää 2000-luvun alkuvuosiin saakka, koska Kiipulasäätiöllä ei vielä ollut montaa toimipaikkaa Janakkalan ulkopuolella.⁸³¹

Kustaa Kiipulan mukaan nimettyä Kustaan päivää vietettiin ensi kerran vuonna 1974, jolloin tilalla paljastettiin Kiipulan pariskunnan muistolaatta.⁸³² Jokavuotinen merkkipäivä, jota kutsuttiin myös Kiipulapäiväksi, järjestettiin 1980-luvulta lähtien pitkään Haitissa metsänvartijan tilalla iltajuhlana. Kun Kiipulasäätiön toiminta uudella vuosituhannella laajeni, eivät kaikki kutsuvieraat enää mahtuneet Haittiin, jolloin Kustaan päivän vietto siirtyi ensin Kiipulaan ja Perttulan erityisammattikoulun fuusioitumisen (2009) jälkeen Aulangolle. Kustaan päivän juhlinta päättyi 2010-luvun alkuvuosina, ja sen tilalla alettiin vuonna 2018 järjestää elokuisia, kaikille avoimia Kiipulan Elojuhlia (ks. s. 221).⁸³³

Pitkän työuran Kiipulasäätiössä tehneitä on eläkkeelle jäämisen yhteydessä muistettu yhteisön hengen mukaisesti. Kun puutarhakoulun pitkäaikainen rehtori ja myöhempi ammattiopiston koulutusalojohtaja Paula Vajanto jäi eläkkeelle vuonna 2007, järjesti ammattiopiston puutarhatalouden opettajakunta hänelle ikimuistoiset läksiäiset:

”Minut haettiin limusimilla Riihimäeltä, ja läksiäisohjelmaa riitti koko päiväksi. Suunniteltu kuumailmapallolento ei tuona päivänä onnistunut, mutta pääsin kuitenkin myöhemmin katsomaan Kiipulaa ilmasta. Lento oli hieno kokemus.”⁸³⁴

Suomalaisen ruokakulttuurin kehitys heijastui 1990-luvulla Kiipulan ruokalan antimiin. Raskaat pääruoat kevenivät, kun pannulla paistaminen väheni ja tarjolla oli enemmän vihanneksia, salaatteja ja raasteita perinteisten suolakurkun ja punajuuren rinnalla. Erikoisruokavalioita alettiin ottaa huomioon, ja yksi ruokalan keittäjistä erikoistui ”dieettiruokiin”. Ruokalistoilta näkyivät myös yhä selvemmin kansainväliset ruokavaikutteet: päivälliseksi ruvettiin valmistamaan levypizzaa ja spagettia, ja ruoanlaitossa ennen keskeisen perunan rooli supistui. Muiden pastaruokien kuin perusspagetin esiinmarssi Kiipulan ruokapöytään tapahtui vähän myöhemmin. Myös ruokailukäytännöt muuttuivat, kun jossakin vaiheessa ruokalaa remontoitaessa luovuttiin lämpimän ruoan annostelusta ja asiakkaat saattoivat koota annoksensa noutopöydästä mielensä mukaan. Uudella vuosituhannella ruokalan ruokalistoja tehtäessä alettiin tiedustella myös keittäjien mielipiteitä.⁸³⁵

Aina Kiipulan keittiön uudistukset eivät olleet koko henkilökunnan mieleen. 1990-luvun puolivälissä Rusthollissa oli tarjolla kevytlounasvaihtoehto täyttävämmän aterian rinnalla. Keittolounas jätti toisinaan varsinkin kuntoutuskeskuksen työntekijät nälkäisiksi. Tällöin porukan raskaan ruoan valinnut kävi santsaamassa lisää lautaselleen, josta pihvit ja muut herkut kulkeutuivat myös kevytlounaan valinneiden syötäviksi.⁸³⁶

Ruokalan ohella syötävää sai 1980-luvun alkuvuosista lähtien asuntola 5:n Kiipulan keskustan puoleisessa päässä sijainneesta Kiipulan Kievarista, jota piti leppäkoskelainen kauppias Kari Knuutinen. Kievari korvasi asuntola 1:ssä aiemmin toimineen baarin. Suurista voileivistään tunnetussa kahvilassa oli myös jukeboksi, ja Knuutinen toimitti henkilökunnalle tilauksesta ruokaa myös kotiin.⁸³⁷ Kievarin toiminta päättyi 1990-luvun lopulla. Kiipulalaiset pääsivät seuraavan kerran nauttimaan erillisen kahvilan antimista, kun kahvila Emma alkoi uudella vuosituhannella toimia ammattiopiston harjoitusmyymälä Miinantorin tiloissa (ks. s. 213).

Panun tarina

Hämeenlinnalainen Panu Matikka on kuvannut opiskeluaikaansa Kiipulassa lämpimin sanoin:

”Kiipulan vuodet ovat antaneet ihan hirveästi, ihan joka viikonloppu muistelen niitä äidin ja isän kanssa. Minulla on yhä ikävä Kiipulaan, haluaisin tulla takaisin.”

Kun Panu oli Ahveniston yläasteella päättämässä peruskouluaan, ryhtyi hän yhdessä oppilaanohjaajan kanssa etsimään jatko-opiskelupaikkaa. Panu oli ensin Kiipulassa koulutuskokeilussa, ja arvioinnin jälkeen hän aloitti ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavan ja kuntouttavan AVA-koulutuksen Kiipulan Janakkalan toimipaikassa vuonna 2004.

Kaksivuotisen (2004–2006) AVA-koulutuksen aikana Panu Matikka opiskeli kahdeksan hengen ryhmässä opettaja Anne Saarion johdolla. Tämän jälkeen olivat vuorossa vuoden kestäneet liiketalouden valmentavan UVA-koulutuksen opinnot, joista vastasi opettaja Kirsti Kauppi. Näiden kahden koulutusjakson aikana Panu asui vielä vanhempiensa luona ja kulki liikuntaesteisenä koulumatkat päivisin taksilla.

Panu aloitti vuonna 2007 liiketalouden perustutkintokoulutuksen merkonomi tutkintoon johtavat kolmivuotiset opinnot Kiipulassa. Tämän koulutuksen aikana Panu suoritti tutkinnon osia liiketalouden perustutkinnosta ja sai vuonna 2010 todistuksen suoritetuista tutkinnon osista. Ennen opiskelun alkua Kiipulan ryhmänohjaaja Irma Vilkmán ehdotti Panulle, että tämä kokeilisi Kiipulassa asumista kouluviikon aikana. Näin Panu vietti vuosina 2007–2010 arkipäivät Kiipulan tilalla. Viimeisenä opiskeluvuonna hän kuitenkin lähti kotiin jo torstai-iltana ja teki perjantaisin koulutehtäviä etänä.

Asuntolaelämään sopeutuminen sujui Panulta hyvin, sillä asuntolat olivat helppokulkuisia ja hän tuli hyvin toimeen toisten asukkaiden kanssa. Panulla oli käytössään oma huone, jossa hän teki kotitehtäviään ja jonka hän siivosi itse. Asuntolaan piti iltaisin tulla yhdeksään mennessä, ja ohjaajille piti aina ilmoittaa, jos lähti käymään jossakin.

Panulla on runsaasti mukavia muistoja opiskeluvuosistaan ja Kiipulassa tapaamistaan ihmisistä. Liiketalouden opettajista ovat mieleen jääneet Alpo

Kiipulasäätiön toimitusjohtaja Juhani Törmä ja Panu Matikka Panun valmistujaisissa. Arto Vehkomäki.

Salminen, Ilpo Tynnelä, Irma Vilkman ja kieliä opettanut Seija Boström sekä viimeisen vuoden opettajat Veli-Pekka Suontausta ja Valtteri Ketonen. Valinnaiskursseina Panulla oli elektroniikka, jota opetti Ilkka Sipola ja jossa ohjaajana toimi Keijo Saarto. Tietotekniikkaa opetti Ritva Oksanen. Opettaja Heikki Rainio on jäänyt Panun mieleen, koska hän tuli usein vastaan aamuisin matkalla ruokalaan.

Mukavimpia oppiaineita olivat Panun mielestä äidinkieli ja viestintä sekä kuluttajatiedon teoria, jota opetti Terho Kivimaa. Hän nautti myös elektroniikan opintoihin kuuluneesta tinauksesta ja juottamisesta. Opintojen vaikeina hetkinä oli tarjolla tukea, ja tarvittaessa ammatitaitovaatimuksia mukautettiin. Koti-

tehtävissä apua antoivat niin ohjaaja kuin henkilökohtainen avustajakin. Liiketalouden perustutkintoa suorittaessaan Panu puolestaan auttoi opiskelukavereitaan ja toimi opiskelijakunnan tutorina.

Panulla oli opintojen aikana useita työharjoittelupaikkoja. Hämeenlinnan Seudun Kehitysvammaisten Tuki ry:n toimistossa hän teki osoitetarjoja ja tutustui Hämeen Sanomissa toimittajan työhön. Paikallisessa K-Marketissa Panu opetteli hyllyttämään tavaroita.

Panua auttoivat arjen sujumisessa koulupäivän aikana henkilökohtainen avustaja Vesa Tarkiainen ja hänen seuraajansa Esa Toropainen. Vapaa-ajan avustajan Panu kohtasi yleensä Rusthollissa päivällisen aikaan, ja hänen

kanssaan Panu kulki iltaisin vapaa-ajan kerhoihin, diskoiltoihin sekä vapaa-aikatalolle. Siellä saattoi oleskella ja pelata lautapelejä ja fortuna. Tiloissa kahviteltiin ja turistiin, katsottiin televisiota ja aina välillä innostuttiin laulamaan karaokea, sillä tilassa oli karaokelaitteet.

Opiskeluvuosien kohokohdista Panu nostaa esiin hygieniapassin suorittamisen, mikä onnistui toisella yrityksellä. Tapausta juhliittiin asiankuuluvasti:

”Opettaja Irma lähti hakemaan pulat ja siinä Rusthollin lasikaarella juotiin kahvit, sitä en ikinä unohda!”

Mieleen ovat jääneet myös Kiipulan kevätpäivät, joilla liiketalouden opiskelijat myivät tuotteita. Toinen Panun aina odottama tapahtuma oli Rusthollin jouluateria herkullisine jouluruokineen. Tutustumiskäynnit Koulutuskeskus Tavastiaan ja Tuurin kyläkauppaan Etelä-Pohjanmaan Alavudella olivat nekin mieleenpainuvia.

Tavalliseen arkeenkin mahtui pieniä iloja. Kerran laitettiin vapaa-ajan talolla makkarat uuniin, kun ulkona oli niin huono ilma, ettei voitu mennä lammen laa-

vulle grillaamaan. Makkaroiden kanssa nautittiin suuri laatikollinen perunasa-laattia.

Panun valmistumista juhliittiin asiaan kuuluvin menoin niin Kiipulassa kuin kotonakin. Opiskelijoille jaettiin todistukset Kiipulan liikuntahallissa, minkä jälkeen oli vuorossa itse juhlatilaisuus auditoriossa. Kotona paikalla olivat kaikki Panun läheiset ja tuttavat, ja juhlat olivat ”aivan mahtavat”.

Panu Matikka arvostaa hyvin paljon sitä, että sai mahdollisuuden opiskella Kiipulassa:

”Sen tärkeämpää asiaa ei minun elämässä varmaan ole ollut.”

Tänä päivänä Panu asuu ”omassa kotona”, tuetussa asumisyksikössä Parolantiellä Hämeenlinnassa ja käy säännöllisesti Virvelin päivätoimintakeskuksessa, jossa hän soittaa Onnenonkijat-bändissä. Hän seuraa edelleen, mitä Kiipulassa tapahtuu: jos uni ei tahdo öisin tulla, hän menee lueskelemaan Kiipulan kotisivuja.

Artikkelin lähteet, ks. s. 315.

Kiipulan ammattiopiston opiskelijakunta oli vuonna 2019 järjestämässä KiipStart-tapahtumaa, joka tutustutti uusia opiskelijoita toisiinsa ja myös Kiipulan vapaa-ajanviettomahdollisuuksiin.

Vahvan eetoksen voimalla

”Kun Kiipulasäätiön strategiaa viimeksi tehtiin, halusin siinä käytettävän hyvän elämän käsitettä työelämän sijaan. Hyvä elämä on se, mitä Kiipula tarjoaa, sillä kaikilla ei ole mahdollisuutta päästä kiinni työelämään.”

– KIIPULASÄÄTIÖN TOIMITUSJOHTAJA JUKKA KUJALA⁸³⁸

Kiipulan yhteisön vuorovaikutus ympäristönsä kanssa on merkittävästi lisääntynyt viimeisen runsaan kymmenen vuoden aikana, kun Kiipulan tila on ryhtynyt tarjoamaan monenlaisia palveluja kaikille kiinnostuneille (ks. s. 220). Samalla itse yhteisö on muuttunut luonteeltaan. Kiipulasäätiössä työskenteli vuonna 1990 yhteensä 166 vakituista työntekijää, ja opiskelijoita oli runsaat neljä sataa. Vuoden 2023 lopulla säätiön palveluksessa oli 521 henkeä, ja sen ammattiopistossa oli noin tuhat opiskelijaa. Yhteisön kasvu, henkilökunnan poismuutto tilalta ja toiminnan alueellinen laajeneminen ovat johtaneet siihen, ettei Kiipula ole enää yhtä tiivis yhteisö

kuin takavuosina.⁸³⁹ Kasvu synnytti Kiipulan yhteisön sisälle eriseuraisuutta. Ennen säätiön hallinnon työntekijän oli mahdollista tuntea suurin osa henkilöstöstä ainakin nimeltä, mutta uusien toimipaikkojen myötä se kävi mahdottomaksi.⁸⁴⁰

Yhteiskunnassa vallalla oleva, yksilöä korostava ajattelu on vaikuttanut tähän muutokseen. Nykypäivänä vain harva haluaa asua työpaikallaan ja viettää siellä myös vapaa-aikansa työtovereiden parissa. Kiipulan tilalla asustaa enää lähinnä työviikon ajan siellä viihtyviä, vakituksia asukkaita on vain muutama. Kiipulasäätiön toiminnan levittäytyminen yhä uusille paikkakunnille on sekin muuttanut Kiipulan tilan asemaa yhteisön keskuspaikkana.

Myös suomalainen työelämä ja ihmisten sille asettamat toiveet ovat toisenlaisia kuin ennen. Vielä muutama vuosikymmen sitten oli tavallista, että työpaikkaa vaihdettiin harvoin. Kiipulasäätiössä on edelleen henkilökuntaa, joka on työskennellyt säätiössä yli 40 vuotta eli käytännössä koko työuransa ajan. 2020-luvun Suomessa useimpien työura koostuu suhteellisen lyhyistä työsuhteista, ja myös Kiipulassa työntekijöiden vaihtuvuus on suurempaa kuin takavuosina.⁸⁴¹

Työsuhteiden kesto on Kiipulassa lyhentynyt säätiön henkilöstörakenteen muuttumisen vuoksi. Vielä tämän vuosituhaten alussa suurin osa työntekijöistä oli vakituksessa ja kokoaikaisessa työsuhteessa olevia opettajia ja ohjaajia. 2020-luvulla Kiipulan ammattiopistossa työskentelee selvästi aiempaa enemmän määrä- ja osa-aikaista henkilökuntaa, ja erityisesti opiskelijoiden avustajien määrä on kasvanut huomattavasti. Keskimääräinen työsuhteen kesto on Kiipulassa lyhentynyt paljolti juuri avustajan tehtävän tilapäisen luonteen vuoksi. Toisaalta myös ammattiopiston opettajakunnan vaihtuvuus on lisääntynyt opetustarpeiden muuttuessa.⁸⁴²

Kiipulan perinteisen yhteisöllisyyden väheneminen on surettanut monia. Entisajan tiiviissä yhteisössä oli kuitenkin myös varjopuolensa: kaikki tiesivät toistensa asiat, ja vuosikymmenten työtoveruuden seurauksena saattoi ystäväystymisen ohella myös ajautua riitoihin voimakkaiden persoonallisuuksien kanssa, jollaisia Kiipulassa työskenteli muiden joukossa.⁸⁴³ Yhteenkuuluvuuden tunteen väheneminen on myös ollut hinta, joka on pitänyt maksaa Kiipulasäätiön perustehtävän hoitamisesta siten, että säätiön toiminta tavoittaa yhä suuremman joukon erityisopetuksen ja ammatillisen kuntoutuksen tarvitsijoita.

Kiipulan yhteisön elinvoimaisuudesta kertoo, että ammattiopiston opiskelijakunta (vuoteen 2014 oppilaskunta) on toiminut uudella vuosi-

Kiipulan opiskelijoiden ja opettajien välinen sählyturnaus. Sähly on lukeutunut kiipulaisten suosikkiharrastuksiin.

tuhannella edelleen aktiivisesti. Opiskelijakunnan hallitus valitaan vuodeksi kerrallaan syksyisin järjestettävillä vaaleilla, ja hallitus on kokoonnutunut 2010- ja 2020-luvuilla useita kertoja lukukaudessa. Opiskelijakunta on järjestänyt jäsenistölleen retkiä ja vierailuja eri kohteisiin ja pyrkinyt kohentamaan Kiipulan viihtyisyyttä ottamalla esille opiskelija-asuntojen kunnossapito- ja muita ongelmia. Yhteyksiä on viritelty myös Hämeenlinnan seudun muiden oppilaitosten oppilaskuntien suuntiin.⁸⁴⁴

Jo 1950-luvun lopulla alkaneen perinteen mukaisesti opiskelijakunta hyväksyy edelleen myös ammattiopiston järjestyssäännöt aina niitä uusittaessa. Sillä on edustus sekä ammattiopiston johtokunnassa että näyttötoimikunnassa, ja vastavuoroisesti ammattiopiston rehtori tai muu edustaja on tarpeen vaatiessa osallistunut opiskelijakunnan hallituksen kokouksiin. Ammattiopiston ja sen opiskelijakunnan tärkeä keskinäisen yhteistyön muoto on jo pitkään ollut yhteisöllisen opiskeluhyvinvoinnin edistäminen, mitä varten opiskelijakunta on edustettuna opiskeluhoitoryhmässä (ks. s. 162). Aivan viime vuosina on opiskelijakunnan toimintaa pyritty levittämään myös muille säätiön toimipaikoille kuin Kiipulaan ja Hämeenlinnaan.⁸⁴⁵

Yhteisöllisyyttä on kyetty vahvistamaan myös tukemalla ammattiopiston opiskelijoiden yhteisiä työllistymispyrkimyksiä. Opiston datanomiopiskelijat ja heidän opettajansa saivat vuonna 2014 osuuskuntavalmennusta, jonka yhtenä tavoitteena oli opiskelijaosuuskunnan perustaminen. Maaliskuussa 2014 kymmenen datanomiopiskelijaa ja kolme henkilökunnan jäsentä perustivat Kiipulan ammattiopistolla Hämeenlinnassa tietotekniikkapalveluja tarjoavan Kiip-IT-osuuskunnan. Kiip-IT oli ensimmäinen erityisopiskelijoiden Suomessa muodostama opiskelijaosuuskunta. Osuuskunnan jäsenten mukaan oli hienoa ja palkitsevaa, kun työtilaukset saatiin valmiiksi yhteisvoimin.⁸⁴⁶ Osuuskunta Kiip-IT elää tänä päivänäkin ja voi hyvin. Se tarjoaa opiskelijoille mahdollisuuden harjoitella työssäoppimista toimien asiakkaiden IT-tukena arjen digiaputilanteissa. Kiip-IT tekee tiivistä yhteistyötä Hämeenlinnan kirjaston sekä Hämeenlinnan kaupungin senioreille ja maahanmuuttajille tarkoitetun Pysäkki-toiminnan kanssa.⁸⁴⁷

Kun Kiipulaan Perttula-fuusion jälkeen perustettiin henkilöstöjohtajan tehtävä, voitiin suunnata lisää resursseja henkilöstön työsuojeluun ja työhyvinvoinnin kehittämiseen. Työhyvinvoinnista kertovia tunnuslukuja, kuten koettu työhyvinvointi, sairauspoissaolot ja työtapaturmat, alettiin kerätä ja arvioida systemaattisemmin. Koettu työhyvinvointi parani ja sairauspoissaolot vähenivät. Yhteistyössä työterveyshuollon kanssa laadittiin varhaisen tuen malli, joka sai nimekseen Parempi varhain. Mallin avulla voitiin puuttua muun muassa poissaoloihin, työkykyongelmiin, työpaikkakiusaamiseen ja sisäilmaongelmiin. Työkyvyttömyyttä ja pitkiä sairauslomia onnistuttiin vähentämään tarjoamalla uusia työtehtäviä. Työnohjaus, esihenkilöiden kouluttaminen sekä vakuutusyhtiön kanssa yhteistyössä toteutetut hankkeet kohensivat nekin kiipulalaisten työhyvinvointia.⁸⁴⁸

Työhyvinvoinnin ohella 2010-luvulla yhdenmukaistettiin myös Kiipulasaatiön muuta henkilöstöpolitiikkaa ja työsopimuskäytäntöjä, mikä edellytti lähiesimiesten kouluttamista. Yhteisiä pelisääntöjä luotiin myös koulutusmyönteisyydestään tunnetun Kiipulan henkilöstökoulutukseen, jotta koulutuspäivät saatiin jakautumaan tasaisemmin henkilöstön kesken.⁸⁴⁹

Työajan ulkopuolinen virkistystoiminta oli Kiipulassa pitkään ulkoistettu työnantajan taloudellisesti tukemalle henkilökuntayhdistykselle, jonka toiminta päättyi vuonna 2023. Henkilökunnan fyysisestä kunnosta on huolehdittu myös liikuntasetelien sekä nykyään ePassin avulla, jonka turvin työntekijä pääsee käyttämään hyvinvointipalveluja. Kussakin Kiipulan työntekijöiden tiimissä voidaan käyttää vuosittain määrätty summa henkeä

kohti työhyvinvointiin, kunhan tilaisuudessa on tiimin yhdessä miettimää ohjelmaa. Henkilökuntaa osallistetaan oman työhyvinvoinnin kohentamiseen myös säännöllisesti pidettävien kehittämispäivien avulla.⁸⁵⁰

Kiipulan yhteisö on vuosien saatossa monin tavoin muuttunut, mutta sen toiminnan eetos on yhä pohjimmiltaan entinen. Yhteisöön kuuluvista pidetään edelleen huolta, ja tämä vastuunkanto on vain lisääntynyt, kun Kiipulan ammattiopiston opiskelijat ovat tänä päivänä lähes yksinomaan vaativan erityisen tuen tarpeessa olevia. Muut yhteisöön kuuluvat ovat saaneet lisäkoulutusta monenlaisissa haastavissa tilanteissa toimimiseen. Henkilökunta on myös itse kehittänyt hyviä, näissä tilanteissa sovellettavia toimintatapoja.⁸⁵¹

Kiipulan yhteisöllisyydestä ei voi puhua mainitsematta Kiipulan henkeä. Nykypäivän kiipulalaiset kuvaavat tätä henkeä sanomalla sen yksinkertaisesti olevan yhdessä tekemistä niiden päämäärien hyväksi, joita varten Kiipulasäätiö on perustettu. Varttuneempi Kiipulan työntekijöiden polvi välittää paikan eetosta nuoremmilleen, ja toiminnan vahva eettinen piirre on saanut monet jäämään taloon töihin vuosikymmeniksi. Halu auttaa haavoittuvassa asemassa olevia itsenäiseen elämään motivoi ja yhdistää henkilöstöä, vaikka oma työ tuntuisi välillä raskaaltakin. Kiipulan kehitysjohdaja Petteri Ora on luonnehtinut tätä säätiön tehtävää osuvasti:

*”Meidän tehtävä on pitää huolta yhteiskunnan kaikkein heikoimmista sekä tarjota heille mahdollisuus tavoitella työtä ja hyvää elämää.”*⁸⁵²

Kuuluisa Kiipulan henki syntyy tämän vahvan tahtotilan sekä Kiipulan opiskelijoiden ja kuntoutujien oman motivaation kohtaamisesta, mikä on jo 80 vuoden ajan saanut aikaan hienoja tuloksia.

Kiipula tänään

KULTATÄHKÄYHDISTYKSEN PERUSTAMINEN 1930-luvulla ja Kiipulasäätiön synty vuonna 1945 kietoutuvat osaksi suomalaisen hyvinvointivaltion kehitystä. Yksityishenkilöiden aloitteellisuudella oli vielä 1900-luvun alkupuolen Suomessa suuri merkitys monien kuntoutuspalvelujen käynnistämisessä. Miina Kiipulan testamenttilahjoitus tarjosi mahdollisuuden kehittää keuhkotautitoipilaiden jälkihoitoa, ja tilaisuuteen tarttui Kultatähkähdistyksen voimahahmo, itsevaltaisesti yhdistystä johtanut Aili Sarkkila. Vahvoja persoonia olivat myös Emma ja Edvin Hedman, jotka perustivat vuonna 1890 Helsinkiin tylsämielisten oppilaitoksen. Se muutti vuotta myöhemmin Vanajalle Hattelmalaan, ja yli sata vuotta myöhemmin (2009) sen perillinen Perttulan erityisammattikoulu liitettiin osaksi Kiipulasäätiön ammattiopistoa. Nykypäivän Kiipulasäätiö rakentuu näiden henkilöiden uraa uurtaneelle työlle.

Kiipulasäätiön historiaan mahtuu monta käännekohtaa. Säätiö etsi ensimmäisen kymmenen vuoden ajan toiminnalleen rahoittajaa, koska sillä ei omasta takaa ollut riittävästi varoja tuberkuloositoipilaiden ammattiopetuksen käynnistämiseen ja ylläpitoon. Säätiö olisi jäänyt varsin pieneksi ammatillisen erityisopetuksen ja kuntoutuksen toimijaksi, elleivät Kansaneläkelaitos (Kela) ja Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys (STVY) olisi 1950-luvun puolivälissä vakuuttuneet säätiön kyvystä tuottaa tuberkuloositoipilaille näiden tarvitsemia koulutuspalveluja. Kela ja STVY olivat Kiipulasäätiölle keskeisiä yhteistyökumppaneita vuosikymmenten ajan, ja näiden kumppanien tuella Kiipulaan syntyi valtakunnallisesti merkittävä ammatillisen ja lääkinnällisen kuntoutuksen keskus. Siteet näihin rahoittajiin eivät enää ole yhtä tiiviit kuin ennen, mutta yhteistyön tulokset tekevät yhä vaikutuksen tilalla ensi kertaa käyviin.

Kasvavan Kiipulasäätiön päähuomio oli 1950-luvun jälkipuoliskolla ammattikoulujen perustamisessa, ja säätiön organisaation kehittäminen jäi puolitiehen. Siksi myönteiseen kehitykseen sekoittui kasvukipuja. Kriiseistä selvittiin valitsemalla säätiölle kokopäivätoiminen toiminnanjohtaja sekä selkiyttämällä ammattikoulujen rahoituskäytäntöjä. Kiipulasäätiö alkoi 1960-luvulla laajentaa toimintaansa, kun kuntoutuksen ja ammatillisen erityisopetuksen piiriin kuuluvien määrä kasvoi lainsäädännön muuttuessa. Seuraavalla vuosikymmenellä lääkinnällinen kuntoutus, työklintikka-toiminta ja aikuiskoulutus tulivat lopullisesti osaksi säätiön tuotepalettia. Säätiö vastasi syntyneeseen kysyntään samoin kuin useimmat muut ammatillisen erityisopetuksen ja kuntoutuksen toimijat. Kuntoutuspalvelujen monipuolistaminen oli myös välttämätöntä, jotta säätiö ei jäisi kilpailussa muiden jalkoihin.

Kun suomalaisen kuntoutuksen volyyymi kasvoi 1970- ja 1980-luvuilla voimakkaasti, rakennettiin Suomi täyteen kuntoutuskeskuksia sotaveteraanien ja työikäisten tarpeisiin. Ajan hermolla ollut Kiipulasäätiö pääsi tästä kasvusta osalliseksi. Kiipula tuli näin tutuksi muillekin kuin ammatillisen erityisopetuksen tarvitsijoille, ja yhteisöön saapui myös siellä lyhyemmän aikaa viipyviä kuntoutujia. Työikäisten kuntoutus syrjäytti 1990-luvulla sotaveteraani- ja pitkäaikaissairaiden kuntoutuksen valta-asemastaan, mikä vaati säätiön kuntoutustoiminnan uudistamista.

Kuntoutuksen lisääntyvään kysyntään vastaaminen johti seuraavina vuosikymmeninä jatkuvasti kiristyvään kilpailuun, kun veteraanikuntoutus väheni, perinteisen laitostuntoutuksen suosio kääntyi laskuun ja Kela alkoi ottaa etäisyyttä entisiin yhteistyösäätiöihinsä. Kuntoutuksen tarjonta supistui lopulta 2020-luvun alussa Kiipulasäätiössäkin merkittävästi sen

jälkeen kun palvelutuotannon laajentaminen yrityskaupan avulla epäönistui. Vuosikymmenten aikana hankittu kuntoutusalan kokemus on kuitenkin muuttuneessa markkinatilanteessa taannut säätiön kuntoutuksen laadun, ja pienimuotoisempi kuntoutustoiminta jatkuu Kiipulassa edelleen Miina Kiipulan testamentin hengessä.

Ammatillisen opetuksen uudistuminen 1980-luvun jälkipuoliskolta lähtien antoi enemmän toimintavapautta Kiipulasäätiön ammatillisille erityisoppilaitoksille ja aikuiskoulutuskeskukselle ja myös valinnanvaraa oppilaitosten opiskelijoille. Kelan vaikutusvallan kasvu ja lainsäädännön muutokset ohjasivat säätiötä suuntaamaan palvelujaan entistä vaikeavammaisempiin asiakkaisiin, mikä alkoi 1990-luvulla näkyä erityisesti ammattioppilaitosten opiskelija-aineksessa.

Kiipulasäätiön tarjoama ammatillinen erityisopetus on uuden vuosituhannen aikana merkittävästi vahvistanut asemiaan suomalaisen alan koulutuksen kentässä. Säätiön kolme ammatillista oppilaitosta fuusioitiin vuonna 2000, ja näin syntyneeseen Kiipulan ammattiopistoon liitettiin vuonna 2007 säätiön ammatillinen aikuiskoulutuskeskus sekä vuonna 2009 Perttulan erityisammattikoulu. Ammattiopistossa parin viime vuosikymmenen aikana tehty määrätietoinen työ erityisopetuksen menetelmien uudistamiseksi on tuottanut kaunista hedelmää: työelämälähtöinen opiskelu on helpottanut opiskelijoiden työllistymistä ja tehnyt opetuksesta heille mielekkäämpää. Ammatillisen koulutuksen määrärahojen supistuminen, vuoden 2018 koulutusreformi sekä oppivelvollisuusiän nostaminen 18 vuoteen ovat ohjanneet Kiipulasäätiötä suuntamaan ammattiopiston opetuksen niille vaativaa erityistä tukea tarvitseville nuorille, joilla ei vielä ole mitään peruskoulun jälkeistä tutkintoa. Näin Kiipulas-

sa vuosikymmenten ajan harjoitettu aikuiskoulutus on supistunut lähes olemattomiin.

Kiipulasäätiö toimi vuosikymmenten ajan vain Kiipulan tilalla Janakkalassa, jonne syntynyt omintakeinen yhteisö jäi pitkään lähiseudun asukkailla vieraaksi. Lisääntynyt kilpailu kuntoutujista sai säätiön 1980-luvulta lähtien avaamaan toimintaansa ulkopuolisillekin, ensin lähiseutujen asukkailla. EU-rahoitteisiin kansainvälisiin projekteihin osallistuminen 1990-luvun puolivälistä lähtien merkitsi lopullista avautumista maailmalle. Säätiön toiminta sai vaikutteita ulkomaisilta kuntoutusalan ja ammatillisen erityisopetuksen toimijoilta, minkä ohella säätiön henkilökunta ja ammattiopiston opiskelijat pääsivät opintomatkoille ulkomaille. 2010-luvulta lähtien säätiö on myös panostanut Kiipulan tilan palvelujen kehittämiseen: tänä päivänä alue tarjoaa monipuolisia majoitus-, matkailu- ja liikuntapalveluja kaikille. Viimeisten vuosikymmenten mittaan Kiipulasäätiön toiminta on Etelä-Suomessa jo levinnyt viiteen maakuntaan, mikä on saattanut yhä useamman Kiipulasäätiön palveluiden piiriin.

Muuttuvan maailman keskellä Kiipulasäätiö on viimeisten vuosien aikana ryhtynyt tietoisesti korostamaan omia juuriaan, historiaansa ja Kiipulan tarinaa. Säätiön nimi on siksi haluttu säilyttää entisellään. Monin tavoin Miina Kiipulan ajoista muuttunut tila edustaa yhä jatkuvuutta muutosten keskellä: sinne on muun muassa rakennettu Historiapolku muistuttamaan menneestä osana nykypäivää. Uudistusten virrassa on myös säilynyt paljon vanhaa. Kiipulan pitkäaikaisen kurssiperinteen mukaisesti kuntoutuskurssien osallistujat vievät edelleen oman kiven läheiselle Matinvuorelle.

Kiipulasäätiö on 1950-luvun jälkipuoliskolta saakka ollut tärkeä osa suomalaista kuntoutusjärjestelmää ja ammatillisen erityisopetuksen kenttää.

Säätiö on kyennyt 80 vuoden ajan sopeuttamaan toimintaansa muuttuviin olosuhteisiin, mikä ei ole kaikilta kuntoutusalan toimijoilta onnistunut. Monipuolinen palvelutarjonta on erottanut Kiipulasäätiön monista kilpailijoistaan, ja säätiöstä löytnyt monialainen asiantuntemus on ollut sille selkeä kilpailuvaltti. Toimintaa on onnistuttu suuntaamaan sinne, missä potentiaalisia asiakkaita on ollut löydettävissä. Näin Kiipulasäätiön maantieteellinen toiminta-alue on laajentunut, ja myös Kiipulan tilalle on luotu uusia palveluja.

Yhteisöllisyys – yhdessä tekeminen – on aina ollut tunnusomaista Kiipulasäätiölle. Kuntoutujat ja säätiön henkilökunta ovat yhteistyössä pyrkineet parantamaan kuntoutujan ja opiskelijan elämän laatua. Säätiö on useimmiten kyennyt olemaan avuksi, on tavoitteeksi sitten asetettu ammattiin opiskeleminen, liikuntakyvyn parantaminen tai parempi selviytyminen tavallisessa arjessa. Kiipulasäätiö on ollut työurien pidentäjä, uusiin ammatteihin kouluttaja ja arjen helpottaja. Henkilökunnan ammattitaidon ohella kuntoutujat ja opiskelijat ovat voineet nojautua yhteisön vertaistukseen: kuntoutujien ja opiskelijoiden keskuudessa on aina elänyt vahvana toisten auttamisen perinne, osallistui uusi tulokas sitten kuntoutuskursille tai vaikkapa ammattiin valmentavaan opetukseen.

Kiipulassa 80 vuoden ajan tehdyn työn tuloksia on vaikea arvioida numeroin. Kymmenet tuhannet ovat kenneet säätiön tuella kohentamaan elämänsä laatua, millä on epäilemättä ollut myönteisiä heijastusvaikutuksia heidän lähipiiriinsä ja laajemminkin yhteiskuntaan. Itsenäisemmän elämän Kiipulasäätiön avulla löytäneitä on keskuudessamme paljon, ja heidän kauttaan Kiipulan etos, Miina ja Kustaa Kiipulan elämäntyön humaani pohjavire, välittyy eteenpäin.

Viitteet

- 1 Kustaa Kiipulan elämäkertatietoja teoksessa Heikinheimo 1955, 383; Miina Kiipulan elämästä, ks. Kerkkonen, Kaarlo: ”Suomalaisia emäntiä III: Miina Kiipula”, Kotiliesi 11/1927. Ks. myös Latikka 1970, 11–14 ja Pienräihä 1988, 9–11.
- 2 Latikka 1970, 11–13; Pienräihä 1988, 9–11.
- 3 Savonen 1947, 9.
- 4 Härö 1992, 16–23, 26–32, 66–67; Teramo, Kari: Joulumerkkien tarina. *Duodecim* 2003;119, 2337–2345.
- 5 Härö 1992, 26–32, 45–46, 47–56, 59–63, 234 (taulukko); ”Joulumerkit.” Artikkelii osoitteessa <https://tuberkuloosi.fi/tietoa-sivustosta/joulumerkit/>, lainattu 2.6.2023. – Härön taulukossa oleva tieto rekisteröidyistä tuberkuloosia sairastavista kattaa vain tunnetut tapaukset; tarkkaa lukua keuhkotautiin sairastuneista ei 1920-luvun alkuvuosilta ole.
- 6 Härö 1992, 35.
- 7 Miina Kiipulan 9.3.1919 päivätty testamentti. Ks. myös Pienräihä 1988, 11.
- 8 ”Tuberkuloosiparantolat Suomessa.” Artikkelii osoitteessa <https://tuberkuloosi.fi/tietoa-sivustosta/tuberkuloosiparantolat-suomessa/>, lainattu 2.6.2023.
- 9 Härö 1992, 43. – Virhemahdollisuudet ovat kuitenkin näissä suhdeluvuissa suuret tutkimusolojen puutteellisuuden vuoksi.
- 10 Savonen 1937, 67–68; Savonen 1947, 31.
- 11 Savonen 1947, 10.
- 12 Härö 1992, 84–96, 106, 125; ”Tuberkuloosiparantolat Suomessa.” Artikkelii osoitteessa <https://tuberkuloosi.fi/tietoa-sivustosta/tuberkuloosiparantolat-suomessa/>, lainattu 2.6.2023.
- 13 Savonen 1947, 21–22.
- 14 Härö 1992, 23, 196–199.
- 15 Pienräihä 1988, 11. Ks. myös testamentin jäljennös sivuilla 91–93.
- 16 Teoksessa Latikka 1970, 17.
- 17 Janakkalan kunnanvaltuuston asettaman toimikunnan vuonna 1936 antama lausunto leskirouva Miina Kiipulan Janakkalan kunnalle tekemää testamenttilahjoitusta koskevassa asiassa. Ks. myös Pienräihä 1988, 11.
- 18 Henttonen (toim.) 1995, s. 17.
- 19 Pienräihä 1988, 5–8.
- 20 Pienräihä 1988, 8, 11–12.
- 21 Pienräihä 1988, 16.
- 22 Pienräihä 1988, 11–12.
- 23 Kertomus Kultatähkät ry:n toiminnasta vuonna 1939.
- 24 Kertomus Kultatähkät ry:n toiminnasta vuonna 1939.
- 25 Kertomukset Kultatähkät ry:n toiminnasta vuosina 1939–1940.
- 26 Kertomukset Kultatähkät ry:n toiminnasta vuosina 1941–1943.
- 27 ”Haastateltiin Kiipulan entisiä työntekijöitä”, *Kiipulan Kello*, joulukuun 1981.
- 28 Härö 1992, 129.
- 29 Härö 1992, 190, 234 (taulukko).
- 30 Savonen 1931, 34–38.
- 31 Pienräihä 1988, 14; Latikka 1970, 21.
- 32 Mukavuussyistä tekstissä käytetään muotoa Kiipulasäätiö, ellei ole erityistä syytä käyttää säätiön täydellistä nimeä.
- 33 Oikeusministeriön 12.9.1945 hyväksymät Kultatähkän Kiipulasäätiön säännöt, 2 §.
- 34 Kultatähkät ry:n ylimääräinen kokous 14.3.1945, 4 §.
- 35 Pienräihä 1988, 14–15.
- 36 Hallintoneuvosto 24.10.1945, 5 §; Pienräihä 1988, 14; Latikka 1970, 21.
- 37 Mainittujen henkilöiden elämäkertatiedot, ks. *Suomen kansallisbiografia*, Hämeehinna 2003–2007 ja Wikipedia. – Muita hallintoneuvoston jäseniä olivat mm. Sotatuberkuloottiset ry:n hallituksen jäsen, filosofian tohtori Esa Kaitila (1909–1975), joka oli liiketaloustieteen dosentti sekä myöhempi professori ja kansanedustaja. Lääketieteen tohtori Kaarina Kari (1888–1982) tuli tunnetuksi liikuntakasvattajana sekä suomalaisen naisvoimistelun uranuurtajana. Pappi Sigfrid Sirenus (1877–1961) muistetaan Setlementtiliiton perustajana, jonka maailmankuvaa leimasivat kristillisuus ja raittiusaate.
- 38 Sipilä lukeutui paikkakunnan merkittävän työlistäjän, Turengissa vuonna 1948 toimintansa aloittaneen Janakkalan Sokeritehdas Oy:n perustajiin ja johtajiin. Ks. esim. ”Turengin historiaa”. Artikkelii osoitteessa <https://www.janakkala.fi/asuminen-ja-ymparisto/tontit-ja-rakentaminen/omakotitontit/turengin-tontit/turengin-historiaa/>, lainattu 2.8.2023. Sipilän taustasta ks. ”Janakkalan hautausmaa”. Artikkelii osoitteessa <http://annesalminenjanakkalanhautausmaa.blogspot.com/p/hautausasto-10.html>, lainattu 2.8.2023.
- 39 Latikka 1970, 19.
- 40 Kiipulasäätiön 12.9.1945 hyväksytyt säännöt, 10 §.
- 41 ”Kultatähkän Kiipulasäätiö v. 1945” [säätiön ensimmäinen toimintakertomus].
- 42 Hallintoneuvosto 20.6.1946, 9 §. – Muu säätiön omaisuus koostui pankkitalletuksista, arvopapereista ja kassassa olleesta käteisestä.
- 43 Kertomus Kultatähkät ry:n toiminnasta vuonna 1943; Kultatähkät ry:n vuosikertomus 1945.
- 44 Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1948.
- 45 Hallintoneuvosto 12.6.1949, 5 §.
- 46 Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1948.
- 47 Lepolahti, Paavo: Kellotapulin juurelta. *Kiipulan Kello*, pikkujoulunumero 1974.
- 48 Härö 1992, 163–164.
- 49 Härö 1992, 168–178; Laakso 2021, 55–56.
- 50 Tala-Heikkilä, Marianna: Tuberkuloosi Suomessa. *Duodecim* 2003;119, 1621–1628.
- 51 Nepponen & Savonen 1951, 5. – Nykykäsitteen mukaan tuberkuloositartunta voi olla myös latentti, jolloin oireeton henkilö voi sairastua tuberkuloosiin vuosikymmeniä sen jälkeen kun hän on tartunnan saanut. Latentin infektion

- saaneelle kehittyä samalla myös immuunivaste tuberkuloosibakteerille. Ks. esim. Pilha ry:n artikkeli Latentti (piilevä) tuberkuloosi-infektio (LTBI) osoitteessa <https://tuberkuloosi.fi/prustiedot/piileva-tuberkuloosi-infektio/>, lainattu 4.3.2024 ja THL:n Suositus tuberkuloosin tartunnanjäljityksestä, osoitteessa https://www.hus.fi/sites/default/files/2020-09/Suositus_tuberkuloosin_tartunnanj%C3%A4ljityksest%C3%A4.pdf, lainattu 4.3.2024.
- 52 Mähönen 1997, 17–18; Härö 1992, 190. – Sotatuberkuloottisten ammattikoulutusta oli sotavuosina kaavailtu myös Kiipulan Kultatähkädodin vastuulle. Toimintaansa käynnistävän Kiipulasäätiön taloudellisten ja muiden ongelmien vuoksi koulutus päätettiin kuitenkin keskittää Liperiin. Ks. Pienrähä 1988, 21. – Vuonna 1941 tuberkuloositoipilaille perustettu Parantolaopisto keskittyi lähinnä potilaiden aktivoimiseen ja yleissivistävän koulutuksen antamiseen varsinaisen ammattiopetuksen sijaan. Ks. Härö 1992, 190 ja Pienrähä 1988, 24.
- 53 Tala-Heikkilä, Marianna: Tuberkuloosi Suomessa. Duodecim 2003;119, 1621–1628.
- 54 Tuberkuloosilaki 649/1948; Kuoppala 2016, 26.
- 55 Tuberkuloosilaki 649/1948.
- 56 Larmolan henkilötiedot, ks. *Kuka kukin on 1954*.
- 57 Pienrähä 1988, 23–24.
- 58 Laakso 2015, 39.
- 59 Päätös invalidihuollon antamisesta eräille jatkuvaa sairautta poteville invalideille, 300/1953; Laakso 2015, 39. Ks. myös Pienrähä 1988, 24.
- 60 Hallitus 24.1.1953, 7 §.
- 61 Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1954, 1.
- 62 Puumalainen 2008, 16.
- 63 Häggman 1997, 49–53.
- 64 Häggman 1997, 49–53.
- 65 Puumalainen 2008, 19.
- 66 ”Kun Kiipula lähti kasvuun: Paavo Lepolahti seurasi aitiopaikalta”, *Janakkalan-Rengon Sanomat* 14.1.2004.
- 67 Hallintoneuvosto 28.11.1954, 1, 3 §§; Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1954, 1.
- 68 Hallitus 23.3.1955, 1 §, liitteenä ammattikoulujen perustamissopimus, päivätty 5.4.1955; liitteenä A Yrjö P. Sipilän muistio koulun rakennussuunnitelmaks ja ensi vaiheen rahoittamiseksi.
- 69 Konttorikoulun kirjoitusasu vaihtelee 1950-luvun lopun lähteistössä: välillä siitä käytetään myös nimeä konttorityökoulu.
- 70 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus X toimintavuodelta 1955, 4; Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XI toimintavuodelta 1956, 5; Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XIII toimintavuodelta 1958, 13; Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XV toimintavuodelta 1960, 3, 11.
- 71 Pienrähä 1988, 24.
- 72 Häggman 1997, 81.
- 73 ”Puutarhakoulu keuhkotautitoipilaille”, *Helsingin Sanomat* (HS) 31.10.1951.
- 74 Hallintoneuvosto 13.6.1955, 3 §; Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XIV toimintavuodelta 1959, 6.
- 75 Hallintoneuvosto 13.6.1955, 3 §.
- 76 Hallitus 4.9.1958 (liitteenä Sipilän erokirje).
- 77 Hallitus 21.2.1957, 2 §.
- 78 Hallitus 20.9.1956, 16 §; 27.9.1956, 4 §; 21.2.1957, 2 §. – Huolta säätiön hallitukselle aiheutti myös vuonna 1955 erotettu, Salmisen kanssa niin ikään riidoissa ollut tilanhoitaja Sakari Reiman. Ongelma poistui kaksi vuotta myöhemmin, kun säätiö suostui antamaan Reimanille tämän toimivan edullisemman työtodistuksen sekä pienehkön summan kirurahoina. Ks. hallitus 18.11.1955, 5 §; 24.5.1957, 3 §.
- 79 Hallitus 4.9.1958, 4 § (liitteenä Yrjö P. Sipilän kirje säätiön taloudenhoitaja Rauno Nybomille 29.9.1958).
- 80 Hallitus 4.9.1958, 4 § (liitteenä Yrjö P. Sipilän kirje säätiön taloudenhoitaja Rauno Nybomille 29.9.1958); hallintoneuvosto 11.12.1958, 9 §; Pienrähä 1988, 78.
- 81 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XII toimintavuodelta 1957, 5.
- 82 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XIII toimintavuodelta 1958, 4.
- 83 Hallintoneuvosto 14.12.1961, 4 §; hallintoneuvosto 7.2.1962, 3 §; hallitus 17.8.1961, 4 §; Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XVII toimintavuodelta 1962, 3.
- 84 Henttonen (toim.) 1995, 47–48.
- 85 Hallintoneuvosto 17.5.1962, 6 §. – Sosiaaliministeriön ja säätiön johdon välit olivat siinä määrin kireät, että ministeriötä hallintoneuvostossa edustanut jaostopäällikkö Eero Metsola vastusti kahden ensisen hallituksen jäsenen valintaa uuteen hallitukseen. Hän epäili, että siinä tapauksessa saattaisi jatkua ”hallituksen opponeeraava asenne Sosiaaliministeriötä kohtaan”. Nämä kaksi – lääketieteen professori Eero Pon-teva ja tohtori Jussi Mäkipaja – jatkoivat kriittistä huolimatta hallituksessa.
- 86 Hallintoneuvosto 17.5.1962, 8 §; hallitus 30.3.1962, 5 §; Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XVII toimintavuodelta 1962, 5; Pienrähä 1988, 78. – Uuden toiminnanjohtajan valintaprosessin aikana väliaikaisena toiminnanjohtajana toimi FM Osmo Sarjamo toukokuuhun 1962 saakka.
- 87 Toiminnanjohtajan nimike muuttui vuonna 1978 toimitusjohtajaksi.
- 88 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XVII toimintavuodelta 1962, 3.
- 89 Hallintoneuvosto 13.12.1963, 12 §; Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XVII toimintavuodelta 1962, 3.
- 90 Mähönen 1997, 28.
- 91 ”Kiipulan kuntoutusosasto valmiina kuntouttamaan myös paikkakuntalaisia”, *Kotokulma* 2.4.1970.
- 92 Sairausvakuutuslaki 364/1963, 60 §; Häggman

- 1997, 160–162, 197; Puumalainen 2008, 19; Pienrähä 1988, 57. – Kelaan perustettiin vuonna 1967 kuntoutusosasto, ja Turussa aloitti vuonna 1972 toimintansa Kelan kuntoutustutkimuskeskus. Ks. Häggman 1997, 160–162, 197.
- 93 Puumalainen 2008, 19; Pienrähä 1988, 57.
- 94 Pienrähä 1988, 57.
- 95 Henttonen (toim.) 1995, 28–29.
- 96 Suhonen, Allan: ”Päätyvän vuoden ajatuksia”, *Kiipulan Kello*, joulukuun 1982.
- 97 Pelkonen (toim.) 1997, 30–31.
- 98 Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1966, 4; Kultatähkän Kiipulasäätiö: toimintakertomus vuodelta 1967, 3; Pienrähä 1988, 52.
- 99 Kultatähkän Kiipulasäätiö: toimintakertomus vuodelta 1968, 31.
- 100 Arvisto 1995, 14.
- 101 Arvisto 1995, 14; Laakso 2015, 92.
- 102 Arvisto 1995, 15.
- 103 Hallitus 1.10.1969, 4 §. – Perustamista pohjustettiin tekemällä opintomatka Tukholman ja Eskilstunan suojatyö- ja työkokeilulaitoksiin, ks. hallitus 7.5.1969, 11 §.
- 104 Hallitus 24.10.1972, 4 §; Kertomus Kultatähkän Kiipulasäätiön XXV toimintavuodelta 1970, 33; Pienrähä 1988, 52–53 (kuvio 4). – Työklonikan nimi oli alkuun työkokeilulaitos, koska säätiön viranomaisilta saamassa malliohjesäännössä oli tämä nimi. Koska kaikki muut työkokeilua harjoittaneet toimijat kutsuivat laitostaan työklonikaksi, siirryttiin Kiipulassakin jo maaliskuussa 1970 yhdenmukaisuussyistä käyttämään samaa nimeä. Ks. hallitus 20.3.1970, 2 §.
- 105 Henttonen (toim.) 1995, 57–58.
- 106 Kultatähkän Kiipulasäätiön kuntoutustoiminnan kehittäminen. Kelan kuntoutustoiminnasta vastanneen ylilääkäri H. J. Rinteen muistio 10.10.1967, 1.
- 107 Pienrähä 1988, 56–57.
- 108 Kertomus Kultatähkän Kiipulasäätiön XXV toimintavuodelta 1970, 40–41; Pienrähä 1988, 56–57.
- 109 Kertomus Kultatähkän Kiipulasäätiön XXVI toimintavuodelta 1971, 42–45; Kertomus Kiipulasäätiön XXXII toimintavuodelta 1977, 42; Honkasalo 2000, 431; Henttonen 1995 (toim.), 59.
- 110 Puumalainen 2008, 17; Honkasalo 2000, 321–323, 326, 439.
- 111 Pelkonen (toim.) 1997, 31–32; Laakso 2015, 89. – Alkuperäiseltä nimeltään Peurunkasäätiö oli Korsuveljesten kuntosäätiö (nimenmuutos 1976). Peurunkasäätiön historiasta osoitteessa <https://peurunka.fi/saatio/>, lainattu 6.2.2024.
- 112 Laakso 2015, 89.
- 113 Kertomus Kiipulasäätiön XXXIII toimintavuodelta 1978, 35.
- 114 Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomus 1989, Helsinki 1990, 14, osoitteessa https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kertomus/Documents/k_8+1990.pdf, lainattu 2.1.2024.
- 115 Puumalainen 2008, 17; Häggman 1997, 180.
- 116 Hallintoneuvosto 27.12.1973, 8 §.
- 117 Hallintoneuvosto 11.5.1974, 3 §.
- 118 Hallintoneuvosto 27.12.1973, 8 §.
- 119 Hallintoneuvosto 11.5.1974, 3 §.
- 120 Hallintoneuvosto 27.12.1973, 8 §; 21.6.1977, 3 §; hallitus 8.10.1974, 5 §; 13.1.1975, 11 §; 28.8.1975, 3 §.
- 121 Kertomus Kiipulasäätiön XXXIII toimintavuodelta 1978, 35; Kiipulasäätiö 1986 [toimintakertomus], 6–7; Henttonen 1995 (toim.), 49.
- 122 Henttonen 1995 (toim.), 49.
- 123 Kiipulasäätiö 1982 [toimintakertomus], 1; Kiipulasäätiö 1986 [toimintakertomus], 2; Pienrähä 1988, 59.
- 124 Hallitus 23.11.1978, 3 §.
- 125 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1993, 5.
- 126 Puumalainen 2008, 17, 19; Laakso 2015, 58.
- 127 Veikko Niemi (1922–2016) oli 1960-luvun alussa Työterveyslaitoksen kuntoutusosaston apulaisjohtaja sekä Vakuuttamisanal Kuntouttamiskeskus VKK:n kuntouttamisjohtaja vuosina 1964–1983. Ks. esim. Veikko Niemen nekrologi, HS 26.3.2016.
- 128 Puumalainen 2008, 19.
- 129 Hallintoneuvosto 26.11.1987, 7 §.
- 130 Kiipulasäätiö 1988 [toimintakertomus], 2; Henttonen (toim.) 1995, 8; Waal 1994, 1379.
- 131 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1991, 3; Asetus lääkinällisestä kuntoutuksesta 1015/1991, 3 §; Henttonen 1995 (toim.), 62–63; Laakso 2015, 132; Vilkkumaa 1991, 78–79; Waal 1994, 1379.
- 132 Henttonen (toim.) 1995, 8.
- 133 Puumalainen 2008, 19; Henttonen 1995 (toim.), 60–61.
- 134 Henttonen 1995 (toim.), 60; Pienrähä 1988, 58–59.
- 135 Pienrähä 1988, 39–43.
- 136 Rauno Konttilan haastattelu 7.2.2024.
- 137 Hirvonen & Kotamäki 2006, 40.
- 138 Kiipulasäätiö 1988 [toimintakertomus], 2; Henttonen 1995 (toim.), 50; Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023.
- 139 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1995, 6.
- 140 Historiapolku – Asuntolat. Kiipulasäätiön sivustolla osoitteessa <https://www.kiipula.fi/kiipulasaaation-organisaatio-ja-toiminta/kiipulan-historia/historiapolku-asuntolat/>, lainattu 18.1.2024.
- 141 Hallitus 28.6.1991, 2 §; Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 142 Wikipedia-artikkeli Pekka Tuomistosta, lainattu 18.1.2024.
- 143 Hilka Mattilan haastattelu 9.2.2024.
- 144 Johtoryhmä 5.1.1990, 1 § (uuden johtosäännön mukaisen johtoryhmän ensimmäinen kokous); Juhani Törmän sähköpostitiedonanto 21.2.2024.
- 145 Hallintoneuvosto 8.12.1994, liitteenä 1 toimintasuunnitelma ja talousarvio vuodelle 1995, 7; hallintoneuvosto 7.6.1995, liitteenä toimintasuunnitelma ja talousarvio 1996, 5; Hirvonen & Kotamäki 2006, 40.
- 146 Hallintoneuvosto 20.12.1993, liitteenä toimintasuunnitelma ja talousarvio vuodelle 1994, 1; Törmä 2021, 50.

- 147 Hilikka Mattilan haastattelu 9.2.2024.
- 148 Hallintoneuvosto 20.12.1993, liitteenä toimintasuunnitelma ja talousarvio vuodelle 1994, 1; Törmä 2021, 50.
- 149 Hallitus 18.11.1998, 10–11 §§ (valvontatilintarkastuskertomus liitteenä 6); 1.2.1999, 8 §; 24.9.1998, 4 §; Törmä 2021, 59–60; Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 150 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1998, 1.
- 151 Hallitus 22.11.1995, 4 § (liite 1); 7.10.1997, 12 §; Lindh (toim.) 1999, 13; Ora 2013, 8.
- 152 Hallitus 17.2.1999, 7 § (liitteenä 5 Into Work -projektin loppuraportti), Ora 2013, 8.
- 153 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1998, 1.
- 154 Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 155 Kiipulalaisten opintomatkoista, ks. esim. hallitus 26.9.1966, 7 § (puutarhakoulun rehtorin Raili Tapolan opintomatka Tanskaan). – Vastaavasti Suomessa pidetyn kansainvälisen kuntoutusalan verkoston Rehabilitation Internationalin (RI) seminaarin osanottajat vierailivat Kiipulan tilalla kesällä 1967. Seminaarilaisten vierailu Kiipulassa, ks. hallitus 8.5.1967, 4 §.
- 156 Hallitus 9.6.1999, 9 § (johtoryhmän opintomatka Hollantiin); 17.8.1999, 10 § (em. matkan raportti); Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1995, 7. – Jo vuonna 1961 sai kaksi sähkökoulun oppilasta STVY:ltä matka-avustuksen harjoittelijavaihtoa varten Saksaan. Lähteet eivät kuitenkaan kerro, toteutuiko matka, saati sitä, mitä vaikutteita oppilait toivat mukanaan Suomeen palatessaan. Ks. Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XVI toimintavuodelta 1961, 26.
- 157 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1999, 6–7; Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1996, 5.
- 158 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2000, 11.
- 159 Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 160 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2002, 4; Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 161 Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 162 Rauno Konttilan haastattelu 7.2.2024.
- 163 Hallitus 5.6.1998, 6 §; Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 164 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1999, 2.
- 165 Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 166 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1998, 18; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2007, 5; Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 167 Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023.
- 168 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2000, 14; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2001, 15–16.
- 169 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2002, 16; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2003, 5. – BSC tulee sanoista Balanced Scorecard eli tasapainotettu tuloskortti. BSC-tuloskortti on tavoitejohtamisen periaatteille kehitetty toiminnanohjauksen suorituskykymittaristo, ks. Wikipedia-artikkeli Balanced Scorecard, lainattu 16.2.2024.
- 170 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2007, 5.
- 171 Markku Aunolan haastattelu 22.9.2023.
- 172 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2004, 4; Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023; Rauno Konttilan haastattelu 7.2.2024.
- 173 Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 174 Valtuuskunta 10.12.1999, 8 § (yhdistämispäätös); hallitus 9.6.1999, 12 § (liite 8); 17.8.1999, 8 § (hallituksen periaatepäätös oppilaitosten yhdistämisestä); 16.9.1999, 6 §; 29.11.1999, 7 §; Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1999, 2; Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 175 Valtuuskunta 10.12.1999, 8 § (yhdistämispäätös); Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 176 Markku Aunolan haastattelu 22.9.2023.
- 177 Markku Aunolan haastattelu 22.9.2023.
- 178 Ehdotus erityisopetuksen strategiaksi toisen asteen ammatilliseen koulutukseen. Opetusministeriön työryhmien muistioita 6:2002, kuvailulehti, 5, 27.
- 179 Ehdotus erityisopetuksen strategiaksi toisen asteen ammatilliseen koulutukseen. Opetusministeriön työryhmien muistioita 6:2002, kuvailulehti.
- 180 Ammatillisen koulutuksen erityisopetuksen rahoitustyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:24, kuvailulehti.
- 181 Markku Aunolan haastattelu 22.9.2023.
- 182 Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998, 3 §; Petteri Oran haastattelu 2.5.2023; Markku Aunolan sähköpostitiedonanto 7.12.2024.
- 183 Markku Aunolan haastattelu 22.9.2023.
- 184 Rauno Konttilan haastattelu 7.2.2024.
- 185 Markku Aunolan haastattelu 22.9.2023; Reija Keltomäen haastattelu 14.2.2024.
- 186 Valtuuskunta 29.1.2007, 8 § (yhdistämispäätös); hallitus 16.10.2006, 5 § (liitteet 6b–d); Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1999, 9; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2000, 10–11; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2005, 5; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2006, 5, 27; Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023; Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 187 Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023; Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023; Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023.
- 188 Markku Aunolan haastattelu 22.9.2023.
- 189 Valtuuskunta 9.4.2008, 9 §; hallitus 14.11.2007, 7 §; 10.3.2008, 8 §; 8.4.2008, 5 §; 6.6.2008, 5 §; 21.8.2008, 6 §; 3.10.2008, 5–6 §§; Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 190 Hallitus 3.10.2008, 5–6 §§; Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023; Petteri Oran haastattelu 2.5.2023; Reija Keltomäen haastattelu 14.2.2024.
- 191 Törmä 2021, 68; Ritva Ruohosen sähköpostitiedonanto 30.1.2025.
- 192 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2009, 9, 13.
- 193 Markku Aunolan haastattelu 22.9.2023.
- 194 Markku Koposen haastattelu 2.2.2024; Markku Aunolan haastattelu 22.9.2023.
- 195 Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 196 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2006, 16; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2007, 7.
- 197 Markku Koposen haastattelu 2.2.2024.

- 198 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2007, 17; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2008, 6–7, 17.
- 199 Valtuuskunta 8.12.2010, 8 § (liitteenä Kelan 5.7.2010 lähettämä kirje, jolla Kela ilmoittaa luopuvansa edustuksestaan yhteistoimintasäätiöiden toimielimissä); hallitus 19.12.2008, 15 § (Helena Pesola jätti hallituksen puheenjohtajuuden jäävyyssyistä); Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2010, 4; Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 200 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2007, 16; Markku Koposen haastattelu 2.2.2024; Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 201 Markku Koposen haastattelu 2.2.2024; Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 202 Hallitus 20.8.2015, 7 §; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2015, 20; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2016, 4, 14; Matilainen 2019, 1, 9; Kari-Pekka Martimon haastattelu 30.1.2024.
- 203 Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023; Kari-Pekka Martimon haastattelu 30.1.2024.
- 204 Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023.
- 205 Kiipula: vuosikertomus 2017, 6, 14; Kiipula: vuosikertomus 2018, 11; Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023; Kari-Pekka Martimon haastattelu 30.1.2024.
- 206 Kiipula: toimintakertomus ja tilinpäätös 2019, 10; Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023.
- 207 Kiipula: toimintakertomus 2020; Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023; Kari-Pekka Martimon haastattelu 30.1.2024.
- 208 Kiipula: toimintakertomus 2021 – muutoksien ja oppimisen vuosi; Kiipula: toimintakertomus 2022 – koulutustarpeeseen vastattiin alueellisesti.
- 209 Kiipula: toimintakertomus ja tilinpäätös 2019, 10–11; Kiipula: toimintakertomus 2020.
- 210 Ritva Ruohosen sähköpostitse 1.3.2024 lähettämä taulukko Kiipulasäätiön kuntoutusalan henkilötöyvuosien kehityksestä.
- 211 Hallitus 26.1.2015, 8 §; 17.3.2015, 9 §; 27.4.2015, 8 §; 20.8.2015, 5 §; Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023.
- 212 Hallitus 14.3.2016, 8 § (yt-neuvottelut); Kiipulasäätiön yhteistoimintaneuvottelut päättyivät. Kiipulasäätiön tiedote 10.2.2016; Ammatillisen koulutuksen reformi 2021, 13, 40; Petteri Oran haastattelu 2.5.2023; Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023.
- 213 Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 214 Kiipula: toimintakertomus 2020; Kiipula: toimintakertomus 2021 – muutoksien ja oppimisen vuosi; Kiipula: toimintakertomus 2022 – koulutustarpeeseen vastattiin alueellisesti; Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023.
- 215 Niemi et al. (toim.) 1978, 7–8; Puumalainen 2008, 16.
- 216 Puumalainen 2008, 16.
- 217 Niemi et al. (toim.) 1978, 7–8.
- 218 Papworthin tuberkuloosisiirtolan historiasta, ks. Royal Papworth Hospitalin historiasivusto osoitteessa <https://royalpapworth.nhs.uk/our-hospital/about-us/our-history>, lainattu 11.4.2024.
- 219 Härö 1992, 64, 127–130. – Tuberkuloosiparantoloiden päiväjärjestyksestä ja säännöistä, ks. Nenola 1986, 31–39. – Kannaksella Rantamäen tilalla toimi Vähävaraisten Keuhkotautisten Avustamisyhdistyksen 20-paikkainen työhoitola vuosina 1927–1932, kunnes toiminnan kalteus pakotti STVY:n sulkemaan laitoksen. Vähävaraisten Keuhkotautisten Avustamisyhdistys liittyi vuonna 1930 Tuberkuloosin Vastustamisyhdistykseen, ja näin syntyi STVY. Samalla edellä mainittu työhoitola siirtyi STVY:n hallintaan. Ks. Filha ry:n historia osoitteessa <https://www.filha.fi/historia/>, lainattu 13.3.2024.
- 220 Härö 1992, 127–128; Pienräihä 1988, 4. – Tarkin työkoti oli Kultatähkädin perustajahahmole Aili Sarkkilalle tuttu, sillä sen perustamisaikoihin hän teki yhteistyötä STVY:n kanssa ja kaavaili aluksi vain naistoipilaille tarkoitettua työhoitokotia Tarkin laitoksen tavoin. Ks. Pienräihä 1988, 4–5.
- 221 Kertomus Kultatähkä ry:n toiminnasta vuonna 1940; Kertomus Kultatähkä ry:n toiminnasta vuonna 1943; Kultatähkä ry:n vuosikertomus 1945.
- 222 Pienräihä 1988, 62.
- 223 Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1948.
- 224 Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1952, 2; Pienräihä 1988, 62.
- 225 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XV toimintavuodelta 1960, 10; Pienräihä 1988, 62–63. – Sopivamman työharjoittelun ohella Kiipulan tuberkuloositoipilaiden työnsaantimahdollisuuksia paransi myös invalidien työllistysoiminnan laajeneminen kattamaan vuodesta 1953 lähtien myös tuberkuloosia sairastavat.
- 226 Kultatähkä ry:n vuosikertomus 1945; Pienräihä 1988, 19, 62.
- 227 Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1954, 2.
- 228 Uusien keuhkotuberkuloositaipauten määrän kehitys, ks. Härö 1992, 234 taulukko. – Toipilaita oli 1940- ja 1950-luvuilla majoitettu kotiin myös tilapäisesti: siellä saattoivat oleilla ne Kiipulassa koulunsa päättäneet, joilla ei ollut muuta asuntoa, jossa odottaa työpaikkaa. Kotiin otettiin toisinaan myös koulujen oppilaita loma-ajaksi, ellei heillä ollut loman viettoon muuta paikkaa.
- 229 Hallitus 23.11.1978, 3 §; Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XV toimintavuodelta 1960, 8–9.
- 230 Pienräihä 1988, 52.
- 231 Arvisto 1995, 12; Laakso 2015, 88.
- 232 Arvisto 1995, 15; Pienräihä 1988, 52. – Alkuvaiheessa alan käytännöt ja terminologia olivat vielä vakiintumattomia: työharjoittelun tapainen suojatyö ja työklinikan varsinainen toiminta sekoituivat usein toisiinsa, ja työkoekilusta käytettiin muun muassa nimityksiä koekoulutus tai koekielutyöskentely.
- 233 Kiipulasäätiö 1988 [toimintakertomus], 12.
- 234 Arvisto 1995, 13–14; Laakso 2015, 92.

- 235 Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1964, 3; Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1965, 3; Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1966, 4; Kultatähkän Kiipulasäätiö: toimintakertomus vuodelta 1968, 30.
- 236 Kultatähkän Kiipulasäätiö: toimintakertomus vuodelta 1967, 28; Kultatähkän Kiipulasäätiö: toimintakertomus vuodelta 1968, 31; Pienräihä 1988, 51–56.
- 237 Kultatähkän Kiipulasäätiö: toimintakertomus vuodelta 1967, 28; Kultatähkän Kiipulasäätiö: toimintakertomus vuodelta 1968, 31.
- 238 Kertomus Kultatähkän Kiipulasäätiön XXIV toimintavuodelta 1969, 3.
- 239 Jaoston puheenjohtajana toimi Invalidisäätiön pitkäaikainen toimitusjohtaja Toivo Aiilo.
- 240 Arvisto 1995, 16–17.
- 241 Kertomus Kultatähkän Kiipulasäätiön XXV toimintavuodelta 1970, 33–34.
- 242 Kertomus Kultatähkän Kiipulasäätiön XXV toimintavuodelta 1970, 33–34.
- 243 Kertomus Kultatähkän Kiipulasäätiön XXV toimintavuodelta 1970, 34; Kertomus Kultatähkän Kiipulasäätiön XXVIII toimintavuodelta 1973, 3.
- 244 Pienräihä 1988, 53. – Suora valtionapu työkliniikolle päättyi vuonna 1984 Valtava-lakiuudistuksen myötä, ja avustuksen saivat siitä lähtien asiakkaita työkliniikoille lähettävät kunnat ja kuntainliitot. Asiakkaiden virta työkliniikoille ei vähentynyt, vaikka uudistus nosti maksut jopa kolminkertaisiksi eikä kuntasektori juurikaan lähettänyt työkliniikoille kuntoutettavia. Ks. Arvisto 1995, 19.
- 245 Kiipulasäätiö 1987 [toimintakertomus], 12; Pienräihä 1988, 53.
- 246 Kiipulasäätiö 1987 [toimintakertomus], 12; Pienräihä 1988, 53.
- 247 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1989, 12, 31; Arvisto 1995, 17; Pienräihä 1988, 53–54.
- 248 Arvisto 1995, 17; Pienräihä 1988, 53–54; Henttonen (toim.) 1995, 57–58.
- 249 ”Nuorten invalidien koulutus omaan ammattiin tehostuu”, HS 11.10.1969.
- 250 Niemi et al. (toim.) 1978, 9–10; Laakso 2015, 51.
- 251 Järvikoski & Vilkkumaa (toim.) 1995, 5; Kallio 1995, 2.
- 252 Niemi et al. (toim.) 1978, 9; Järvikoski & Vilkkumaa (toim.) 1995, 5; Kallio 1995, 3.
- 253 Laakso 2015, 51.
- 254 Puumalainen 2008, 16.
- 255 Pienräihä 1988, 62–63.
- 256 Pienräihä 1988, 39.
- 257 Hallitus 9.10.1967, 4 § (liitteenä Rinteen 10.10.1967 päivätyä muistio Kultatähkän Kiipulasäätiön kuntoutustoiminnan kehittäminen).
- 258 Pienräihä 1988, 57.
- 259 Kuntoutuskomitean mietintö 1966, 91. Ks. myös Kallio 1995, 2–4; Laakso 2015, 53; Niemi et al. (toim.) 1978, 9; Niemi 1995 [1986], 59 sekä Wikipedia-artikkeli Kuntoutuskomitea, lainattu 6.3.2024. – Kuntoutuskomiteassa vaikutti myös Kiipulasäätiön hallinnossa pitkään mukana ollut tuberkuloosiopin professori Jorma Pätiälä.
- 260 Korpela 1983, 11.
- 261 Niemi 1995 [1968], 29.
- 262 Rinne 1978, 2.
- 263 Kallio 1995, 5–13.
- 264 Hallitus 9.10.1967, 4 § (liitteenä Rinteen 10.10.1967 päivätyä muistio Kultatähkän Kiipulasäätiön kuntoutustoiminnan kehittäminen).
- 265 ”Nuorten invalidien koulutus omaan ammattiin tehostuu”, HS 11.10.1969.
- 266 Kertomus Kultatähkän Kiipulasäätiön XXV toimintavuodelta 1970, 43; ”Kiipulan kuntoutusosasto valmiina kuntouttamaan myös paikkakuntalaisia”, *Kotokulma* 2.4.1970.
- 267 Kertomus Kultatähkän Kiipulasäätiön XXV toimintavuodelta 1970, 40–41; ”Kultatähkän Kiipulasäätiö viettää huomenna 25-vuotisjuhlaansa”, *Kotokulma* 11.6.1970.
- 268 ”Kiipulan kuntoutusosasto valmiina kuntouttamaan myös paikkakuntalaisia”, *Kotokulma* 2.4.1970; ”Kiipula kuntouttaa myös muuta Janakkalaa”, *Kotokulma* 24.9.1970.
- 269 ”Kiipula kuntouttaa myös muuta Janakkalaa”, *Kotokulma* 24.9.1970.
- 270 ”Kiipula kuntouttaa myös muuta Janakkalaa”, *Kotokulma* 24.9.1970.
- 271 ”Nuorten invalidien koulutus omaan ammattiin tehostuu”, HS 11.10.1969.
- 272 Leena Erkkilän haastattelu 9.4.2024.
- 273 Kertomus Kultatähkän Kiipulasäätiön XXVI toimintavuodelta 1971, 42–45; ”Kiipula saa ylistystä sotainvalidien kuntoutuspaikkana”, *Kotokulma* 25.3.1971.
- 274 ”Sotilasvammalake on muutettu jäsenten tarpeiden mukaan”. Artikkelit osoitteessa <https://sotainvalidit.fi/sotilasvammalakeja-on-muutettu-jäsenten-tarpeiden-mukaan/>, lainattu 28.9.2023.
- 275 Sanaa sotaveteraani käytetään yleisesti arkikielessä. Sotilasvammalaisia ja vastaavassa lainsäädännössä käytetään nykyään termiä rintamaveteraani. Se tarkoittaa miestä, jolla on rintamasotilastunnus tai rintamatunnus sekä naista, jolla on rintamapalvelustunnus. Ks. Perustietoa sotainvalidien ja rintamaveteraanien määrärahoista. Artikkelit osoitteessa <https://www.valtiokonttori.fi/yleinen/perustietoa-sotainvalidien-ja-rintamaveteraanien-maararahoista/>, lainattu 28.9.2023.
- 276 Kertomus Kiipulasäätiön XXXII toimintavuodelta 1977, 42; Henttonen 1995, 59.
- 277 Tilasto sotaveteraanien määrän kehityksestä osoitteessa <https://sotaveteraanit.fi/usein-kysytyt-kysymykset/>, lainattu 12.4.2024; Sotiemme veteraanien toimeentulo ja tuki vuodesta 1940 nykypäivään. Kelan sivusto osoitteessa <https://tietotarjotin.fi/tutkimusblogi/854256/sotiemme-veteraanien-toimeentulo-ja-tuki-vuodesta-1940-nykypaivaan>, lainattu 12.4.2024; Honkasalo 2000, 403.
- 278 Rinne 1978, 2.

- 279 Leena Erkkilän haastattelu 9.4.2024.
- 280 ”Kiipula saa ylistystä sotainvalidien kuntoutuspaikkana”, *Kotokulma* 25.3.1971; ”Kiipulasta veteraaneille yksilöllistä kuntoutusta”, *Kotokulma* 7.6.1979; Pienräihä 1988, 59.
- 281 Leena Erkkilän haastattelu 9.4.2024.
- 282 Leena Erkkilän haastattelu 9.4.2024.
- 283 Leena Erkkilän haastattelu 9.4.2024.
- 284 ”Kiipulan kuntouttajat muistelivat eläkkeelle siirtynyttä Riistelää”, *Kotokulma* 26.4.1994.
- 285 ”Vaivasta keskusteleminen voi auttaa psoriaattikoa”, HS 16.7.1980.
- 286 Kertomus Kultatähkän Kiipulasäätiön XXVI toimintavuodelta 1971, 42–45; Pienräihä 1988, 58. – Sydänkurssit siirtyivät kokonaisuudessaan Kiipulan kuntoutusosaston vastuulle vuonna 1977.
- 287 Rinne 1978, 3.
- 288 Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024.
- 289 Kertomus Kultatähkän Kiipulasäätiön XXVI toimintavuodelta 1971, 42–45; Pienräihä 1988, 58.
- 290 ”Reumayhdistys polskii Kiipulassa”, *Janakkalan-Rengon Sanomat* 11.10.2006. Ks. myös Janakkalan Reuma ry:n kotisivut osoitteessa <http://www.janakkalanreumary.arkku.net/>, lainattu 11.3.2024.
- 291 ”Vaivasta keskusteleminen voi auttaa psoriaattikoa”, HS 16.7.1980.
- 292 ”Epilepsialasten vanhemmat: epilepsiassa ei ole mitään hävettävää”, *Kotokulma* 19.6.1984.
- 293 Liskola, Pirkko: ”Kerro jotakin sydänkurssista!” *Kiipulan Kello*, joulunumero 1979.
- 294 Kertomus Kultatähkän Kiipulasäätiön XXVII toimintavuodelta 1972, 3; Kertomus Kiipulasäätiön XXXIII toimintavuodelta 1978, 4; Kertomus Kiipulasäätiön XXXVI toimintavuodelta 1981, 45.
- 295 Kiipulasäätiö 1986 [vuosikertomus], 2; Kiipulasäätiö 1987 [vuosikertomus], 12; Leena Erkkilän haastattelu 9.4.2024.
- 296 Anne Heikkisen haastattelu 18.9.2023.
- 297 Anne Heikkisen haastattelu 18.9.2023.
- 298 ”Sotaveteraaneilla kuntoutuskurssi Haitissa”, *Kotokulma* 29.8.1991. – Sitaatti sotaveteraani Kalevi Ahonen.
- 299 Suhonen, Allan: ”Päättävän vuoden ajatuksia”, *Kiipulan Kello*, joulukuu 1982.
- 300 Karjula 1983, 7, 9.
- 301 Kiipula: vuosikertomus 2012, 22.
- 302 Järvikoski & Härkäpää 2008, 53; Pulkkinen 1976, 13; Rinne 1978, 5; Ylisassi 2009, 13–14.
- 303 Pulkkinen 1976, 13.
- 304 Kiipulasäätiö 1988 [toimintakertomus], 11.
- 305 Ora 2005, 53 (ja siinä mainitut lähteet). – Voimavarakuntoutuksen suunnannäyttäjänä toimi Suomessa Kuntoutussäätiö.
- 306 Mujunen 1980, 10–12, 15.
- 307 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1989, 12; Pienräihä 1988, 58; Matilainen 2019, 1; ”Kiipulan kurssit tutuksi Janakkalan maatalousväelle”, *Kotokulma* 30.4.1985.
- 308 Mäkelä 2012, 11; Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024. – ASLAK-kuntoutuksen synnystä, ks. myös Kylpylähotelli Kunnanpaikan sivusto osoitteessa <https://kunnanpaikka.com/50-kunnan-vuotta/>, lainattu 9.5.2024.
- 309 Hallituksen esitys kuntoutuslainsäädännön kokonaisuudistukseksi HE 259/1990, perusteluosa; Laki kuntoutuksen asiakaspalveluyhteistyöstä 604/1991. Ks. myös Tuusa 1991, 4–9.
- 310 Henttonen 1995, 60; Matilainen 2019, 6–7.
- 311 Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024.
- 312 Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024.
- 313 Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024. – Lääkinnällisestä harjoitusterapiasta, ks. esim. artikkeli Lääkinnällinen harjoitusterapia LHT ja liikehoi-dot, osoitteessa <https://www.jk-fysioterapia.fi/laakinnallinen-harjoitteluterapia-lht-ja-liikehoi-dot/>, lainattu 7.5.2024.
- 314 Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024.
- 315 Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024.
- 316 Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024.
- 317 Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024.
- 318 Matilainen 2019, 6–7.
- 319 Seppo Miilunpalon haastattelu 8.4.2024.
- 320 Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024.
- 321 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1994, 5.
- 322 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1992, 9; Henttonen (toim.) 1995, 60.
- 323 Henttonen (toim.) 1995, 60; Varpu Vesterisen haastattelu 8.5.2024.
- 324 Varpu Vesterisen haastattelu 8.5.2024.
- 325 Wikipedia-artikkeli Tyk-toiminta, lainattu 12.4.2024; Varpu Vesterisen haastattelu 8.5.2024.
- 326 Varpu Vesterisen haastattelu 8.5.2024.
- 327 ”Työkyky.” Artikkelit Työterveyslaitoksen sivuilla osoitteessa <https://www.ttl.fi/teemat/tyohyvinvointi-ja-tyokyky/tyokyky>, lainattu 9.5.2024.
- 328 Varpu Vesterisen haastattelu 8.5.2024.
- 329 Varpu Vesterisen haastattelu 8.5.2024.
- 330 Pentti Sydänmaanlakan sivusto osoitteessa <https://penttisydanmaanlakka.fi/>, lainattu 9.5.2024; Varpu Vesterisen haastattelu 8.5.2024.
- 331 Varpu Vesterisen haastattelu 8.5.2024.
- 332 Henttonen (toim.) 1995, 60.
- 333 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2002, 12.
- 334 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2000, 13.
- 335 Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024.
- 336 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1995, 13; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2001, 13. Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2002, 12.
- 337 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2007, 7 (toimetusjohtaja Juhani Törmän katsaus toimintavuoteen); Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2013, 21.
- 338 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2007, 17; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2008, 6–7, 17; Seppo Miilunpalon haastattelu 8.4.2024.
- 339 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2007, 18–19.
- 340 Kaikkonen & Simola 2005, 96–97; Lindh 2013, 13–14, 47–48.
- 341 Lindh 2013, 15–16.
- 342 Järvikoski 2013, 72.
- 343 Lyhenteenä CBR, ks. WHO:n kuntoutusta käsittelevä sivusto osoitteessa <https://www.who>.

- int/publications/i/item/9789241548052, lainattu 13.5.2024.
- 344 Järvikoski 2013, 74.
- 345 Viikkumaa 2008, 9.
- 346 Kiipula: vuosikertomus 2012, 18; Kiipula: vuosikertomus 2014, 16.
- 347 Kiipula: vuosikertomus 2013, 6; Kari-Pekka Martimon haastattelu 30.1.2024. – Nämä alkuun ammattiopiston alaisuudessa toimineet kurssit yhdistettiin hallinnollisesti Kiipulan muuhun kuntoutustoimintaan vuoden 2016 alussa, koska avokuntoutusta ei ollut järkevää järjestää sekä ammattiopiston että kuntoutuksen toimialan voimin. Ks. Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2015, 18.
- 348 Seppo Miilunpalon haastattelu 8.4.2024.
- 349 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2009, 22; Seppo Miilunpalon haastattelu 8.4.2024; Juhani Törmän suullinen tiedonanto 18.6.2024.
- 350 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2011, 22; Kiipula: vuosikertomus 2013, 24.
- 351 Turja, Kaleva & Nygård 2005, 17–28. – AS-LAK-kuntoutuksen vaikuttavuudesta saatiin 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä toisenlaisiakin tuloksia: vuonna 2009 kaikista uudella vuosituhanella tehdyistä tutkimuksista laaditussa yhteenvedossa arvioitiin, että kuntoutukseen osallistuneiden työ- ja toimintakyky sekä koettu hyvinvointi näyttivät ainakin lyhytaikaisesti paranevan. Ks. Tirkkonen, Kinnunen & Kurki 2009, 43–54.
- 352 Saltychev 2012, tiivistelmä (abstract).
- 353 Kuntoutus työurien pidentäjänä: tuloksellisuustarkastuskertomus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2/2013, tiivistelmä.
- 354 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2011, 20; Kiipula: vuosikertomus 2012, 22; Kiipula: vuosikertomus 2013, 21; Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024.
- 355 ASLAK-kurssien 2011–2012 työkykyindeksi. Petteri Oralta 13.5.2024 saatu aineisto; Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024.
- 356 Matilainen 2019, 1; Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024.
- 357 Coronarian harjoittaman KIILA-kuntoutuksen rakenne osoitteessa www.coronaria.fi, lainattu 14.3.2024; Kari-Pekka Martimon haastattelu 30.1.2024.
- 358 Turunen, Jari: ”Sitten tapahtui jotakin dramaattista”, *Lääkärilehti* 4.6.2018. – Karkean arvion mukaan työelämään ja työhyvinvoinnin kohentamiseen kohdistunut kuntoutus väheni muutamassa hetkessä 80–90 prosenttia. Euromääräisesti lasku oli vieläkin suurempi ankanan hintakilpailutuksen ansiosta.
- 359 Kari-Pekka Martimon haastattelu 30.1.2024.
- 360 Kari-Pekka Martimon haastattelu 30.1.2024; Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023.
- 361 Kiipulasäätiön toimintakertomus 2020; ”Kokentunut hintakilpailu taustalla: Kiipulasäätiön omistaman Aviren kuntoutustoiminta myytiin KK-Vervelle”, *Ylen artikkeli* 14.9.2020, osoitteessa <https://yle.fi/a/3-11543452>, lainattu 2.4.2024.
- 362 Kari-Pekka Martimon haastattelu 30.1.2024.
- 363 Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 364 Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023; Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024; Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023.
- 365 ”Kela-palvelut.” Artikkelele Kiipulasäätiön sivuilla osoitteessa <https://www.kiipula.fi/kiipulapalvelut/kuntoutus-ja-valmennuspalvelut/kela-palvelut/>, lainattu 25.3.2024; Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024.
- 366 Kiipula: vuosikertomus 2017, 13; Kiipulasäätiön toimintakertomus 2020; Leila Tauriaisen suullinen tiedonanto 6.2.2025.
- 367 Kiipulasäätiön toimintakertomus 2020; Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023; Leila Tauriaisen haastattelu 20.5.2024.
- 368 NUOTTI-valmennuksesta Kiipulasäätiön sivuilla osoitteessa <https://www.kiipula.fi/kiipulapalvelut/kuntoutus-ja-valmennuspalvelut/nuotti-valmennus/>, lainattu 14.3.2024.
- 369 Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023.
- 370 NUOTTI-valmennuksesta Kiipulasäätiön sivuilla osoitteessa <https://www.kiipula.fi/kiipulapalvelut/kuntoutus-ja-valmennuspalvelut/nuotti-valmennus/>, lainattu 14.3.2024; Leila Tauriaisen haastattelu 20.5.2024.
- 371 Kiipula: vuosikertomus 2014, 20.
- 372 Kiipulasäätiön toimintakertomus 2020; Artikkelele kuntouttavasta työtoiminnasta STM:n sivuilla osoitteessa <https://stm.fi/kuntouttava-tyotoiminta>, lainattu 25.3.2024.
- 373 Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023.
- 374 Mänty 2000, 89.
- 375 Kertomus Kultatähkä ry:n toiminnasta vuonna 1943.
- 376 Ahtiainen et alii 2017, 8.
- 377 Mänty 2000, 87–88.
- 378 Raajarikkoisten työkoulun perustamisesta ja perustamisen aatteellisesta taustasta, ks. Laakso 2015, 11–14; Ahtiainen et alii 2017, 8.
- 379 Tämän oppilaitoksen perustamisesta ja muutosta Perttulaan, ks. Pitkänen & Öhberg 1992, 20–21, 24–27. – Suomalaista rotuhygieenistä ajatella tutkineen Markku Mattilan mukaan Edwin ja Emma Hedman hylkäsivät 1910-luvun alussa kristillisiä filantrooppisen hoitoajattelunsa, mikä seurauksena kaikkiaan 18 Perttulan hoidokkia steriloiitiin vuoteen 1922 mennessä. Steriloiminen lopetettiin, kun Lääkintöhallitus huomautti Perttulan lääkärille, että vallitsevan lain mukaan steriloinnista voitiin pitää laittomana ja rangaistavana tekona. Ks. Mattila 1997, 4.
- 380 Laakso 2015, 77.
- 381 Hirvonen & Kotamäki 2006, 39; Leppälä 2014, 75.
- 382 Laakso 2015, 77.
- 383 Hirvonen & Kotamäki 2006, 39.
- 384 Ajan hengen kiteytti vuonna 1952 pääministeri Urho Kekkonen, joka pamflettikirjassaan *Onko maallamme malttia vaurastua?* peräänkuulutti voimakkaita, valtion tuella tapahtuvia teollistamistoimia, jotta erityisesti Pohjois-Suomen raa-

- ka-ainevarat saataisiin tehokkaaseen käyttöön. Ks. Kekkonen 1952.
- 385 Oikeusministeriön 12.9.1945 hyväksymät Kultatähkän Kiipulasäätiön säännöt, 2 §.
- 386 Kultatähkä ry:n vuosikertomus 1945.
- 387 Pienräihä 1988, 19.
- 388 Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1950, 1; Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1951, 1.
- 389 Härö 1992, 190. – Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen (STVY) vuonna 1941 perustama Parantolaopisto oli ensimmäinen yritys saada tuberkuloositoipilaat ammattiopetuksen piiriin.
- 390 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XV toimintavuodelta 1960, 19.
- 391 Savonen 1947, 50.
- 392 Pienräihä 1988, 28.
- 393 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus X toimintavuodelta 1955, 3–4, 9. – Valtioneuvoston lupa konttorikoulun toiminnan aloittamiselle saatiin toukokuussa 1955. Ks. hallintoneuvosto 13.6.1955, 8 §. – Konttorikoulusta käytettiin alkuvuosina myös nimeä konttorityökoulu.
- 394 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XI toimintavuodelta 1956, 5; Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XIII toimintavuodelta 1958, 13.
- 395 Henttonen (toim.) 1995, 32.
- 396 Hallitus 23.3.1955, 1 §; Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XI toimintavuodelta 1956, 8; Henttonen (toim.) 1995, 24; Pienräihä 1988, 36.
- 397 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XI toimintavuodelta 1956, 4–5.
- 398 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XV toimintavuodelta 1960, 11.
- 399 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XI toimintavuodelta 1956, 9.
- 400 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XI toimintavuodelta 1956, 13; Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XV toimintavuodelta 1960, 19.
- 401 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XIII toimintavuodelta 1958, 13–17.
- 402 Pienräihä 1988, 34.
- 403 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XII toimintavuodelta 1957, 19–20; Henttonen (toim.) 1995, 32.
- 404 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XIV toimintavuodelta 1959, 12–13; Pienräihä 1988, 29.
- 405 Nenola 1986, 141.
- 406 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XII toimintavuodelta 1957, 9.
- 407 Mähönen 1997, 17.
- 408 Hallintoneuvosto 1.6.1959, 8 §; Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XIII toimintavuodelta 1958, 3.
- 409 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XI toimintavuodelta 1956, 14–15.
- 410 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XVI toimintavuodelta 1961, 29.
- 411 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XIV toimintavuodelta 1959, 31; Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1964, 18.
- 412 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XVI toimintavuodelta 1961, 3.
- 413 Hirvonen (toim.) 2015, 9; Härö 1992, 190, 192; Niemi 1997, 54–55. – Keuhkoinvalidien ammatillista kuntouttamista ja ammatinvalinnan ohjausta kehitti vuosina 1954–1967 alan järjestöjen perustama Keuhkoinvalidien Kuntouttamissäätiö. 1960-luvun jälkipuoliskolla tuberkuloosipotilaiden kuntoutuksen pahimmat ongelmat olivat jo ratkenneet tautitapausten vähentyessä ja hoidon tehostuessa, ja säätiö lopetti toimintansa.
- 414 ”Nuorten invalidien koulutus omaan ammattiin tehostuu”, HS 11.10.1969.
- 415 Hallintoneuvosto 13.12.1963, 12 §. – Oppilasaineksen muuttuminen oli otettava huomioon Kiipulasäätiön ammattikoulujen opetusohjelmassa. Konekirjoituksesta tuli syksystä 1967 lukien kauppakoulussa vapaaehtoinen aine entisen pakollisuuden sijaan, koska raaja-, polio- ja reumainvalideilla oli suuria vaikeuksia oppia konekirjoitusta. Ks. Kultatähkän Kiipulasäätiö: toimintakertomus vuodelta 1967, 12–13.
- 416 Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1964, 3; Pienräihä 1988, 37.
- 417 Pienräihä 1988, 37–39.
- 418 Pienräihä 1988, 36–37.
- 419 Henttonen (toim.) 1995, 32.
- 420 Pienräihä 1988, 37–39.
- 421 Laakso 2015, 81–82.
- 422 Pienräihä 1988, 43.
- 423 Pienräihä 1988, 29.
- 424 Anne Heikkisen haastattelu 18.9.2023.
- 425 Pienräihä 1988, 33.
- 426 Kultatähkän Kiipulasäätiö: toimintakertomus vuodelta 1967, 24–25.
- 427 Hallitus 20.5.1959, 13 §; Pienräihä 1988, 34.
- 428 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XV toimintavuodelta 1960, 30.
- 429 Kultatähkän Kiipulasäätiö: toimintakertomus vuodelta 1967, 18–19.
- 430 Pienräihä 1988, 34–35.
- 431 Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1964, 3, 10; Pienräihä 1988, 36.
- 432 ”Opin kipinä Kiipulasta”, *Kotokulma* 31.3.1994.
- 433 Pienräihä 1988, 29, 34, 48.
- 434 Kertomus Kiipulasäätiön XXXIII toimintavuodelta 1978, 35; Pienräihä 1988, 49.
- 435 Kertomus Kiipulasäätiön XXXIII toimintavuodelta 1978, 35, 39–41; Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023.
- 436 Kertomus Kiipulasäätiön XXXIII toimintavuodelta 1978, 35, 39–41; Kiipulasäätiö 1986, 9; Kiipulasäätiö 1987, 10.
- 437 Kertomus Kiipulasäätiön XXXIII toimintavuodelta 1978, 39–40; Kiipulasäätiö 1984, 6.
- 438 Kertomus Kiipulasäätiön XXXIII toimintavuodelta 1978, 39–40; ”Kiipula laajenee”, *Kiipulan Kellon* kevätnumero 1978.

- 439 Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023.
440 Kertomus Kiipulasäätiön XXXVI toimintavuodelta 1981, 39.
441 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1995, 12; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2008, 15; Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023.
442 Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023.
443 Henttonen (toim.) 1995, 50; Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023.
444 Henttonen (toim.) 1995, 50–51.
445 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1993, 8.
446 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1996, 10; Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1997, 6; Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1998, 7.
447 ”Päättävän vuoden ajatuksia” (Allan Suhonen), *Kiipulan Kello*, joulukuu 1982.
448 Hallintoneuvosto 11.10.1984, 3 § sekä Suhosen muistio (liite 2).
449 Helimäki 1997, 147. – Keskiasteen kouluuudistuksesta, ks. myös Numminen 1980.
450 Hirvonen & Kotamäki 2006, 39.
451 Hallintoneuvosto 5.12.1969, 8 §; Kertomus Kiipulasäätiön XXXVI toimintavuodelta 1981, 3; Pienräihä 1988, 30–31. – Kiipulasäätiö asetti 1970-luvulla ensisijaisiksi tavoitteikseen ammatikurssikeskuksen perustamisen ja lääkinnäillisen kuntoutuksen aloittamisen, eikä varoja enää riittänyt kauppaopistoon.
452 Kiipulasäätiö 1985 [toimintakertomus], 1, 8; Pienräihä 1988, 30–31.
453 Anne Heikkisen haastattelu 18.9.2023.
454 Alpo Salmisen haastattelu 27.8.2024.
455 Pienräihä 1988, 34–36.
456 Marja Myllyn haastattelu 23.10.2024.
457 Marja Myllyn haastattelu 23.10.2024.
458 Hallintoneuvosto 11.10.1984, 3 § sekä Suhosen muistio (liite 2); hallitus 12.6.1987, 2 §; Kiipulasäätiö 1985 [toimintakertomus], 7; Kiipulasäätiö 1986 [toimintakertomus], 9; Pienräihä 1988, 34–36; Henttonen (toim.) 1995, 43.
459 Henttonen (toim.) 1995, 43.
460 Vuonna 1968 syntyneen sähkökoulun miesoppilaan haastattelu 30.10.2024.
461 Hallintoneuvosto 11.10.1984, 3 § sekä Suhosen muistio (liite 2).
462 Helimäki 1997, 148–149.
463 Laakso 2015, 83–84; Pienräihä 1988, 37, 43. – Oppilasmäärien väheneminen pakotti Invalidiliiton vuonna 1987 sulkemaan Sulkavan ammat-
tioppilaitoksen.
464 Hallintoneuvosto 11.10.1984, 3 § sekä Suhosen muistio (liite 2); Helimäki 1997, 148–149.
465 Laakso 2015, 143.
466 Hallintoneuvosto 11.10.1984, 3 § sekä Suhosen muistio (liite 2).
467 Hirvonen & Kotamäki 2006, 40.
468 Asetus ammatillisista erityisoppilaitoksista 677/1989; Laakso 2015, 143.
469 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1993, 8; Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1994, 6–7.
470 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1993, 8; Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1994, 6–7; Henttonen 1995 (toim.), 33; Laakso 2015, 143; Rauno Konttilan haastattelu 7.2.2024.
471 Alpo Salmisen haastattelu 27.8.2024.
472 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1995, 7–8.
473 Keijo Saarron haastattelu 24.10.2024.
474 Rauno Konttilan haastattelu 7.2.2024.
475 Keijo Saarron haastattelu 24.10.2024.
476 Henttonen (toim.) 1995, 35, 39.
477 Rauno Konttilan haastattelu 7.2.2024.
478 Juhani Törmän sähköpostitiedonanto 20.9.2024.
479 Rauno Konttilan haastattelu 7.2.2024.
480 Valtuuskunta 10.12.1999, 8 § (liitteenä toimintasuunnitelma ja talousarvio vuodelle 2000); Alpo Salmisen haastattelu 27.8.2024.
481 Hirvonen & Kotamäki 2006, 39.
482 Juhani Törmän sähköpostitiedonanto 20.9.2024.
483 Hirvonen & Kotamäki 2006, 40; Jahnukainen [2021], 48–49.
484 Perusopetuslaki 628/1998; Jahnukainen [2021], 48–49.
485 Jahnukainen [2021], 48–49.
486 Markku Aunolan haastattelu 22.9.2023.
487 Hirvonen & Kotamäki 2006, 41.
488 Ehdotus erityisopetuksen strategiaksi toisen asteen ammatilliseen koulutukseen. Opetusministeriön työryhmien muistioita 6:2002, 5.
489 Ehdotus erityisopetuksen strategiaksi toisen asteen ammatilliseen koulutukseen. Opetusministeriön työryhmien muistioita 6:2002, kuvailulehti, 27.
490 Ehdotus erityisopetuksen strategiaksi toisen asteen ammatilliseen koulutukseen. Opetusministeriön työryhmien muistioita 6:2002, kuvailulehti.
491 Ammatillisen koulutuksen erityisopetuksen rahoitustyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:24, kuvailulehti.
492 Markku Aunolan haastattelu 22.9.2023.
493 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2002, 7–8; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2003, 7.
494 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2003, 5.
495 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2005, 6.
496 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2002, 8; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2004, 7.
497 Vehkomäki (toim.) [2008], 7; Markku Aunolan haastattelu 22.9.2023.
498 Vehkomäki (toim.) [2008], 7–8.
499 Markku Aunolan haastattelu 22.9.2023; Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
500 Kiipulasäätiön toimintasuunnitelma 1992, 2.
501 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1989, 13. Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1992, 3; Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1995, 9.
502 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1996, 8; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2000, 8.
503 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1995, 9.
504 Hallintoneuvosto 8.12.1994, liitteenä 1 toimintasuunnitelma ja talousarvio vuodelle 1995, 7; hallintoneuvosto 7.6.1995, liitteenä toimintasuunnitelma ja talousarvio 1996, 5.

- 505 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1992, 3.
- 506 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1993, 7.
- 507 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1995, 8–9.
- 508 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1994, 7; Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1996, 8.
- 509 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1995, 9. – Toisinaan vapaa-ajan toiminnassa yhdistyivät huvi ja hyöty. Vuosituhannen vaihteessa ammattiopilaitoksen tiloissa kokoontui tietokonekerho, jossa opiskelijat kokosivat itselleen tietokoneita työnohjaajan opastuksella. Ks. Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1999, 5.
- 510 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2001, 7; ”Opintojen keskeyttämisen problematiikka: Rästi-Tupa opintojen edistäjänä”, *Erityiskasvatus* 3/2003, 13–18.
- 511 ”Opintojen keskeyttämisen problematiikka: Rästi-Tupa opintojen edistäjänä”, *Erityiskasvatus* 3/2003, 13–18.
- 512 ”Opintojen keskeyttämisen problematiikka: Rästi-Tupa opintojen edistäjänä”, *Erityiskasvatus* 3/2003, 13–18.
- 513 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2003, 7; ”Opintojen keskeyttämisen problematiikka: Rästi-Tupa opintojen edistäjänä”, *Erityiskasvatus* 3/2003, 13–18.
- 514 Kero 2005, 35.
- 515 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2009, 9.
- 516 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2011, 10.
- 517 Kiipula: vuosikertomus 2016, 7.
- 518 Kiipula: vuosikertomus 2017, 8.
- 519 Kiipula: toimintakertomus 2020.
- 520 Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 521 Lindh (toim.) 1999, 13.
- 522 Lindh (toim.) 1999, 13, 89.
- 523 Lindh (toim.) 1999, 92; Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 524 Juha Pääskylän haastattelu 7.5.2024.
- 525 Juha Pääskylän haastattelu 7.5.2024.
- 526 Ora 2005, 44.
- 527 Ora 2005, 44; Ora 2013, 8; Leila Tauriaisen suullinen tiedonanto 6.2.2025.
- 528 Ora 2005, 44; Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 529 Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 530 Aalto & Koponen 2005, 58; Suikkanen – Linnakangas – Harjajärvi – Martin 2005, tiivistelmä; Leila Tauriaisen haastattelu 24.9.2024.
- 531 Suikkanen – Linnakangas – Harjajärvi – Martin 2005, tiivistelmä; Leila Tauriaisen haastattelu 24.9.2024. – Puoli vuotta hankkeen jälkeen järjestettyyn kyselyyn vastasi 23 kuntoutujaa. Heistä vajaa viidennes oli palannut työelämään ja runsas viidennes oli työharjoittelussa.
- 532 Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 533 Ora 2013, 8; Toivonen & Vehkomäki 2005, 27; Vehkomäki (toim.) [2008], 7, 9; Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 534 Pikkusaari 2012, 5.
- 535 Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007, 29.
- 536 Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023; Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 537 Markku Aunolan haastattelu 22.9.2023; Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 538 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2002, 11; Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023.
- 539 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2004, 9.
- 540 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2005, 5 (toimitusjohtajan katsaus).
- 541 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1999, 14; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2000, 10–11.
- 542 Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023.
- 543 Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007, 29.
- 544 Enbuska 2018, 11–12.
- 545 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2006, 5 (toimitusjohtajan katsaus).
- 546 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2007, 10.
- 547 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2009, 16; Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023.
- 548 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2010, 15–17; Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 549 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2008, 6–7 (toimitusjohtajan katsaus).
- 550 Markku Aunolan haastattelu 22.9.2023; Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 551 Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 552 Reija Keltomäen haastattelu 14.2.2024.
- 553 Markku Aunolan haastattelu 22.9.2023; Reija Keltomäen sähköpostitiedonanto 12.12.2024.
- 554 Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 555 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2009, 14 (taulukko).
- 556 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2009, 14 (taulukko).
- 557 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2009, 15 (taulukko).
- 558 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2008, 5; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2009, 5; Reija Keltomäen haastattelu 14.2.2024.
- 559 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2010, 10; Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 560 Rauno Konttilan haastattelu 7.2.2024.
- 561 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2011, 4.
- 562 Ammattikoulutuksen rahoituksesta 2010-luvulla osoitteessa <https://faktabaari.fi/fakta/sipila-ammattikoulutuksen-rahoitus-tuplaantunut-2000-luvun-alusta-pois-lukien-viime-leikkaukset/>, lainattu 20.8.2024.
- 563 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2013, 17.
- 564 Kiipula: vuosikertomus 2014, 10.
- 565 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2012, 23; Talola 2014, 18.
- 566 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2011, 21; Talola 2014, 18; Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 567 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2010, 11; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2012, 11; Dream College Luovin sivuilla osoitteessa <https://luovi.fi/hankkeet/dream-college/>, lainattu 10.9.2024.
- 568 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2011, 12.
- 569 Kiipula: vuosikertomus 2014, 21 (Petteri Oran artikkeli).

- 570 Kiipula: vuosikertomus 2016, 8 (Saara Sopasen artikkeli).
- 571 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2015, 10–11 (Saara Sopasen artikkeli).
- 572 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2015, 3.
- 573 Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 574 Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 575 Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 576 Kiipulasäätiö: Toimintakertomus 2021 – Muutoksien ja oppimisen vuosi.
- 577 Kiipulasäätiö: Toimintakertomus 2021 – Muutoksien ja oppimisen vuosi.
- 578 ”Koulutustarjonta.” Artikkelit Kiipulasäätiön sivustolla osoitteessa <https://www.kiipula.fi/ammattiopisto/koulutustarjonta/>, lainattu 19.8.2024. – Kulttuuriala mainitaan viimeisen kerran Kiipulasäätiön vuosikertomuksessa vuonna 2017 (s. 10), jolloin koulutusosalalla oli enää vain kaksi opiskelijaa.
- 579 ”Vamma ei ole liikkuvuuden este, vaan järjestyksymys.” Artikkelit osoitteessa <https://www.oph.fi/uutiset/2021/vamma-ei-ole-liikkuvuuden-este-vaan-jarjestyksymys>, lainattu 3.12.2024; Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 580 ”Täsmätyökky – käsitteillä on merkitystä.” Petteri Oran blogiteksti osoitteessa <https://kiipula.fi/blogi-tasmatyokyky-kasitteilla-on-merkitysta/>, lainattu 3.12.2024.
- 581 Kiipulasäätiö: Toimintakertomus 2023 – Koulutustarpeeseen vastattiin alueellisesti.
- 582 Kerkkonen, Kaarlo: ”Suomalaisia emäntiä III: Miina Kiipula”, *Kotiliesi* 11/1927.
- 583 Latikka 1970, 11–13; Pienräihä 1988, 9–11.
- 584 Latikka 1970, 13; Kerkkonen 1927, 361–362, 371.
- 585 Kerkkonen 1927, 361–362, 371.
- 586 Kerkkonen 1931, 181 kuvateksti.
- 587 Henttonen (toim.) 1995, 15.
- 588 Lausunto leskirouva Miina Kiipulan Janakkalan kunnalle tekemää testamenttilahjoitusta koskevassa asiassa. Johannes Kaltung lokakuussa 1936 päiväämän lausunnon jäljennös.
- 589 Kertomus Kultatähkä ry:n toiminnasta vuonna 1939; ks. myös Pienräihä 1988, 12–13; ”Kultatähkä ry:n lähetystönä ...”, HS 5.9.1940.
- 590 Kertomus Kultatähkä ry:n toiminnasta vuonna 1943.
- 591 ”Kultatähkä ry:n lähetystönä ...”, HS 5.9.1940.
- 592 Kertomus Kultatähkä ry:n toiminnasta vuonna 1940.
- 593 Kertomus Kultatähkä ry:n toiminnasta vuonna 1943. – Tähkälän rakennusvuosi, ks. Kiipulasäätiön vuonna 2018 laatima rakennusluettelo alueen kaavoitusta varten, Kiipulasäätiön arkisto.
- 594 Pienräihä 1988, 16–17.
- 595 Kertomukset Kultatähkä ry:n toiminnasta vuosina 1940 ja 1943; ks. myös Latikka 1970, 19. – Pienräihän (1988) maininta sairaalatoiminnan päättymisestä vasta syksyllä 1944 on ilmeisesti kirjoitusvirhe.
- 596 Kertomus Kultatähkä ry:n toiminnasta vuonna 1941.
- 597 Kertomus Kultatähkä ry:n toiminnasta vuonna 1941.
- 598 Kertomus Kultatähkä ry:n toiminnasta vuonna 1943; Kultatähkä ry:n vuosikertomus 1945.
- 599 ”Kun Kiipula lähti kasvuun”, *Janakkalan-Rengon Sanomat* 14.1.2004.
- 600 Lepolahti, Paavo: ”Kellotapulin juurelta.” *Kiipulan Kello*, pikkujoulunumero 1974.
- 601 Kertomus Kultatähkä ry:n toiminnasta vuonna 1943; Kultatähkä ry:n vuosikertomus 1945.
- 602 Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomukset 1948–1949.
- 603 Pienräihä 1988, 19.
- 604 ”Haastateltiin Kiipulan entisiä työntekijöitä”, *Kiipulan Kello*, joulukuu 1981. – Säätiön tuolloisella hallituksen puheenjohtajalla, agrologi Yrjö P. Sipilällä oli mitä ilmeisemmin keskeinen rooli tämän sopimuksen synnystä, sillä hän oli Turenin Sokeritehtaan johtaja ja yksi sen perustajista.
- 605 Pienräihä 1988, 68.
- 606 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XVIII toimintavuodelta 1963, 3, 26; Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1966, 33–34; Pienräihä 1988, 68–69; Latikka 1970, 46.
- 607 Kertomukset Kultatähkä ry:n toiminnasta vuosina 1941–1942.
- 608 Suomen puutarhoja 1949, 85.
- 609 ”Haastateltiin Kiipulan entisiä työntekijöitä”, *Kiipulan Kello*, joulukuu 1981.
- 610 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XIV toimintavuodelta 1959, 6.
- 611 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XIV toimintavuodelta 1959, 5; Latikka 1970, 50. – Pajamies (1899–1959) toimi vuosina 1956–1959 Helsingin kaupunginarkkitehtina, ks. häntä käsittelevä Wikipedia-artikkeli, lainattu 8.6.2023. – Risto Harju suunnitteli vuonna 1963 perustetun toimistonsa nimissä runsaasti asuin- ja toimistorakennuksia erityisesti Oulun seudulle, ks. Wikipedia-artikkeli Harjusta, lainattu 11.9.2023.
- 612 Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1951, 2; Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1952, 1; Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1953, 1; Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1954, 2.
- 613 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XIV toimintavuodelta 1959, 8.
- 614 ”Haastateltiin Kiipulan entisiä työntekijöitä”, *Kiipulan Kello*, joulukuu 1981.
- 615 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XIV toimintavuodelta 1959, 9.
- 616 Latikka 1970, 11.
- 617 Henttonen (toim.) 1995, 28–29; Puumalainen 2008, 18.
- 618 Hallintoneuvosto 21.6.1977, 3 §; ”Kiipulan kauppooppilaitos sai uudet opetustilat”, *Kotokulma* 6.5.1982.
- 619 Pienräihä 1988, 71; ”Kiipulan huoltolan harjannostajaiset”, *Kotokulma* 9.9.1965; ”Kiipu- laan uusia opetustiloja ja asuntoloita”, *Koto-*

- kulma* 6.5.1965; ”Uusinta Kiipulaa”, *Kotokulma* 29.5.1969.
- 620 Kertomus Kultatähkän Kiipulasäätiön XXVII toimintavuodelta 1972, 3.
- 621 Hallintoneuvosto 27.12.1973, 8 §; ”Kiipulan kauppaoppilaitos sai uudet opetustilat”, *Kotokulma* 6.5.1982; Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 622 Kertomus Kiipulasäätiön XXXII toimintavuodelta 1977, 3; Kertomus Kiipulasäätiön XXXIII toimintavuodelta 1978, 3, 36; ”Kiipulasäätiö rakennuttaa uuden kurssikeskuksen”, *Kotokulma* 23.3.1978.
- 623 Hirvonen & Kotamäki 2006, 39.
- 624 Hallintoneuvosto 21.6.1977, 3 §; Kiipulasäätiö 1982, 1; ”Kiipulan kauppaoppilaitos sai uudet opetustilat”, *Kotokulma* 6.5.1982.
- 625 Airi Mattilan haastattelu 23.10.2023; Kari Rannan haastattelu 17.11.2023.
- 626 Kertomus Kiipulasäätiön XXIX toimintavuodelta 1974, 3.
- 627 Kiipulasäätiö 1984 [toimintakertomus], 1; Kiipulasäätiö 1985 [toimintakertomus], 7.
- 628 Hallintoneuvosto 21.6.1977, 3 §; Kertomus Kiipulasäätiön XXXII toimintavuodelta 1977, 3–4; Kertomus Kiipulasäätiön XXXIII toimintavuodelta 1978, 3.
- 629 ”Toiminnanjohtajan palsta”, *Kiipulan Kellon* joulunumero 1984; Kiipulasäätiö 1987 [toimintakertomus], 2.
- 630 ”Toiminnanjohtajan palsta” (Allan Suhonen), *Kiipulan kuulumiset* 2/1985.
- 631 ”Kuntoutusosastolle lisätillaa Kiipulassa”, *Kotokulma* 18.11.1986; ”Kiipulan hallinto muuttaa – liikunnalle uudet tilat”, *Kotokulma* 25.8.1987.
- 632 Hallitus 12.2.1964, 8 §; 11.11.1964, 5 §; 25.1.1966, 3 §; 14.3.1966, 3 §.
- 633 Airi Mattilan haastattelu 23.10.2023.
- 634 Kari Rannan haastattelu 17.11.2023.
- 635 ”Puutarha tarjoaa”, *Kiipulan Kello* toukokuu 1980.
- 636 Henttonen (toim.) 1995, 31; Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1989, 2.
- 637 ”Näytemaa???", *Kiipulan Kellon* joulunumero 1979. – Puutarhan taimistoa ylläpidettiin 1960-luvun jälkipuoliskolta lähtien lähes yksinomaan puutarhaoptetuksen tarpeita varten, ks. Latikka 1970, 47.
- 638 ”Näytemaa???", *Kiipulan Kellon* joulunumero 1979; Paula Vajannon haastattelu 6.11.2023.
- 639 Kiipulasäätiö 1985 [toimintakertomus], 7; Paula Vajannon haastattelu 6.11.2023.
- 640 ”Kiipula rakentaa ja remontoi aktiivisesti myös tänä kesänä”, *Kotokulma* 17.6.1993.
- 641 Kultatähkän Kiipulasäätiö: toimintakertomus vuodelta 1968, 36; Kiipulasäätiö 1983 [toimintakertomus], 10; ”Puutarha tarjoaa”, *Kiipulan Kello* toukokuu 1980; Paula Vajannon haastattelu 6.11.2023.
- 642 ”Puutarha tarjoaa”, *Kiipulan Kello* toukokuu 1980.
- 643 Paula Vajannon haastattelu 6.11.2023.
- 644 Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 645 Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 646 Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 647 Hallintoneuvosto 22.6.1987, 3 §; ”Kiipulan hallinto muuttaa – hallinnolle uudet tilat”, *Kotokulma* 25.8.1987; ”Jouluna 1990”, *Kiipulan kuulumiset* 10/1990 (kirjoittanut nimimerkki Vesa); Kari Rannan haastattelu 17.11.2023.
- 648 Kiipulasäätiö 1988 [toimintakertomus], 2; ”Kesan kynnyksellä” (Allan Suhonen), *Kiipulan kuulumiset* 5/1988.
- 649 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1990, 4.
- 650 Kiipulasäätiö 1988 [toimintakertomus], 2; Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1993, 11.
- 651 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1993, 7; ”Kiipulassa vilkas rakennusvuosi”, *Kotokulma* 2.6.1992.
- 652 ”Kiipula uudistaa kuntoutusosaston”, *Kotokulma* 18.11.1993; ”Kiipulasäätiö juhli kahdet harjannostajaiset kerralla”, *Kotokulma* 29.3.1994.
- 653 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1995, 11; Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1996, 6; ”Kiipulassa remonttiin kaksi koulua”, *Kotokulma* 22.5.1997; Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023.
- 654 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1998, 1, 5; Kiipulasäätiön mediatiedote Gerberatalon valmistumisesta (maaliskuu 1998), Ritva Ruohosen 23.11.2023 sähköpostilla lähettämä aineisto.
- 655 ”Kiipulassa remonttiin kaksi koulua”, *Kotokulma* 22.5.1997.
- 656 ”Suuri Gerbera avautui Kiipulassa”, *Kotokulma* 19.3.1998; ”Kiipula lisäsi tunnettavuuttaan avoimien ovien päivällä”, *Kotokulma* 26.3.1998; Paula Vajannon haastattelu 6.11.2023.
- 657 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2002, 12; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2003, 12; ”Kiipulasäätiö remontoi kuntoutustilat”, *Janakkalan-Rengon Sanomat* 18.12.2002; ”Kiipula kohensi tilojaan 3,5 miljoonalla eurolla”, *Janakkalan-Rengon Sanomat* 24.9.2003; Kari Rannan haastattelu 17.11.2023.
- 658 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2006, 27; ”Presidentti Halonen kehuu Kiipulaa voimia antavaksi keitaaksi”, *Janakkalan-Rengon Sanomat* 23.11.2005; ”Kiipulan rakennushanke muuttaa alueen liikennöintiä”, *Janakkalan-Rengon Sanomat* 22.2.2006.
- 659 ”Kiipula uudisti asuntolansa”, *Janakkalan Sanomat* 10.12.2008.
- 660 Kiipula: vuosikertomus 2018, 5–6.
- 661 Kiipula: vuosikertomus 2014, 7; ”Kiipula siirtyy bioenergiaan”, *Janakkalan Sanomat* 9.1.2014; Kari Rannan haastattelu 17.11.2023.
- 662 Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023.
- 663 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 2021 – Muutoksien ja oppimisen vuosi.
- 664 Kiipula: toimintakertomus 2022 – Koulutustarpeeseen vastattiin alueellisesti.
- 665 ”Kiipulaa on enemmän kuin tunnetaan”, *Kotokulma* 13.3.1986; ”Kiipula avoinna”, *Kotokulma* 22.3.1990.
- 666 Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023.
- 667 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2007, 22; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2012, 20.

- 668 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2013, 6–7; Henni Koskimäen haastattelu 24.11.2023.
- 669 ”Kevät tavoitti Kiipulan”, *Janakkalan Sanomat* 20.3.2014; Henni Koskimäen haastattelu 24.11.2023.
- 670 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2014, 20; Kiipulasäätiö, vuosikertomus 2015, 24; Henni Koskimäen haastattelu 24.11.2023.
- 671 Henni Koskimäen haastattelu 24.11.2023.
- 672 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2016, 19; Henni Koskimäen haastattelu 24.11.2023.
- 673 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2014, 22; Henni Koskimäen haastattelu 24.11.2023.
- 674 Kiipula: toimintakertomus ja tilinpäätös 2019, 14; Henni Koskimäen haastattelu 24.11.2023.
- 675 Kiipula: vuosikertomus 2018, 19.
- 676 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 2021 – Muutoksien ja oppimisen vuosi.
- 677 Kiipula: toimintakertomus 2020; ”Kiipulan uudisrakennus on nimeltään Nurmela”, *Janakkalan Sanomat* 5.3.2020.
- 678 Kiipula: toimintakertomus 2020.
- 679 Kiipula: vuosikertomus 2017, 6; Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023.
- 680 Kiipula: vuosikertomus 2016, 4; Kiipula: vuosikertomus 2017, 6.
- 681 Kiipula: vuosikertomus 2018, 17; Kiipula: toimintakertomus ja tilinpäätös 2019, 13.
- 682 Kiipula: vuosikertomus 2017, 15; Tarja Väliahon sähköpostitiedonanto 4.12.2023.
- 683 Kiipulasäätiön toimintakertomus 2022 – Koulutustarpeeseen vastattiin alueellisesti.
- 684 Tarja Väliahon sähköpostitiedonanto 4.12.2023.
- 685 Tarja Väliahon sähköpostitiedonanto 4.12.2023.
- 686 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2003, 10.
- 687 Pienräihä 1988, 59; Kiipulasäätiö 1982 [toimintakertomus], 1; Kari Rannan haastattelu 17.11.2023.
- 688 Kiipulasäätiö 1982 [toimintakertomus], 1; Kiipulasäätiö 1986 [toimintakertomus], 2; Pienräihä 1988, 73.
- 689 Kari Rannan haastattelu 17.11.2023.
- 690 Ritva Ruohosen sähköpostitiedonanto 1.12.2023.
- 691 Markku Aunolan haastattelu 23.9.2023.
- 692 Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023.
- 693 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1995, 11; ”Joulumieltä” (Allan Suhonen), *Kiipulan kuulumiset* 6/1986; ”Kiipula avasi toimipisteen Hämeenlinnaan”, *Kotokulma* 3.3.1994.
- 694 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1999, 2, 8.
- 695 Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023.
- 696 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2003, 10.
- 697 Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 698 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1998, 4; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2008, 13.
- 699 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2008, 17; Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2010, 18.
- 700 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2008, 9, 12; Kiipula: vuosikertomus 2016, 4; Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.
- 701 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2010, 13.
- 702 Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023.
- 703 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2009, 6–7.
- 704 Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023; Kari Rannan haastattelu 17.11.2023.
- 705 ”Haikat hyvästit ihanalle Perttulalle!”, *Hämeen Sanomat* 29.5.2013.
- 706 Kiipula: vuosikertomus 2016, 4; Kiipula: vuosikertomus 2018, 5; Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023.
- 707 Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023.
- 708 Kiipula: toimintakertomus ja tilinpäätös 2019, 22; Kiipula: toimintakertomus 2020.
- 709 ”Haastateltiin Kiipulan entisiä työntekijöitä”, *Kiipulan Kello* joulukuu 1981 (Eino Tammisen muisteluksia Kiipulasta 1940-luvulla).
- 710 Kultatähkä ry:n vuosikertomukset 1940–1943, 1945.
- 711 ”Haastateltiin Kiipulan entisiä työntekijöitä”, *Kiipulan Kello* joulukuu 1981 (Eino Tammisen muisteluksia Kiipulasta 1940-luvulla); Henttonen (toim.) 1995, 22–23.
- 712 ”Historiapolku – Asuntolat.” Kiipulasäätiön historiaa osoitteessa <https://kiipula.fi/kiipulasaa-tion-organisaatio-ja-toiminta/kiipulan-historia/historiapolku-asuntolat/>, lainattu 2.10.2024.
- 713 Härö 1992, 130.
- 714 Kultatähkä ry:n vuosikertomus 1945; Kultatähkän Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1950, 3; Pienräihä 1988, 65. – Kuumolan taloa on sodan jälkeen isännöinyt urheiluseura Janakkalan Jana.
- 715 ”Haastateltiin Kiipulan entisiä työntekijöitä”, *Kiipulan Kello* joulukuu 1981 (Saimi Tammisen muisteluksia joulusta Kiipulassa 1940-luvulla).
- 716 ”Haastateltiin Kiipulan entisiä työntekijöitä”, *Kiipulan Kello* joulukuu 1981 (Matti Ahtiaisen muisteluksia joulusta Kiipulassa 1950-luvulla).
- 717 Oili Satokankaan haastattelu 19.9.2024.
- 718 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XV toimintavuodelta 1960, 6, 11.
- 719 Henttonen (toim.) 1995, 44.
- 720 Resiina-sivuston luettelo rautateiden liikennepaikoista osoitteessa <http://vaunut.org/haku/liikennepaikat>, lainattu 2.10.2024; Kati Aaltonen haastattelu 19.9.2024.
- 721 Henttonen (toim.) 1995, 44; Airi Mattilan haastattelu 24.10.2023.
- 722 Oili Satokankaan haastattelu 19.9.2024.
- 723 Latikka 1970, 48–49 (kartta). – Männistön asuintalot muutettiin myöhemmin opiskelijoiden asunnoiksi.
- 724 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XII toimintavuodelta 1957, 9.
- 725 Airi Mattilan sähköpostitiedonanto 6.12.2024.
- 726 Henttonen (toim.) 1995, 46.
- 727 Airi Mattilan haastattelu 24.10.2023; Oili Satokankaan haastattelu 19.9.2024.
- 728 Hallitus 16.12.1959, 4 §.
- 729 Kiipulasäätiön oppilassuntoloiden järjestys-sääntö 1950-luvun lopulta, 7 §; Kertomus Kultatähkän Kiipulasäätiön XXV toimintavuodelta 1970, 10.
- 730 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XIV

- toimintavuodelta 1959, 11; Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XVII toimintavuodelta 1962, 11.
- 731 Airi Mattilan haastattelu 24.10.2023.
- 732 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XVI toimintavuodelta 1961, 12; Pienräihä 1988, 65.
- 733 Airi Mattilan haastattelu 24.10.2023.
- 734 Oili Satokankaan haastattelu 19.9.2024.
- 735 Eila Ronnun haastattelu 18.10.2023.
- 736 Oili Satokankaan haastattelu 19.9.2024.
- 737 Airi Mattilan haastattelu 24.10.2023; Oili Satokankaan haastattelu 19.9.2024.
- 738 Pienräihä 1988, 97.
- 739 Hallitus 26.6.1975, 3 §.
- 740 Eila Ronnun haastattelu 18.10.2023.
- 741 Leena Erkkilän haastattelu 9.4.2024.
- 742 Kertomus Kiipulasäätiön XXXII toimintavuodelta 1977, 3; ”Yksinhoitajaopiskelijoiden lapsille päiväkot”, HS 27.6.1979.
- 743 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XVI toimintavuodelta 1961, 7.
- 744 Oili Satokankaan haastattelu 19.9.2024.
- 745 Oili Satokankaan haastattelu 19.9.2024.
- 746 Kati Aaltosen haastattelu 19.9.2024; Oili Satokankaan haastattelu 19.9.2024. – Aamuteen yhteydessä toipilaat ja oppilaat nauttivat myös aamupuuron.
- 747 Kati Aaltosen haastattelu 19.9.2024; Oili Satokankaan haastattelu 19.9.2024.
- 748 Airi Mattilan haastattelu 24.10.2023.
- 749 Kati Aaltosen haastattelu 19.9.2024.
- 750 Airi Mattilan haastattelu 24.10.2023; Kati Aaltosen haastattelu 19.9.2024.
- 751 Kati Aaltosen haastattelu 19.9.2024.
- 752 ”Kiipulan kouluille uusi huoltorakennus”, *Kotokulma* 8.4.1965.
- 753 ”Historiapolku – Rustholli.” Kiipulasäätiön historiaa osoitteessa <https://kiipula.fi/kiipulasaa-tion-organisaatio-ja-toiminta/kiipulan-historia/> historiapolku-rustholli/, lainattu 2.10.2024.
- 754 ”Joulua, joulua, joulua...”, *Kiipulan henkilökuntatayhdistyksen lehti* 3/1973.
- 755 ”Kiipulasta sai 14 oppilasta ammattitaidon, 5 stipendin”, *Kotokulma* 23.12.1965.
- 756 Kultatähkän Kiipulasäätiön vuosikertomus XVI toimintavuodelta 1961, 12; Pienräihä 1988, 65–66.
- 757 Kultatähkän Kiipulasäätiö: toimintakertomus vuodelta 1968, 8.
- 758 Pienräihä 1988, 65–66.
- 759 Oili Satokankaan haastattelu 19.9.2024.
- 760 Oili Satokankaan haastattelu 19.9.2024.
- 761 Henttonen (toim.) 1995, 31; Eila Ronnun haastattelu 18.10.2023; Airi Mattilan haastattelu 24.10.2024.
- 762 ”Historiapolku – Rustholli.” Kiipulasäätiön historiaa osoitteessa <https://kiipula.fi/kiipulasaa-tion-organisaatio-ja-toiminta/kiipulan-historia/> historiapolku-rustholli/, lainattu 2.10.2024.
- 763 Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023.
- 764 Eila Ronnun haastattelu 18.10.2023.
- 765 Airi Mattilan haastattelu 24.10.2023.
- 766 Peltola, Kari: ”Mitä henkilökunnan yhdistys on – ja mitä se ei ole”, *Kiipulasäätiön nimetön henkilöstölehti* 1/1973.
- 767 Peltola, Kari: ”Mitä henkilökunnan yhdistys on – ja mitä se ei ole”, *Kiipulasäätiön nimetön henkilöstölehti* 1/1973.
- 768 Kiipulasäätiö 1983 [toimintakertomus], 11; Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023; Anne Heikkisen haastattelu 18.9.2023.
- 769 Anne Heikkisen haastattelu 18.9.2023.
- 770 Anne Heikkisen haastattelu 18.9.2023.
- 771 Halme, Frans: ”Demokratia – laitosedemokratia – työpaikkademokratia”, *Kiipulasäätiön nimetön henkilöstölehti* 1/1973; Olkkonen, Tuomo: ”Työpaikkademokratia lainvoimaiseksi.” Artikkelio osoitteessa <https://sananvapauteen.fi/artikkeli/1221>, lainattu 20.9.2024. – Vuoden 1978 laki yhteistoiminnasta yrityksissä loi luottamus-miesjärjestelmään perustuvan neuvottelukäytännön, jossa työnantajat säilyttivät oikeuden lopulliseen päätöksentekoon. Ks. Kärrylä 2016, 446.
- 772 Halme, Frans: ”Demokratia – laitosedemokratia – työpaikkademokratia”, *Kiipulasäätiön nimetön henkilöstölehti* 1/1973.
- 773 Peltola, Kari: ”Mitä henkilökunnan yhdistys on – ja mitä se ei ole”, *Kiipulasäätiön nimetön henkilöstölehti* 1/1973.
- 774 Suhonen, Allan: Ja vielä hiukan ..., *Kiipulasäätiön nimetön henkilöstölehti* 1/1973.
- 775 Työpaikkademokratian historiasta Suomessa, ks. esim. Kärrylä 2016, 445.
- 776 Hallitus 3.4.1973, 6 §; 8.10.1974, 8 §.
- 777 ”Kouludemokratia alkoi Kiipulassa”, *Kotokulma* 8.2.1973; Pienräihä 1988, 77.
- 778 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 1978, 42–43.
- 779 Hallitus 13.12.1983, 5 §. – Kuvaavaa työpaikkademokratian hitaalle etenemiselle Kiipulassa on, se, että ensimmäinen maininta Kiipulan laitosedemokratiatoimikunnasta on vasta vuosikertomuksessa 1986 (s. 13). Toimikunta aloitti kuitenkin toimintansa jo vuonna 1984, kunhan säätiön hallitus oli ensin joulukuussa 1983 hyväksynyt Kiipulan työpaikkademokratialle valtionapulaistosten mallin mukaisen toimintasaännön.
- 780 Kultatähkä ry:n vuosikertomus 1945; Kiipulan Killan yhdistysrekisteriin tekemä ilmoitus (hyväksytyt rekisteriin 18.1.1965).
- 781 Kiipulan Killan johtokunnan pöytäkirjat 1966–1972. – Kiipulasäätiön arkistossa säilytettävä killan arkistoaineisto päättyy vuoteen 2003. Kilttaa lähempää seuranneen Keijo Saaron muistikuvien mukaan sen toiminta päättyi juuri 2000-luvun alkuvuosina.
- 782 Eila Ronnun haastattelu 18.10.2023.
- 783 Anne Heikkisen haastattelu 18.9.2023.
- 784 Marja Myllyn haastattelu 23.10.2024.
- 785 Anne Heikkisen haastattelu 18.9.2023; Eila Ronnun haastattelu 18.10.2023.
- 786 Alpo Salmisen haastattelu 27.8.2024.

- 787 Anne Heikkisen haastattelu 18.9.2023; Eila Ronnun haastattelu 18.10.2023.
- 788 Marja Myllyn haastattelu 23.10.2024.
- 789 Marja Myllyn haastattelu 23.10.2024.
- 790 Marja Myllyn haastattelu 23.10.2024.
- 791 Marja Myllyn haastattelu 23.10.2024.
- 792 Marja Myllyn haastattelu 23.10.2024.
- 793 Vuonna 1968 syntyneen sähkökoulun miesoppilaan haastattelu 30.10.2024. - Vielä 1980-luvun puolivälissä Kiipulasäätiön autokoulu oli sähkökoulun opiskelijoille ilmainen, ja useimmat käyttivät tätä luontaiseta hyväkseen.
- 794 Vuonna 1968 syntyneen sähkökoulun miesoppilaan haastattelu 30.10.2024.
- 795 Vuonna 1968 syntyneen sähkökoulun miesoppilaan haastattelu 30.10.2024.
- 796 Marja Myllyn haastattelu 23.10.2024.
- 797 Marja Myllyn haastattelu 23.10.2024.
- 798 Vuonna 1968 syntyneen sähkökoulun miesoppilaan haastattelu 30.10.2024.
- 799 Anne Heikkisen haastattelu 18.9.2023.
- 800 Eila Ronnun haastattelu 18.10.2023.
- 801 Vuonna 1968 syntyneen sähkökoulun miesoppilaan haastattelu 30.10.2024.
- 802 Vuonna 1968 syntyneen sähkökoulun miesoppilaan haastattelu 30.10.2024.
- 803 Suhonen, Allan: ”Toimintavuosi päättyy”, *Kiipulan kuulumiset* 8/1987.
- 804 ”Vammaisten työllisyyskurssit uudistettiin”, HS 19.11.1984; Anne Heikkisen haastattelu 18.9.2023; Kari Rannan haastattelu 17.11.2023.
- 805 ”Vammaisten työllisyyskurssit uudistettiin”, HS 19.11.1984.
- 806 Kari Rannan haastattelu 17.11.2023.
- 807 ”Historiapolku – Asuntolat.” Kiipulasäätiön historiaa osoitteessa <https://kiipula.fi/kiipulasaa-tion-organisaatio-ja-toiminta/kiipulan-historia/historiapolku-asuntolat/>, lainattu 2.10.2024.
- 808 Kati Aaltosen haastattelu 19.9.2024.
- 809 Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.
- 810 ”Kiipula avoinna”, *Kotokulma* 22.3.1990.
- 811 Kiipulan ammatillisten koulujen oppilaskunnan määräraha-anomus Kiipulasäätiölle 10.9.1985, Kiipulasäätiön arkisto.
- 812 Kertomus Kiipulasäätiön XXXVI toimintavuodelta 1981, 48.
- 813 Kiipulasäätiö 1985 [toimintakertomus], 9.
- 814 Em. oppilaskunnan tositteet vuosilta 1984–1987; Kiipulan ammatillisten koulujen oppilaskunnan määräraha-anomus Kiipulasäätiölle 10.9.1985, Kiipulasäätiön arkisto.
- 815 Kiipulan kauppaoppilaitoksen oppilaskunnan kokous 20.11.1986; Kiipulan kauppaopiskelijat ry:n sopimuskirja 16.12.1986, Kiipulasäätiön arkisto.
- 816 Yhdistyksen vuosikertomus 1987; Suomen Kauppaopiskelijain Liiton kirje Kiipulan Kauppaopiskelijat ry:lle 11.6.1987, Kiipulasäätiön arkisto. - Kiipulan Kauppaopiskelijat on tätä kirjoitettaessa (vuonna 2024) lopettamassa toimintaansa.
- 817 Anne Heikkisen haastattelu 18.9.2023.
- 818 Henttonen (toim.) 1995, 44.
- 819 Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023.
- 820 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1994, 13.
- 821 Perinteikäs Kiipulahölkä juostiin lauantaina, 14.10.2018 päivätty artikkeli osoitteessa <https://www.janakkalanjana.info/perinteikas-kiipulaholikka-juostiin-lauantaina/>, lainattu 27.9.2023; Anne Heikkisen haastattelu 18.9.2023.
- 822 Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023.
- 823 Keijo Saarron haastattelu 24.10.2024.
- 824 Laitosdemokratia-toimikunnan viimeinen kokous 25.9.1996, 4 § (toimikunnan lakkauttaminen); yhteistyötoimikunnan perustava kokous 15.10.1996; Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1997, 15.
- 825 Kiipulasäätiö: toimintakertomus 1998, 19.
- 826 Rauno Konttilan haastattelu 7.2.2024.
- 827 Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024.
- 828 Leena Erkkilän haastattelu 9.4.2024; Risto Kostiaisen haastattelu 8.11.2023.
- 829 Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024.
- 830 Eila Ronnun haastattelu 18.10.2023.
- 831 Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023.
- 832 Kertomus Kiipulasäätiön XXIX toimintavuodelta 1974, 3.
- 833 Anne Heikkisen haastattelu 18.9.2023; Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023.
- 834 Paula Vajannon haastattelu 6.11.2023.
- 835 Kati Aaltosen haastattelu 19.9.2024.
- 836 ”Historiapolku – Rustholli.” Kiipulasäätiön historiaa osoitteessa <https://kiipula.fi/kiipulasaa-tion-organisaatio-ja-toiminta/kiipulan-historia/historiapolku-rustholli/>, lainattu 2.10.2024.
- 837 Airi Mattilan haastattelu 24.10.2023; Kari Rannan haastattelu 17.11.2023. Ks. myös ”Historiapolku – Asuntolat”, osoitteessa <https://www.kiipula.fi/kiipulasaa-tion-organisaatio-ja-toiminta/kiipulan-historia/historiapolku-asuntolat/>, lainattu 20.11.2023.
- 838 Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023.
- 839 ”Kiipula avoinna”, *Kotokulma* 22.3.1990; Kiipulasäätiö: Toimintakertomus 2023 – Koulutus-tarpeeseen vastattiin alueellisesti, osoitteessa <https://kiipula.fi/toimintakertomus2023/>, lainattu 16.10.2024; Kiipulan ammattiopiston sivusto osoitteessa <https://kiipula.fi/ammattiopisto/>, lainattu 16.10.2024.
- 840 Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023.
- 841 Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023.
- 842 Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023.
- 843 Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023.
- 844 Oppilaskunnan hallituksen pöytäkirjat 2013–2024, Kiipulasäätiön arkisto.
- 845 Oppilaskunnan hallituksen pöytäkirjat 2013–2024, Kiipulasäätiön arkisto; Opiskelijakunta ja tuutoritoiminta. Kiipulasäätiön sivustolla osoitteessa <https://kiipula.fi/ammattiopisto/opiskelijalle/opiskelijakunta-ja-tuutoritoiminta/>, lainattu 16.10.2024.
- 846 Kiipulasäätiö: vuosikertomus 2014, 12.
- 847 ”Tietoa meistä.” Osuuskunta Kiip-IT:n kotisi-

- vut osoitteessa <https://www.osuuskuntakiipit.fi/osuuskunnankotisivut/tietoa-meista/>, lainattu 17.10.2024.
- 848 Reija Keltomäen haastattelu 14.2.2024.
849 Reija Keltomäen haastattelu 14.2.2024.
850 Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023.
851 Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023.
852 Eila Ronnun haastattelu 18.10.2023; Petteri Oran haastattelu 2.5.2023; Ritva Ruohosen haastattelu 12.6.2023.
853 Hallintoneuvosto vuosina 1945–1989, valtuuskunta 1989–2017 ja uudelleen hallintoneuvosto vuodesta 2017.
- 854 Alkuun väliaikainen rehtori, vakinaistettiin 1987.
855 Vt. rehtori vuoden 1996 ajan.
856 Määräaikainen rehtori.
857 Väliaikainen rehtori.
858 Kuntoutusosaston erikoislääkäri, ei kuulunut kuntoutusosaston varsinaiseen henkilökuntaan.
859 Fysiatrian erikoislääkäri, ei kuulunut kuntoutusosaston varsinaiseen henkilökuntaan. Kuntoutusosaston vastaava lääkäri vuodesta 1981.
860 Säätiön ylilääkäri.
861 Vt. johtava ylilääkäri.

Lähteet

LÄHDELUETTELO

Kiipulasäätiön arkisto

Asiakirjasarjat ja toimintakertomukset

Kiipulasäätiön johtoryhmän pöytäkirjat
Kiipulasäätiön hallintoneuvoston/valtuuskunnan pöytäkirjat
Kiipulasäätiön hallituksen pöytäkirjat
Kiipulasäätiön laitosdemokratiatoimikunnan pöytäkirjat
Kiipulasäätiön vuosikertomukset
Kiipulasäätiön yhteistyötoimikunnan pöytäkirjat
Kultatähkä ry:n toimintakertomukset

Kiipulan Killan johtokunnan pöytäkirjat

Kiipulan ammattiopiston opiskelijakunnan hallituksen pöytäkirjat
Kiipulan kauppaoppilaitoksen oppilaskunnan kokouspöytäkirjat

Yksittäiset asiakirjat

Janakkalan kunnanvaltuuston asettaman toimikunnan vuonna 1936 antama lausunto leskirouva Miina Kiipulan Janakkalan kunnalle tekemää testamenttilahjoitusta koskevassa asiassa. Johannes Kaltion lokakuussa 1936 päiväämän lausunnon jäljennös.
Suomen Kauppaopiskelijain Liiton kirje Kiipulan Kauppaopiskelijat ry:lle 11.6.1987.
Kiipulan ammatillisen kurssikeskuksen oppilaskunnan tositteet vuosilta 1984–1987.
Kiipulan ammatillisten koulujen oppilaskunnan määräraha-anomus Kiipulasäätiölle 10.9.1985.
Kiipulan Kauppaopiskelijat ry:n sopimuskirja 16.12.1986.
Kiipulan Kauppaopiskelijat ry:n vuosikertomus 1987.
Kiipulan kauppaoppilaitoksen oppilaskunnan kokous 20.11.1986.
Kiipulan Killan yhdistysrekisteriin tekemä ilmoitus (hyväksytty rekisteriin 18.1.1965).

Kiipulasäätiön oppilasasuntoloiden järjestyssääntö 1950-luvun lopulta.

Kiipulasäätiön vuonna 2018 laatima

Kiipulan tilan rakennusluettelo.

Kultatähkän Kiipulasäätiön kuntoutustoitominnan kehittäminen. Kelan kuntoutustoitominnasta vastanneen ylilääkäri H. J. Rinteen muistio 10.10.1967.

Kultatähkä ry:n ylimääräinen kokous 14.3.1945.

Miina Kiipulan 9.3.1919 päivätty testamentti.

Oikeusministeriön 12.9.1945 hyväksymät Kultatähkän Kiipulasäätiön säännöt.

Muut painamattomat lähteet

Opinnäytteet

Kuoppala, Janne: *Kylmääkäreistä keuhkolääketieteeksi: Suomen Keuhkolääkäriyhdistys ja keuhkolääketieteen kehitys 1900-luvulla*. Oulun yliopisto, historiatieteet, aate- ja oppihistorian opinnäytetyö 2016.

Matilainen, Arja: *Kuntoutusprosessin merkitys kuntoutujiin kokemana. Fenomenografinen tutkimus Aslak®-kuntoutuksen hyötymerkityksistä*. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, kuntouttava sosiaalityö, sosiaalityön ammatillinen lisensiaatitutkimus huhtikuu 2019.

Mäkelä, Riikka: *Yhteistyöpäivän koettu merkitys ASLAK-kuntoutujan työssä*. Lahden ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysalan oppilaitos, fysioterapian koulutusohjelman opinnäytetyö 2012.

Tahvanainen, Tuomas: *Ryhmänä ollaan enemmän: ryhmäytymispäivä Ammattiopisto Luovi Liperi yksikön aloittaville opiskelijoille*. Humanistinen ammattikorkeakoulu Humak, kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma, opinnäytetyö 2018.

Virallisjulkaisut

- Ammatillisen koulutuksen erityisopetuksen rahoitustyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:24.
- Ammatillisen koulutuksen reformi: tarkastuskertomus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 2/2021, Helsinki 2021.
- Asetus ammatillisista erityisoppilaitoksista 677/1989.
- Asetus lääkinnällisestä kuntoutuksesta 1015/1991.
- Ehdotus erityisopetuksen strategiaksi toisen asteen ammatilliseen koulutukseen. Opetusministeriön työryhmien muistioita 6:2002.
- Ehdotus kuntoutusta koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Kuntoutusasiain neuvottelukunta 31.1.1990, Helsinki 1990.
- Hallituksen esitys kuntoutuslainsäädännön kokonaisuudistukseksi HE 259/1990.
- Kuntoutus työurien pidentäjänä: tuloksellisuustarkastuskertomus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 2/2013.
- Kuntoutuskomitean mietintö. Sosiaaliministeriö, Helsinki 1966.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998.
- Laki kuntoutuksen asiakaspalveluyhteistyöstä 604/1991.
- Perusopetuslaki 628/1998.
- Sairausvakuutuslaki 364/1963.
- Tuberkuloosilaki 649/1948.
- Tuberkuloottisten kuntouttamiskomitealta. Mietintö, Helsinki 1953.
- Valtioneuvoston päätös invaliidihuollon antamisesta eräille jatkuvaan sairautta poteville invaliideille 300/1953.

Kiipulasäätiön aiemmat historiateokset

- Henttonen, Raakel (toim.): *Kiipulasäätiö – 50 vuotta elämää varten*. Kiipulasäätiö, Hämeenlinna 1995.
- Latikka, Olavi: *Kultatähkän Kiipulasäätiö 1945–1970*. Kiipulasäätiö, Helsinki 1970.
- Pienräihä, Leena: *Kiipulasäätiön historia*. Kiipulasäätiö, Hämeenlinna 1988.
- Elämäkerrat, muistelmateokset, matriikkelit ja nekrologit
- Heikinheimo, Ilmari: *Suomen elämäkerasto*. WSOY, Helsinki 1955.
- Kuka kukin on 1954*. Otava, Helsinki 1954.
- Veikko Niemen nekrologi, *Helsingin Sanomat* (HS) 26.3.2016.
- Allan Suhosen nekrologi, HS 10.2.1991.
- Suomen kansallisbiografia 1–10*. SKS, Hämeenlinna 2003–2007.
- Törmä, Juhani: *Osmangin rannalta maailmalle: muisteluita elämän varrella*. Omakustanne, ei painopaikkaa 2021.

Taustakirjallisuutta

- Ahtiainen, Raisa – Lintuvuori, Meri – Hienonen, Ninja – Jahnukainen, Markku – Hautamäki, Jarkko: Erityisten nimeäminen ja käsitteet perusopetuksessa – lyhyt historia ja nykytilä. Teoksessa Toom, Aili – Rautiainen, Matti – Tähtinen, Juhani (toim.): *Toiveet ja todellisuus: Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa*. Kasvatusalan tutkimuksia, Nro 75, Suomen kasvatustieteellinen seura, Turku 2017.
- Hietikko, Pasi: Janakkalan historiaa. Teoksessa *Kotiseutumme Janakkala*, Renko. Pohjoismainen kirjatutanto, Keuruu 2006.
- Häggman, Kai: *Suurten muutosten Suomessa: Kansaneläkelaitos 1937–*

1997. Kansaneläkelaitos, Jyväskylä 1997.
- Härö, Sakari: *Vuosisata tuberkuloosityötä Suomessa. Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen historia*. Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys, Helsinki 1992.
- Jaakkola, Jouko et alii: *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Sosiaaliturvan keskusliitto, Jyväskylä 1994.
- Julkunen, Raija: *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Vastapaino, Tampere 2001.
- Kalela, Jorma: *Työttömyys 1900-luvun suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa*. Työministeriö, Helsinki 1989.
- Kekkonen, Urho: *Onko maallamme mallittia vaurastua?* Otava, Helsinki 1952.
- Kerkkonen, Veikko: *Janakkalan historia*. Janakkalan kunta, Hämeenlinna 1931.
- Kivirauma, Joel: *Erytisopetus ja suomalainen oppivelvollisuuskoulu vuosina 1921–1985*. Turun yliopisto, väitöskirja, Turku 1989.
- Kuusi, Pekka: *60-luvun sosiaalipoliitika*. WSOY, Porvoo 1962.
- Kärnylä, Ilkka: *Kansallinen etu demokratian rajoituksena: Suomalaisen työnantajien retoriikka 1960- ja 1970-lukujen yritysdemokratiakeskustelussa*. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/2016.
- Laakso, Mikko: *Otsapeilin takaa. Korva-, nenä- ja kurkkutautien historia Suomessa*. Korva-, nenä- ja kurkkutaudit – Pään ja kaulan kirurgia ry, Helsinki 2021.
- Mattila, Mikko – Saukkonen, Riikkamari – Uusikylä, Petri: *Hyvinvointivaltiota kilpailuvaltioon*. Sosiaali- ja terveystieteiden julkaisuja 4, Helsinki 1993.
- Mattila, Markku: *Suomalainen rotuhygienia*. *Tieteessä Tapahtuu* 8/1997.
- Mattila, Yrjö: *Suuria käännekohtia vai taasaista kehitystä? Tutkimus Suomen terveydenhuollon suuntaviivoista*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 116, Kelan tutkimusosasto, Tampere 2011.
- Nenola, Aili: *Parantolaelämä: tuberkuloosipotilaat muistelevat*. Keuhkovammaliitto ry, Helsinki 1986.
- Nepponen, Erkki – Savonen, Severi: *Eräs huomattava aloite keuhkotautisten jälkihuollon alalla: Kiipulan työhoitokoti Janakkalassa*. Kultatähkän Kiipulasäätiö, Helsinki 1951.
- Niemelä, Mikko: *Julkisen sektorin reformin pitkä kaari Valtava-uudistuksesta Paras-hankkeeseen*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 102, Vammala 2008.
- Numminen, Jaakko: *Keskiasteen koulutuksen uudistaminen*. Otava, Keuruu 1980.
- Pernu, Maija-Leena: *Koulupuutarha historiallisena ilmiönä*. Teoksessa *Kulttuuriympäristö, tutki ja opi*. Museovirasto ja Opetushallitus, Jyväskylä 2000.
- Pitkänen, Martti – Öhberg, Erkki: *Erytisopetusta Vanajan Perttulassa 1890–1990: erityisammattikoulun 100-vuotinen historia*. Perttulan erityisammattikoulu, Hämeenlinna 1992.
- Salmela, Alpo: *Kansaneläkelaitos 1937–1967*. Kansaneläkelaitos, ei painopaikkaa 1967.
- Salmi, Eeva – Laakso, Mikko: *Maahan lämpimään: Suomen viittomakielisten historia*. Kuurojen Liitto ry, Helsinki 2005.
- Savonen, Severi: *Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys 1907–1957*. Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys, Helsinki 1957.
- Savonen, Severi: *Tuberkuloositartunnan levinneisyydestä Suomessa*. Helsingin yliopisto, väitöskirja, Helsinki 1937.

- Savonen, Severi: *Uudet aseemme keuhkotaudin hävittämiseksi*. Otava, Helsinki 1947.
- Skog, Harri – Räisänen, Heikki: *Toimivampiin työmarkkinoihin*. Työministeriö, Helsinki 1997.
- Suomen puutarhoja – Trädgårdar i Finland*. Kustannusosakeyhtiö Kivi, Helsinki 1949.
- Tala-Heikkilä, Marianna: *Tuberkuloosi Suomessa*. *Duodecim* 2003:119.
- Waris, Heikki: *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipoliittikka*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 5, WSOY, Porvoo 1980.
- Kuntoutuksen ja ammatillisen erityisopetuksen historiaa**
- Aalto, Petteri – Koponen, Leila: Kipinä-kuntoutus: suunnitelmallista sytytystä. Teoksessa Heikkinen, Anne – Sipilä, Salla (toim.): *Osaamista työhön, tukea elämään, Kiipula 60 v*. Kiipulasäätiö, Valkeakoski 2005.
- Airaksinen, Mirjami: Kansaneläkelaki ja sairausvakuutuslaki Kansaneläkelaitoksen kuntoutustoiminnan perustana. Teoksessa *Käytäntö ja kehittäminen*. Kuntouttamisjohtaja Veikko Niemelle 60-vuotispäivän 15.3.1982 johdosta omistettu juhlakirja. Sosiaalilyöntekijäin liitto, Helsinki 1982.
- Arvisto, Sakari: *Työkokeilua ja työklintkatoimintaa Suomessa*. Kuntoutussäätiö, Helsinki 1995.
- Enbuska, Marja: *Ammatillisen koulutuksen tila ja tulevaisuus maaseutualueilla*. E-kirja, Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, 2018.
- Eräkanto, Seppo – Merentie, Aini: *Invalidihuollon puoli vuosisataa (1947–1997): historiaseminaarin raportti*. Stakes, Aiheita 2/1998.
- Helimäki, Lauri: Ammatillista erityisopetusta kehittämässä. Teoksessa *Silta elämään: Liperin ammattioppilaitos 50 vuotta ammattiopetusta*. Liperin ammattioppilaitos, Jyväskylä 1997.
- Hirvonen, Maija (toim.): *Suunnitellen ja koordinoiden: kohti kaikille yhteistä ammatillista oppilaitosta*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 201, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Jyväskylä 2015.
- Hirvonen, Maija – Kotamäki, Saara: Ammatillisen erityisopetuksen näköaloja, *Aikuiskasvatus* 1/2006.
- Honkasalo, Markku: *Suomalainen so-tainvalidi*. Otava, Keuruu 2000.
- Hurri, Heikki: Kuntoutuksen ja fysiatrian historiaa ja kehityspiirteitä sodanjälkeiseltä ajalta Invalidisäätiöllä ja muissa kuntoutuslaitoksissa. Teoksessa *Societas Medicinae Physicalis & Rehabilitationis Fenniae r.y. 1956–2006*. Societas Medicinae Physicalis & Rehabilitationis Fenniae r.y., Vammala 2006.
- Järvikoski, Aila: *Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muis-tioita 2013:43. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2013.
- Järvikoski, Aila – Härkäpää, Kristiina: *Kuntoutuksen perusteet*. WSOY, Vantaan 2004.
- Järvikoski, Aila – Härkäpää, Kristiina: Kuntoutuskäsityksen muutos ja asiakkuuden muotoutuminen. Teoksessa Rissanen, Paavo – Kallanranta, Tapani – Suikkanen, Asko (toim.): *Kuntoutus*. *Duodecim*, Keuruu 2008.
- Järvikoski, Aila – Vilkkumaa, Ilpo (toim.): *Kuntoutus hyvinvointivaltiossa*. Kuntoutussäätiö, Helsinki 1995.
- Kaikkonen, Maija-Leena – Simola, Marita: Työhyvinvoinnin haasteita. Teoksessa Heikkinen, Anne – Sipilä, Salla (toim.): *Osaamista työhön, tukea elämään: Kiipulasäätiö 60 v*. Kiipulasäätiö, Valkeakoski 2005.

- Kallio, Veikko: *Kuntoutuksen tiennäyttäjä. Kansaneläkelaitoksen kuntoutus-tutkimuskeskus 1972–1992*. Kansaneläkelaitos, Turku 1995.
- Karjalainen, Timo – Terkoomaa, Leila: *Kuntoutuslakiuudistuksen toteutuminen. Tutkimus 1.10.1991 voimaan tulleen kuntoutuslainsäädännön vaikutuksista*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen raportteja 127. Stakes, Jyväskylä 1993.
- Karjula, Juhani: *Kartoitus yksityisten terveyskylpylöiden ja kuntoutuslaitosten toiminnasta, Kuntoutus 1/1983*.
- Kero, Soile: *Ota koppi! Sieppari-projekti varhaisen puuttumisen asialla*. Teoksessa Heikkinen, Anne – Sipilä, Salla (toim.): *Osaamista työhön, tukea elämään, Kiipula 60 v*. Kiipulasäätiö, Valkeakoski 2005.
- Korpela, Pirkko: *Sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskurssit Kansaneläkelaitoksen kuntoutustoiminnassa, Kuntoutus 2/1983*.
- Laakso, Mikko: *Esteitä poistamassa, uutta luomassa: Invalidisäätiö 1940–2015*. Invalidisäätiö, Porvoo 2015.
- Leppälä, Heli: *Vammaisuus hyvinvointivaltiossa. Invalideiksi, vajaamielisiksi tai kehitysvammaisiksi määriteltyjen kansalaisasema suomalaisessa vammaispolitiikassa 1940-luvun taitteesta vuoteen 1987*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 394, Turku 2014.
- Lindh, Jari (toim.): *Työllistymishankkeen haasteet ja mahdollisuudet: näkökulmia ja kokemuksia Employment Horizon Into Work -projektista*. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 31, Kansaneläkelaitos, Turku 1999.
- Mujunen, Kaarina: *Kokemuksia maataloudessa työskentelevien kuntoutuskursseista, Kuntoutus 2/1980*.
- Mähönen, Hannu: *Veljesharjulta elämän eväitä*. Teoksessa *Silta elämään: Liperin ammattioppilaitos 50 vuotta ammattiopetusta*. Liperin ammattioppilaitos, Jyväskylä 1997.
- Mänty, Tarja: *Ammatillisista erityisoppilaitoksista elämään*. Jyväskylän yliopisto, väitöskirja, kasvatustieteellinen tiedekunta, Jyväskylä 2000.
- Niemi, Veikko: *Ajattelutavan muutosten etsintää*. Teoksessa Järvikoski, Aila – Viikkumaa, Ilpo (toim.): *Kuntoutus hyvinvointivaltiossa*. Kuntoutussäätiö, Helsinki 1995.
- Niemi, Veikko: *Kohti ammattikoulutusta*. Teoksessa *Silta elämään: Liperin ammattioppilaitos 50 vuotta ammattiopetusta*. Liperin ammattioppilaitos, Jyväskylä 1997.
- Niemi, Veikko et alii (toim.): *Kuntoutus*. Sairaanhoidajien koulutussäätiö, Porvoo 1978.
- Niemi, Veikko: *Kuntoutuksen kehityslinjat*. Aineskokoelma ja yritys kokonaishahmon rakentamiseksi. *Kuntoutus 2/1986*.
- Niemi, Veikko: *Näkökohtia kuntoutusjärjestelmämme kehitysvaiheesta*. Teoksessa Järvikoski, Aila – Viikkumaa, Ilpo (toim.): *Kuntoutus hyvinvointivaltiossa*. Kuntoutussäätiö, Helsinki 1995.
- Noro, Leo: *Työterveyslaitos, tausta ja kehitys*. Työterveyslaitos, Kerava 1979.
- Ora, Petteri: *Kohti voimaannuttavaa ohjausta*. Teoksessa Heikkinen, Anne – Sipilä, Salla (toim.): *Osaamista työhön, tukea elämään, Kiipula 60 v*. Kiipulasäätiö, Valkeakoski 2005.
- Ora, Petteri: *Kansainvälisyyden pitkä linja Kiipulassa*. Teoksessa Michelson, Riikka – Ora, Petteri (toim.): *Oivalluksia erityistyöllistämisen kentältä*. Kiipulasäätiö, Lahti 2013.
- Paatero, Heidi – Lehmijoki, Pentti – Kivekäs, Jukka – Ståhl, Tomi: *Kuntoutusjärjestelmä*. Teoksessa Rissanen, Paavo – Kallanranta, Tapani – Suik-

- kanen, Asko: *Kuntoutus*. Duodecim, Keuruu 2008.
- Paatero, Heidi: Mikä vika kuntoutusjärjestelmässä? *Kuntoutus* 4/2008.
- Pelkonen, Rauno (toim.): *Silta elämään: Liperin ammattioppilaitos 50 vuotta ammattiopetusta*. Liperin ammattioppilaitos, Jyväskylä 1997.
- Pikkusaari, Suvi: *Työ(hön)valmennus on taitolaji*. Kiipulasäätiö, Hämeenlinna 2012.
- Pulkkinen, Terho: Kuntoutus sosiaalipolitiikassa, *Invalidihuolto* 3/1976.
- Puumalainen, Jouni: Kuntoutuksen historiaa. Teoksessa Rissanen, Paavo – Kallanranta, Tapani – Suikkanen, Asko: *Kuntoutus*. Duodecim, Otavan Kirjapaino Oy 2008.
- Rinne, Henrik J.: Kuntoutuslaitoshoito lääkinällisen kuntoutuksen toimintamuotona, *Kuntoutus* 2/1978.
- Saltychev, Mikhail: *The effectiveness of vocationally oriented multidisciplinary rehabilitation (ASLAK®) amongst public sector employees*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja D, osa 1007, Turku 2012.
- Savonen, Severi: Tuberkuloosikulttuurimme, *Terveydenhoitolehti* 3/1931.
- Suikkanen, Asko et alii: *Kuntoutuksen ulottuvuudet*. WSOY, Porvoo – Helsinki – Juva 1995.
- Suikkanen, Asko – Linnakangas, Ritva – Harjajärvi, Minna – Martin, Maria: Kokeilusta Kipinä: *Keski-ikäisten pitkäaikaistyöttömien kuntoutuskokeilun arviointi*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2005:8. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2005.
- Talola, Kaisa: Kuntoutuksen kautta ammattiin, *Sosiaalivakuutus* 3/2014.
- Tirkkonen, Marja – Kinnunen, Ulla – Kurki, Merja: ASLAK-kuntoutuksen vaikuttavuus: katsaus viimeaikaiseen suomalaiseen tutkimukseen, *Kuntoutus* 1/2009.
- Toivonen, Leena – Vehkomäki, Arto: Nivelvaiheet ja siirtymät ammatillisessa kuntoutuksessa. Teoksessa Heikkinen, Anne – Sipilä, Salla (toim.): *Osaamista työhön, tukea elämään, Kiipula 60 v. Kiipulasäätiö*, Valkeakoski 2005.
- Turja, Johanna – Kaleva, Simo – Nygård, Clas-Håkan: ASLAK-kuntoutuksen vaikutus työpaikan koettuihin fyysisiin työolosuhteisiin kolmen vuoden seurantajaksolla, *Kuntoutus* 4/2005.
- Turunen, Jari: Sitten tapahtui jotakin dramaattista, *Lääkärilehti* 4.6.2018.
- Tuusa, Matti: Kuntoutusta koskeva lainsäädäntö uudistuu, *Kuntoutus* 1/1991.
- Vehkomäki, Arto O. (toim.): *Koutsi – ammatillinen erityisopetus matkalla työammattiin*. Kiipulasäätiö, ei painopaikkaa 2008.
- Vilkkumaa, Ilpo: Kuntoutuksen kolme vuosikymmentä, *Kuntoutus* 4/2008.
- Vilkkumaa, Ilpo: Kuntoutuksen uusi aika. Teoksessa Järvikoski, Aila – Vilkkumaa, Ilpo (toim.): *Kuntoutus hyvinvointivaltiossa*. Kuntoutussäätiö, Helsinki 1995.
- Vilkkumaa, Ilpo: Kuntoutustutkimus kuolemankielissä? *Sosiaalivakuutus* 1/2009.
- Vuolle, Tuula: *Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö – Ruskeasuon koulu 100 vuotta*. Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö, Porvoo 1989.
- Waal, Jouko: Kansaneläkelaitos valtakunnallisena kuntouttajana, *Invalidihuolto* 3/1986.
- Waal, Jouko: Kansaneläkelaitoksen kuntoutustoiminta uusien säädösten voimaan tultua, *Suomen Lääkärilehti* 16/1992.
- Waal, Jouko: Kansaneläkelaitoksen näkökulma hoidon ja kuntoutuksen järjestämisvastuuseen, rahoitukseen ja palvelujen saatavuuteen, *Duodecim* 1994;110(15).

Ylisassi, Hilikka: *Kehittävän kuntoutuksen mahdollisuudet. Tutkimus Aslak-kuntoutuksen työkytkennän ja asiakkaiden rakentumisesta*. Helsingin yliopisto, kasvatustieteiden laitoksen tutkimuksia 226, Helsinki 2009.

Sanoma- ja aikakauslehtiartikkelit

”20-vuotias Kultatähkän Kiipulasäätio – avain terveiden yhteiskuntaan”, *Kotokulma* 26.5.1966.

”Epilepsialasten vanhemmat: epilepsia ei ole mitään hävettävää”, *Kotokulma* 19.6.1984.

”Haikeat hyvästit ihanalle Perttulalle!” *Hämeen Sanomat* 29.5.2013.

”Harja nousi Matinvuoren laella”, *Janakkalan Sanomat* 12.6.2016.

”Jokaisen kansalaisen työpanos on arvokas yhteiskunnallemme”, *Kotokulma* 18.6.1970.

Kerkkonen, Kaarlo: ”Suomalaisia emäntiä III: Miina Kiipula”, *Kotiliesi* 11/1927.

”Kevät tavoitti Kiipulan”, *Janakkalan Sanomat* 20.3.2014.

”Kiipula avasi toimipisteen Hämeenlinnaan”, *Kotokulma* 3.3.1994.

”Kiipula avoinna”, *Kotokulma* 22.3.1990.

”Kiipula kohensi tilojaan 3,5 miljoonalla eurolla”, *Janakkalan-Rengon Sanomat* 24.9.2003.

”Kiipula kuntouttaa myös muuta Janakkalaa”, *Kotokulma* 24.9.1970.

”Kiipula lisäsi tunnettavuuttaan avoimien ovien päivällä”, *Kotokulma* 26.3.1998.

”Kiipula rakentaa ja remontoi aktiivisesti myös tänä kesänä”, *Kotokulma* 17.6.1993.

”Kiipula rakentaa alueelleen uuden aktiviteettipuiston puretun kauppakoulun kohdalle”, *Janakkalan Sanomat* 14.6.2022.

”Kiipula saa ylistystä sotainvalidien kuntoutuspaikkana”, *Kotokulma* 25.3.1971.

”Kiipula siirtyy bioenergiaan”, *Janakkalan Sanomat* 9.1.2014.

”Kiipula uudistaa kuntoutusosaston”, *Kotokulma* 18.11.1993.

”Kiipula uudisti asuntolansa”, *Janakkalan Sanomat* 10.12.2008.

”Kiipulaa on enemmän kuin tunnetaan”, *Kotokulma* 13.3.1986.

”Kiipulaan uusia opetustiloja ja asuntoiloita”, *Kotokulma* 6.5.1965.

”Kiipulan hallinto muuttaa – liikunnalle uudet tilat”, *Kotokulma* 25.8.1987.

”Kiipulan huoltolan harjannostajaiset”, *Kotokulma* 9.9.1965.

”Kiipulan kauppaoppilaitos sai uudet opetustilat”, *Kotokulma* 6.5.1982.

”Kiipulan kouluille uusi huoltorakennus”, *Kotokulma* 8.4.1965.

”Kiipulan kuntoutusosasto valmiina kuntouttamaan myös paikkakuntalaisia”, *Kotokulma* 2.4.1970.

”Kiipulan kuntouttajat muistelivat eläkkeelle siirtynyttä Riistelää”, *Kotokulma* 26.4.1994.

”Kiipulan kurssit tutuksi Janakkalan maatalousväelle”, *Kotokulma* 30.4.1985.

”Kiipulan rakennushanke muuttaa alueen liikennöintiä”, *Janakkalan-Rengon Sanomat* 22.2.2006.

”Kiipulan uudisrakennus on nimeltään Nurmela”, *Janakkalan Sanomat* 5.3.2020.

”Kiipulassa kuntoutettu ja koulutettu 40 vuotta”, *Kotokulma* 29.10.1985.

”Kiipulassa remonttiin kaksi koulua”, *Kotokulma* 22.5.1997.

”Kiipulassa vilkas rakennusvuosi”, *Kotokulma* 2.6.1992.

”Kiipulasta sai 14 oppilasta ammattitaidon, 5 stipendin”, *Kotokulma* 23.12.1965.

”Kiipulasta veteraaneille yksilöllistä kuntoutusta”, *Kotokulma* 7.6.1979.

”Kiipulasäätio juhli kahdet harjannostajaiset kerralla”, *Kotokulma* 29.3.1994.

- ”Kiipulasäätiö rakennuttaa uuden kurs-
sikeskuksen”, *Kotokulma* 23.3.1978.
- ”Kiipulasäätiö remontoi kuntoutusti-
lat”, *Janakkalan-Rengon Sanomat*
18.12.2002.
- ”Kouludemokratia alkoi Kiipulassa”,
Kotokulma 8.2.1973.
- ”Kultatähkä r.y:n lähetystönä ...”, HS
5.9.1940.
- ”Kultatähkän Kiipulasäätiö viettää huo-
menna 25-vuotisjuhlaansa”, *Koto-
kulma* 11.6.1970.
- ”Kun Kiipula lähti kasvuun: Paavo Lepo-
lahti seurasi aitiopaikalta”, *Janakka-
lan-Rengon Sanomat* 14.1.2004.
- ”Kuntoutusosastolle lisätilaa Kiipulas-
sa”, *Kotokulma* 18.11.1986.
- ”Kustaanpäivillä kerrottiin: Kiipulan
kauppaopistoon yksi kolmesta va-
kuutuslinjasta”, *Kotokulma* 10.6.1980.
- ”Nuorten invalidien koulutus omaan
ammattiin hostouu”, HS 11.10.1969.
- ”Opin kipinä Kiipulasta”, *Kotokulma*
31.3.1994.
- ”Opintojen keskeyttämisen problema-
tiikkaa: Rästi-Tupa opintojen edistäjä-
nä”, *Erytyiskasvatus* 3/2003.
- ”Palvelukotisäätiö muuttuu osakeyhtiöksi
ensi sunnuntaista alkaen –
Elsa ja Honkakodin asukkailla mi-
kään ei muutu”, *Janakkalan Sanomat*
29.6.2018.
- ”Presidentti Halonen kehui Kiipulaa voi-
mia antavaksi keitaaksi”, *Janakka-
lan-Rengon Sanomat* 23.11.2005.
- ”Puutarhakoulu keuhkotautitoipilaille”,
HS 31.10.1951.
- ”Reumayhdistys polskii Kiipulas-
sa”, *Janakkalan-Rengon Sanomat*
11.10.2006.
- ”Sotaveteraaneilla kuntoutuskurssi Hai-
tissa”, *Kotokulma* 29.8.1991.
- ”Suuri Gerbera avautui Kiipulassa”,
Kotokulma 19.3.1998.
- ”Uusinta Kiipulaa”, *Kotokulma*
29.5.1969.
- ”Vaivasta keskusteleminen voi auttaa
psoriaatikkoa”, HS 16.7.1980.
- ”Vammaisten työllisyyskurssit uudistet-
tiin”, HS 19.11.1984.
- ”Yksinhooltajaopiskelijoiden lapsille
päiväkoti”, HS 27.6.1979.

Kiipulasäätiön henkilöstölehtien artikkelit

- ”Haastateltiin Kiipulan entisiä työnteki-
jöitä”, *Kiipulan Kello*, joulukuu 1981.
- Halme, Frans: ”Demokratia – laitosde-
mokratia – työpaikkademokratia”, *Kii-
pulasäätiön henkilökuntayhdistyksen
lehti* 1/1973.
- ”Joulua, joulua, joulua...”, *Kiipulasäätiön
henkilökuntayhdistyksen lehti* 3/1973.
- ”Jouluna 1990”, *Kiipulan kuulumiset*
10/1990.
- ”Kiipula laajenee”, *Kiipulan Kello*, kevät-
numero 1978.
- Lepolahti, Paavo: ”Kellotapulin juurelta.”
Kiipulan Kello, pikkujoulunumero 1974.
- Liskola, Pirkko: ”Kerro jotakin sydän-
kursseista!”, *Kiipulan Kello*, joulunu-
mero 1979.
- ”Näytemaa???” *Kiipulan Kello*, joulunu-
mero 1979.
- ”Opastus”, *Kiipulan Kello*, kevätnume-
ro 1983.
- Peltola, Kari: ”Mitä henkilökunnan yh-
distys on – ja mitä se ei ole”, *Kiipula-
säätiön henkilökuntayhdistyksen leh-
ti* 1/1973.
- ”Puutarha tarjoaa”, *Kiipulan Kello*,
toukokuu 1980.
- Suhonen, Allan: ”Ja vielä hiukan ...”, *Kii-
pulasäätiön henkilökuntayhdistyksen
lehti* 1/1973.
- Suhonen, Allan: ”Joulumieltä”, *Kiipulan
kuulumiset* 6/1986.
- Suhonen, Allan: ”Kesän kynnyksellä”,
Kiipulan kuulumiset 5/1988.
- Suhonen, Allan: ”Päättävän vuoden aja-
tuksia”, *Kiipulan Kello*, joulukuu 1982.

Suhonen, Allan: ”Toimintavuosi päätty”, *Kiipulan kuulumiset* 8/1987.
”Toiminnanjohtajan palsta”, *Kiipulan Kello*, joulunumero 1984.
”Toiminnanjohtajan palsta”, *Kiipulan kuulumiset* 2/1985.
Pikku-uutinen ulkoilu- ja hiihtoreitin rakentamisesta Kiipulan harjuille, *Kiipulan kuulumiset* 10/1988.

Verkkoaineistot

Abilympicsin sivusto osoitteessa <https://abilympics.org.au/>, lainattu 4.9.2024.
AMEO-verkoston sivusto osoitteessa <https://ameo.fi/>, lainattu 5.9.2024.
”Aluehallitus hyväksyi Elsa ja Pauli Kotien siirron sekä Hattulan terveystalvelujen osittaisen siirron hyvinvointialueelle.” Artikkele osoitteessa <https://omahame.fi/fi/w/aluehallitus-hyv%C3%A4ksyi-elsa-ja-pauli-kotien-siirron-sek%C3%A4-hattulan-terveystalvelujen-osittaisen-siirron-hyvinvointialueelle>, lainattu 11.12.2024.
”Ammatillinen kuntoutus.” Artikkele Kela sivuilla osoitteessa <https://www.kela.fi/amatillinen-kuntoutus>, lainattu 14.5.2024.
”Ammattikoulutuksen rahoitus tuplaantunut 2000-luvun alusta pois lukien viime leikkaukset.” Artikkele osoitteessa <https://faktabaari.fi/fakta/sipila-ammattikoulutuksen-rahoitus-tuplaantunut-2000-luvun-alusta-pois-lukien-viime-leikkaukset/>, lainattu 20.8.2024.
Coronarian harjoittaman KILLA-kuntoutuksen rakenne osoitteessa www.coronaria.fi, lainattu 14.3.2024.
Dream College Luovin sivuilla osoitteessa <https://luovi.fi/hankeet/dream-college/>, lainattu 10.9.2024.
”Erityistukea tarvitsevien kansainvälinen ammattitaitokilpailu Abilympics

Suomeen 2027.” Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote, osoitteessa <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/erityistukea-tarvitsevien-kansainvalinen-ammattitaitokilpailu-abilympics-suomeen-2027>, lainattu 4.9.2024.

Filha ry:n historia osoitteessa <https://www.filha.fi/historia/>, lainattu 13.3.2024.

”Historiapolku – Asuntolat.” Kiipuläsäätiön sivustolla osoitteessa <https://www.kiipula.fi/kiipulasaation-organisaatio-ja-toiminta/kiipulan-historia/historiapolku-asuntolat/>, lainattu 18.1.2024.

”Historiapolku – mikä se on?” Kiipuläsäätiön sivustolla osoitteessa <https://www.kiipula.fi/kiipulasaation-organisaatio-ja-toiminta/kiipulan-historia/historiapolku-mika-se-on/>, lainattu 15.8.2023.

”Historiapolku – Rustholli.” Kiipuläsäätiön sivustolla osoitteessa <https://kiipula.fi/kiipulasaation-organisaatio-ja-toiminta/kiipulan-historia/historiapolku-rustholli/>, lainattu 2.10.2024.

Jahnukainen, Markku: Erityisopetus ja oppivelvollisuus (Koulu ja menneisyys, LVIII. [2021]). Verkkojulkaisu osoitteessa <https://www.helsinki.fi/assets/drupal/2022-01/Artikkeli%201.pdf>, lainattu 10.6.2024.

”Janakkala.” Artikkele osoitteessa www.hamewiki.fi.

”Janakkalan hautausmaa.” Artikkele osoitteessa <http://annesalminen-janakkalanhautausmaa.blogspot.com/p/hautaosasto-10.html>, lainattu 2.8.2023.

Janakkalan Palvelutalösäätiön tiedot osoitteessa <https://yrytyshaku.fi/>, lainattu 22.11.2023.

Janakkalan Reuma ry:n kotisivut osoitteessa <http://www.janakkalanreumary.arkku.net/>, lainattu 11.3.2024.

- ”Joulumerkit.” Artikkele osoitteessa <https://tuberkuloosi.fi/tietoa-sivustosta/joulumerkit/>, lainattu 2.6.2023.
- Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomus 1989, Helsinki 1990, 14. Osoitteessa https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kertomus/Documents/k_8+1990.pdf, lainattu 2.1.2024.
- ”Kasvatuksellinen kuntoutus.” Artikkele osoitteessa <https://www.terveyskyla.fi/kuntoutumistalo/tietoa/kuntoutumisen-abc/kuntoutuksen-osa-alueet/kasvatuksellinen-kuntoutus>, lainattu 14.5.2024.
- ”Kela-palvelut.” Artikkele Kiipulasäätiön sivuilla osoitteessa <https://www.kiipula.fi/kiipulapalvelut/kuntoutus-ja-valmennuspalvelut/kela-palvelut/>, lainattu 25.3.2024.
- Kiipulan ammattiopiston sivusto osoitteessa <https://kiipula.fi/ammattiopisto/>, lainattu 16.10.2024.
- ”Kiipulan Elojuhlat.” Artikkele Kiipulasäätiön sivustolla osoitteessa <https://www.kiipula.fi/elouhlat/>, lainattu 5.12.2023.
- ”Koulutustarjonta.” Artikkele Kiipulasäätiön sivuilla osoitteessa <https://www.kiipula.fi/ammattiopisto/koulutustarjonta/>, lainattu 19.8.2024.
- ”Koventunut hintakilpailu taustalla: Kiipulasäätiön omistaman Aviren kuntoutustoiminta myytiin KK-Vervelle.” Ylen artikkeli 14.9.2020, osoitteessa <https://yle.fi/a/3-11543452>, lainattu 2.4.2024.
- ”Kuntouttava työtoiminta.” Artikkele STM:n sivuilla osoitteessa <https://stm.fi/kuntouttava-tyotoiminta>, lainattu 25.3.2024.
- ”Kuntoutus.” Artikkele Kelan sivustolla osoitteessa <https://www.kela.fi/kuntoutusraha>, lainattu 8.5.2024.
- ”Kuntoutus.” Artikkele STM:n sivuilla osoitteessa <https://stm.fi/sotepalvelut/kuntoutus>, lainattu 14.5.2024.
- Kylpylähotelli Kunnonpaikan sivusto osoitteessa <https://kunnonpaikka.com/50-kunnon-vuotta/>, lainattu 9.5.2024.
- ”Latentti (piilevä) tuberkuloosi-infektio (LTBI).” Artikkele Filha ry:n sivuilla osoitteessa <https://tuberkuloosi.fi/perustiedot/piileva-tuberkuloosi-infektio/>, lainattu 4.3.2024.
- ”Lääkinnällinen harjoitusterapia LHT ja liikehoidot.” Artikkele osoitteessa <https://www.jk-fysioterapia.fi/laakinnallinen-harjoitteluterapia-lht-ja-liikehoidot/>, lainattu 7.5.2024.
- ”Lääkinnällisen kuntoutuksen palvelut.” Artikkele osoitteessa <https://www.suomi.fi/palvelut/laakinnallisen-kuntoutuksen-palvelut-kainuun-hyvinvointialue/0e268bf4-3be7-4eef-82e5-028576eac3d6>, lainattu 14.5.2024.
- ”NUOTTI-valmennus.” Artikkele Kiipulasäätiön sivustolla osoitteessa <https://www.kiipula.fi/kiipulapalvelut/kuntoutus-ja-valmennuspalvelut/nuotti-valmennus/>, lainattu 14.3.2024.
- Olkkonen, Tuomo: ”Työpaikkademokratia lainvoimaiseksi.” Artikkele osoitteessa <https://sananvapauteen.fi/artikkeli/1221>, lainattu 20.9.2024.
- ”Opintotukijärjestelmän kehitys.” Artikkele Opetus- ja kulttuuriministeriön sivustolla osoitteessa <https://okm.fi/opintotukijarjestelman-kehitys>, lainattu 29.2.2024.
- ”Opiskelijakunta ja tuutoritoiminta.” Artikkele Kiipulasäätiön sivustolla osoitteessa <https://kiipula.fi/ammattiopisto/opiskelijalle/opiskelijakunta-ja-tuutoritoiminta/>, lainattu 16.10.2024.
- Ora, Petteri: ”International Abilympics -kilpailut – milloin olisi Suomen vuoro?” Artikkele sivustolla <https://www.amke.fi>, lainattu 3.12.2024.
- Papworthin tuberkuloosisiirtolan historiasta Royal Papworth Hospitalin his-

- toriasivustolla osoitteessa <https://royalpapworth.nhs.uk/our-hospital/about-us/our-history>, lainattu 11.4.2024.
- ”Perinteikäs Kiipulahölkä juostiin lauantaina.” Artikke­li Kii­pu­lasäätien si­vustolla osoitteessa <https://www.janakkalanjana.info/perinteikas-kiipulaholikka-juostiin-lauantaina/>, lainattu 27.9.2023.
- ”Perustietoa sotainvalidien ja rintama­veteraanien määrärahoista.” Artikke­li Valtiokonttorin sivustolla osoitteessa <https://www.valtiokonttori.fi/yleinen/perustietoa-sotainvalidien-ja-rintama-veteraanien-maararahoista/>, lainattu 28.9.2023.
- ”Peurunkasäätien historia.” Artikke­li osoitteessa <https://peurunka.fi/saatio/>, lainattu 6.2.2024.
- Pääministeri Matti Vanhasen II hal­lituksen ohjelma 19.4.2007. Val­tion­eu­voston sivustolla osoit­teessa <https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/368562/hallitusohjelma-vanhanen-ii/2a27514c-b939-4bb6-9167-ce-886c358dff>, lainattu 14.8.2024.
- Resiina-sivuston luettelo rautateiden lii­kennepaikoista osoitteessa <http://vaunut.org/haku/liikennepaikat>, lai­nattu 2.10.2024.
- ”Aili Sarkkila.” Artikke­li Aili Sarkkilan toiminnasta lastenkirjojen kuvittaja­na osoitteessa <https://lastenkirjainsituutti.fi/kuvittaja/aili-sarkkila>, lainat­tu 8.2.2024.
- ”Sosiaalisen kuntoutuksen opas.” Ar­tikke­li THL:n sivuilla osoitteessa <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankeet/sosku/sosiaalisen-kuntoutuksen-opas>, lainat­tu 14.5.2024.
- ”Sotiemme veteraanien toimeentu­lo ja tuki vuodesta 1940 nykypäi­vään.” Artikke­li Kelan sivustolla osoitteessa <https://tietotarjotin.fi/tutkimusblogi/854256/sotiemme-vegeteraanien-toimeentulo-ja-tuki-vuodesta-1940-nykypaivaan>, lainattu 12.4.2024.
- ”Sotilasvammalakia on muutettu jä­senten tarpeiden mukaan.” Artikke­li osoitteessa <https://sotainvalidit.fi/sotilasvammalakia-on-muutettu-ja-sentent-tarpeiden-mukaan/>, lainattu 28.9.2023.
- ”Suomalaisen Työn Liitto on myöntänyt Janakkalan Palvelutalosaatiolle Yhteiskunnallinen yritys -merkin.” Artikke­li osoitteessa <https://www.epressi.com/tiedotteet/markkinointi/suomalaisen-tyon-liitto-on-myontanyt-janakkalan-palvelutalosaatiolle-yhteiskunnallinen-yritys-merkin.html>, lainattu 22.11.2023.
- Pentti Sydänmaanlakan sivusto osoit­teessa <https://penttisydanmaanlakka.fi/>, lainattu 9.5.2024.
- ”Taitaja-tapahtuma.” Artikke­li Skills Finland ry:n sivustolla osoitteessa <https://www.skillsfinland.fi/taitaja-tapah-tuma>, lainattu 4.9.2024.
- THL:n suositus tuberkuloosin tar­vun­nan­jäl­jityksestä osoittees­sa https://www.hus.fi/sites/default/files/2020-09/Suositus_tuberkuloosin_tartunnan%C3%A4ljitykses-t%C3%A4.pdf, lainattu 4.3.2024.
- ”Tietoa meistä.” Osuuskunta Kii­pu­IT:n kotisivut osoitteessa <https://www.osuuskuntakiipit.fi/osuuskun-nankotisivut/tietoa-meista/>, lainattu 17.10.2024.
- ”Tietoa meistä.” Artikke­li Skills Finland ry:n sivustolla osoitteessa <https://www.skillsfinland.fi/tietoa-meista>, lai­nattu 4.9.2024.
- Tilasto sotaveteraanien määrän kehi­tyksestä osoitteessa <https://sotaveteraanit.fi/usein-kysytyt-kysymykset/>, lainattu 12.4.2024.

”Tuberkuloosiparantolat Suomessa.” Artikkelisi.fi/tietoa-sivustosta/tuberkuloosiparantolat-suomessa/, lainattu 2.6.2023.

”Turengin historiaa.” Artikkelisi.fi/asuminen-ja-ymparisto/tontit-ja-rakentaminen/omakotitontit/turengin-tontit/turengin-historiaa/, lainattu 2.8.2023.

”Työkyky.” Artikkelisi.fi/tyoterveyslaitoksen-sivuilla-osoitteessa https://www.ttl.fi/teemat/tyohyvinvointi-ja-tyokyky/tyokyky, lainattu 9.5.2024.

”Täsmätyökyky – käsitteillä on merkitystä.” Petteri Oran blogiteksti osoitteessa https://kiipula.fi/blogi-tasmatyokyky-kasitteilla-on-merkitysta/, lainattu 3.12.2024.

”Vamma ei ole liikkuvuuden este, vaan järjestelykysymys.” Artikkelisi.fi/utiset/2021/vamma-ei-ole-liikkuvuuden-este-vaan-jarjestelykysymys, lainattu 3.12.2024.

WHO:n kuntoutusta käsittelevä sivusto osoitteessa https://www.who.int/publications/i/item/9789241548052, lainattu 13.5.2024.

”Yhteiskunnallinen yritys Elsa ja Pauli Kodit Oy palvelee lämmöllä.” Artikkelisi.fi/1622-2/, lainattu 22.11.2023.

Wikipedian artikkeleita

Balanced Scorecard
Risto Harju
K. F. Hirvisalo
Kuntoutus
Kuntoutuskomitea
Lauri Pajamies
Pekka Tuomisto
Tyk-toiminta
Aleksis Tähkä

Haastattelut

Kati Aaltonen	19.9.2024
Markku Aunola	22.9.2023
Leena Erkkilä	9.4.2024
Anne Heikkinen	18.9.2023
Reija Keltomäki	14.2.2024
Rauno Konttila	7.2.2024
Markku Koponen	2.2.2024
Henni Koskimäki	24.11.2023
Risto Kostiainen	8.11.2023
Jukka Kujala	3.5.2023
Kari-Pekka Martimo	30.1.2024
Panu Matikka	30.10.2024
Airi Mattila	23.10.2023
Hilkka Mattila	9.2.2024
Seppo Miilunpalo	8.4.2024
Marja Mylly	23.10.2024
Petteri Ora	2.5.2023
Sari Poutanen	2.5.2024
Juha Pääskylä	7.5.2024
Kari Ranta	17.11.2023
Eila Rontu	18.10.2023
Ritva Ruohonen	12.6.2023
Keijo Saarto	24.10.2024
Alpo Salminen	27.8.2024
Oili Satokangas	19.9.2024
Leila Tauriainen	20.5.2024
Juhani Törmä	19.9.2023
Paula Vajanto	6.11.2023
Varpu Vesterinen	8.5.2024
Sähkökoulun opiskelija	30.10.2024

Muu lähdeaineisto

Kiipulasäätiön ASLAK-kurssien 2011–2012 työkykyindeksi. Petteri Oralta 13.5.2024 saatu aineisto.

Kiipulasäätiön ASLAK-kurssien ja ammatillisen kuntoutusselvityksen asiakaspalaute 2014–2015. Petteri Oralta 13.5.2024 saatu aineisto.

Markku Aunolan sähköpostitiedonanto 7.12.2024.

Kiipulasäätiön mediatiedote Gerberatalon valmistumisesta (maaliskuu 1998).

Kiipulasäätiön yhteistoimintaneuvottelut päättyivät. Kiipulasäätiön tiedote 10.2.2016.
Airi Mattilan sähköpostitiedonanto 6.12.2024.
Ritva Ruohosen sähköpostitiedonanto 1.12.2023.
Ritva Ruohosen sähköpostitse 1.3.2024 lähettämä taulukko Kiipulasäätiön kuntoutusalan henkilötyövuosien kehityksestä.
Leila Tauriaisen suullinen tiedonanto 6.2.2025.

Juhani Törmän suullinen tiedonanto 18.6.2024.
Juhani Törmän sähköpostitiedonannot 21.2.2024 ja 20.9.2024.
Tarja Väliahon sähköpostitiedonanto 4.12.2023.
Pasi Väreeseen sähköpostitiedonannot 7.12. ja 14.12.2023.

ERILLISARTIKKELIEN LÄHTEET

SUKU

Juuret Janakkalan mullassa: Kiipulan suvun vaiheet (s. 25)

Hietikko, Pasi: Janakkalan historiaa. Teoksessa *Kotiseutumme Janakkala, Renko*. Pohjoismaainen kirjatutanto, Keuruu 2006.
Artikkeli Janakkala osoitteessa www.hamewiki.fi.
Kerkkonen, Veikko: *Janakkalan historia. Janakkalan kunta*, Hämeenlinna 1931.
Pienräihä, Leena: *Kiipulasäätiön historia*. Kiipulasäätiö, Hämeenlinna 1988.

SÄÄTIÖ

Aili Sarkkila ja Kultatähkäyhdistys (s. 36)

Pienräihä, Leena: *Kiipulasäätiön historia*. Kiipulasäätiö, Hämeenlinna 1988.
Tietoja Aili Sarkkilan toiminnasta lastenkirjojen kuvittajana osoitteessa

<https://lastenkirjainstituutti.fi/kuvittaja/ailli-sarkkila>, lainattu 8.2.2024.

Allan Suhonen, Kiipulasäätiön toimitusjohtaja (s. 62)

Allan Suhosen nekrologi, HS 10.2.1991.
Henttonen, Raakel (toim.): *Kiipulasäätiö – 50 vuotta elämää varten*. Kiipulasäätiö, Hämeenlinna 1995.
Kiinteistöpäällikkö Kari Rannan haastattelu 17.11.2023.
Pääkirjanpitäjä Eila Ronnun haastattelu 18.10.2023.

KUNTOON

Sotepalvelut kuntoutuksen tukena (s. 93)

Kiipulasäätiön hallitus 15.1.1974.
Kiipulasäätiön hallintoneuvosto 5.12.1995.
Kiipulasäätiön toimintakertomukset 1950-luvulta 1990-luvulle.

Henttonen, Raakel (toim.): *Kiipulasäätiö – 50 vuotta elämää varten*. Kiipulasäätiö, Hämeenlinna 1995.

Pienräihä, Leena: *Kiipulasäätiön historia*. Kiipulasäätiö, Hämeenlinna 1988.

Tuusa, Matti: Kuntoutusta koskeva lainsäädäntö uudistuu, *Kuntoutus* 1/1991.

Laki kuntoutuksen asiakaspalveluyhteistyöstä 604/1991.

Kuntoutus. Artikkelin osoitteessa <https://www.kela.fi/kuntoutusraha>, lainattu 8.5.2024.

Opintotukijärjestelmän kehitys. Artikkelin osoitteessa <https://okm.fi/opintotukijarjestelman-kehitys>, lainattu 29.2.2024.

Leena Erkkilän haastattelu 9.4.2024.

Kuntoutuksen monet muodot (s. 108)

Artikkeli Kasvatuksellinen kuntoutus osoitteessa <https://www.terveyskyla.fi/kuntoutumistalo/tietoa/kuntoutumisen-abc/kuntoutuksen-osa-alueet/kasvatuksellinen-kuntoutus>, lainattu 14.5.2024.

Artikkeli Ammatillinen kuntoutus Kela:n sivuilla osoitteessa <https://www.kela.fi/ammattillinen-kuntoutus>, lainattu 14.5.2024.

Artikkeli Kuntoutus STM:n sivuilla osoitteessa <https://stm.fi/sotepalvelut/kuntoutus>, lainattu 14.5.2024.

Artikkeli Lääkinnällisen kuntoutuksen palvelut osoitteessa <https://www.suomi.fi/palvelut/laakinnallisen-kuntoutuksen-palvelut-kainuun-hyvinvointialue/0e268bf4-3be7-4eef-82e5-028576eac3d6>, lainattu 14.5.2024.

Artikkeli Sosiaalisen kuntoutuksen opas THL:n sivuilla osoitteessa <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosku/sosiaalisen-kuntoutuksen-opas>, lainattu 14.5.2024.

Wikipedia-artikkeli Kuntoutus, lainattu 14.5.2024.

Kuntoutumassa Kiipulassa (s. 117)

Kiipulasäätiön vuosikertomus 2013.

Kiipulasäätiön ASLAK- ja tules-kurssien 2011–2012 työkykyindeksi.

Kiipulasäätiön ASLAK-kurssien ja ammatillisen kuntoutusvelvoituksen asiakaspalaute 2014–2015.

Sari Poutasen haastattelu 2.5.2024.

AMMATTIIN

Kiipula ammattitaitokilpailuissa (s. 163)

Abilympicsin sivusto osoitteessa <https://abilympics.org.au/>, lainattu 4.9.2024.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote Erityistukea tarvitsevien kansainvälinen ammattitaitokilpailu Abilympics Suomeen 2027, osoitteessa <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/erityistukea-tarvitsevien-kansainvalinen-ammattitaitokilpailu-abilympics-suomeen-2027>, lainattu 4.9.2024.

Ora, Petteri: International Abilympics -kilpailut – milloin olisi Suomen vuoro? Artikkelin sivustolla <https://www.amke.fi>, lainattu 3.12.2024.

Taitaja-tapahtuma. Skills Finland ry:n sivusto osoitteessa <https://www.skillsfinland.fi/taitaja-tapahtuma>, lainattu 4.9.2024.

Tietoa meistä. Skills Finland ry:n sivusto osoitteessa <https://www.skillsfinland.fi/tietoa-meista>, lainattu 4.9.2024.

Petteri Oran haastattelu 2.5.2023.

AMEO-verkosto Kiipulasäätiön erityisopetuksen tukena (s. 173)

Kiipulasäätiön vuosikertomukset 2010–2011.

AMEO-verkoston sivusto osoitteessa <https://ameo.fi/>, lainattu 5.9.2024.

Jukka Kujalan haastattelu 3.5.2023.

TILA

Janakkalan kunta ja Kiipulasäätiö (s. 201)

Aluehallitus hyväksyi Elsa ja Pauli Kotien siirron sekä Hattulan terveystalvelujen osittaisen siirron hyvinvointialueelle. Artikkelit osoitteessa <https://omahame.fi/fi/w/aluehallitus-hyv%C3%A4ksyi-elsa-ja-pauli-kotien-siirron-sek%C3%A4-hattulan-terveystalvelujen-osittaisen-siirron-hyvinvointialueelle>, lainattu 11.12.2024.

Janakkalan Palvelutalosaatiön tiedot osoitteessa <https://yrytyshaku.fi>, lainattu 22.11.2023.

”Palvelukotisäätiö muuttuu osakeyhtiöksi ensi sunnuntaista alkaen – Elsa ja Honkakodin asukkailla mikään ei muutu”, *Janakkalan Sanomat* 29.6.2018.

Suomalaisen Työn Liitto on myöntänyt Janakkalan Palvelutalosaatiölle Yhteiskunnallinen yritys -merkin. Artikkelit osoitteessa <https://www.epressi.com/tiedotteet/markkinointi/suomalaisen-tyon-liitto-on-myontanyt-janakkalan-palvelutalosaatiolle-yhteiskunnallinen-yritys-merkin.html>, lainattu 22.11.2023.

Yhteiskunnallinen yritys Elsa ja Pauli Kodit Oy palvelee lämmöllä, 12.3.2019 päivätty artikkeli osoitteessa <https://www.tarinoitajanakkalasta.fi/1622-2/>, lainattu 22.11.2023.

Juhani Törmän haastattelu 19.9.2023.

Aktiviteetteja ja attraktioita (s. 220)

Kiipulasäätiön toimintakertomukset 1980, 2020–2022.

”Harja nousi Matinvuoren laella”, *Janakkalan Sanomat* 12.6.2016.

”Kiipula rakentaa alueelleen uuden aktiviteettipuiston puretun kauppakoulun kohdalle”, *Janakkalan Sanomat* 14.6.2022.

”Opastus”, henkilökuntalehti *Kiipulan Kello*, kevätnumero 1983.

Pikku-uutinen ulkoilu- ja hiihtoreitin rai-vaamisesta Kiipulan harjuille, henkilökuntalehti *Kiipulan kuulumiset* 10/1988.

Historiapolku – mikä se on? Artikkelit osoitteessa <https://www.kiipula.fi/kiipulasaation-organisaatio-ja-toiminta/kiipulan-historia/historiapolku-mika-se-on/>, lainattu 15.8.2023.

Kiipulan Elojuhlat osoitteessa <https://www.kiipula.fi/elouhlat/>, lainattu 5.12.2023.

Kiinteistöpäällikkö Kari Rannan haastattelu 17.11.2023.

Puistopuutarhuri Pasi Väreen sähköpostitiedonannot 7.12. ja 14.12.2023.

YHTEISÖ

Kiipula juhlii (s. 257)

Kiipulasäätiön vuosikertomukset 1966, 1974 ja 2014.

Törmä, Juhani: *Osmangin rannalta maailmalle: muisteluita elämän varrella*. Omakustanne, ei painopaikka 2021.

”20-vuotias Kultatähkän Kiipulasäätiö – avain terveiden yhteiskuntaan”, *Kotokulma* 26.5.1966.

”Jokaisen kansalaisen työpanos on arvokas yhteiskunnallemme”, *Kotokulma* 18.6.1970.

”Kustaanpäivillä kerrottiin: Kiipulan kauppaopistoon yksi kolmesta vaakuutuslinjasta”, *Kotokulma* 10.6.1980.

”Kiipulassa kuntoutettu ja koulutettu 40 vuotta”, *Kotokulma* 29.10.1985.

”Presidentti Halonen kehui Kiipulaa voimia antavaksi keitaaksi”, *Janakkalan-Rengon Sanomat* 23.11.2005.

Panun tarina (s. 266)

Panu Matikan haastattelu 30.10.2024.

Liitteet

HENKILÖLUETTELOT

Hallintoneuvoston/valtuuskunnan⁸⁵³

puheenjohtajat:

Aleksis Tähkä	1945–1955
V. J. Sukselainen	1955–1971
Jaakko Pajula	1972–1993
Pekka Tuomisto	1993–1998
Leena Luhtanen	1998–2015
Timo Reina	2016–2021
Marina Erhola	2022–

Hallituksen puheenjohtajat:

Yrjö P. Sipilä	1945–1955
Severi Savonen	1955–1957
Yrjö A. Koponen	1958–1962
Veikko Katajainen	1962–1972
Göran Engström	1973
Ahti Fredriksson	1974–1984
Antti Huunan-Seppälä	1985–1998
Helena Pesola	1998–2008
Markku Koponen	2009–2015
Kari-Pekka Martimo	2016–2020
Antti Mähönen	2021–

Toimitusjohtajat/toiminnanjohtajat:

Erkki Nepponen	1945–1953
Sakari Reiman	1954
Hannu Salminen	1955–1956
Toivo Tiainen	1956–1958
Yrjö A. Koponen	1958–1961
Osmo Sarjamo	1962
Allan Suhonen	1962–1991
Hiikka Mattila	1991–1998
Juhani Törmä	1998–2016
Jukka Kujala	2016–

Oppilaitosten/Kiipulan

ammattiopiston rehtorit:

Kauppakoulu/kauppaoppilaitos	
Hannu Salminen	1955–1957
Sampsa Ahto	1957–1962
Kari Peltola	1963–1975
Markus Kiuru	1975–1976
Anna Sihvonen	1976–1980
Alpo Salminen	1981–2000

Puutarhakoulu/puutarhaoppilaitos

Toivo Tiainen	1956–1958
Sakari Tommila	1958–1961
Frans Halme	1961–1964
Majja Kleemola	1964–1965
Raili Tapola	1965–1973
Tuomo Pouttu	1973–1984
Raili Tapola	1984–1985
Paula Vajanto ⁸⁵⁴	1985–2000

Sähköalan ammattikoulu/Ammatti- oppilaitos

Jukka Marttinen	1958–1962
Lauri Porthan	1962–1969
Eino Tuuri	1969–1996
Heikki Pelli ⁸⁵⁵	1996–1998
Rauno Konttila ⁸⁵⁶	1999–2000

Ammatillinen kurssikeskus/Aikuis- koulutuskeskus

Pasi Koskinen	1978–1980
Timo Kantokari	1980–1982
Juha Vaso	1983–1985
Leila Pihlajamaa	1986–1995
Kari Ojala	1995–2005
Risto Kostiainen ⁸⁵⁷	2005–2006

Kiipulan ammattiopisto

Markku Aunola	2000–2015
Jukka Kujala	2015–

Kuntoutuskeskuksen (kuntoutus- toiminnan) vastaavat lääkärit/ (johtavat) ylilääkärit/johtajat:

Anja Isohanni ⁸⁵⁸	1970–1980
Timo Rousi ⁸⁵⁹	1980–1987
Raimo Lähteenmäki	1987–1988
Reijo Mantere ⁸⁶⁰	1988–1994
Joe Tuominen	1995–2002
Jukka Nykänen ⁸⁶¹	2002
Seppo Miilunpalo	2003–2014
Marjukka Aaltonen	2014–2018
Leila Tauriainen	2018–

TILASTOT

Kiipulasäätiön ammattikoulujen/ammattioppilaitosten/ ammattiopiston yhteenlaskettu opiskelijamäärä

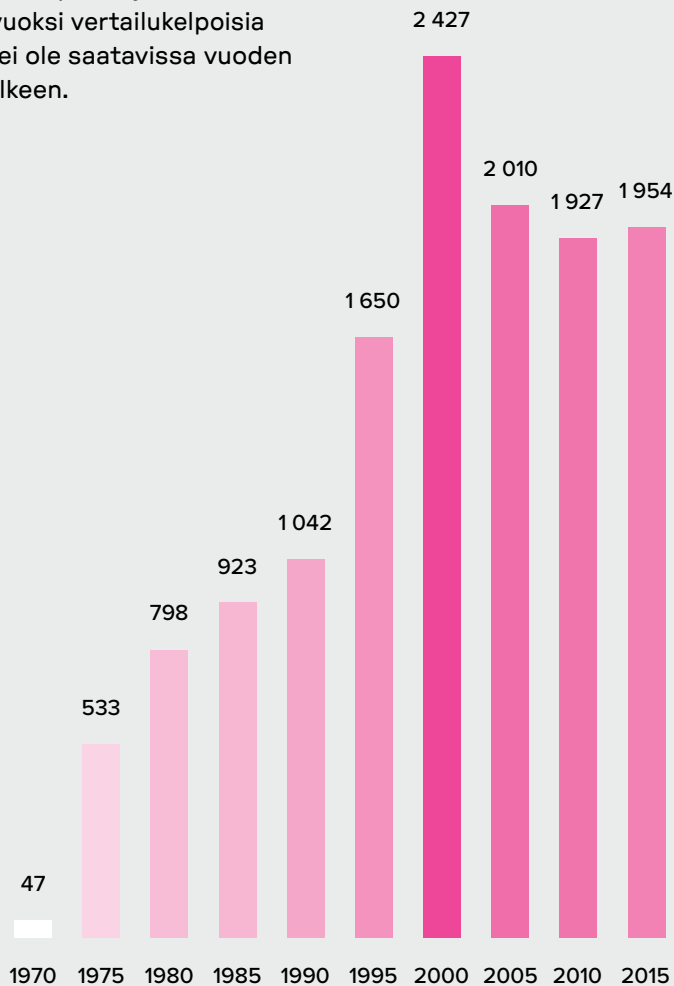
Vuosi	Määrä	Huomautuksia
1955	20	Konttorityökoulun toiminta alkoi syyskuussa 1955.
1960	126	Säätiön kaikki kolme ammattikoulua jo toiminnassa.
1965	166	Metallikurssin 17 oppilasta mukaan lukien.
1970	186	Lyhytkurssien 50 oppilasta mukaan lukien.
1975	180	Kurssien 34 oppilasta mukaan lukien.
1980	155	
1985	268	
1990	233	
1995	279	
2000	321	Kiipulan ammattioppilaitokset yhdistyivät Kiipulan ammattiopistoksi vuonna 2000. Toimintavuoden keskimääräinen opiskelijamäärä 312.
2005	341	Toimintavuoden keskimääräinen opiskelijamäärä.
2010	585	Säätiön ammatillinen aikuiskoulutuskeskus liitettiin ammattiopistoon vuonna 2007 ja Perttulan erityisammattikoulu vuonna 2009.
2015	610	
2022	1 393	Vuodesta 2022 lähtien opiskelijaoikeuksien määrä.
2023	1 391	
2024	1 390	

Opiskelijamäärä laskettu kalenterivuoden lopussa, ellei toisin mainita.

Lähteet: Kiipulasäätiön toimintakertomukset.

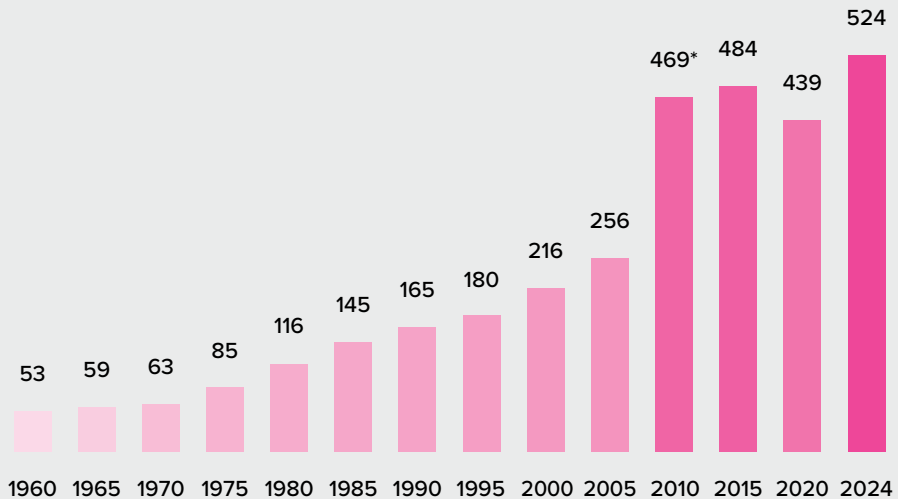
Kiipulasäätiön kuntoutuskeskuksen asiakasmäärät

Tilastointikäytäntöjen muuttamisen vuoksi vertailukelpoisia tietoja ei ole saatavissa vuoden 2015 jälkeen.

Lähteet: Kiipulasäätiön toimintakertomukset

Kiipulasäätiön henkilökunnan määrän kehitys

*Vuodesta 2010 lähtien kyseessä henkilöstön määrä kunkin vuoden lopussa.

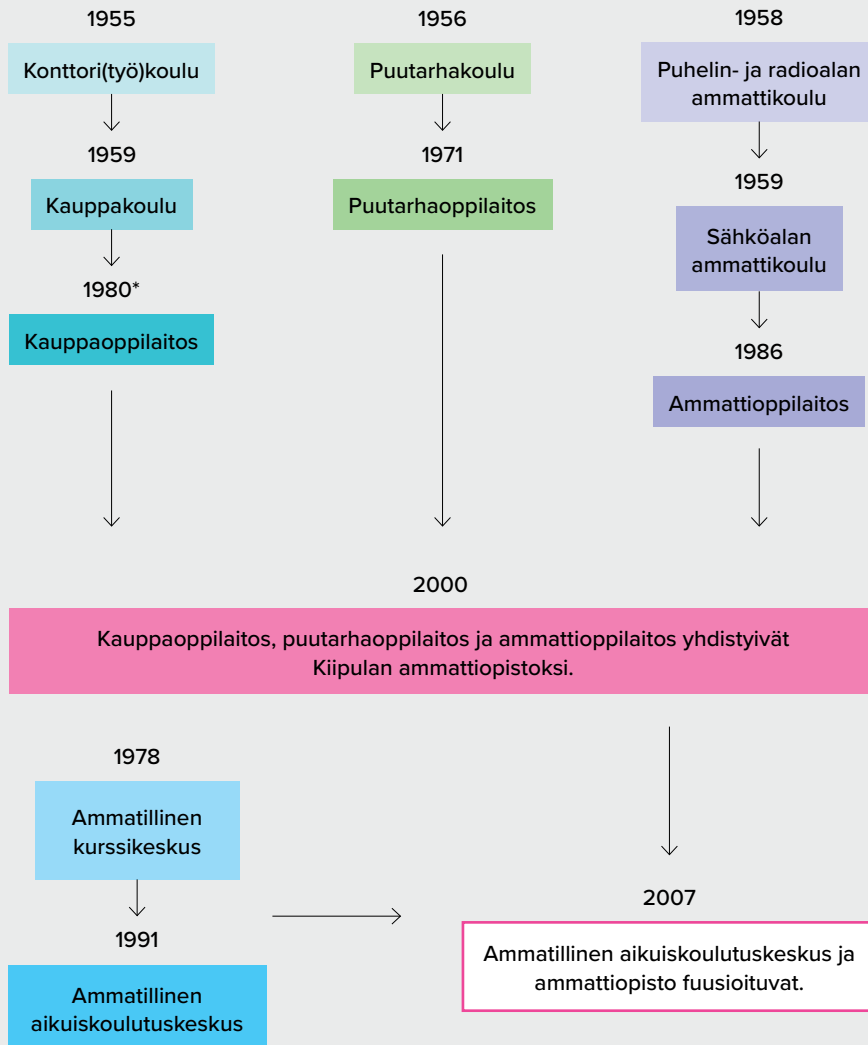
Lähteet: Kiipulasäätiön toimintakertomukset ja henkilöstöjohtaja Anniina Laajalehto

Kiipulasäätiön ammatillisen kurssikeskuksen/ammattillisen aikuiskoulutuskeskuksen opiskelijamäärät

Vuosi	Määrä	Huomautuksia
1978	72	Keskuksen toiminnan aloitusvuosi
1980	137	
1990	752	
1995	893	
2000	1 778	
2005	1 759	

Lähteet: Kiipulasäätiön toimintakertomukset.

Kiipulasäätiön oppilaitosten nimenmuutokset

* Kauppaopisto-osasto perustettiin kauppaoppilaitoksen yhteyteen vuonna 1981.

Lähteet: Kiipulasäätiön toimintakertomukset

Uudis- ja täydennysrakentaminen Kiipulan tilalla vuodesta 1945 lähtien

Rakennus	Valmistumis- vuosi	Huomautuksia
Opiskelijatalo 1 (asuntola opiskelijoille)	1954	
Louhikko 1 ja 2 (henkilökunnan asuntoloita)	1955	
Puistola 2 (kahden perheen asuintalo)	1955	
Puistola 3 (henkilökunnan asuntola)	1956	
Puutarhakoulun opetustilat (Alhola)	1956	Tilat rakennettiin kasvihuoneiden yhteyteen, Alhola purettu vuonna 2019
Sähköalan ammattikoulun ja kauppakoulun päärakennus	1958	
Opiskelijatalo 2 (asuntola)	1958	
Opiskelijatalo 3 (asuntola)	1959	
Kuusela 1 (henkilökunnan rivitalo)	1959	Purettu 2023
Puistola 1 (henkilökunnan asuntola)	1965	
Männistö 1, 2 ja 3 (henkilökunnan asuinrakennuksia)	1965	Purettu 2023
Huoltorakennus	1965	Nykyinen ruokala- ja auditoriorakennus Rustholli
Kasvihuone 3	1967	
Opiskelijatalo 4 (asuntola)	1969	
Kuusela 2 (henkilökunnan rivitalo)	1970	
Kuntoutuskeskus	1970	Alkuperäinen nimi Kuntotalo
Männistö 4 (henkilökunnan asuinrakennus)	1972	
Orala (asuntola lääkinällisen kuntoutuksen asiakkaille)	1972	
Puistola 3 (henkilökunnan rivitalo)	1974	
Puutarhaoppilaitoksen laajennus	1974	
Ammatillinen kurssikeskus	1978	Myöhempi aikuis-koulutuskeskus

Kuusela 3 (henkilökunnan rivitalo)	1978	Purettu
Opiskelijatalo 5 (asuntola)	1978	
Kuntotalon laajennus	1981	
Kauppaoppilaitoksen uudisrakennus ja työlinikka	1982	Purettu 2021
Huoltorakennuksen laajennus	1983	
Oralan laajennus (vasen siipi)	1984	
Puutarhaoppilaitoksen uudisrakennus	1985	
Uusi kasvihuone	1985	
Kasvihuoneet 6 ja 7	1985	Purettu 2023
Hallintotoimisto	1987	
Liikuntahalli	1988	
Oralan laajennus (keskusta ja ulkosiipi)	1989	
Huoltorakennuksen laajennus (auditorio)	1990	
Kasvihuone 2	1992	
Oralan laajennus (oikea pääty)	1993	
Opiskelijatalo 6	1995	
Aikuiskoulutuskeskuksen laajennus	1995	
Gerberatalo (puutarhaoppilaitos)	1998	
Kasvihuone 4	2000	
Oralan laajennus ja uusi kuntosali	2003	Ns. Oralan kaarre eli Kaario
Kiipulakeskus (Ammattiopiston uudisrakennus ja hallintorakennuksen lisäsiipi)	2007	
Nurmela (Kiipula Gardensin uudisrakennus)	2020	

Teknisiä rakennuksia (lämpökeskus, jätevedenpuhdistamo, varastorakennukset jne.) ei ole listattu. Kiinteistöjen nimet ja numeroinnit ovat vuoden 2018 selvityksen mukaisia.

Lähteet:

Kiipulasäätiön vuosikertomukset ja hallintoelinten pöytäkirjat.

Ritva Parkkisen laatima, 27.11.2014 päivitetty rakennusluettelo.

Kiipulasäätiön tekemä rakennusselvitys vuodelta 2018.

Kiipulan tilan peltoviljelyn ja kasvihuoneiden pinta-alan kehitys

Vuosi	Peltopinta-ala (ha)*	
1945	53,5	
1961	43,5	
1965	35	
1985	49,7 (10,3)	
2025	(2,4)	

Vuosi	Kasvihuonepinta-ala (m ²)	Huomioita
1945	noin 900	
1959	1 743	
1967	2 783	Lisäksi lasinalaisviljelyssä noin 1 200 m ² .
1972	3 680	Lisäksi lasinalaisviljelyssä noin 800 m ² .
1985	6 900	Lasinalaisviljely mukaan lukien.
1995	7 500	
2001	7 172	
2023	5 312	Kasvihuonepinta-alaa supistettiin vuoden 2023 alussa noin 2 000 neliömetrillä.
2025	5 382	

* Sulkeissa perässä puutarhan avomaan viljelykäytössä ollut osuus em. pinta-alasta (jos tiedossa).

Lähteet: Kiipulasäätiön vuosikertomukset, Pienräihä 1988 ja ylipuutarhuri Henni Koskimäki.

Kiipulasäätiö on tarjonnut koulutus- ja kuntoutuspalvelujaan monille erityisryhmille jo 80 vuoden ajan. Se on ollut 1950-luvun jälkipuoliskolta lähtien tärkeä osa suomalaista kuntoutusjärjestelmää ja ammatillisen erityisopetuksen kenttää.

Säätiön taival alkoi tuberkuloositoipilaiden työhoitokodista, jonka käynnistämisen mahdollisti janakkalalaisen leskirouva Miina Kiipulan testamenttilahjoitus. Toiminta keskittyi pitkään Kiipulan tilalle, mutta tänä päivänä Kiipulasäätiöllä on toimipisteitä kuudessa maakunnassa ja 13 paikkakunnalla Tampereelta Vantaalle ja Turusta Kouvolaan. Säätiön työ jatkuu edelleen Miina Kiipulan testamentin hengessä.